

Uusim
aeg

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

Arch.

A - 22505

UUSIM AEG

Käsiraamat keskkoolile

TOIMETANUD
PROF. V. G. REVUNENKOV

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

Originaali tiitel:

Новейшая история. Пособие для средней школы. Под редакцией проф.
В. Г. Ревуненкова. Москва, Учпедгиз, 1958.

Käsiraamat on kirjutatud järgmiste autorite poolt:

- V. G. Revunenkov — sissejuhatus, § 1, 2, 25; peatükid
1, 2, 3, 4, 6, 7 (koos I. G. Gutkinaga), 8 (koos
V. K. Furajeviga).
P. M. Kuzmitšov — peatükid 10, 13, 14, 16.
V. K. Furajev — peatükid 5, 8 (koos V. G. Revunenкови-
ga), 9 ja lõppkokkuvõte (§ 44 ja 45).
G. R. Levin — 12. peatükk.
J. A. Andrejevskaja — 15. peatükk.
I. G. Gutkina — 7. peatükk (koos V. G. Revunenkoviga).
Kronoloogilise tabeli ja joonealused märkused on koos-
tanud V. G. Revunenkov.

Tartu Ülikooli
RAAMATUKOGU

ARHIIVKOGU

SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI VÕIT — UUE AJASTU ALGUS AJALOOS

§ 1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailma-ajalooline tähtsus

Imperialism — sotsialistliku revolutsiooni eelõhtu. XIX ja XX sajandi vahetusel jõudis kapitalism oma arenemise kõrgeimasse ja viimasesse staadiumi — imperialismi staadiumi. Imperialismi peamiseks iseärasuseks on vaba konkurentsi asendumine monopolide ülevõimuga.

Monopolide tekkimisega kiirenes tootmise järjest suurematesse vabrikutesse ja tehastesse koondumise protsess. Monopolid ühendasid hiiglaslikke ettevõtteid sadade tuhandete inimeste tööjõuga. Sellega aga loodi kõik vajalikud materiaalsed eeldused üleminekuks sotsialismile. Teiselt poolt põhjustas monopolide ülevõim kalduvuse seisakule tööstuses ja tehnikas, muutis kapitalismi parasiitlikuks ja roiskuvaks.

Imperialismiajastul muutub kodanlik kord kõige suuremaks takistuseks ühiskonna edasisele arenemisele. Ühtlasi kasvavad sel ajastul tormiliselt ühiskondlikud jõud, eelkõige proletariaat, kes on võimelised teostama üleminekut kõrgemale tootmisviisile.

Imperialism suurendas tugevasti tööliklassi ja kapitalismi-maade kõigi töötajate ekspluateerimist ja vaesumist ning juhtis neid sellega otseselt sotsialistlikule revolutsioonile. Imperialism teravdas äärmuseni vastuolusid asumaade ja sõltuvate maade rõhutatud rahvaste ja neid ekspluateerivate imperialistlike suurriikide vahel. Asumaade rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus muutub proletaarse revolutsiooni üheks tähtsamaks reserviks.

Imperialismiajastul kasvas tunduvalt üksikute kapitalistlike riikide arenemise ebahütlus, mis lõi eeldused imperialistlike riikide sõdade tekkimiseks asumaade ja mõjusfääride ümberjaotamise pärast. Need sõjad omandasid üha hävitavama iseloomu ja tõid töötajatele loendamatu kannatusi.

Kõik see suurendas rahvahulkade viha kapitalistliku süsteemi vastu ja kiirendas sotsialistliku revolutsiooni küpsemist, mis on ainus vahend inimkonna päästmiseks hävitavatest sõdadest, sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumisest.

Imperialism muutis sotsialismile ülemineku ühiskonna arenemise praktiliseks vajaduseks.

Venemaa oli esimene maa, kes rajas inimkonnale tee sotsialismile.

Venemaa polnud sugugi kõige arenenum imperialistlik riik. Ta oli tehnilis-majanduslikus suhtes paljudest Lääne-Euroopa maa-dest ja Ameerika Ühendriikidest tunduvalt maha jäänud. Monopolistlik kapitalism Venemaal oli läbi põimunud tugevate pärisorjusliku korra iganditega, millest tähtsamateks olid mõisnike maamand ja tsaari isevalitsus. Tsaari-Venemaa oli rahvaste vangla. Koos sellega kasvas Venemaa majanduslik sõltuvus tugevamatest imperialistlikest suurriikidest, peamiselt Inglismaast ja Prantsusmaast. Ent just sellepärast, et Venemaal oli kapitalistlik rõhumine seotud pärisorjusliku ja rahvusliku rõhumisega ning et Venemaa oli muutunud välismaisele kapitalile tribuudimaksjaks, kujunes ta kõigi imperialistlike vastuolude sõlmpunktiks ja ühtlasi selle kõige nõrgemaks lüliks. Venemaal kasvas maailma kõige revolutsioonilise-
sem töölisklass, kelle eesotsas seisis suure Lenini poolt loodud bolševike partei, uut tüüpi partei, kes põhjalikult erines II Internatsionaali reformistlikest parteidest. XX sajandi algul kandus rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise keskus üle Venemaale.

Juba esimene Vene revolutsioon 1905.—1907. a. tegi lõpu kapitalismi suhteliselt «rahulikule» arenemisele Euroopas ja Aasias. See revolutsioon avas imperialismiajastu revolutsiooniliste võitluste perioodi ja tõstis vene töölisklassi kogu maailma revolutsioonilise proletariaadi esirinda.

Esimene maailmasõda ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit. Sotsialistliku revolutsiooni võimsaks kiirendajaks oli Esimene maailmasõda aastail 1914—1918. See imperialismi poolt sünnitatud sõda tõi inimkonnale tohutuid õnnetusi. Sõja käigus tapeti ja suri haavadesse 10 miljonit inimest. Üle 20 miljoni inimese sai haavata või jäi invaliidiks. Sõdivate riikide sõjakulud moodustasid ligi 350 miljardit dollarit.

Esimene maailmasõda kutsus välja töötavate hulkade suure viha imperialismi vastu ja põhjustas enamikus sõdivates riikides sügava revolutsioonilise kriisi. Venemaa töölisklass, keda juhtis bolševike partei, kasutas edukalt ära imperialismi-süsteemi nõrgenemise sõja tagajärjel ning viis liidus talurahvaga läbi 1917. a. kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni ja kukutas tsarismi. Kuid võimu riigis haaras kodanlik Ajutine Valitsus, kes ei andnud rahvale ei rahu ega maad. 1917. a. oktoobris viis bolševike partei V. I. Lenini juhtimisel töölisklassi ja töötava talurahva võitlusele sotsialistliku revolutsiooni võidu eest.

25. oktoobril (7. novembril) 1917 toimus Venemaa pealinnas Petrogradis tööliste ja soldatite võidukas relvastatud ülestõus. Kukatati kodanlik Ajutine Valitsus. Samal päeval alanud II üle-venemaaline nõukogude kongress teatas võimu üleminekust riigis tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogudele.

26. oktoobril (8. novembril) võttis kongress vastu kuulsa leninliku rahudekreedi, mis avas tee revolutsiooniliseks väljaastumiseks sõjast ja pani vääramatud alused Nõukogude riigi rahuarmastavale välispoliitikale.

Samal päeval võeti vastu ajalooline maadekreet, mis viis täide talurahva sajandeid kestnud unistuse mõisnike maavalduse kaotamisest.

Kongress valis esimese töölis-talurahva valitsuse, mille eesotsas seisis V. I. Lenin.

Oktoobrirevolutsiooni tulemusena kukutati Venemaal — ühes maailma suurimas riigis — kapitalistide ja mõisnike võim ning loodi tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik. Esmakordselt inimkonna sajanditepikkuses ajaloos (välja arvatud Pariisi Kommuni lühiaegne eksisteerimine) läks riigivõim töötajate kätte. Nõukogude sotsialistliku riigi näol loodi uut tüüpi riik, proletariaadi diktatuuri riik, mis oli uut, kõrgemat tüüpi demokraatia, rahva valdava enamuse, töötajate demokraatia.

Oktoobrirevolutsioon oli kõige sügavam sotsiaalne pööre inimkonna ajaloos. Kõik senised revolutsioonid olid piirdunud võimu üleminekuga ühelt ekspuaterijate klassilt teisele. Muutus ainult ekspuaterimise vorm, ekspuaterimine ise aga jäi. Oktoobrirevolutsioon tegi lõpu igasugusele inimese ekspuaterimisele teise inimese poolt ning sotsiaalsele ja rahvuslikule rõhumisele.

Oktoobrirevolutsiooni rahvusvaheline tähtsus. Oktoobrirevolutsioon oli suur pööre mitte üksnes Venemaa ajaloos. Ta avas uue ajastu kogu inimkonna ajaloos: kapitalismi hukkumise ja uue sotsialistliku ühiskonna kindlustumise ajastu.

Oktoobrirevolutsioon oli kapitalismi-süsteemi arengu seaduspärane tagajärg. Ta väljendas mitte ainult Venemaa rahvaste, vaid kogu inimkonna ammu valminud vajadusi. Selles ongi tema ammendamatu mõju allikas maailma ajaloo käigule.

Oktoobrirevolutsiooni vahetul mõjutusel toimus rida revolutsioone ja kapitalistlike maade tööliste revolutsioonilisi väljaastumisi, nagu 1918. a. novembrirevolutsioon ja nõukogude loomine Saksamaal, 1919. a. proletaarne revolutsioon Ungaris, vabrikute ja tehaste ülevõtmine tööliste poolt Põhja-Itaalias jne.

Oktoobrirevolutsioon avas imperialismimaades sotsialistlike revolutsioonide ajastu.

Suur oli Oktoobrirevolutsiooni mõju ka asumaade ja sõltuvate maade rahvahulkadele. Oktoobrirevolutsiooni mõjul algas Idamaades rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus, mis väljendus eraldalt niisugustes sündmustes, nagu imperialismivastane «4. mai liikumine» Hiinas 1919. a., rahvuslik-kodanlik revolutsioon Türgis 1920. a. ning massilised imperialismivastased väljaastumised Indias, Egiptuses ja mujal.

Oktoobrirevolutsioon avas asumaades ja sõltuvates maades rahvuslik-vabastuslike revolutsioonide ajastu.

Oktoobrirevolutsioon ei olnud revolutsioon mitte ainult sotsiaalmajanduslike suhete alal, vaid revolutsioon ka mõtlemisviisi ja ideoloogias. Ta andis purustava löögi oportunistlikele ja revisionistlikele töölisliikumises ning demonstreeris kujukalt marksismi-leninismi õigsust ja suurt elujõudu. Ta äratas Lääne ja Ida proletaariaadis ja eesrindlikus intelligentsis püüde suurte leninlike ideede omandamiseks ning nende kasutamiseks oma ülesannete lahendamisel. Iseloomustades Oktoobrirevolutsiooni mõju Hiina teiste maade eesrindlikele inimestele, kirjutas Mao Tse-dun «Oktoobrirevolutsiooni kogupaugud kandsid marksismi-leninismi meieni. Oktoobrirevolutsioon aitas maailma ja Hiina eesrindlike inimestel kasutada proletaarset maailmavaadet maa saatuse kindlaksmääramisel ja oma probleemide läbivaatamisel. Tuleb minna venelaste teed mööda — niisugune oli järeldus»¹.

Oktoobrirevolutsiooni mõjul algas välismaistes sotsiaaldemokraatlikes parteides pahempoolsete rühmituste eraldumine reformistidest ning kommunistlike parteide moodustamine.

Juba 1918. a. tekkisid kommunistlikud parteid Soomes, Ungaris, Poolas, Austrias, Saksamaal ja Argentiinas. Paljudes Euroopa, Aasia ja Ameerika maades tekkisid kommunistlikud rühmitused.

1919. a. märtsis tuli Moskvas Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei initsiatiivil kokku esimene ülemaailmne kommunistlike parteide ja pahempoolsete sotsiaaldemokraatlike rühmituste konverents, kes võttis vastu ajaloolise otsuse III Kommunistliku Internatsionaali (Kominterni) loomisest.

Komintern kuulutas oma eesmärgiks võita kommunismile vastav enamuse maailma kõigi maade tööliklassist ja töötajate teadlikkusest ning võidelda kapitalistliku korra kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest.

Kominterni loomine oli selgeks tunnistuseks nendest muudatustest, mis olid toimunud Oktoobrirevolutsiooni mõjul rahvusvahelises töölisliikumises. Reformistide ja reformistliku ideoloogia võim lääneriikide töölisliikumises oli murtud. Algas marksismi-leninismi revolutsioonilise ideoloogia tormilise levimise periood kõigi maade töölisliikumises.

Lähematel aastatel pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu tekkisid kommunistlikud parteid enamikus maailma maades, sealhulgas Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Prantsusmaal, Itaalias, Hispaanias, Hiinas ja Jaapanis. Mõned välismaised kommunistlikud parteid (Hiinas, Prantsusmaal ja mujal) olid juba Teise maailmasõja eelõhtul muutunud tööliklassi poliitilisteks massiparteideks. Komintern osutas noortele välismaistele kommunistlikele parteidele suurt abi.

Kominterni teened rahvusvahelises töölisliikumises on väga suured. Komintern taastas ja laiendas üksikute maade töötajate

¹ Мао Цзэ-дун, О диктатуре народной демократии, М., Госполитиздат, 1949, стр. 5—6.

vahel sidemeid, mis olid Esimese maailmasõja perioodil katkenud. Ta aitas välisriikide noortel kommunistlikel parteidel omandada marksistlik-leninlikku teooriat ja õpetas seda loovalt kasutama antud maade konkreetsetes tingimustes. Ta aitas kaasa paljude kommunistlike parteide juhtiva kaadri kasvatamisel ja karastamisel.¹

Oktoobrirevolutsioon oli sotsialistliku revolutsiooni klassikaline näide. Oktoobrirevolutsiooni põhijooned ühtuvad sotsialistliku revolutsiooni võidu põhijoonte ja seaduspärasusega.

Oktoobrirevolutsiooni põhijoonte hulka, millest V. I. Lenin kirjutas, et nende tähtsus «pole kohalik, rahvuslikult eriomane, ainult Venemaad haarav, vaid rahvusvaheline»², kuuluvad: töötavate hulkade juhtimine töölisklassi poolt eesotsas marksistlik-leninliku parteiga; poliitilise võimu kättevõtmine töölisklassi poolt ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühes või teises vormis; töölisklassi liit talurahva põhihulkade ja kõigi teiste töötajatega; rahvusliku rühumise likvideerimine ning võrdsuse ja vennaliku sõpruse loomine rahvaste vahel; kapitalistliku omandi likvideerimine ja sotsialistliku, ühiskondliku omandi kehtestamine põhilistele tootmisvahenditele; sotsialistliku revolutsiooni otsustav kaitsmine väliste ja sisemiste klassivaenlaste vastu; kõigi maade tööliste solidaarsus võitluses sotsialismi ja kommunismi ideede võidu eest — proletaarne internatsionalism.

Oktoobrirevolutsioon rajas kogu inimkonnale tee sotsialismile. Ta avaldas ja avaldab edaspidigi otsustavat mõju maailma ajaloo käigule. Pärast Teist maailmasõda läksid rea Euroopa ja Aasia maade töötajad Oktoobrirevolutsiooni teed mööda.

---

¹ Kominterni laialisaatmine 1943. a. oli tingitud sellest, et kommunistlikud parteid olid selleks ajaks juba kasvanud, tugevnenud, omandanud revolutsioonilises võitluses suuri kogemusi ja võisid tegutseda täiesti iseseisvalt. Peaaegu kõigi maade kommunistlike parteide, kes pealegi tegutsesid täiesti erinevates tingimustes, juhtimine ühest keskusest muutus praktiliselt võimatuks.

² V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 5.

KAPITALISTLIK MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHELISEL PERIOODIL

---

§ 2. Kapitalismi üldkriis ja selle arenemise esimene etapp

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon andis kapitalismile ränga hoobi, millest see kunagi ei toibu. Esimese maailmasõja ja Oktoobrirevolutsiooni ajal algas kapitalismi üldkriis.

Kapitalismi üldkriis pole mitte järjekordne ja mööduv kriis, nagu neid kapitalismi ajaloos palju on olnud. See oli sügavatest sisemistest põhjustest tingitud parandamatu kriis. See oli maailma kogu kapitalistliku süsteemi kriis, mis haaras nii majandust kui ka poliitikat. Kriis haaras terve ajaloolise epohhi, mida iseloomustavad sõjad, revolutsioonid ning võitlus sureva kapitalismi ja võidule tuleva sotsialismi vahel.

Kapitalismi üldkriisi põhiliseks väljenduseks on maailma jagunemine kaheks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks.

Oktoobrirevolutsiooni tulemusena lakkas kapitalism olemast ainuke ja kõikehaarav maailmasüsteem nagu varem. Kõrvuti kapitalistliku süsteemiga, mis läks vastu oma langusele, tekkis kasvav ja tugevnev sotsialistlik süsteem, mis on vastandlik kapitalistlikule ning mis juba oma eksisteerimise faktiga kõigutab kapitalismi aluseid.

Kapitalismi üldkriisi üheks põhijooneks on imperialismi koloniaalsüsteemi kriis, mis algas Oktoobrirevolutsiooni mõjul. See kriis väljendus asumaade ja sõltuvate maade rahvusliku vabadusliikumise võimsas tõusus.

Kapitalismi üldkriisi iseloomustavateks joonteks on samuti võitluse teravnemine kapitalistlike suurriikide vahel müügiturgude pärast, ettevõtete krooniline alakoormatus, määratu töötute armee, mis muutub ajutisest reservist alatiseks.

Poliitikas väljendub kapitalismi üldkriis terve rea kapitalistlike riikide valitsevate ringkondade loobumises kodanlikust demokraatiast, terroristliku fašistliku diktatuuri sisseseadmises mõnel maal, revolutsioonilise tööliikumise tõusus ja klassivõitluse teravnemises ning kommunistlike parteide mõju kasvus.

Kapitalismi üldkriisi esimene etapp. Esimene maailmasõda ja

Venemaa väljalangemine kapitalistlikust süsteemist panid aluse kapitalismi üldkriisi esimesele etapile. Sellel etapil oli Nõukogude Liit ainuke riik, kes rajas inimkonnale teed sotsialismile. Ta sarnanes kapitalismi haardes olevale kindlusele.

Kapitalismi üldkriisi esimesel etapil võib kapitalistliku maailma arenemise jaotada kolme perioodi:

1) Aastad 1917—1923. See oli kapitalismi aluste sügava revolutsioonilise vapustuse periood. Lääne-Euroopas ja Aasias levis revolutsioonide ja töötajate massiliste väljaastumiste laine. Ent sotsiaaldemokraatia juhtide reetlikkus ja noorte kommunistlike parteide nõrkus võimaldasid Lääne-Euroopa kodanlusel, kes oli palju tugevam ja kogenum kui Venemaa kodanlus, töölisi võita.

2) Aastad 1924—1929. See oli kapitalismi nn. osalise stabilisatsiooni periood. Seda perioodi iseloomustas ajutine mõõn revolutsioonilises liikumises ja mõningane majanduslik tõus kapitalistlikes riikides.

3) Aastad 1929—1939. Kapitalismi osalise stabilisatsiooni perioodi krahhi ja kapitalistliku maailma üleminek uuele sõdade ja revolutsioonide ajajärgule. Sel perioodil kasvas väga tugevasti kommunistlike parteide ja marksismi-leninismi ideoloogia mõju rahvusvahelises tööliikumises. Tugevnes töötajate võitlus enda vabastamise eest.

1929. a. algas peamiselt kapitalistlikul maal — Ameerika Ühendriikides — majanduskriis, mis järkjärguliselt laienes kõikidele teistele kapitalistlikele maadele ja muutus ülemaailmseks.

1929.—1933. a. ülemaailmne majanduskriis oli palju sügavam ja teravam kui kõik eelmised majanduskriisid. Neil aastail vähenes tööstuslik tootmine kõigis kapitalistlikes maades enam kui $\frac{1}{3}$ võrra. Kapitalistlike maade väliskaubandus ja rahandus sattusid täielikku korratusse. Kriisi tagajärjel tekkis seninähtamatu tööpuudus. 1933. a. oli kõigis kapitalistlikes riikides enam kui 30 miljonit täielikult töötut. Tööstuskriis põimus läbi agrar-kriisiga, mis veelgi suurendas üldist majanduslikku laost.

1929.—1933. a. ülemaailmne majanduskriis teravdas kõiki imperialismi sisemisi ja väliseid vastuolusid ning tõukas kapitalistliku maailma uuele maailmasõjale.

1. peatükk

SÕJAJÄRGNE MAAILMA ÜMBERJAOTAMINE

§ 3. Versailles'—Washingtoni süsteem

Esimese maailmasõja lõpp. Pariisi rahukonverents. 1918. aasta sügisel läksid Entente'i sõjaväed Läänerindel üle üldisele pealetungile. Äärmuseni kurnatud Saksa armee taganes.

Saksa rahvas ei tahtnud enam sõida. Saksamaal valmis revolutsioon.

Oktoobrikuu algul saatis Saksa valitsus Ameerika Ühendriikide presidendile Wilsonile palve vahele sõlmimiseks.

Selleks ajaks olid Saksamaa liitlased Bulgaaria, Türgi ja Austria-Ungari sõjaliselt purustatud ning kapituleerunud.

Algas paljurahvuseline Austria keisririigi lagunemine. Kesk- ja Kagu-Euroopas tekkisid uued riigid: Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Poola, Austria ja Ungari.

Novembri algul toimus Saksamaal revolutsioon. Hohenzollernite monarhia kukutati. Berliinis läks võim Eberti sotsiaaldemokraatliku valitsuse kätte.

Saksamaa revolutsioonist hirmutatud Entente'i riigid loobusid Saksa armee täielikust purustamisest ja liitlasvägede sissemarsist Berliini.

11. novembril 1918. kirjutas Saksa delegatsioon Compiègne'i metsas liitlasvägede ülemjuhataja marssal Fochi vagunis alla liitlasvägede ülemjuhatase poolt pakutud vahele tingimustele.

1919. a. jaanuari keskel avati Pariisis liitlasriikide konverents rahulepingu sõlmimiseks Saksamaa ja teiste võidetud riikidega. Konverentsist võttis osa 27 riiki, kes sõdisid Entente'i poolel. Saksamaad ja teisi võidetud riike ei lastud rahukonverentsi tööst osa võtta. Konverentsile ei kutsutud ka Nõukogude valitsust, ehkki just Venemaa oli kandnud peamist raskust võitluses Saksamaaga.

Väikeriikide arvamust Pariisi konverentsil tegelikult ei arvestatud. Rahutingimuste väljatöötamine toimus kulisside taga. Peaosa mängisid konverentsil Ameerika Ühendriikide president Wilson, Inglismaa peaminister Lloyd George ja Prantsusmaa peaminister Clemenceau (konverentsi juhataja).

Konverentsist osavõtjaid ühendas püüe kindlustada oma võitu Saksamaa üle, kukutada nõukogude võim Venemaal ning maha suruda revolutsiooniline liikumine teistes maades.

Pariisi rahukonverentsi üheks tähtsamaks küsimuseks oli «vene küsimus» — küsimus võitlusviisidest Vene revolutsiooni ja selle mõju vastu teistes riikides. Konverents muutus relvastatud interventsiooni staabiks Nõukogude Venemaa ja teiste revolutsioonikollete vastu.

Ent konverentsist osavõtjate vahel toimus terav võitlus saagi jaotamise pärast. Iga võitja-suurriik püüdis oma positsiooni kindlustada teiste riikide arvel.

Prantsuse imperialistid taotlesid Saksamaa tükeldamist ja maksimaalset nõrgendamist majanduslikus ja poliitilises mõttes. Nad nõudsid Reini vasakul kaldal asuvate maade äravõtmist Saksamaalt ja nende maade arvel väikese Reini vabariigi loomist, mis oleks Prantsuse protektoraadi all. Nad esitasid isegi Baieri Saksamaast eraldamise plaani. Ent Lloyd George ja Wilson astusid otsustavalt välja Prantsusmaa plaanide vastu Saksamaa tükeldamiseks ja tema täielikuks nõrgestamiseks. Nad soovisid kül-

laltki tugeva imperialistliku Saksamaa säilitamist omamoodi vastukaaluks Prantsusmaale. Peamiselt püüdsid nad aga säilitada Saksamaad rahvusvahelise reaktsiooni ühe tähtsama relvana Nõukogude Venemaa vastu.

Sügavad lahkkelid tekkisid liitlaste vahel ka paljudes teistes küsimustes. Lõpuks saavutasid tähtsamad konverentsist osavõtjad siiski kokkuleppe. Selle eest aga riivati nõrgemate osavõtjate huve.

Versailles' rahuleping. 28. juunil 1919 kirjutasid Saksamaa esindajad alla võitjate suurriikide poolt dikteeritud rahulepingule. Allakirjutamise koha järgi nimetatakse seda Versailles' rahulepinguks. See oli rõõvellik, imperialistlik rahuleping. Selle dikteeris Entente'i imperialistide püüe nõrgendada oma võistlejat — Saksamaad — ja tema arvel kasu saada. Samal ajal säilitas see rahuleping reaktsiooniliste jõudude ülevõimu Saksamaal ning oli suunatud saksa rahva ja teiste Euroopa rahvaste vabadusliikumise vastu.

Võitjad riigid võtsid Saksamaalt ära kõik tema asumaad ja jaotasid need omavahel. Prantsusmaa sai tagasi 1871. a. sakslaste poolt haaratud Elsass-Lotringi. Peale selle anti Prantsusmaale täielikuks omandiks Saarimaa kivisõekaevandused. Saarimaa ise läks 15 aastaks Rahvasteliidu hoolduse alla. Belgiale läksid Eupeni ja Malmédy alad, Taanile — Põhja-Schleswig.

Saksamaa tunnustas Poola iseseisvust ja tagastas talle osa Poolalt haaratud maid: Ida-Poznani ala, osa Lääne- ja Ida-Preisimaad (Poola koridori), osa Ülem-Sileesiat. Saksamaa loobus ka Gdanskist (Danzigist), kuid Poola ei saanud seda oma tähtsamat sadamat kätte. Gdansk muudeti Rahvasteliidu kaitse all olevaks «vabalinnaks». Saksamaa loobus ka Klaipedast (Meemelist), mis hiljem anti Leedule üle.

Küsimus Saksa—Poola piirist otsustati Versailles' rahulepinguga Poola kahjuks. Poola jäi ilma avarast väljapääsust Balti merele. Saksamaa koosseisu jäi üle 100 000 km² põliseid Poola maid arvuka poola elanikkonnaga.

Saksamaa suhtes kehtestati sõjalised kitsendused. Kaotati üldine sõjaväeteenistuskohustus. Saksamaal lubati pidada ainult kuni 100 000-mehelist vabatahtlikku reichswehri¹. Saksamaa sõjamerelaevastiku koosseisu lubati pidada ainult 6 väikest soomulaeva ja mõningaid väiksemaid laevu. Saksamaale keelati allveelaevastiku, raskesuurtükiväe ja sõja-lennuväe pidamine. Dikteeriti ka Saksa kindralstaabi likvideerimine.

Saksamaa pidi tasuma reparatsioonid, mille üldsumma määrati hiljem kindlaks 132 miljardile kuldmarginale.

Reini tsoon demilitariseeriti. Saksamaal oli keelatud pidada või ehitada Reini vasakule kaldale, samuti 50 kilomeetri laiusele alale Reini paremal kaldal, mistahes sõjalisi ehitusi, samuti hoida seal vägesid.

¹ reichswehr — impeeriumi (riigi) sõjavägi.

Territoriaalsed muudatused Euroopas Versailles' rahulepingu järgi 1919. a.

1 — Elsass-Lotringi territoorium, mis läks Saksamaalt Prantsusmaale. 2 — Belgiale läinud Eupen-Malmédy ja Morene piirkond. 3 — Osa Schleswigist, mis anti üle Taanile pärast plebistsiiti 1920. a. 4 — Meemeli piirkond, mille Entente'i riigid 1920. a. oma kontrolli alla võtsid ja mis 1923. a. Leedule läks. 5 — Vabalinn Danzig. 6 — Poznan ja Lääne-Preisimaa, mis anti tagasi Poolale. 7 — Osa Ülem-Sileesias, mis anti 1921. a. Poolale. 8 — 1924. a. Tšehhoslovakkiale läinud Gulčinski piirkond.

Versailles' rahulepingu täitmise kindlustamiseks Saksamaa poolt okupeerisid liitlased Reini vasakul kaldal asuvad Saksa alad 15 aastaks.

Versailles' rahuleping tõi saksa töörahvale rahvusliku orjastamise ning kahekordse ikke — kodumaiste ja välismaiste imperiaalistide ikke. Iseloomustades Versailles' rahu kirjutas V. I. Lenin: «See on ennekuulmatu, rõõvellik rahu, mis asetab kümned miljonid inimesed, sealhulgas kõige tsiviliseeritumad, orjaseisundisse.»¹

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 293.

Siiski ei andnud see rahu täielikku garantiid Saksa agressiooni taassünni vastu. Vastupidi, ta isegi säilitas saksa militarismi sotsiaalmajanduslikud alused ja Saksa armee revanšistliku tuuma.

Rahvasteliidu loomine. Versailles' rahu üheks koostisosaks oli Rahvasteliidu pakt.

Rahvasteliidu loomise idee esitasid Esimese maailmasõja aastail rea maade kodanlik-patsifistlikud ringkonnad ja seda toetasid Entente'i juhid. Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu tõtsid Entente'i riikide valitsused enneolematut kära Rahvasteliidu loomise ümber. Sellega püüdsid nad toetada rahvahulkade patsifistlikke illusioone ning nõrgestada nõukogude võitlusprogrammi püsiva ja demokraatliku rahu sõlmimiseks rahvaste vahel.

Formaalselt loodi Rahvasteliit rahu toetamise ja rahvusvahelise julgeoleku organina. Rahvasteliidu põhikiri nägi ette majanduslike, rahanduslike ja sõjaliste sanktsioonide rakendamise riikide suhtes, kes asuvad agressiooni teele.

Tegelikult muutus Rahvasteliit temas võimutsevate suurriikide, eelkõige Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistliku poliitika teostamise organiks. Rahvasteliit oli Nõukogude riigi vastase sõjalise ja diplomaatilise võitluse organiseerimise üheks keskuseks. Ühtlasi oli Rahvasteliit organiks, kes toetas häbiväärset koloniaalse rõhumise süsteemi.

Laialdane populaarsus, mille võitis Nõukogude valitsuse poolt püstitatud loosung rahvaste enesemääramise õigusest, ei lubanud Inglismaa, Prantsusmaa ja Jaapani imperialistidel avalikult annekteerida Saksamaalt ja Türgilt haaratud asumaid. Sel etteväändel, nagu oleksid nende alade elanikud võimetud ise ennast valitsema, anti nad Rahvasteliidu hoolduse alla, tegelik hooldamine aga pandi võitjatele maadele.

Inglismaa sai mandaadi Palestiinale, Transjordaaniale, Iraagile, Tanganjikale ja teistele aladele; Prantsusmaa — Süüriale, Liibanonile, osale Togost ja Kamerunist; Jaapan — Mariaani, Karoliini ja Marshalli saartele.

Mandaadi-süsteem oli tegelikult ainult koloniaalike uus vorm.

Oma 20-aastase eksisteerimisaja jooksul ei karistanud Rahvasteliit ühtki agressorit ega abistanud ühtki agressiooniohvrit. Nõukogude Liit astus Rahvasteliitu 1934. a. Ta tegi sellele rahvusvahelisele organisatsioonile ettepaneku tarvitusele võtta rida abinõusid fašistliku agressiooni vastu. Ent Nõukogude Liidu ettepanekuid ei võetud vastu.

Rahvasteliit jättis rahvastele halva mälestuse.

§ 4. Versailles'—Washingtoni süsteem (järg)

Rahulepingud Saksamaa endiste liitlastega. Rahulepingud Saksamaa endiste liitlastega koostati Versailles' lepingu eeskujul.

Rahulepingut Austriaga nimetatakse selle allakirjutamise koha

järgi Saint-Germaini rahulepinguks. See kirjutati alla 1919. aasta septembris.

Selle lepingu järgi tunnustas Austria Tšehhoslovakkia iseseisvust ja loovutas talle oma endised provintsid Böömi- ja Määrimaa.

Austria tunnustas Jugoslaavia iseseisvust ja loobus oma lõuna-slaavi rahvastikuga aladest. Need alad jaotati hiljem Jugoslaavia ja Itaalia vahel. Itaalia sai Juliuse Alpid ja Iстриa ühes Triestiga. Jugoslaavia koosseisu läks endistest Austria valdustest Sloveenia, Dalmaatsia, Bosnia ja Hertsegoviina.

Austria andis Itaaliale ka Trentino piirkonna ja Lõuna-Tirooli, valdavas osas Austria elanikkonnaga alad.

Saint-Germaini rahuleping ignoreeris Bukoviina rahvaveetše tahet, kes oli vastu võtnud otsuse Bukoviina ühinemisest Nõukogude Ukrainaga ning andis Bukoviina Rumeeniale.

Austrias, samuti kui Saksamaal, kaotati üldine sõjaväeteenistuskohustus. Austrial võis olla ainult 30 000-meheline vabatahtlikest koosnev armee. Austria pidi tasuma reparatsioone.

Saint-Germaini rahu, mis pani Austriale rasked ning orjastavad kohustused ja rikkus jämedalt Kesk- ja Kagu-Euroopa rahvaste õigusi ja huve, oli reaktsioonilise, imperialistliku iseloomuga.

Ungariga sõlmiti rahuleping tunduvalt hiljem kui Austriaga. Seda põhjustasid Ungaris toimunud tähtsad poliitilised sündmused.

1918. aasta novembris kuulutati Ungari, samuti nagu Austria, iseseisvaks vabariigiks. Kuid Ungari kodanlus ei suutnud hoida võimu enda käes. Töölise ja talupoegade hulgas kasvas kiiresti kommunistide mõju, kes kutsusid üles kodanluse võimu kukutamisele ja liidu sõlmimisele Nõukogude Venemaaga. Sotsiaaldemokraatia juhid olid tööliste surve all sunnitud loobuma kodanluse edasisest toetamisest. 1919. aasta märtsis, terava poliitilise kriisi tagajärjel, mille oli välja kutsunud Entente'i ultimaatum Ungari uute piiride kohta, oli kodanlik valitsus sunnitud lahkuma. Sotsiaaldemokraatlik ja kommunistlik partei leppisid kokku proletariaadi diktatuuri kehtestamises riigis ja ühinesid üheks parteiks. Ungari proletariaat võttis rahulikult teel võimu enda kätte. 21. märtsil 1919 kuulutati Ungari nõukogude vabariigiks. Kommunistidest ja sotsiaaldemokraatidest, kes nüüd kuulusid ühte parteisse, moodustati Nõukogude valitsus. Faktiliselt oli valitsuse juhiks kommunistide juht Béla Kun. Nõukogude valitsus natsionaliseeris tööstuse, pangad, transpordi, kehtestas kaheksatunnilise tööpäeva jne. Loodi Punaarmee. Kõik mõisnike maad konfiskeeriti.

Ungari kommunistid eesotsas Béla Kuniga olid proletarise revolutsiooni üritusele piiritult ustavaks ja kangelaslikuks tööliklassi avangardiks. Kuid neil puudus veel vajalik marksistlik-leninlik karastus ja poliitilise võitluse kogemus. Nad tegid rea tõsiseid vigu, mis said nõukogude vabariigile Ungaris hukatuslikuks. Mõisnikelt konfiskeeritud maad ei jagatud talupoegadele. Mõisad muudeti suurteks riiklikeks majanditeks. See viga takistas püsiva

Austria-Ungari lagunemine.

liidu loomist töölisklassi ja talupoegade vahel ning nõrgendas nõukogude võimu Ungaris. Kommunistliku ja sotsiaaldemokraatliku partei ühinemine toimus küllaldase ideoloogilise ettevalmistusega. Ühendatud parteisse läksid tõeliste revolutsionääride kõrval ka juhuslikud inimesed ning isegi töölisklassile vaenulikke elemente, mis omakorda nõrgestas parteid.

Entente paiskas Nõukogude Ungari vastu Prantsuse, Tšehhoslovakkia ja Rumeenia väed. Nõukogude Venemaa elas sel ajal üle raskeid päevi ega saanud ungari töörahvale osutada otsest relvastatud toetust. Nõukogude võimu vastu astusid välja ka Ungari kontrrevolutsiooni jõud, keda juhtis admiral Horthy. Peale 4,5-kuist kangelaslikku võitlust purustati Ungari Punaarmee. Parempoolsed sotsiaaldemokraadid reetsid proletariaadi ja läksid üle kontrrevolutsiooni poolele. 1. augustil 1919 kukutati Ungaris Nõukogude valitsus. Algas metsik valge terror. Riigis kehtestati Horthy fašistlik diktatuur.

Entente'i riigid toetasid Horthy valitsust ja sõlmisid temaga rahulepingu.

Rahuleping Ungariga kirjutati alla 1920. aasta juunis Versailles's Trianoni suures palees (sellepärast nimetatakse seda Trianoni rahuks). See rahuleping vormistas Ungari slaavi-valduste

äraandmise, tunnustas Ungari enese iseseisvust, kuid pani talle rasked, orjastavad kohustused.

Ungari tunnustas Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia iseseisvust ning loobus esimese kasuks Slovakkia ja Karpaatide-tagusest Ukrainast (suurriigid ignoreerisid Karpaatide-Ukraina rahvaskogu otsust selle ala ühinemise kohta Nõukogude Ukrainaga), teise kasuks — Kroaatiast, Sloveeniast ja teistest aladest. Rumeeniale läksid Ungarilt Transilvaania ja veel mõned piirkonnad.

Üldine sõjaväeteenistuskohustus Ungaris tühistati. Ungaril lubati pidada 35 000-mehelist vabatahtlikest koosnevat armeed. Ungari pidi tasuma reparatsioone 170 miljoni kuldkroni ulatuses. Triani rahuleping ei hävitanud Ungari militarismi aluseid. Koos sellega pani ta ungari rahvale raske koorma.

Rahulepingul, mille Entente'i riigid sundisid peale Bulgaariale, oli samasugune orjastav, imperialistlik iseloom. Selle rahulepingu järgi, mis kirjutati alla 1919. aasta novembris Neuilly's (Pariisi lähedal), kaotas Bulgaaria tunduva osa oma territooriumist. Lääne-Traakia anti üle Kreekale. Selle tagajärjel kaotas Bulgaaria väljapääsu Egeuse merele. Rumeeniale jäi Lõuna-Dobrudža, mille ta oli Bulgaarialt haaranud 1913. a. Mõned Bulgaaria linnad läksid Jugoslaaviale.

Bulgaaria tohtis pidada 20 000-mehelist vabatahtlike armeed. Reparatsioone pidi ta tasuma 2,2 miljardi kuldfrangi ulatuses.

Neuilly' rahuleping riivas bulgaaria rahva elulisi põhihuve ja teravdas veelgi rahvuslikke vastuolusid Balkani poolsaarel.

Versailles' süsteem. Rahulepingud Saksamaa ja tema endiste liitlastega moodustasid tervikuna tunduva osa kapitalistliku maailma sõjajärgse poliitilise korralduse süsteemist, mis on tuntud Versailles' süsteemina.

Versailles' süsteem tugevdas Prantsusmaa ülekaalu Euroopa kontinendil, mis oli tekkinud Saksamaa purustamise tagajärjel. Samal ajal kindlustas see süsteem Inglismaa juhtivat osa Lähis-Idas ning tema ülevõimu mereteedel Indiasse ja Briti dominioonidesse.

Versailles' süsteemi iseloomustavaks jooneks oli tema Nõukogude-vastane suund. See süsteem sanktsioneeris Baltimaade, Lääne-Ukraina, Lääne-Valgevene ja Bessaraabia lahutamise Nõukogude riigist. Tema tähtsaimaks vahendiks bolševike vastu oli nn. «sanitaarkordon». Nõukogude riigi läänepiiril moodustasid Entente'i imperialistid omapärase müüri reaktsioonilise režiimiga väikeriikidest. Selle müüri püüdsid nad lahutada Lääne-Euroopat kokkupuutest Vene revolutsiooniga.

Versailles' süsteem ei võinud luua ega loonud Euroopas püsivat rahu. Ta mitte ainult ei lepitanud võitjaid ja võidetuid, vaid süvendas veelgi nendevahelisi vastuolusid. Saksamaa ja teised võidetud riigid püüdsid endalt heita reparatsioonide iket, taastada oma relvastatud jõud ja tagasi saada kaotatud territooriumid.

Versailles' süsteem süvendas võitlust ka võitjate riikide leiris.

Inglismaa ei tahtnud leppida Prantsusmaa ülekaaluga Euroopas. Ameerika Ühendriigid ei olnud rahul Inglismaa positsioonide tugevnemisega Lähis-Idas ja Jaapani tugevnemisega Kaug-Idas.

Versailles' süsteemiga kehtestatud kord rikkus paljude rahvaste, sealhulgas ka nõukogude rahva põhilisi elulisi huve.

Seetõttu pidi Versailles' süsteem paratamatult hiljem kokku varisema.

Washingtoni lepingud. Esimese maailmasõja aastail tugevdas Jaapan tunduvalt oma positsioone Hiinas teiste imperialistlike suurriikide, eeskätt Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide huvide kitsendamise arvel. Jaapan sidus Hiina orjastavate lepingutega, mis andsid talle erakordselt suured majanduslikud ja poliitilised privileegid sel maal. Jaapanile läks Tsiaodžou territoorium Tsingtao sadamaga ja kõik teised Saksamaa kontsessioonid Sandungi poolsaarel.

Pariisi rahukonverentsil 1919. a. saavutas Jaapan oma «õiguste» tunnustamise Šandungi poolsaarel. See põhjustas Ameerika kodanluse rahulolematuse ja oli üheks põhjuseks, miks Ameerika Ühendriigid keeldusid Versailles' rahulepingut ratifitseerimast.

Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad seadsid oma ülesandeks Pariisi rahukonverentsi otsuste läbivaatamise Kaug-Ida küsimuses. Inglismaa ja eriti Jaapan olid kaua selle vastu. Ometi lõpuks saavutasid Ameerika Ühendriigid, toetudes oma kasvavale majanduslikule ja rahanduslikule võimsusele, imperialistlike riikide nõusoleku rahvusvahelise konverentsi kokkukutsumiseks, et arutada Vaikse ookeani ja Kaug-Ida küsimust, samuti mereväe relvastuse vähendamise küsimust.

See konverents toimus Washingtonis 1921. aasta novembrist kuni 1922. aasta veebruarini. Sellest võttis osa 9 riiki, sealhulgas Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Hiina, Jaapan ja Prantsusmaa. Nõukogude Venemaad, kel olid suured valdused Vaikse ookeani ääres, ei kutsutud sellele konverentsile.

Juhtivat osa Washingtoni konverentsil mängis Ameerika delegatsioon. See näitas Ameerika Ühendriikide mõju tugevnemist rahvusvahelises poliitikas.

Washingtoni konverentsi peaküsimuseks oli Hiina küsimus.

Rahvusliku vabadusliikumise tõus Hiinas sundis imperialiste Hiinale mõningaid järeleandmisi tegema.

Jaapan sõlmis Hiinaga lepingu, mille järgi ta kohustus Sandungi poolsaarelt-lahkuma. Inglismaa loobus Hiina kasuks viimaselt renditud Veihavei territooriumist.

6. veebruaril 1922 kirjutati alla 9 riigi lepingule poliitikast Hiina suhtes. Selle lepingu järgi kohustusid suurriigid austama Hiina suveräänsust, iseseisvust ja territooriumide puutumatumust. Nad teatasid oma kavatsusest kinni pidada põhimõttest anda kõikidele rahvastele võrdsed võimalused kaubanduse ja tööstuse alal kogu Hiina territooriumil ning mitte hankida erilisi eesõigusi ega luua

mõjusfääre üheski Hiina osas. Tegelikult ei tahtnud imperialistid loobuda oma ülevõimust Hiinas. Nende kohustused austada Hiina suveräänsust ja iseseisvust olid demagoogilise iseloomuga ning neid ei täidetud kunagi.

9 riigi lepingu reaalne mõte oli selles, et ta andis Ameerika «lahtiste uste» doktriinile Hiinas rahvusvahelise lepingu iseloomu. Sellega andis ta Ameerika kapitalile täiendavaid võimalusi sissetungiks Hiinasse.¹

9 riigi leping säilitas tegelikult kõik imperialistlike riikide privileegid Hiinas ja oli seepärast sügavalt Hiina-vastase iseloomuga.

Mereväe relvastuse vähendamise küsimuses ja teistes konventsioonil arutatavates küsimustes võeti vastu kompromissotsused, mis väljendasid Ameerika Ühendriikide rahvusvahelise osatähtsuse tõusu tendentsi.

Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Jaapani sõjalaevastiku suhe liinilaevade osas määrati kindlaks järgmises proportsioonis — 5:5:3.

Washingtoni lepingud olid täienduseks Versailles' süsteemile. Nad kehtestasid imperialistliku režiimi Vaikse ookeani basseinis vastavalt Ameerika Ühendriikide nõudmistele.

Need lepingud polnud siiski püsivad. Nad tõrjusid Jaapani välja reast Hiinas omandatud positsioonidest ning süvendasid seega veelgi imperialistlike vastuolusid, eeskätt just Jaapani ja Ameerika Ühendriikide vahel.

Need lepingud rikkusid Hiina põhilisi, elulisi huve.

Washingtoni lepingud, nagu kogu Versailles'—Washingtoni süsteem tervikunagi, ei loonud püsivaid rahulikke suhteid, vaid olid ainult vaherahu, ainult samm uue sõja ettevalmistamise teel.

---

¹ «Lahtiste uste» doktriini esitas 1899. a. Ameerika Ühendriikide riigisekretär Hay; selles formuleeriti Ameerika poliitika põhimõtted Hiina suhtes. Selleks ajaks oli Hiina juba jaotatud Euroopa riikide ja Jaapani «mõjusfäärideks». Ameerika Ühendriigid jäid mõningatel põhjustel Hiina jaotamisele hiljaks ja ei saanud seal endale enam erilist «mõjusfääri» omandada. Hay formuleeris «lahtiste uste» ehk «võrdsete võimaluste» põhimõtte kõigi rahvuste kaubandusliku ja ettevõtte-alase tegevuse jaoks Hiina territooriumil. Püstitades niisuguse põhimõtte püüdsid Ameerika Ühendriigid kõrvaldada neid takistusi oma sissetungiks Hiinasse, mis olid tekkinud Euroopa riikidele ja Jaapanile antud eriliste õiguste ja privileegidega nende poolt kontrollitavates Hiina osades. Ameerika Ühendriigid tahtsid haarata kogu Hiina turgu.

Täiesti imperialistliku iseloomuga «lahtiste uste» doktriin oli küllaltki pika aja jooksul Ameerika Ühendriikide peamiseks diplomaatiliseks relvaks oma ülevõimu kehtestamisel Hiinas.

1) Maade vahelised suhted vahemaal Hiinas
2)
3) rahvuslike suhteid

SAKSAMAA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 5. Saksamaa aastail 1918—1923

Esimese maailmasõja mõju Saksamaale. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon ja saksa töölisklass. Esimene maailmasõda mõjus katastroofiliselt Saksamaa majanduslikule olukorrale ja teravdas äärmuseni klassivõitlust riigis. Saksamaa kandis palju inimohvreid. Rindel tapeti enam kui 1,8 miljonit inimest. 1,5 miljonit inimest jäi invaliidiks. Sõda põhjustas laose tööstuses ja põllumajanduses. Saksamaa tööstusliku toodangu üldmaht langes 1918. a. 57%, võrreldes 1913. a. tasemega. Vilja, kartuli ja teiste toiduainete tootmine vähenes sõja-aastail rohkem kui kaks korda.

Sõjaohvrid ja puudus revolutsioneerisid Saksamaa töölisklassi ja kõiki töötajaid. Aasta-aastalt kasvasid näljarahutused, tööliste streigid, tänavademonstratsioonid. Pahempoolsed sotsiaaldemokraadid, keda juhtisid Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ja Wilhelm Pieck, teostasid laialdast sõjavastast agitatsiooni riigis.

Revolutsiooniline käärimine haaras ka armee ja laevastiku. 1917. a. kevadest peale algas Idarindel saksa sõdurite vennastumine vene sõduritega. 1917. a. augustis fehti katse alustada laevastikus ülestõusu, kuid võimud surusid selle julmalt maha.

Relvastatud oktoobriülestõusu võitu Petrogradis, leninlikku maadekreedi ja esimesi sotsialistlikke ümberkorraldusi Nõukogude vabariigis tervitati Saksamaa töötajate poolt sügava sümpaati ja entusiasmi. Sotsialistliku revolutsiooni võit Venemaal põhjustas uue võimsa revolutsioonilise liikumise tõusu Saksa tagalas ja armees.

1918. a. jaanuari lõpul algas Berliinis sõja-aastate suurim poliitiline streik. See streik laienes kõigile tähtsamatele tööstuskeskustele riigis. Sellest võttis osa enam kui miljon töolist. Streigist osavõtjad tervitasid Nõukogude Venemaad ja nõudsid anneksioonideta ja kontributsioonideta rahu sõlmimist temaga. Berliinis ja mõnes teises linnas loodi Venemaa eeskujul tööliste saadikute nõukogud.

1918. a. jaanuarikuu poliitiline streik oli läheneva revolutsiooni ettekuulutajaks Saksamaal.

Saksamaal olid veel lahendamata kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesanded. Eksisteeris veel monarhia. Saksa külas säilis palju feodalismi igandeid. Samal ajal oli Saksamaa arenenud industriaalmaa. Saksamaal olid kõik materiaalsed eeldused selleks, et olles likvideerinud feodalismi igandid, üle minna sotsialistliku revolutsiooni ülesannete lahendamisele. Ent Saksamaal ei olnud revolutsioonilist parteid, kes oleks võinud juhtida töötajate võitlust proletaarse revolutsiooni võidu ja sotsialismi eest. «Spartakus-

bund», mis ühendas pahempoolseid sotsiaaldemokraate, kutsus rahvahulki üles sotsialistliku revolutsiooni teostamisele. Kuid «Spartakusbund» oli nõrk ega suutnud juhtida rahvahulkade revolutsioonilist liikumist.

Enamus saksa töölisi oli parempoolsete sotsiaaldemokraatide ja tsentristide¹ mõju all. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide juhid (Ebert jt.) olid häälestatud revolutsioonile ja sotsialismile vaenu-likult. Tsentristid (Kautsky jt.) toetasid sõnades sotsialismi, kuid sotsialismi ilma revolutsiooni ja proletariaadi diktatuurita.

Saksa töölisliikumise revolutsioonilise tiiva nõrkus ja reformistide ülekaal temas andis reaktsioonilistele jõududele võimaluse suruda Saksamaal algav revolutsioon kodanlik-demokraatliku revolutsiooni raamidesse.

1918. a. novembrirevolutsioon. 1918. a. sügisel võttis Saksamaad valitsev sõjalis-bürokraatlik kildkond ette rea poliitilisi manöövreid. Oktoobri algul moodustati koalitsiooniline valitsus eesotsas Baadeni prints Maxiga, keda tunti liberaalina. Sellesse valitsusse läksid Saksamaa ajaloos esmakordselt sotsiaaldemokraadid. Baadeni Max teostas mõned reformid. Kuid see ei suutnud enam revolutsiooni ära hoida.

3. novembril puhkes Kielis madruste, sõdurite ja tööliste ülestõus. Järgnevatel päevadel toimusid võidukad rahvaülestõusud Hamburgis, Leipzigin, Stuttgartis ja teistes Saksamaa linnades. Ülestõusnud kukutasid kõikjal vana võimu ja moodustasid tööliste ja soldatite saadikute nõukogud.

9. novembril 1918 puhkes ülestõus Berliinis. Rahvas vallutas raekoja, Riigipäevahoone, raudteejaamad jne. Wilhelm II põgenes Hollandisse. Baadeni Max läks erru, olles andnud võimu üle sotsiaaldemokraatliku partei juhile Ebertile.

10. novembril tuli Berliinis kokku tööliste ja soldatite saadikute nõukogu. Enamus selles kuulus parempoolsetele sotsiaal-

---

¹ Tsentrism — Esimese maailmasõja eelsel perioodil II Internatsionaali parteides tekkinud oportunistlik vool, mis arenes edasi pärast sõda.

II Internatsionaali parteides tekkis kolm voolu: oportunistid (revisionistid), tsentristid ja pahempoolne, revolutsiooniline tiib, mille ainsateks järjekindlateks esindajateks olid bolševikud. Oportunistid asusid marksismi avaliku revideermise teele. Nad avalikult hülgasid klassivõitluse põhimõtte ja teostasid kodanlusega koostöö poliitikat. Tsentristid, kelle silmapaistvamateks esindajateks Lääne-Euroopa töölisliikumises oli Karl Kautsky, Venemaal aga Trotski, püüdsid vaigistada ja rahustada lahkkelisid oportunistide ja pahempoolsete vahel, püüdsid allutada pahempoolseid parempoolsetele ühe partei koosseisus (siit nende nimetus tsentristid). Tsentristid varjasid oma oportunisti revolutsioonilise fraseoloogia taha ja nimetasid ennast Marxi ja Engelsi «õigeusklikeks» järelejäijateks.

Veidi enne Esimese maailmasõja lõppemist lõid Saksa tsentristid parempoolsetest lahku ja moodustasid «sõltumatu sotsiaaldemokraatliku partei» (siit ka nende nimetus — sõltumatud).

Tsentrism on varjatud ja seepärast töölisliikumisele kõige ohtlikum, kõige kahjulikum oportunisti erikuju. Seda oli palju raskem paljastada ja kahjutuks teha kui avalikku oportunisti.

mokraatidele ja tsentristidele. Nõukogu kinnitas Eberti poolt kodanlike parteide ja kõrgema militaristliku kildkonna nõusolekul moodustatud ajutise valitsuse, mida nimetati «Rahvavolinike nõukoguks». Selle valitsuse koosseisu kuulusid parempoolsed sotsiaaldemokraadid, sõltumatud ja mõned endised keisri ministrid.

«Rahvavolinike nõukogu» oli nimeliselt sotsialistlik valitsus, kuid tegelikult oli ta kodanlik, kontrrevolutsiooniline valitsus, kes kaitses kapitalistlike monopolide ja junkrute huve. Novembrikuu relvastatud ülestõusu ajal kogu Saksamaal loodud tööliste ja soldatite saadikute nõukogud ei muutunud võitlusorganiteks proletariaadi diktatuuri eest, kuna neis olid ülekaalus parempoolsed ja tsentristid; nad muutusid kodanlikku kontrrevolutsiooni kaitsvaks sirmiks.

Arvestades rahvahulkade revolutsioonilist meeleolu taastas Eberti valitsus sõna-, koosolekute ja ühingute vabaduse, kuulutas välja amnestia poliitvangidele, kehtestas 8-tunnilise tööpäeva ja riikliku toetuse tööpuuduse, invaliidisuse ja vanaduse puhul.

Samal ajal jättis see valitsus kohale vana monarhistliku ohvitserkonna ja vana ametnikkonna. Ta keelas nõukogudel vahelesegamise armees juhtimisse. Eberti valitsus jätkas keisri nõukogudevastast poliitikat. Nõukogude saatkond saadeti Berliinist välja. Ebert keeldus vastu võtmast rongi viljaga, mille nõukogude töölistel V. I. Lenini initsiatiivil saatsid saksa tööliste kingituseks.

1918. a. detsembri keskel tuli Berliinis kokku ülesaksamaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress. Kongress jättis võimu Eberti valitsusele ja kuulutas välja Asutava Kogu valimised. See otsus tähendas, et nõukogud likvideerisid ise. Eberti valitsus asus revolutsiooniliselt meelestatud sõjaväeosadelt ja tööliiskadelt relvi ära võtma.

Saksamaa Kommunistliku Partei asutamine. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide avalik üleminek kodanliku kontrrevolutsiooni poole tegi saksa tööliiskumise revolutsioonilise tiiva lõpliku lahkulöömise reformistlikust tiivast möödapääsmatuks. 29. detsembril 1918 Berliinis toimunud «Spartakusbundi» (pahempoolsete sotsiaaldemokraatide) konverentsil tehti ettepanek kommunistliku partei viivitamatuks asutamiseks. Järgmisel päeval toimus Saksamaa Kommunistliku Partei asutamiskongress. Kongress võttis vastu partei programmi, valis keskkomitee ning võttis vastu otsuse partei keskhäälkandja «Die Rote Fahne» väljaandmise kohta. Kongressi poolt vastu võetud programmis esinesid tõsised vead, mis olid omased juba «Spartakusbundile» (partei osatähtsuse ning tööliisklassi ja talurahva liidu tähtsuse alahindamine jne.). Ekslik oli ka kongressi otsus Asutava Kogu valimiste boikoteerimise kohta ja keeldumine tööst reformistlikes ametiühingutes. Kuid kommunistliku partei programm oli kõige revolutsioonilisem ja marksismile kõige vastavam programm, mida saksa tööliiskumine K. Marxi ja Fr. Engelsi surmast saadik oli omanud.

See programm kuulutas saksa töölisklassi kõige lähemaks ülesandeks võitluse nõukogude võimu ja proletariaadi diktatuuri eest.

Kommunistliku partei asutamine oli suureks ja otsustavaks sammuks teel marksismi-leninismi ideoloogia võidule Saksamaa töölisliikumises.

Proletariaadi revolutsiooniline väljaastumine 1919. a. algul. Baieri nõukogude vabariik. Eberti valitsuse kontrrevolutsiooniline poliitika põhjustas tööliste hulgas sügavat pahameelt. 5. jaanuaril 1919 algas Berliinis stiihiline relvastatud ülestõus loosungi all kukutada Eberti valitsus. Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee astus välja relvastatud ülestõusu vastu, pidades seda enneaegseks. Ent kui ülestõus siiski puhkes, ühinesid kommunistid liikumisega ja püüdsid sellele anda organiseeritud ilmet. Valitsus paiskas ülestõusnute vastu regulaarväed ja ohvitseridest koosnevad vabatahtlike salgad. Neid vägesid juhtis parempoolne sotsiaaldemokraat Noske. Berliini töölised võitlesid kangelaslikult, kuid jõudude vahekord oli ebavõrdne. Noskel olid tankid ja kahurvägi, töölistel aga ainult vintpüssid ja revolvrivid. 15. jaanuariks suruti Berliini tööliste ülestõus maha. Algas massiline mahalaskmine ja karistamine. Rühm keisririigi ohvitseri tappis elajalikul Saksa töölisklassi juhid Karl Liebknechti ja Rosa Luxemburgi.

1919. a. jaanuarikuu ülestõus põhjustas streike ja ülestõuse paljudes Saksamaa osades. Kuid kõik nad toimusid eri aegadel ja ühtse revolutsioonilise juhtimiseta. Kommunistlik partei oli nõrgestatud oma parimate juhtide tapmise tõttu ja massilise terroriga kommunistide vastu.

Tööliste revolutsioonilised väljaastumised toimusid Ruhris, Reinimaal ja Saksimaal. 1919. a. märtsis toimus Berliinis uus tööliste ülestõus, mis suruti maha sama julmalt kui esimene.

14. aprillil 1919 võtsid Müncheni töölised võimu enda kätte. Baier kuulutati nõukogude vabariigiks. Baieri Nõukogude valitsuse koosseisu läksid kommunistid ja pahempoolsed sõltumatud. Selle valitsuse eesotsas oli Baieri tööliste juht Eugen Leviné. Baieri Nõukogude valitsus seadis sisse tööliskontrolli ettevõtetele; natsionaliseeriti pangad ja raudteed, algas Punaarmee formeerimine. Ent Baieri kommunistid tegid ka tõsiseid vigu. Nad ei teinud peaaegu midagi talupoegade heaks. Seetõttu õnnestus kontrrevolutsioonil petta talurahvahulki ja tõmmata nad endaga kaasa. Baieri kommunistid ei võtnud isegi sisemise kontrrevolutsiooni vastu otsustavaid abinõusid tarvitusele.

Baieri nõukogude vabariigi vastu paisati kontrrevolutsiooni 100 000-meheline armee. 1. mail 1919 tungis see armee Münchenisse ja pani seal toime veresauna. Üle 1000 revolutsioonilise tööliste lasti maha. Nende hulgas oli ka Eugen Leviné.

Nii purustasid parempoolsed sotsiaaldemokraadid liidus keisririigi ohvitserkonnaga 1919. a. algul saksa tööliste hajutatud

revolutsioonilised väljaastumised ja tegid sellega lõpu revolutsiooni edasisele arenemisele.

1918. a. novembrirevolutsioon ei väljunud sotsiaaldemokraatliku ladviku reetmise ja noore kommunistliku partei nõrkuse tõttu kodanlik-demokraatliku revolutsiooni raamidest. Ta ei lahendanud isegi selle revolutsiooni kõiki ülesandeid: näiteks ei likvideeritud feodaalseid igandeid külas.

Kõigile oma nõrkadele külgedele vaatamata oli novembrirevolutsioon üks tähtsamaid sündmusi Saksamaa ajaloos. Selle revolutsiooni liikumapanevateks jõududeks olid proletariaat ja talurahvas. Revolutsiooni hegemooniks (juhiks) oli proletariaat. Revolutsiooni teisel etapil (1918. a. detsembrist kuni 1919. a. maini) võitles proletariaat kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülekasvamise eest sotsialistlikuks revolutsiooniks, kuid sai lüüa. Novembrirevolutsioon rikastas saksa tööliklassi kuulsusrikkaid revolutsioonilisi traditsioone. Tema ideed innustasid saksa revolutsionääride järgnevat põlvkondi.

Weimari konstitutsioon. 1919. a. jaanuaris, valge terrori määramise olukorras, toimusid Asutava Kogu valimised. Ligi 60% kohtadest said kodanlikud parteid, ülejäänud kohad jäid sotsiaaldemokraatidele. Asutav Kogu avas oma istungid väikeses provintsilinnas Weimaris, mis oli kaugel revolutsioonilistest töölistest. 1919. a. juulis võeti vastu Saksa vabariigi konstitutsioon, mis nimetati Weimari konstitutsiooniks. See konstitutsioon andis seadusandliku võimu üldise valimisõiguse alusel kogu elanikkonna poolt valitud riigipäevale (reichstagile). Vabariigi president valiti üldrahvaliku hääletusega 7 aastaks. Konstitutsioon kuulutas välja kodanlik-demokraatlikud vabadused (sõna-, koosolekute, ühingute jne. vabaduse), kuid selles olid ka paragrahvid, mis lubasid kodanlikul reaktsioonil neid vabadusi igal ajal likvideerida. Näiteks paragrahv 48 lubas presidendil «ühiskondliku korra» ohustamise korral välja kuulutada erakorraline seisukord ja kasutada relvastatud jõudu.

Niisiis kindlustas Weimari konstitutsioon suurkapalistide ja mõisnike majanduslikku ja poliitilist ülevõimu Saksamaal.

1923. a. sündmused. Weimari konstitutsiooniga kujundatud kodanliku vabariigi režiim oli oma eksisteerimise esimestel aastatel väga nõrk. Tööliste revolutsioonilised väljaastumised Saksamaal jätkusid. Teiselt poolt aktiviseerusid sõjalis-monarhistlikud ja fašistlikud elemendid.

1919. a. asutati Baiiris natsionaalsotsialistlik partei. Selle partei juht Hitler oli olnud keiserlikus armees jefreitor. Pärast sõda teenis ta Müncheni politseis. Natsionaalsotsialistid kutsusid üles võitlusele kommunismi vastu, Nõukogude Venemaa hävitamisele jne. Nad nõudsid Versailles' rahulepingu muutmist, õhutasid šovinismi ja antisemitismi.

Hitler moodustas rünnakrühmlaste relvastatud salgad, kelle abil ta terroriseeris töölisorganisatsioone.

Hitlerit ja tema jõuke toetasid Baieri reaktsoonilised ringkonnad.

Saksamaa majanduslik olukord halvenes järjest. Sõjatööstuse koondamine ja armee demobiliseerimine põhjustas massilise tööpuuduse. Riigis oli terav puudus toorainetest, toiduainetest ja küttest. Hinnad tõusid sõjaeelse ajaga võrreldes kümnekordseks.

Prantsuse imperialistid, kes püüdsid Saksamaad veel enam nõrgestada, okupeerisid 1923. a. jaanuaris Ruhri tööstuspiirkonna. Sel momendil Saksamaal võimul olev reaktsooniline Cuno valitsus kuulutas välja «passiivse vastupanu» poliitika (loobumise kivisöe tootmisest). See õõnestas lõplikult Saksamaa majanduse. Kogu maal hakati tehaseid ja vabrikuid sulgema. Töötute arv kasvas 5 miljonini. Inflatsioon (paberraha väärtusetuks muutumine) võttis kohutava ulatuse: 1923. a. juunis vastas ühele ameerika dollarile 110 000 marka, augustis — 4 miljonit marka, septembris — 250 miljonit marka, oktoobris 8 miljardit marka. Nälg ja viletsus tabasid Saksamaad. Mööda maad veeres streikide ja näljamässude laine.

1923. a. augustis puhkes poliitiline üldstreik, mis nõudis Cuno valitsuse lahkumist. Streik haaras kogu riigi. Cuno valitsus kukutati ja «passiivse vastupanu» poliitika muudeti.

1923. a. sügiseks kujunes Saksamaal revolutsiooniline situatsioon. Laialdased töölishulgad olid sõjakalt meelestatud. Saksamaa Kommunistlik Partei kasvas arvuliselt ja omas töötajate hulgas suurt mõju. Ent Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee tollaegsed juhid Brandler ja Thalheimer olid oportunistid. Nad kartsid kutsuda töölisi võitlusele võimu eest.

1923. a. oktoobri keskel moodustati Saksamaal ja Tüüringis «pahempoolsete» sotsiaaldemokraatide ja kommunistide osavõtul töölisvalitsused. Muidugi mõista oli kommunistide astumine nendes valitsustesse õige. Ent Brandler ja tema mõttekaaslased pidasid seal oportunistlikku joont. Nad ei teinud midagi tööliste relvastamiseks, ei lubanud tööliste massilisi väljaastumisi, ei kritiseerinud sotsiaaldemokraatia juhtide reaktsoonilist tegevust jne.

Teisiti tegutsesid Hamburgi kommunistid, keda juhtis Ernst Thälmann.

23. oktoobril 1923 alustasid Hamburgi tööliselised kommunistide üleskutsel relvastatud ülestõusu. Hamburgi tööliselises linnas Barmbeckis ehitati barrikaade. 300 vaprat võitlejat, keda juhtis Ernst Thälmann, võitlesid kolm ööd-päeva 6000 politseiniku ja sõduri vastu.

Kuid Hamburgi ülestõus jäi üksikuks. Oportunistid Brandler ja Thalheimer keeldusid kutsumast saksa tööliklassi üldisele relvastatud ülestõusule. 25. oktoobril lahkusid Thälmanni võitlus-salklased organiseeritult barrikaadidelt, viies kaasa oma langenud ja haavatud.

Saksimaale ja Tüüringisse asusid reichswehri osad. Nad ei

kohanud vastupanu. Saksimaa ja Tüüringi töölisvalitsused aeti laiali.

Saksimaa töölisklass sai raske kaotuse osaliseks. Kommunistlik partei keelati ja läks põranda-alla. Kogu maa kuulutati piiramis seisukorras olevaks.

1923. a. novembris toimus Münchenis fašistlik putš (riigipöörde katse). Hitler viis oma rünnakrühmlased tänavale ja teatas «sõjakäigust Berliini». Kuid Saksimaa töölisklass oli juba purustatud ja kodanlusel ei olnud sel momendil vajadust kehtestada fašistlikku diktatuuri.

Reichswehri osad ajasid fašistlikud jõugud laiali ja Hitler ise mõisteti lühikeseks ajaks kindlusvangi.

§ 6. Saksimaa aastail 1924—1928

Dawesi plaan ja selle mõju Saksimaa majandusele. 1923. ja 1924. aasta vahetusel väljus Saksimaa sõjajärgsest majanduslikust ja poliitilisest kriisist ning astus kapitalismi osalise stabiliseerumise ajajärku. See stabilisatsioon saavutati 8-tunnilise tööpäeva ja tööliste novembrirevolutsiooni perioodil saavutatud teiste sotsiaalsete mõõnduste likvideerimise ning Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa rahalise abiga. 1923. a. novembris teostati rahareform, mis kindlustas marga kurssi. Algas elavnemine tööstuses.

1924. a. veebruaris kaotati piiramis seisukord riigis ja taastati parlamentaarne valitsemismeetod. Kommunistlik partei tuli põranda-alt välja.

1924. a. augustis võeti Entente'i maade Londoni konverentsil vastu uus reparatsioonide plaan, nn. Dawesi plaan.¹ Peaosa reparatsioonide küsimuse lahendamisel läks Prantsusmaalt Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale, kes võtsid kursi Saksimaa sõjamajandusliku potentsiaali² taastamisele. Selle eesmärgiks oli Saksimaa muutmine rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni peamiseks löögijõuks Nõukogude Liidu vastu. Prantsusmaa oli sunnitud Saksamaale tagastama Ruhri piirkonna. Dawesi plaan nägi ette Saksamaale välismaise krediidi andmise tema rahanduse tugevdamiseks ja tööstuse arendamiseks. Saksimaa pidi maksma reparatsioone tollide ja kaudsete maksude arvel, raudteede kasumite arvel ja teatud määral ka tööstuse kasumite arvel.

Dawesi plaan põhjustas otseste ja kaudsete maksude kasvu

¹ Nimetatud plaani esitas Ameerika pankur Dawes.

² Sõjamajanduslik potentsiaal — selle terminiga tähistatakse riigi majanduslike võimalusi, majanduslike ressursse sõja pidamiseks (potentsiaal — võimalused, ressursid). Need võimalused määrab kindlaks eelkõige rasketööstuse arenemise tase (eriti just sõjatööstuse), sõjalis-strateegilise tooraine, rahanduslike ressursside, kütteaine, toiduainete olemasolu, transpordi ja side arenemine jne.

ning laiatarbekaupade hindade järsu tõusu. Dawesi plaan tugevdas Saksamaa töörahva ekspluateerimist ja röövimist.

Teiselt poolt puhastas Dawesi plaan tee välismaise kapitali intensiivsele juurdevoolule Saksamaa tööstusesse. 6 aasta jooksul, 1924. kuni 1929. aastani moodustas välismaise kapitali juurdevool pikaajaliste kapitalimahutustena Saksamaa tööstusesse üle 10—15 miljardi marga ja lühiajalised kapitalimahutused¹ üle 6 miljardi marga. Ligi 70% pikaajalistest laenudest saadi Ameerika Ühendriikidelt.

Välismaine krediit võimaldas Saksa töösturitel uuendada oma ettevõtete sisseseadet ja suurendada tunduvalt nende tootmisvõimsust. Peagi ületas Saksamaa tööstustoodete väljalaskes ja väliskaubanduses sõjaeelse taseme. Ta jõudis jälle Inglismaast ja Prantsusmaast ette. Saksamaa tööstusliku toodangu üldmaht moodustas 1929. a. 113% 1913. a. tasemest.

Ent vaieldamatu tõus, mis toimus Saksamaa tööstuses 20-ndate aastate keskel, oli vägagi kõikuval alusel. Saksa tööliste ostuvõime oli madal. Tööpuudus ei olnud veel täielikult likvideeritud. Saksamaa põllumajandus ei jõudnud veel sõjaeelsele tasemele. Töötajate olukord jäi endiselt raskeks. Kõik see viis paratamatult uue majanduskriisi tekkimisele.

Politiiline olukord Saksamaal aastail 1924—1928. Vastavalt Saksa imperialismi majandusliku võimsuse taastamisele kasvas parempoolsete, revanšistlike elementide mõju riigis. 1925. a. yeebruaris suri Saksa vabariigi esimene president, sotsiaaldemokraat Ebert. Uueks presidendiks valiti parempoolsete parteide kandidaat — endine keiserliku armee ülemjuhataja Hindenburg. Militarist Hindenburgi presidendiks valimine andis tunnistust äärmise kodanliku reaktsiooni positsiooni tugevnemisest riigis. Hindenburgi soosimisel hakkasid kiiresti kasvama «vabatahtlikud» sõjaväelised organisatsioonid — «Teraskiiver» ja teised, milles valmistati ette kaadrit revanšistliku Saksa armee jaoks.

Töölisklass võitles visalt oma elatustaseme alandamise vastu. Riigis jätkusid streigid, demonstratsioonid, töötute liikumine. Töötajate massiliste väljaastumiste eesotsas sammusid kommunistid.

1923. a. sündmused olid Saksamaa Kommunistlikule Parteile õppetunniks. 1924. a. aprillis toimunud Saksamaa Kommunistliku Partei kongressil eemaldati Brandler-Thalheimeri oportunistlik rühm partei juhtimisest. Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee koosseisu valiti Ernst Thälmann. 1925. a. valiti Thälmann Saksamaa Kommunistliku Partei esimeheks. Thälmanni juhtimisel algas võitlus Saksamaa Kommunistliku Partei bolševiseerimise²

¹ Lühiajalist krediiti antakse tavaliselt tähtajaga kuni üks aasta. Pikaajalist krediiti antakse pikemaks ajaks, kusjuures tähtaeg määratakse igal konkreetsel juhul kindlaks.

² Oma eksisteerimise esimestel aastatel olid välismaised kommunistlikud parteid veel nõrgad. Neil polnud küllaldast marksistlik-leninlikku ettevalmistust ja nende tegevuses esines tõsiseid vigu. Paljudes parteides olid sotsiaaldemo-

eest, tema muutmise eest marksistlik-leninlikuks võitlusparteiks. Partei paljastas trotskistid ja ajas nad hiljem oma ridadest välja. Ta mõistis hukka parempoolsed oportunistid, kes eitasid uue revolutsioonilise tõusu paratamatust. Partei sidemed massidega laienesid ja tugevenesid.

Saksamaa Kommunistlik Partei katsus korduvalt saavutada koostööd sotsiaaldemokraatliku parteiga töölisklassi ja kõigi töötajate eluliste huvide ühise kaitsmise eesmärgil. Ent sotsiaaldemokraatia juhid loobusid otsustavalt ühisest tegevusest kommunistidega. Nad abistasid aktiivselt kodanlust Dawesi plaani teostamisel, ajasid nurja streike, ei lubanud väljaastumisi riigi militariseerimise vastu.

§ 7. Saksamaa aastail 1929—1939

Klassivõitluse teravnemine Saksamaal ülemaailmse majanduskriisi aastail. Fašismiohu kasv. 1929. a. sügisel algas Saksamaal majanduskriis. Tööstusliku tootmise langus jätkus kuni 1932. aastani. Terase tootmine langes 16,1 miljonilt tonnilt 1929. a. 5,6 miljonile tonnile 1932. a. Töötute arv ulatus 1932. a. 7 miljonini. Tööstuskriis põimus agraarkriisiga. Kümned tuhanded talupoegade majapidamised laostusid.

Majanduskriisi mõjul tugevnes klassivõitlus riigis veelgi. Sage-nesid töötajate massilised väljaastumised linnas ja maal. Kommunistide mõju kasvas kiiresti. Saksa kodanlus polnud enam võimeline valitsema tavaliste parlamentaarsete meetoditega ja asus maa fašiseerimise teele.

1930. a. märtsis tuli võimule Brüningi valitsus, kes toetus parempoolsete parteide blokile. See valitsus saatis riigipäeva (reichstagi) laiali ja asus maad valitsema erakorraliste dekreetide alusel. Ta teostas tööliste ja teenistujate töötasu üldise alandamise, vähendas töötutele antavat abiraha, tõstis otseseid ja kaudseid makse.

Kodanliku reaktsiooni kõige tähtsamaks ja juhtivaks parteiks muutus järk-järgult natsionaalsotsialistlik partei. Hitlerlased arendasid meeletut antikommunistlikku ja natsionalistlikku agitatsiooni. Nad kutsusid «kommunismi hävitamisele» Saksamaal ja Versailles' rahulepingu muutmisele. Nad lubasid purustada Nõu-

---

kraatja igandid veel tugevad. Neis tingimustes oli välismaistel kommunistlikel parteidel eriti vajalik omandada bolševike partei rikkalikke ajaloolisi kogemusi.

Kominterni V kongressil (1924. a.) püstitatud ülesanne kommunistlike parteide bolševiseerimisest tähendas leninismi ideeliste, taktikaliste ja organisatsiooniliste aluste omandamist ja nende õiget, loovat rakendamist antud maa tingimustes, kusjuures tuli arvestada iga maa konkreetset olukorda ja ajaloolisi iseärasusi. Bolševiseerimine tähendas leppimatut võitlust kõigi oportunisti liikide, nii parempoolse kui ka «pahempoolse» vastu.

20-ndate aastate teisel poolel toimunud võitlus bolševiseerimise eest aitas kaasa välismaiste kommunistlike parteide muutumisele tõeliselt marksistlik-leninlikeks parteideks

kogude Liidu, Poola, Tšehhoslovakkia ja teised riigid ning luua «Suur-Saksamaa», milles «kõrgem» saksa rass hakkab valitsema kümneid miljoneid orje «madalamatest» rassidest. Samal ajal tungisid nad töötajate petmise eesmärgil «kallale» suurkapitalile, nõudsid riiklikku kontrolli trustide üle, tööliste osasaamist kapitalistide kasumitest, lubasid talupoegadele maad jne.

Hitlerlastel õnnestus petta ja endaga kaasa tõmmata miljoneid laostunud väikekodanlasi, talupoegi ja mahajäänud töölisi.

Tööstuslikud kontsernid ja pangad andsid hitlerlastele heldet rahalist abi. 1931. a. oktoobris toimus Harzburgis hitlerlaste partei peameeste nõupidamine, millest võtsid osa «Teraskiivri», reichswehri, parempoolsete kodanlike parteide juhid ja rahandusringkondade esindajad. Sellel nõupidamisel töötati välja fašistliku diktatuuri kehtestamise plaanid Saksamaal.

Kommunistlik partei paljastas otsustavalt fašistide demagogia ning kutsus Saksamaa tööliklassi ja kõiki töötajaid võitlusele fašistide vastu.

Ent saksa rahvas ei suutnud fašistide võimuletulekut takistada. Vastutus selle eest langes sotsiaaldemokraatia juhtidele, kes lõhestasid tööliklassi ja ajasid nurja kõik kommunistide katsed ühiseks tegevuseks sotsiaaldemokraatidega.

1932. a. lõppes Hindenburgi volituste tähtaeg. Kuulutati välja uue presidendi valimised. Peamisteks pretendentideks sellele kohale olid Hindenburg ja Hitler. Kommunistid tegid sotsiaaldemokraatidele ettepaneku esitada ühine kandidaat, selleks et läbi kukutada reaktsiooni kandidaate. Kuid sotsiaaldemokraatia juhid lükkasid selle ettepaneku tagasi ja kutsusid töötajaid hääletama Hindenburgi poolt, kes olevat Hitleriga võrreldes «väiksem pah». Sotsiaaldemokraatide toetus aitas kaasa Hindenburgi teistkordsele valimisele.

Fašistliku diktatuuri kehtestamine. 1932. a. juunis kutsus Hindenburg valitsuse juhiks (riigikantsleriks) sõjalis-junkurlike ringkondade liidri von Papeni. Papeni valitsus läks veelgi kaugemale maa fašiseerimise teel. Papen ajas laiali sotsiaaldemokraatliku valitsuse Preisimaal. Peagi võeti vastu dekreet, mis iubas ettevõtjatel alandada tööliste ja teenistujate töötasu 50% võrra. Tugevnesid kommunistide jälitamisid.

Tööliklass reageeris reaktsiooni pealetungile võimsa vastulöögiga. 1932. a. septembris-novembris veeres mööda Saksamaad võimas streikide laine. Berliinis puhkes transporditööliste streik. Igasugune liiklus linnas lakkas. Kõikjal toimusid töötajate massidemonstratsioonid, mis nõudsid fašistliku terrori lõpetamist.

Töötajate uued massilised väljaastumised ajasid kodanluse paanikasse ja tugevdasid tema soovi kehtestada fašistlik diktatuur.

30. jaanuaril 1933 nimetas president Hindenburg fašistliku partei peamehe Hitleri riigikantsleriks. Viitsekantsleriks sai von Papen. Hitleri võimuletulekuga kehtestus Saksamaal fašistlik dik-

tatuur — finantskapitali kõige reaktsoonilisemate, kõige šovinistlikumate ja kõige imperialistlikumate elementide avalik terroristlik diktatuur.

Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee pöördus sotsiaaldemokraatliku partei ja ametiühingute juhtkonna poole ettepanekuga välja kuulutada poliitiline üldstreik ja kukutada Hitler. Kuid sotsiaaldemokraatide juhid ei võtnud kommunistide ettepanekut vastu. Kommunistlik partei polnud aga üksinda küllalt tugev selleks, et vastu sotsiaaldemokraatide tahet ja neist mööda minnes kutsuda massid üles ja viia nad otsustavasse lahingusse fašismiga. Seetõttu toimus fašistide võimuhaaramine ilma organiseeritud vastupanuta saksa töölisklassi poolt.

Hitlerlaste sisepoliitika. Olles haaranud võimu, alustasid hitlerlased ulatuselt ja julmuselt seninägematut terrorit töölisklassi ja tema organisatsioonide vastu. Selle signaaliks oli Riigipäevahoone provokatsiooniline süütamine (1933. a. veebruaris), mille fašistid ise toime panid. Riigipäevahoone süütajateks kuulutati kommunistid. Algasid kommunistide areteerimised kogu riigis. Areteeritud paigutati kontsentratsioonilaagritesse, kus neid hirmsasti piinati ja massiliselt hukati. Fašistid areteerisid kommunistliku partei juhi Ernst Thälmanni. Hitlerlik valitsus sulges kõik kommunistlikud ajalehed. 1933. a. märtsis keelati ametlikult Saksamaa Kommunistlik Partei.

Peagi saadeti laiali kõik mittefašistlikud ametiühingud. Nende varandus konfiskeeriti. Kõik töölised arvati sundkorras fašistlikku «töörindesse». Sellel fašistlikul organisatsioonil oli monopol «kaitsta» töö huve, ehkki töölised ei omanud seal mingeid õigusi.

Ka sotsiaaldemokraatlik partei saadeti laiali. Algasid sotsiaaldemokraatliku partei ja ametiühingute aktivistide massilised areteerimised. Sotsiaaldemokraatia juhid põgenesid välismaale.

1933. a. juulis võeti vastu seadus kõigi poliitiliste parteide laialisaatmise kohta peale natsionaalsotsialistliku partei. Kõik kodanlikud parteid alistusid sellele seadusele ja teatasid oma laialiminekest.

Hitlerlased säilitasid riigipäeva, kuid see kaotas igasuguse tähtsuse.

Töölisklassi mahasurumisele ja kodanlik-demokraatlike vabaduste viimaste jäänuste likvideerimisele kaasnes natsionalismi elajalik märatsemine ja juutide pogrommid. Algas pealetung kultuurile. Saksa linnade tänavatel leegitsesid tuleriidad raamatutest. Tuhanded teadlased, kirjanikud ja kunstnikud aeti maalt välja või paigutati kontsentratsioonilaagritesse.

Leipzigis protsess. 1933. a. septembris algas Leipzigis protsess tuntud bulgaaria kommunisti Georgi Dimitrovi ja mõne teise kommunisti vastu, keda valelikult süüdistati Riigipäevahoone süütamises. Seda protsessi organiseerides tahtsid hitlerlased laimata kommunismi ja õhutada veelgi kommunismivastast hüsteeriat riigis. Ent see katse kukkus häbiga läbi. Georgi Dimitrov, kes esines

kohtus väljapaistva mehisuse ja külmaverelisusega, muutis Leipzigi protsessi kohtumõistmiseks fašismi enese üle. Ta paljastas hiilgavalt fašistliku provokatsiooni seoses Riigipäevahoone süüta- misega ja näitas kogu maailmale saksa fašismi kiskjailmet. Kohtu- pingist kutsus Dimitrov Saksamaa ja kogu maailma töötajaid üles võitlema fašismi ja sõja vastu ning ühtse antifaašistliku rinde loo- mise eest. Dimitrovi kartmatu käitumise eest kohtus kuulus talle kõigi ausate inimeste sümpaatiat. Kõikides maailma maades algas kampaania Dimitrovi kaitseks. Leipzigi ülemkohus oli sunnitud Dimitrovi õigeks mõistma. NSV Liidu valitsus võttis Dimitrovi nõukogude kodakondsusesse ja kiskus ta ära fašistliku kaitsepolit- sei käest.

Versailles' rahulepingu sõjaliste artiklite rikkumine. Olles haa- ranud võimu, hakkasid hitlerlased avalikult sõjaks valmistuma. Püstitades loosungi «kahurid või asemel», piirasid nad järsult tar- beainete tootmist, kulutusi haridusele jne. Kõik vahendid, mis fašistlik riik elanikkonnalt välja pigistas, suunati sõjatööstuse laiendamisele. Järgnevatel aastatel ehitati Saksamaal kümneid kahuri-, tanki-, lennuki- ja teisi sõjatehaseid. Relvastuse tootmine rikastas Kruppi, Stinnes'it ja teisi tööstusmagnaate Saksamaal. Töötajate olukord aga muutus järjest raskemaks.

Algas massilise Saksa regulaarmee taasloomine. Hitlerlased rikkusid jämedalt Versailles' rahulepingu sõjalisi artikleid ning ei kohanud Lääneriikide poolt mingit vastupanu. 1935. a. kevadel teatas Hitler üldise sõjaväeteenistuskohustuse taaskehtestamisest. Sajad tuhanded noored sakslased kutsuti armeesse. Samal ajal asuti sõjaõhujõudude ja allveelaevastiku taastamisele. Algas isegi uute lahingulaevade ja ristlejate ehitamine. Taastati Saksa kindral- staap. 1936. a. märtsis viis Saksamaa oma väed demilitariseeritud Reini tsooni.

Hitlerlik propaganda arendas kärarikast kampaaniat Versailles' rahulepinguga kindlaksmääratud Euroopa riikide piiride läbi- vaatamiseks. Ta nõudis eelkõige Danzigi (Gdanski), Austria ja Tšehhoslovakkia piiriäärsete rajoonide, mis olevat Saksa alad, ühendamist Saksamaaga.

Revanšistliku Saksa armee taastamine teravdas veelgi rahvus- vaheliste suhete pinevust ja viis Euroopa otseselt vastu sõjale.

Antifaašistlike jõudude koondumise algus. Fašistliku diktatuuri eksisteerimise esimestel aastatel ei olnud mingisugune avalik väl- jaastumine tema vastu võimalik. Ent juba siis algas antifaašistlike jõudude ühinemine ja tehti esimesed sammud põrandaaluse Hitleri- vastase võitluse arendamiseks. Selle võitluse organiseerijaks ja juhiks oli kuulsusrikas kommunistlik partei, ainus partei Saksa- maal, keda kohutav hitlerlik terror ei murdnud.

1935. a. oktoobris toimus Brüsselis Saksamaa Kommunistliku Partei konverents, kus töötati välja partei uus taktikaline joon. Sellel konverentsil valiti partei esimeheks Wilhelm Pieck.

Brüsseli konverents esitas loosungi ühtse antifaašistliku rahva-

rinde loomiseks hitlerliku diktatuuri kukutamise eesmärgil. Konverents püstitas küsimuse lõhenemise likvideerimisest Saksa tööliikumisest ja tööliiklasi ühtse poliitilise massipartei loomisest.

Sügaval pööranda-all algas antifaašistlike jõudude ühinemine. Kommunistid ja sotsiaaldemokraadid andsid ühiselt abi faašistliku terrori ohvritele, levitasid ettevõtetes Hitleri-vastaseid lendlehti jne. Kontsentratsioonilaagrites tekkisid esimesed kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühendatud rakukesed.

Hitlerlased jälitasid vihasele pöörandaaluseid kangelasi. Nad hukkasid kümneid antifaašistlikest gruppidest osavõtjaid. Kuid Hitleri-vastane pöörandaalune liikumine kasvas ja tugevnes. 1936. a. loodi Pariisis Saksa rahvusrinde komitee. Selle komitee liikmeteks olid kommunistid Wilhelm Pieck ja Walter Ulbricht, sotsiaaldemokraat Rudolf Breitscheid, kirjanikud-antifaašistid Lion Feuchtwanger, Heinrich Mann jt.

Kommunistid ja sotsiaaldemokraatliku partei parimad esindajad, kes võitlesid pööranda-all faašismi ja sõja vastu, päästsid saksa tööliiklasi au ning kinnitasid oma ohvrite verega Saksamaa kõikide antifaašistide ühtsust.

3. peatükk

INGLISMAA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 8. Inglismaa aastail 1918—1923

Esimese maailmasõja mõju Inglismaale. Inglise tööliiklasi ja Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Inglismaa väljus Esimesest maailmasõjast võitjana. Ta nõrgestas oma Saksa konkurenti ja suurendas oma koloniaalvaldusi veelgi. Kuid Inglismaa võit sõjas ei tugevdanud tema majandust, rahandust ega positsiooni Briti impeeriumis. Vastupidi, Esimese maailmasõda ja selle sotsiaal-majanduslikud tagajärjed tugevdasid Inglise kapitalismi langust ja laostumist, mis oli juba ammu alanud.

XIX sajandi lõpul kaotas Inglismaa talle varem kuulunud esikoha kaubanduses ja tööstuses. Esimese maailmasõja tulemusena kaotas ta ka oma rahandusliku esikoha. Inglismaa võlgnes Ameerika Ühendriikidele ligi 5 miljardit dollarit. Ta muutus kreditorist võlglasteks. Inglismaa jäi veel tugevamalt maha teistest kapitalistlikest maadest, eeskätt Ameerika Ühendriikidest. Ent kõige rohkem nõrgestas Inglise imperialismi, mille rikkus ja võimsus baseerus asumaade ekspluateerimisel, Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul Idamaades alanud rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus.

Inglismaal, samuti kui kõigis teistes sõdivates maades, teravnesid klassivastuolud. Inglise tööliiklasi nihkus vasemale. Tema

revolutsioonilised elemendid ühinesid käitisevanemate (shop-stewardite) liikumise ridadega, mille eesotsas seisis niisugused eesrindlikud töölised, nagu Gallacher, Harry Pollit ja teised. Käitisevanemad (shop-stewardid) hülgasid klassirahu poliitika ja võitlesid imperialistliku sõja vastu. Nad juhtisid inglise tööliste aasta-aastalt laienevat streigiliikumist.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon aitas kaasa inglise tööliklassi poliitilise aktiivsuse edasisele kasvule. Tema mõjul tugevnes Inglismaa tööliste ja eesrindliku intelligenti püüe rahule ja sotsiaalsetele ümberkorraldustele oma maal. Käitisevanemad (shop-stewardid) tervitasid palavalt proletaarset revolutsiooni Venemaal ja esitasid nõude suurtööstuse, transpordi ja pankade natsionaliseerimiseks¹. See nõue omandas tööliste hulgas suure populaarsuse.

Inglise valitsevad ringkonnad võtsid erakordselt vaenuliku seisukoha noore Nõukogude riigi suhtes. Mõjukas Inglise minister Churchill kutsus «kommunismi selle hällis lämmatama». Inglismaa oli Nõukogude-vastase interventsiooni üheks peamiseks organiseerijaks. Inglise väed maabusid koos oma liitlasvägedega Murmanskis ja Arhangelskis, tungisid Taga-Kaukaasiasse ja Kesk-Aasiasse. Inglise valitsus kuulutas Nõukogude Venemaa blokaadis olevaks, organiseeris tema territooriumil kontrerevolutsioonilisi vandenõusid ja mässe, varustas valgekaartlasi raha ja relvastusega.

Töölisliikumise tõus Inglismaal pärast sõja lõppu. Kommunistliku partei moodustamine. Esimestel sõjajärgsetel aastatel oli Inglismaal võimul Lloyd George'i koalitsiooniline valitsus, mille koosseisu kuulusid liberaalid ja konservatiivid. See valitsus ajas reaktsioonilist ja agressiivset poliitikat. Samal ajal oli ta sunnitud töölistele mõningaid järeleandmisi tegema.

Sõjajärgsed aastad olid massilise töölisliikumise tõusu ajaks riigis. Innustatuna Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidust Venemaal vastasid inglise töölised ettevõtjate katsetele nende elatustaset veelgi alandada võitlevate, pealetungivate streikidega. 1919. a. streikis Inglismaal 2,5 miljonit inimest, 1920. a. — 2 miljonit inimest. Ettevõtjad olid sunnitud töölistele mõõndusi tegema. Paljude kategooriate töölised saavutasid töötasu tõstmise. Kaevurid võitlesid endale kätte 7-tunnilise tööpäeva.

Inglise töölised, samuti nagu teiste maade töölised, astusid

---

¹ Natsionaliseerimine — tööstusettevõtete, pankade, raudteede, maa ning kapitalistide ja mõisnike muu eraomandi üleandmine riigile.

NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades on läbi viidud sotsialistlik natsionaliseerimine, mille tulemusel natsionaliseeritud ettevõtted muutusid sotsialistlikuks, üldrahvalikuks omandiks.

Mõnedes kapitalistlikes maades (Inglismaal, Prantsusmaal) teostatakse tööstuse osalist natsionaliseerimist, mis kannab siiski kodanlikku iseloomu. Nendes maades ei kuulu natsionaliseeritud ettevõtted rahvale, vaid kodanlikele riigile. Nendes ettevõtetes säilib töötajate kapitalistlik ekspluateerimine. Natsionaliseeritud ettevõtete omanikud said kodanlikult riigilt täieliku kompensatsiooni. Väljaostumaksu raskus langes ränga koormana töötajate õlgadele.

energiliselt välja Nõukogude Venemaa kaitseks. Kogu maal toimusid arvukad miitingud ja demonstratsioonid loosungi all «Käed eemale Venemaast!». Raudteelased ja meremehed keeldusid vedamast valgekaartlastele määratud relvastust. Sõdurid ja madrused keeldusid võitlemast vene tööliste ja talupoegade vastu, kes olid võimu enda kätte haaranud.

Oma kõige kõrgema tõusu saavutas inglise töötajate liikumine Nõukogude Venemaa kaitseks Entente'i kolmanda sõjakäigu ajal. Lloyd George'i valitsuse relvasaadetised valgepoolakatele ja valitsuse ähvardused saata Inglise laevastik Venemaa vastu kutsusid Inglismaa tööliste ja eesrindliku intelligentsi hulgas esile pahameeletormi. Kogu maal tekkisid «tegevuskomiteed». 1920. a. augustis tuli Londonis kokku töölisklassi kõigi poliitiliste ja ametiühinguorganisatsioonide konverents, millel loodi «Kesktegevusnõukogu». Sellele nõukogule tehti ülesandeks kuulutada välja üldstreik, kui valitsus kavatseb osutada valgepoolakatele relvastatud abi.

Inglise reaktsioon oli sunnitud taanduma.

Massilise töölisliikumise tõus lõi eeldused Inglismaa Kommunistliku Partei moodustamiseks. Kommunistliku partei asutamiskongress toimus 1920. a. juuli lõpul Londonis. Kongress kutsuti kokku pahempoolsete sotsialistide initsiatiivil. 1921. a. jaanuaris astusid käitisevanemad (shop-stewardid) kommunistlikusse parteisse.

Kommunistliku partei asutamine pegeldas selgesti inglise tööliste klassiteadvuse tõusu. Kuid partei oli veel nõrk. Talle oli omane «pahempoolsuse» lastehaigus¹. Partei oli laiade töölishulkadega nõrgalt seotud.

Inglise töölisklassi üldine nihkumine vasakule ei võinud jätta mõju avaldamata ka leiboristlikule parteile. Minevikus ei esitanud see partei sotsialistlikke loosungeid. 1918. a. võeti vastu leiboristliku partei uus programm, milles partei astus välja sotsialismi poolt ja esitas töölisvalitsuse moodustamise, transpordi, energiaallikate ja pankade natsionaliseerimise loosungi.

Kuid leiboristide juhtide «sotsialism» ei olnud proletaarne,

¹ «Pahempoolsus» kommunismis kujutab endast töölisklassi üritusele kahjulikke ning hädaohtlikke meeleolusid ja vaateid, mis levisid mõnedes kommunistlikes parteides nende eksisteerimise algaastail.

«Pahempoolsed» eitasid kõiki proletariaadi organisatsiooni vanu, aastakümnete jooksul kujunenud töövorme. Nad astusid välja kommunistide osavõtu vastu ametiühingute tööst, mida juhtisid reformistid; nad soovitasid boikoteerida kodanlikku parlamentit alati ja kõikjal; nad astusid välja kommunistide igasuguse koostöö vastu sotsiaaldemokraatide ja leiboristidega, lükkasid tagasi igasugused reformid jne.

«Pahempoolsete» joon viis noored kommunistlikud parteid irdumisele massidest ning muutis need parteid töölistest isoleeritud sektideks.

V. I. Lenin kritiseeris teravalt seda näilikku «pahempoolsust» (tegelikult aga oportunisti) oma geniaalses töös ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis» (1920). V. I. Lenini teos mängis väga suurt osa selle «haiguse» võitmisel.

vaid kodanlik-liberaalne. Pooldades üleminekut sotsialismile, rõhutasid nad samal ajal, et see üleminek võib Inglismaal toimuda ainult aeglaselt ja järk-järgult, ilma revolutsioonita, proletariaadi diktatuurita, ilma kapitalistide klassi eksproprieerimiseta, klasside koostöö poliitika alusel. Leiboristide partei uus programm oli ainult manööver, mille abil tema reaktsioonilised juhid tahtsid oma mõju töölistele säilitada ning hoida neid revolutsioonilisest võitlusest kapitalismi vastu.

Interventide ja valgekaartlaste purustamine Punaarmee poolt, inglise töötajate liikumine Nõukogude Venemaa kaitseks, samuti inglise töösturite huvi Vene turgude vastu sundisid Lloyd George'i valitsust alustama läbirääkimisi Nõukogude valitsusega. 1921. a. märtsis sõlmiti Inglise—Nõukogude kaubaleping, mis oli tunnistuseks Nõukogude riigi faktilisest tunnustamisest Inglismaa poolt.

Inglise imperialistide võitlus rahvusliku vabadusliikumise vastu asumaades. Esimestel sõjajärgsetel aastatel elas Briti impeerium üle raske kriisi.

1919. a. jaanuaris puhkes Iirimaaal ülestõus Inglise ülevõimu vastu. Dublinis tuli kokku parlament, mis kuulutas Iirimaa sõltumatuks vabariigiks. Inglise võimud ajasid Iiri parlamenti laiali. Kuid Iiri vabariiklikud võimud jätkasid tegutsemist põranda-all. Iiri vabariiklik armee pidas inglaste vastu partisanisõda.

Võimsad Inglismaa-vastased väljaastumised toimusid Egiptuses, Iraagis ja teistes Araabia maades. Afganistan alustas 1919. a. sõda Inglismaa vastu oma sõltumatuse eest. Massiline imperialismivastane liikumine toimus Indias. Mõõda maad veeres streikide, demonstratsioonide ja talurahvarahutuste laine. 1919. a. aprillis tulistasid inglased miitingust osavõtjaid Amritsari linnas Indias. Üle tuhande inimese tapeti ja sai haavata.

Amritsari veresaun kutsus välja ülestõusu Pendžabis ja revolutsioonilise tõusu kogu Indias.

Oma ülevõimu säilitamiseks asumaades olid Inglise imperialistid sunnitud kohalikule kodanlusele ja mõisnikele mõningaid järeleandmisi tegema. Indias loodi provintside kuberneride juurde Seadusandlikud nõukogud, kellel oli nõuandev hääleõigus, kindral-kubeneri juurde aga Seadusandlik assamblee sama piiratud õigustega. Inglismaa oli sunnitud tunnustama Afganistani sõltumatust. Egiptus tunnistati formaalselt sõltumatuks maaks. Kuid Inglise okupatsiooniväed jäid ikkagi veel Egiptusesse. Lõuna-Iirimaaale andis Inglismaa dominiiooni õigused.

Mööndused, mida Lloyd George'i valitsus tegi asumaades, võimaldasid Inglise imperialistidel lõhestada rahvusliku vabadusliikumise, toetuda asumaades kodanlik-mõisniklikele ringkondadele ja sellega ajutiselt panna piir Briti impeeriumi lagunemistendentidele. Massiline rahvaliidumine asumaades lüüdati ajutiselt.

Kodanliku reaktsiooni pealetung. Curzoni ultimaatum ja selle läbikukkumine. 1920. a. sügisel puhkes Inglismaal majanduskriis. Töötute arv ulatus 1,6 miljoni inimeseni. Ettevõtjad alandasid töö-

tasu ja pikendasid tööpäeva. Töölised katsusid streikida. Kuid trade-unionide (Inglise ametiühingute) reformistlikud juhid ajasid streigid nurja. Inglise töölised kaotasid peaaegu kõik mööndused, mis nad olid saavutanud sõjajärgsetel aastatel.

Tugevnes ka poliitiline reaktsioon. Konservatiivid ei olnud rahul järeleandmistega, mis Lloyd George'i valitsus oli teinud asumaades. Veel vähem olid nad rahul sellega, et Lloyd George asus suhete normaliseerimise teele Nõukogude Venemaaga. 1922. a. oktoobris loobusid konservatiivid koalitsioonist liberaalidega. Lloyd George'i valitsus läks erru. Võimule tuli üheparteiline konservatiivne valitsus.

Konservatiivid tegid katset purustada kujunema hakkavad rahulikud suhted Nõukogudemaa ja kapitalistlike riikide vahel. 1923. a. mais esitas Inglise välisminister Curzon Nõukogude valitsusele alatu ultimaatum. Curzon süüdistas Nõukogude valitsust alusetult Inglismaa-vastases tegevuses ja nõudis Nõukogude esindajate äraikutsumist Iraanist ja Afganistanist. Curzon ähvardas, et Inglismaa katkestab täielikult suhted Nõukogude Liiduga. Kuid Nõukogude valitsus andis nendele nõudmistele otsustava vastulöögi. Inglise rahva hulgas kutsus Curzoni ultimaatum esile pahameelepuhangu. Londonis ja teistes linnades algasid protestidemonstratsioonid Curzoni poliitika vastu. Konservatiivide valitsus pidi lahkuma.

Inglise töölised nõudsid Inglismaa suhete täielikku normaliseerimist Nõukogude Liiduga. Leiboristlik partei ja trade-unionide kongress pooldasid normaalsete kaubanduslike ja diplomaatiliste suhete kehtestamist Inglismaa ja Nõukogude Liidu vahel.

Parlamendivalimistel 1923. a. detsembris oli leiboristidel suur edu. Nad said 4,5 miljonit häält. Konservatiivid jäid parlamendis vähemusse ja nende valitsus oli sunnitud erru minema.

1924. a. jaanuaris moodustas leiboristide juht Ramsay Macdonald Inglismaa ajaloos esimese leiboristliku valitsuse.

§ 9. Inglismaa aastail 1924—1939

Esimene leiboristlik valitsus. Leiboristlik valitsus tegi töötajatele väikseid mööndusi. Ta alandas tolle teele ja kohvile, suurendas veidi vanadus- ja invaliidsustoetust jne. Ent kui leiboristlikus parlamendifraksioonis tõsteti üles küsimus kivisöökaevanduste natsionaliseerimise seaduse esitamisest parlamendile, nõudis Macdonald selle ettepaneku tagasilükkamist. Kategooriliselt lükati tagasi ka tööliste nõudmine töötasu tõstmise kohta. Leiboristlik valitsus tunnustas Nõukogude Liitu (1924. a. veebruaris), kuid püüdis teda kangekaelselt panna tsaarivalitsuse vanu võlgu maksma.

Macdonaldi valitsus oli nimeliselt tööliste valitsus, kuid tegelikult oli ta kodanlik, imperialistlik valitsus. Nii siseriigis kui ka

rahvusvahelisel areenil jätkas ta konservatiivide poliitikat, ehkki teiste meetoditega.

Inglismaa töölishulgad, kes Macdonaldile suuri lootusi panid, olid pettunud. Kommunistlik partei kritiseeris teravalt Macdonaldi poliitikat, paljastades vahet leiboristide juhtide sõnades ja tegudes. Vastuseks sellele alustas Macdonald kommunistide tagakiusamist.

1924. a. oktoobri lõpul toimusid Inglismaal erakorralised parlamendivalimised. Veidi enne valimisi avaldati kodanlikus ajakirjanduses võltsitud «Kominterni kiri», mille abil tema autorid püüdsid Inglismaa avalikkust veenda selles, nagu püüaks «Moskva» põhjustada Inglismaal revolutsiooni. Seda võltsingut kasutades hirmutasid konservatiivide väikekodanlikke kihte «punase hädaohuga» ja saavutasid valimistel võidu.

Novembri algul astus Macdonaldi valitsuse asemele Baldwini konservatiivne valitsus.

Üldstreik ja kaevurite streik. 1922. a. lõpust alates toimus Inglismaal teatav elavnemine kaubanduses ja tööstuses. Kuid mingisugust majanduslikku tõusu ei olnud riigis märgata. Inglise tööstus, millel puudus küllaldane siseturg ja mis oli varustatud vananenud tehnikaga, tammus paigal. Inglismaa tööstustoodangu üldmaht moodustas 1929. a. ainult 99,1% 1913. a. tasemest. Eriti raske oli olukord kivisöetööstuses. See tööstusharu oli väga killustatud. Enamuse moodustasid vana tehnikaga varustatud väikesed kaevandused. Neid kaevandusi kurnas maaomanikele-landiordidele makstav rent. Inglise kivisüsi ei suutnud Euroopa turgudel võistelda odavama saksa kivisöega.

Ettevõtjad, kes püüdsid tõsta inglise tööstuse konkurentsivõimet maailmaturul ja suurendada oma kasumeid, alandasid süstemaatiliselt töötasu ja pikendasid tööpäeva. Töölisklass pani oma elatustaseme alandamisele visalt vastu. Sellel pinnal toimus suurim sotsiaalne konflikt Inglismaa sõjajärgses ajaloos.

1926. a. aprillis nõudsid kaevanduseomanikud kaevurite liidu nõusolekut töötasu alandamiseks ja tööpäeva pikendamiseks ühe tunni võrra. Selle nõudmise tagasilükkamise korral ähvardasid nad välja kuulutada lokaali (töölise massilise vallandamise). Kaevanduseomanike ultimaatum kutsus tööliste hulgas esile sügava pahameele. Kommunistlik partei kutsus kõikide tööstusharude töölisi toetama kaevureid üldstreigi väljakuulutamiseks. Üldstreigi loosung sai tööliste hulgas väga populaarseks. Tradeunionide ja leiboristliku partei reformistlikud juhid ei julgenud seda loosungit avalikult tagasi lükata. Kuid nad ei teinud midagi võitluse ettevalmistamiseks, sest nad kartsid seda ja olid selle vastu.

1. mail 1926 algas kivisöetööstuses lokaut. Ööl vastu 4. maid streikisid transporditöölised, raudteelased, metallistid ja paljude teiste alade töölised. Streik muutus järk-järgult üldstreigiks. Streikijate üldarv ulatus 6 miljoni inimeseni. Töölisulgad olid võitlus-

meeleolus. Järgides kommunistide üleskutset, moodustasid nad «tegevuskomiteed», panid välja valvepostid ning võitlesid streigi-murdjate vastu. Paljudes kohtades toimusid kokkupõrked streikijate ja politsei vahel. Streik kasvas stiihiliselt üle poliitiliseks streigiks. Kuid just see hirmutaski kõige rohkem trade-unionide peanõukogu. Reformistlikud juhid tegid kõik selleks, et suruda streik kitsalt majanduslikesse raamidesse. Nad keelitasid töölisi mitte väljuma tänavale, mitte «korda» rikkuma jne. Nad keeldusid vastu võtmast nõukogude ametiühingute rahalist abi streikijatele. Töölistele teatamata alustasid nad salajasi läbirääkimisi valitsusega. Olles saanud ühelt valitsusnõunikult ebamäärase lubaduse reguleerida konflikt kivisöetööstuses, kohustas trade-unionide peanõukogu töölisi 12. mail streiki lõpetama. Kaevurid jätkasid võitlust üksinda, kuid lõppude-lõpuks olid nad sunnitud tööle asuma kaevanduseomanike poolt dikteeritud tingimustel.

1926. a. üldstreigi lüüasaamine oli trade-unionide ja leiboristliku partei reformistlike juhtide reetmise tulemus ning oli signaals kodanluse üldisele pealetungile tööliste õigustele ja huvidele. Järgnevate aastate jooksul alandati kõigi kategooriate tööliste töötasu. 1927. a. juulis võttis parlament vastu reaktsoonilise seaduse ametiühingutest ja tööstuslikest konfliktidest. See seadus keelas solidaarsusstreigid ja üldstreigid.

Konservatiivide välispoliitika oli niisama reaktsooniline kui nende sisepoliitikagi. 1927. a. organiseerisid nad politsei kallale tungi Arcos'ele (Nõukogude kaubandusorganisatsioonile Londonis), samuti Nõukogude vastaseid provokatsioone Hiinas ja teistes maades. Konservatiivid katkestasid 1927. a. mais diplomaatilised suhted Nõukogude Liiduga, lootes et Inglismaa eeskujule järgnevad kõik teised kapitalistlikud riigid. Kuid selles nad eksisid.

Konservatiivide uued Nõukogude vastased provokatsioonid ainult suurendasid inglise töötajate rahulolematust konservatiivide poliitikaga.

Teine leiboristlik valitsus. 1931. a. poliitiline kriis. 1929. a. mais toimusid Inglismaal järjekordsed parlamendivalimised. Nendel valimistel said konservatiivid lüüa. Lihtnamus parlamendis läks leiboristidele. Juuni algul moodustas Macdonald teise leiboristliku valitsuse. See valitsus oli sama kodanlik ja imperialistlik nagu Macdonaldi esimenegi valitsus.

Oma valimisprogrammis lubasid leiboristid natsionaliseerida kivisöetööstuse, transpordi ja pangad. Kuid need lubadused jäid paberile. Muutmata jäi isegi 1927. a. seadus ametiühingutest. Macdonaldi valitsus taastas diplomaatilised suhted Nõukogude Liiduga, mis konservatiivide poolt katkestati, kuid ta ergutas aktiivselt Hiina militaristide Nõukogude vastaseid provokatsioone Ida-Hiina raudteel.

1929. a. sügisel algas Inglismaal uus majanduskriis. Tööstustoodangu üldmaht kahanes 1932. a. rohkem kui $\frac{1}{5}$ võrra. Töötute arv ulatus 3,5 miljoni inimeseni.

Macdonaldi valitsus ei teinud midagi töötute abistamiseks. Ta aitas isegi ettevõtjatel töötavate tööliste töötasu alandada. Kommunistid paljastasid Macdonaldi kui kodanluse kannupoisi. Kommunistlik partei, kelle peasekretäriks 1929. a. alates oli Harry Pollit, tugevdas oma tööd massides. Tema juhtimisel arenes töötute liikumine. Organiseeriti rida töötute «näljamarsse» Londonisse abistamisnõudega.

Samal ajal nõudis kodanlus Macdonaldilt töötute abiraha edasist vähendamist, kaudsete maksude suurendamist jne. Osa leiboristide juhte eesotsas A. Hendersoniga ei julgenud enda peale võtta nende nõudmiste elluviimist, kartes ennast tööliste silmis lõplikult kompromiteerida. Macdonald ja väike rühm tema poolehoidjaid otsustasid astuda blokki konservatiividega ja nendega koos rakendada ellu töötajate röövimise programmi. 1931. a. augustis lahkus teine leiboristlik valitsus. Leiboristlikus parteis toimus lõhenemine. Macdonaldi rühm asutas uue partei, mille nimeks sai natsionaal-leiboristlik partei. Macdonald moodustas niinimetatud «rahvusliku valitsuse», milles juhtiv positsioon kuulus konservatiividele.

1935. a. juunis sai «rahvusliku valitsuse» juhiks konservatiivide juht Baldwin.

«Rahvuslik valitsus» ja tema poliitika. «Rahvuslik valitsus» teostas kriisist väljumise programmi töötajate arvel. Paljud töötud jäid abirahast ilma. Töötavate tööliste töötasu alandati veelgi. Valitsus alandas õpetajate ja riigiteenijate, sealhulgas ka sõjaväelaste palku. Kõik see kutsus töötajate hulgas välja ulatusliku protestiliikumise. 1931. a. septembris toimus Invergordoni sadamas asuvaltel Briti sõjalaevastiku laevadel madruste streik. See streik hirmutas ülimal määral kodanlust ja sundis valitsust loobuma plaanist alandada madruste palka 25% võrra (nende palka alandati ainult 10% võrra). Kommunistid paljastasid kodanliku reaktsiooni rahvavastast tegevust ja olid töötajate paljude massiliste väljaastumiste initsiaatoriteks.

1932. a. asutas endine leiborist Oswald Mosley suurtöösturite ja finantsistide toetusel «Briti fašistide liidu». See liit püüdis Mussolini ja Hitleri fašistlikku korda ka Inglismaale üle tuua. Ent töölisel astusid fašistide vastu otsustavalt välja. Igale fašistide demonstratsioonile vastasid nad massiliste vastudemonstratsioonidega.

Mosley fašistlik liikumine ei arenenud kuigi laialdaselt.

Välispoliitika alal teostas «rahvuslik valitsus» fašistlike agressorite ergutamise poliitikat. Kaug-Idas aitas ta kaasa Jaapani agressioonile Põhja-Hiinas, püüdes sellega esile kutsuda sõda Jaapani ja Nõukogude Liidu vahel. Euroopas aitas ta Hitleril rikkuda Versailles' rahulepingu sõjalisi artikleid ja taastada Saksamaa sõjaline võimsus.

Inglismaa töötav rahvas mõistis fašistliku agressiooni erguta-

mise poliitika hukka ja astus välja koostöö eest Nõukogude Liiduga kollektiivse julgeoleku kindlustamise eesmärgil. Rahu säilitamise ja kindlustamise eest võitlejate esiridades olid Inglismaal kommunistid. 1935. a. juunis viidi Inglismaal läbi «rahu plebistsiit», millest võttis osa ligi 12 miljonit inimest. Rõhuv enamus plebistsiidist osavõtjaid pooldas kollektiivset julgeolekut ja kollektiivset vastulööki agressoritele.

Kuid Inglismaa valitsevad ringkonnad ignoreerisid rahva tahet.

Konservatiivide parteis kerkisid esile kõige reaktsioonilisemad elemendid, kes toetasid Hitlerile vabade käte andmist agressiooniaktide läbiviimisel Ida-Euroopas.

1937. a. läks Baldwin erru. Peaministriks sai konservatiivide partei äärmise parempoolse tiiva juht Neville Chamberlain.

Chamberlaini valitsus toetas veelgi avalikumalt fašistlikke agressoreid kui Baldwin. Chamberlain oli häbiväärse Müncheni kokkuleppe organisaator (1938. a.). See kokkulepe valmistas Hitlerile tee sõja vallapäästmiseks Euroopas.

Konservatiivide agressiivne ja lühinägelik välispoliitika tõi inglise rahvale Teise maailmasõja aastail suuri hädasid ja kannatusi.

4. peatükk

PRANTSUSMAA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 10. Prantsusmaa aastail 1918—1923

Esimese maailmasõja mõju Prantsusmaale. Prantsuse tööliklass ja Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Prantsusmaa sai sõjas tugevasti kannatada. Ta kaotas ainuüksi tapetutena 1,4 miljonit inimest. 10 Prantsusmaa tööstuslikult kõige arenenumat kirde-departemangu olid sõjast täiesti laastatud. Prantsusmaa muutus kreditorist võlgnikuks. Ameerika Ühendriikidele võlgnes ta 4 miljardit dollarit, Inglismaale — 650 miljonit naelsterlingit.

Samal ajal tugevdas sõda Prantsuse imperialismi nii sõjalises kui ka majanduslikus mõttes ning tõi ta esikohale Lääne-Euroopas. Pärast Saksamaa lüüasaamist oli Prantsusmaa kõige tugevam sõjariik Euroopa mandril. Elsassi ja Lotringi tagasiandmine Prantsusmaale ning Saarimaa kivisöökaevanduste üleandmine talle suurendas Prantsusmaa metallurgiatööstuse võimsust enam kui 75% võrra.

Sõja-aastail, eriti aga sõjajärgsel perioodil tugevnes tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess¹. De Vendéley'de, Schnei-

¹ Tootmise ja kapitali kontsentratsioon — kapitalistlikule ühiskonnale omane ja eriti imperialismi ajastul tugevnev tootmisvahendite ja tööjõu koondumise protsess järjest suurematesse ettevõtetesse ning väike-

derite, Rothschildide ja teiste suurmonopolid haarasid enda kätte võtmepositsioonid maa majanduses. Prantsuse töölisklass suurenes arvuliselt (kuni 7 miljoni inimeseni), kusjuures eriti järsult kasvas tööstustöölise kiht.

Prantsusmaal, samuti kui teistes sõdivates maades, kutsus sõda välja võimsa sõjavastase liikumise. Selle liikumise eesotsas oli töölisklass. Streikijate arv ulatus 1917. a. 300 000 inimeseni. 1917. a. mais—juunis toimusid Prantsuse armees massilised rahu- tused ja mässud.

Tohutut mõju avaldas prantsuse töölisklassile ja eesrindlikule intelligentsile Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Prantsus- maa parimatele inimestele oli Vene revolutsiooni ülemaailmne tähtsus selge. «Vene revolutsiooni võit,» kirjutas 1917. a. detsembris Romain Rolland, «paistab meile Euroopa kogu tuleviku para- tamatu eeltingimusena.» Pahempoolsed sotsialistid tegid endale Venemaa sündmustest praktilised järeldused. «Revolutsioon Vene- maal on signaaliks maailmarevolutsioonile, kirjutati Rahvus- vaheliste Sidemete Taastamise Komitee ühes üleskutses.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon aitas kaasa pahempoolse tiiva tugevnemisele prantsuse töölisliikumises.

Prantsuse valitsevad ringkonnad õiendasid julmalt arveid revolutsioonilistest väljaastumistest osavõtjatega rindel ja taga- las. 1917. a. novembris tuli Prantsusmaal võimule Clemenceau valitsus, kes esindas prantsuse kodanluse kõige šovinistlikumaid ja reaktioonilisemaid elemente. See valitsus kehtestas riigis sõja- lise diktatuuri režiimi.

Clemenceau valitsus oli Nõukogude-vastase interventsiooni üheks initsiaatoriks. 1917. a. detsembris sõlmis ta Inglismaaga salajase lepingu ühisest võitlusest Vene revolutsiooni vastu ja Venemaa mõjusfäärideks jaotamise kohta. Prantsuse väed maabusid Murmanskis ja Lõuna-Venemaal. Prantsuse laevastik läks Mustale merele.

Revolutsioonilise liikumise tõus Prantsusmaal pärast sõda. Kom- munistliku partei moodustamine. Pärast sõja lõppemist tugevnes revolutsiooniline liikumine Prantsusmaal veelgi. Järsult kasvas streikide arv. 1919. a. streikis 1,2 miljonit inimest. Valitsus oli sunnitud tööliste mõningaid mõõndusi tegema. 1919. a. aprillis võeti vastu seadus kaheksatunnilise tööpäeva sisseseadmisest vabrikutööstuses.

Prantsuse töölisklass avaldas Nõukogude-vastase intervent- siooni puhul vihast protesti. 1. mail 1919 toimus Pariisis gran-

---

ettevõtete laostumine ja väljasurumine. Ettevõtete suurenemise protsess on orgaaniliselt seotud nende organiseerimiseks ja funktsioneerimiseks vajaliku kapitali kasvuga. Suurkapalistide kätte koonduvad tohutud kapitalid, samal ajal kui väiksemad omandid laostuvad või neelatakse suuremate poolt.

Tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess teravdab kõiki kapitalismile omaseid vastuolusid. Ta suurendab ekspluataatorite rikkust ja töötavate mas- side vaesust.

diuosne demonstratsioon, millest võttis osa üle 500 000 inimese. See demonstratsioon toimus loosungi all «Käed eemale Nõukogude Venemaast!».

Raudteelased keeldusid valgekaartlastele relvastust vedamast, sadamatöölised keeldusid seda laevadele laadimast.

1919. a. aprillis puhkes Mustal merel asuvatel Prantsuse sõjalaevadel ülestõus. Prantsuse sõdurid ja madrused vennastusid pealetungivate Punaarmee osadega. Prantsuse väejuhatust oli sunnitud laevastiku Mustalt merelt ära viima.

Nõukogude Venemaa kaitseks astusid välja tuntud prantsuse teadlased ja kultuuritegelased, nagu Henri Barbusse, Anatole France, Romain Rolland ja teised.

1919. a. novembris toimusid Prantsusmaal esimesed sõjajärgsed parlamendivalimised. Nendel valimistel ühinesid kõik kodanlikud parteid niinimetatud «rahvuslikku blokki», milles juhtivat osa mängisid äärmised parempoolsed elemendid. Rakendades laialt äraostmist ja valijate mõjutamist ning õhutades šovinistlikke meeleolusid riigis, saavutas «rahvuslik blokk» valimistel võidu. Uue valitsuse juhiks sai «rahvusliku bloki» üks juht — Millerand¹. See valitsus võttis osa panide-Poola kallaletungi organiseerimisest Nõukogude Venemaale.

Prantsuse töölised astusid energiliselt välja Nõukogude-vastase interventsiooni jätkamise vastu. 1. mail 1920 puhkes Prantsusmaal üldstreik. Sellest võttis osa üle miljoni inimese. Valitsus alustas massilisi areteerimisi. 25 000 raudteelast vallandati, võttes nendelt transpordi alal töötamise õiguse.

Kuid areteerimised ja jälitamised ei andnud tulemusi. Prantsuse töölisliikumine kasvas ja tugevnes. 1918. aastast kuni 1920. aastani kasvas sotsialistliku partei liikmete arv 34 000-lt 150 000-le. Üldise Töökonföderatsiooni (ametiühingute koondis) liikmete arv ulatus 1920. a. 2,5 miljoni inimeseni. Nii sotsialistlikus parteis kui ka ametiühingutes kasvas pahempoolse tiiva mõju.

Strasbourg'is 1920. a. veebruaris toimunud Prantsusmaa Sotsialistliku Partei kongressil võeti vastu otsus II Internatsionaalist (1919. a. taastatud) lahkumise kohta. Moskvasse saadeti Kominterniga läbirääkimiste pidamiseks Prantsusmaa Sotsialistliku Partei delegatsioon eesotsas Marcel Cachiniga. Kominterni vastuvõtmise 21 leninlikku tingimust², millega Cachin tuli Moskvasse tagasi, oli terava ideelise võitluse põhjustajaks prantsuse

¹ Millerand kuulus XIX sajandi lõpul sotsialistliku partei parempoolsesse tiiba. Siin käsitletud ajajärgul oli ta muutunud üheks reaktiooniliseks kodanlikuks poliitikuks.

² Komintern esitas need tingimused selleks, et ära hoida oportunistlike ja tsentristlike elementide sissetungi hädaohtu noortesse kommunistlikesse parteidesse. Need tingimused nõudsid Kominterni astuvatelt parteidelt klassivõitluse ja proletariaadi diktatuuri põhimõtete tingimusteta tunnustamist ning raudset distsipliini, lepitamatut võitlust iga liiki oportunisti vastu, igapäevast tööd külas, koloniaalrahvaste rahvusliku vabadusliikumise toetamist jne.

sotsialistide keskel. Parempoolsed ja tsentristid astusid välja töölistipartei loomise leninlike põhimõtete vastu. Cachin ja teised pahempoolsed sotsialistid kaitsesid neid põhimõtteid.

1920. a. detsembri lõpul toimus Tours'is Prantsusmaa Sotsialistliku Partei erakorraline kongress. Sel kongressil võeti rõhuva hääleteenamusega vastu otsus ühinemisest Kominterniga. Parempoolsed, keda juhtis Léon Blum, ei alistunud sellele otsusele. Nad lahkusid kongressilt ja moodustasid iseseisva partei, mis jäi II Internatsionaali.

1921. a. mais toimus Marseille's Prantsusmaa Kommunistliku Partei esimene kongress, kus võeti vastu partei programm.

Tours'i kongressi otsused ja kommunistliku partei moodustamine olid prantsuse tööliikumise pahempoolse, revolutsioonilise tiiva väljapaistvaks eduks. Kommunistliku partei näol loodi uut tüüpi marksistlik-leninlik partei, kes ainukesena võis prantsuse tööliklassi võidule viia.

Ent kommunistlikul parteil puudusid veel vajalikud poliitilised kogemused ja karastatud juhtiv kaader.

Ruhri okupeerimine ja selle krahh. «Rahvuslik blokk» jätkas Saksamaa suhtes sõjalise surve avaldamise poliitikat, püüdes teda maksimaalselt nõrgestada. Eriti aktiveerus see poliitika äärmise militaristi ja šovinisti Poincarè võimuletuleku momendist (1922. a. jaanuarist) peale.

Elsass-Lotringi Prantsusmaale tagasiandmisest peale oli prantsuse metallurgial küllaldaselt rauamaaki. Kuid tal oli puudus kivisöest.

Poincarè, kes täitis prantsuse monopolistide tahet, otsustas omandada Ruhri kivisöerikkused. 1923. a. jaanuaris okupeeris Prantsusmaa (koos Belgiaga) Saksamaa suurtööstuse südametüki — Ruhri piirkonna.

Ruhri okupeerimine kutsus esile kriisi rahvusvahelistes suhetes. Inglismaa, kes ei soovinud Prantsusmaa hegemoonia taastamist Euroopas, asus Saksamaa poolele. Saksa valitsus kuulutas välja «passiivse vastupanu» poliitika. Kivisöe tootmine Ruhris lakkas.

Ruhri okupeerimine põhjustas tormilise protestiliikumise prantsuse tööliste hulgas. Prantsuse rahva enamus, sealhulgas väike- ja keskkodanlus, ei tahtnud uut sõda, mille ohu ette Poincarè poliitika Prantsusmaa viis. Prantsusmaa Kommunistlik Partei teostas riigis laialdast sõjavastast agitatsiooni. Tema üleskutsel vennastasid prantsuse sõdurid Ruhri piirkonnas saksa töölistega.

Poincarè valitsus asus repressioone kasutama. Kommunistliku partei juhtkond heideti vanglasse. Teostati hulgalisi areteerimisi. Kuid kõik see ägestas prantsuse töölisi veelgi enam.

Avaliku, sõjaka imperialismi poliitika, mida Poincarè teostas, jäi ilmselt pankrotti.

§ 11. Prantsusmaa aastail 1924—1939

Poliitiline ja majanduslik olukord Prantsusmaal kapitalismi osalise stabilisatsiooni ajal. 1924. a. mais toimusid Prantsusmaal järjekordsed parlamendivalimised. Nendel valimistel loobusid laiad väikekodanlikud hulgad parempoolsete parteide toetamisest ja andsid oma hääled niinimetatud «pahempoolsele blokile». Peaosa selles blokis mängis radikaalide partei, kes toetus peamiselt keska- ja väikekodanlusele. «Pahempoolsesse blokki» kuulusid ka sotsialistid. Oma valimisprogrammis pooldas «pahempoolne blokk» Ruhri evakueerimist ja diplomaatiliste suhete taastamist Nõukogude Liiduga.

Olles saanud valimistel lüüa, läks Poincaré valitsus erru. 1924. a. juuni keskel tuli Prantsusmaal võimule Edouard Herriot' pahempoolne kodanlik valitsus, milles tähtsamad kohad kuulusid radikaalidele. Sotsialistid ei kuuiunud selle valitsuse koosseisu, kuid toetasid teda parlamendis.

Herriot' valitsus tunnustas Nõukogude Liitu ja kehtestas temaga diplomaatilised suhted. Ruhri piirkond evakueeriti. Kõik see leevendas veidi poliitilist pinevust riigis.

20-ndate aastate jooksul elas Prantsusmaa põllumajandus üle sügava kriisi. Paljud tähtsad tööstusharud — puuvilla-, villa- ja teised tööstusharud — olid täielikus seisakus. Kuid rasketööstus arenes suhteliselt kiires tempos. Juba 1926. a. ületas ta sõjaeelse taseme. Laialdased taastamistööd purustatud piirkondades löid Prantsusmaa rasketööstusele suhteliselt laia ja püsiva siseturu. 1930. a. moodustas Prantsusmaa tööstustoodangu üldmaht 140% 1913. a. tasemest.

Poincaré Ruhri avantüürist peale algas Prantsusmaal inflatsioon. Frank muutus kiiresti väärtusetuks. Inflatsioon alandas tunduvalt tööliste ja teenistujate reaalpalka ning põhjustas väikeettevõtjate ja -kaupmeeste massilise laostumise. Töötajate olgale langes ka kahe koloniaalsõja raskus, mida «pahempoolse bloki» valitsused pidasid.

20-ndate aastate algul moodustati Prantsuse ja Hispaania Maroko territooriumi osal iseseisev Rifi vabariik. Hispaania väed said Maroko vabariiklaste käest korduvalt lüüa. 1925. a. kevadel tuli hispaania kolonisaatoritele appi Prantsuse sõjavägi. Pärast pikaajalist võitlust Rifi vabariik likvideeriti. 1925. a. alustati koloniaalsõda Süürias, kus druuside hõim oli ülestõusu alustanud. Druuside ülestõus, mis muutus üldrahvalikuks võitluseks Süüria sõltumatuse eest, uputati Prantsuse militarismi poolt verre.

Prantsusmaa Kommunistlik Partei arendas ulatuslikku protestikampaaniat sõdade vastu Marokos ja Süürias. Seda kampaaniat juhtis Tegevuse Keskkomitee eesotsas Maurice Thoreziga.

Selleks et saada vahendeid koloniaalsõdade pidamiseks, nõudis valitsus uute erakorraliste maksude sisseseadmist. Sotsialistliku partei juhid ei julgenud seda nõudmist toetada. «Pahempoolne

blokk» lagunes. Radikaalid löid sotsialistidest lahku ja lähenesid parempoolsetele parteidele. 1926. a. juunis tuli uuesti võimule Poincarè, kes viis rahanduse «tervendamise» plaani läbi töötajate kulul. Kaudseid makse suurendati 9 miljardi frangi võrra. Vähen-dati riigiteenijate palku ja sõjainvaliidide pensione.

Parempoolsete välispoliitika oli ilmselt Nõukogude-vastase ise-loomuga. 1930. a. mais esines Prantsuse välisminister Briand niinimetatud «Pan-Euroopa» (kõikide Euroopa kapitalistlike riikide sõjalise Nõukogude-vastase bloki) loomise projektiga Prantsusmaa juhtimisel.

Töölisklass kaitses visalt oma huvisid. Streigid puhkesid üha sagedamini. Töölise eesotsas olid kommunistid. 20-ndate aastate jooksul tugevnes Prantsusmaa Kommunistlik Partei tunduvalt. Ta läks edukalt oma ridade bolševiseerimise teed ja vabanes üha suuremal määral oportunistlikest elementidest. Partei kasvatas kogenud ja rahva hulgas autoriteetseid juhte, kes tegelikkuses näitasid oma oskust loovalt kasutada marksismi-leninismi teooriat oma maa tingimustes. 1925. a. juulis valiti põlise kaevuriperekonna poeg, prantsuse tööliste juht Maurice Thorez Poliitbüroo liikmeks ja Keskkomitee sekretäriks organisatsiooniliste küsimuste alal. Alates 1930. a. on Maurice Thorez Prantsusmaa Kommunistliku Partei Keskkomitee peasekretär. Kommunistide mõju kasvas kindlalt. 1928. a. parlamendivalimistel said kommunistid üle 1 miljoni hääle. Prantsusmaa Kommunistlik Partei sammus kindlalt tööliklassi massiparteiks muutumise teed mööda.

Klassivõitluse teravnemine Prantsusmaal ülemaailmse majanduskriisi mõjul. Prantsusmaal algas majanduskriis 1930. a. sügisel. Tööstusliku tootmise langus toimus mitte 1932. aastani nagu teistes kapitalistlikes maades, vaid kestis kuni 1935. a. Prantsusmaa tööstustoodangu üldmaht langes 1935. a. 67,4%-le 1913. a. tasemega võrreldes. Töötute arv ulatus 1935. a. 3 miljoni inimeseni. Kriis tugevdas väikeettevõtjate ja -kaupmeeste laostumist. Talupoegade sissetulekud vähenesid kriisiaastail $\frac{1}{3}$ -le. Kümned tuhanded talupojad jäid ilma maast ja varandusest.

Majanduskriisi mõjul teravnnes järsult klassivõitlus riigis. Ettevõtjad, kasutades tööliste väljapääsmatut olukorda, vähen-dasid töötasu ja pikendasid tööpäeva. Töölisklass vastas sellele streikidega, demonstratsioonidega ja «näljamarssidega». Valitsevad ringkonnad kasutasid üha sagedamini relvastatud vägivalda. Paljudes kohtades tulistas politsei streikijaid ja töötuid. Töölise, talupoegade ja väikekodanluse hulgas kasvas rahulolematuse monopolide peremehetsemise ja võimude omavoli vastu.

Prantsusmaal 1932. a. mais toimunud järjekordsetel parlamendivalimistel ilmnnes selgesti kaldumine vasakule elanikkonna rõhuva enamuse meeolus. Nendel valimistel saavutasid võidu radikaalid, sotsialistid ja neile lähedased rühmitused. Parempool-

sed olid sunnitud võimust loobuma. Uue valitsuse moodustas radikaalide juht Edouard Herriot.

Herriot' valitsus loobus parempoolsete Nõukogude-vastasesest kursist. 1932. a. novembris sõlmiti Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu vahel mittekallaletungi pakt. Võeti tarvitusele abinõud kaubanduse arendamiseks Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu vahel.

Olles saanud valimistel lüüa, tegi prantsuse reaktsioon katse likvideerida parlamentaarne kord ja kehtestada riigis fašistlik diktatuur.

6. veebruaril 1934 toimus Pariisis fašistlik puts. «Tuliristi», «Kuningarüütlite» ja teiste fašistlike organisatsioonide relvastatud jõugud suundusid Bourbonide palee juurde, et laiali ajada saadikutekoda. Ent töölised, järgides kommunistide üleskutset, asusid fašistidega võitlusse. Ka politsei avas fašistidele tule. Fašistlikud jõugud põgenesid. Fašistide lüüasaamine Pariisis 6. veebruaril innustas töölisi ja kõiki prantsuse demokraate. See näitas, et töötajad võivad fašismil tee tõkestada.

Kommunistliku partei võitlus ühtse töölis- ja rahvarinde eest. Kommunistlik partei pöördus sotsialistliku partei poole ettepanekuga ühtseks tegevuseks. Léon Blum ja teised sotsialistliku partei juhid ei julgenud kommunistide ettepanekut tagasi lükata.

12. veebruaril 1934 toimus Prantsusmaal üldine protestistreik fašismi vastu ja vabariigi kaitseks. Sellest streigist võttis osa üle 4,5 miljoni inimese. Pariisis ja teistes linnades toimusid töötajate massidemonstratsioonid. Kommunistid ja sotsialistid astusid ühiselt välja.

Pärast neid sündmusi omandas liikumine tööliklassi ühisrindede loomise eest võitmatu jõu. Kommunistid ja töölised-sotsialistid moodustasid kohtadel ühisrindede komiteed. 1934. a. juulis kirjutasid sotsialistlik ja kommunistlik partei alla aktile ühtse tegevuse kohta võitluses fašismi ja sõja vastu.

Samal ajal tugevnes kodanlik reaktsioon. Radikaalid kõrvaldati võimu juurest. Võimule tulid profašistlikud elemendid, kes alustasid kommunistide ja kõigi pahempoolsete tagakiusamist. Välispoliitikas toetas prantsuse reaktsioon avalikult fašistlikke agressoreid. Prantsuse rahvas avaldas otsustavat protesti selle rahvavastase poliitika suhtes. Kommunistlik partei arendas maal laiaulatuslikku agitatsiooni Prantsusmaa üleminekuks kollektiivse julgeoleku poliitikale, sõpruse ja koostöö poliitikale Nõukogude Liiduga. Kommunistide ettepanekud leidsid üldrahvalikku toetust. Rahva survele sõlmis Flandini profašistlik valitsus 1935. a. mais Nõukogude Liiduga vastastikuse abistamise pakti. Kuid juba algusest peale võttis valitsus kursi sellele, et murda see pakt ja võtta talt igasugune tähtsus.

Kujunenud olukord dikteeris kõikide demokraatlike ja patriootlike jõudude ühinemise vajaduse.

1935. a. mais toimus Pariisis kommunistliku partei initsiatiivil pahempoolsete parteide ja rühmituste nõupidamine, kus võeti

vastu otsus ühtse rahvarinde loomise kohta võitluseks fašismi ja sõja vastu. Peagi töötati välja rahvarinde programm, millele kirjutasiid alla kommunistliku, sotsialistliku ja radikaalide partei, samuti reformistlike ja revolutsiooniliste ametiühingute esindajad. See programm nõudis fašistlike liitude laialisaatmist, kollektiivse julgeoleku süsteemi loomist, 40-tunnilise töönädala sisseseedmist, abi osutamist talupoegadele jne.

Rahvarindele toetava valitsuse moodustamine. Reetmine parempoolsete sotsialistide poolt. 1936. a. aprillis-mais toimunud järjekordsetel parlamendivalimistel saavutasid rahvarinde parteid võidu parempoolsete parteide üle ning said endale valdava osa saadikukohti. Sotsialistliku partei juht Léon Blum moodustas rahvarindele toetava valitsuse. Sellesse valitsusse kuulusid sotsialistid, radikaalid ja väikesed rühmitused. Kommunistlik partei teatas, et ta toetab Blumi valitsust, kui see täidab rahvarinde programmi.

Sel ajal, kui võimul oli rahvarindele toetuv valitsus, tegid Prantsusmaa töötajad suuri edusamme. Seati sisse 40-tunniline töönädal. Töölisid said kahenädalase tasulise puhkuse. Teostati sõjatööstuse osaline natsionaliseerimine. Riik praktiseeris põllumajandussaaduste kokkuostmist kindlate hindadega, mis teataval määral aitas kaasa talupoegade olukorra paranemisele. Kuid töötajatel ei õnnestunud kindlustada ja arendada neid edusamme.

Sotsialistliku partei ja radikaalide partei juhid loobusid koostööst kommunistidega.

1937. a. märtsis teatas Blum «hingetõmbeajast» rahvarinde programmi elluviimisel. See teade kutsus välja töötajate protestilaine. Suurkodanlus omakorda alustas ägedat kampaaniat 40-tunnilise töönädala, kahenädalaste puhkuste jne. vastu. Peagi läks Blumi valitsus erru.

Töötajad nõudsid rahvarinde valitsuse moodustamist kommunistide osavõtul. Kuid sotsialistliku ja radikaalide partei juhid olid otsustavalt selle vastu. Pärast pikaajalist segadust, mil üks valitsus vahetus teisega, tuli 1938. a. aprillis võimule parempoolse radikaali Daladier' valitsus, mis oli moodustatud rahvarindele vaenulikest radikaalidest ja parempoolsetest kodanlikest rühmitustest.

Daladier' valitsus kaotas 40-tunnilise töönädala ja teised töötajate õigused, mis võideti kätte rahvarinde eksisteerimise ajal. Ülemaaline protestistreik, mis puhkes Prantsusmaal 1938. a. novembri lõpul, suruti võimude poolt maha. Algas kommunistide massiline jälitamine. Fašistlikud elemendid aga, vastu pidi, said täieliku tegevusvabaduse.

Välispoliitikas kapituleerus Daladier' valitsus täielikult fašistlike agressorite ees. 1938. a. septembris kirjutas ta alla häbiväärsele Müncheni kokkuleppele, mis reetis Prantsusmaa liitlase — Tšehhoslovakkia — ja tegelikult annulleeris Prantsuse—Nõukogude vastastikuse abistamise pakti.

Kommunistlik partei astus kogu prantsuse rahva nimel välja otsustava protestiga Münchenis sõlmitud Nõukogude-vastase vandenõu vastu.

Prantsusmaa valitsevate ringkondade reaktsiooniline ja kapitulantlik poliitika muutis maa kaitsetuks fašistliku agressiooni ees.

5. peatükk

AMEERIKA ÜHENDRIIGID ESIMESEST MAAILMASOJAST KUNI TEISE MAAILMASOJANI

§ 12. Ameerika Ühendriigid aastail 1918—1929

Esimese maailmasõja mõju Ameerika Ühendriikidele. Ameerika tööliklass ja Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Ameerika Ühendriigid astusid Esimesse maailmasõtta hiljem kui teised riigid. Sõjategevusest võtsid nad osa alles 1918. a. suvest alates. Ameerika Ühendriikide inimkaotus sõjas oli teiste riikidega võrreldes tühine: 50 000 tapetut ja 205 000 haavatut. Ameerika Ühendriigid võtsid sõjast osa peamiselt Entente'i riikide varustajana toorainete ja relvastusega.

Sõda tugevdas järsult Ameerika Ühendriikide rahanduslikku ja majanduslikku võimsust. Ameerika monopolid rikastusid muinasjutuliselt sõjalistest tellimustest. Kõikide tööstuskompaniide puhaskasu aastail 1914—1919 ületas 33,5 miljardit dollarit. Kuni sõjani olid Ameerika Ühendriigid olnud Inglismaa ja Prantsusmaa võlglasteks. Sõja tagajärjel sattusid Lääne-Euroopa maad ise rahanduslikku sõltuvusse ameerika kapitalist. «Ameerika miljardärid,» kirjutab V. I. Lenin, «olid peaaegu kõige rikkamad ja nende geograafiline asend oli kõige ohutum. Nad kraapisid kokku kõige rohkem. Nad tegid oma maksualusteks kõik, isegi kõige rikkamad maad.»¹

Sõja-aastail kasvas Ameerika Ühendriikide tööstusliku tootmise maht tunduvalt. Terasesulatamine näiteks suurenes poolteist korda, autotoodang — 4 korda. Sõda soodustas tootmise ja kapitali edasist kontsentratsiooni selliste suurkapitalistide kätte, nagu Morgan, Rockefeller, Dupont, Mellon jt.

Esimese maailmasõja tagajärjel muutusid Ameerika Ühendriigid kõige tugevamaks imperialistlikuks riigiks, peamiseks kapitalismimaaks. Ameerika suurvõim hakkas ilmselt taotlema maailmavalitsemist. See põhjustas imperialistlike vastuolude teravnemise. Neist peamiseks kujunes Ameerika ja Inglise kapitalismi vastuolu.

Sõja-aastail tugevnes tööliklassi ekspluateerimine. Sõjatoodangu tõusule kaasnes laiatarbekaupade tootmise vähenemine. Nende kaupade hinnad tõusid.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 46.

Töötajate elu halvenemine viis klassivastuolude teravnemisele proletariaadi ja kodanluse vahel.

Suurt mõju avaldas ameerika töölisklassile Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit.

Ameerika proletariaadi eesrindlik osa tervitas Oktoobrirevolutsiooni võitu ja väljendas oma sügavat imetlust Venemaa revolutsioonilistele rahvahulkadele. Lääneranniku linnades tekkisid tööliste ja madruste revolutsioonilised komiteed, kes juhtisid streike. Töölised nimetasid need komiteed nõukogudeks. Kui Wilsoni valitsus koos teiste kapitalistlike riikide valitsustega organiseeris relvastatud interventsiooni Nõukogude vabariigi vastu, alustasid töölised massilist liikumist Nõukogude Venemaa kaitseks. Sadamatöölised keeldusid laadimast interventide ja valgekaartlaste armeele määratud relvastust. Massimiitingutest osavõtjad nõudsid Ameerika vägede äratoomist Venemaalt, blokaadi lõpetamist ja Nõukogude valitsuse tunnustamist. Sajad vabatahtlikud avaldasid soovi Punaarmeele astumiseks.

Revolutsiooniline tõus aastail 1919—1920. Kommunistliku partei asutamine. Pärast sõja lõppu halvenes töötajate olukord veelgi. Armeedemobiliseerimise ja sõjatoodangu vähendamise tagajärjel tekkis massiline tööpuudus. Streigiliikumine tugevnes ja omandas pealetungi iseloomu. Streikijad nõudsid töötasu tõstmist, tööpäeva lühendamist, tööliste ametiühingute asutamise õiguse tunnustamist kapitalistide poolt. 1919. a. haaras streigiliikumine üle 4 miljoni inimese. Suuremateks streikideks olid New Yorgi laadijate streik ja üldstreik Seattle'i linnas läänerannikul. Streikijate erilise visaduse poolest paistis silma terasetööstuse 365 000 töölise streik. Seda juhtis William Foster, kes on praegu Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei auesimees.

Paljud streigid said kaotuse osaliseks, kuna Ameerika Tööföderatsiooni reaktioonilised juhid, kapitalistide kannupoisid, reetsid tööliste huvid. Ent streigivõitlus andis ameerika töölistele väärtuslikke kogemusi. Ta näitas töölisklassi ühtsuse, Ameerika Tööföderatsiooni ametiühingute kutsealase struktuuri kaotamise ja nende ümberkorraldamise vajadust tootmispõhimõttel.¹

Revolutsioonilise tõusu olukorras toimus sotsialistliku partei lõhenemine, temas kujunes tugev pahempoolne tiib. Osa pahempoolseid eesotsas Charles Ruthenbergiga katkestas suhted partei oportunistliku juhtkonnaga ja moodustas 1919. a. septembris Chicagos Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei. Teine osa pahempoolseid eesotsas John Reediga tahtis jätkata võitlust sot-

¹ Kutsealased ametiühingud — tööliste ametiühingud, mis ühendasid ainult mingi kitsa eriala töötajaid (näiteks kütjaid, puuseppi jne.). Nii-suguse ametiühingute ülesehitamise printsiibi puhul eksisteerivad ühes ettevõttes kümned erinevad ametiühingud, mis, enesestki mõista, lahutab töölisi ja nõrgestab nende positsiooni võitluses kapitalisti vastu. Ametiühingute moodustamise progressiivsemaks printsiibiks on tootmisprintsip, mille puhul ühes ettevõttes töötavad töölised kuuluvad ühte ametiühingusse.

sialistliku partei raamides ja uuendada selle juhtkonda. Kuid oportunistid heitsid kõik pahempoolsed parteist välja ja politsei abiga kõrvaldasid nende delegaadid sotsialistliku partei konverentsilt. Siis kutsusid Reedi pooldajad Chicagos kokku oma kongressi, millel asutati Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Töölispartei.

Põhimõttelisi lahkkelisid mõlemate Ameerika kommunistlike parteide vahel polnud. Mõlemad parteid astusid Kommunistlikku Internatsionaali. Julm tagakiusamine sundis kommuniste pöranda alla minema. Pörandaalustes tingimustes toimus 1921. a. mais mõlema kommunistliku partei ühinemine. Sidemete tugevdamiseks massidega moodustasid kommunistid samal aastal legaalse töölispartei. 1923. a. tuli kommunistlik partei pöranda-alt välja ja liitus töölisparteiaga. Moodustati ühtne töölispartei, mida alates 1929. a. nimetatakse kommunistlikuks.

Kommunistliku partei asutamine tõstis tööliikumise poliitilise teadlikkuse taset Ameerika Ühendriikides.

Ameerika «õitseng» ja selle krahh. 1922. a. lõpust alates jõudsid Ameerika Ühendriigid ajutise majandusliku tõusu staadiumi. Peagi ületas Ameerika Ühendriikide tööstustoodang Inglismaa, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia ja Jaapani tööstustoodangu koos võetuna. Ameerika kodanlus rikastus, saades võlgnikelt maadelt laenuprotsente ja sõjavõlgade osamakse. Teatav osa Ameerika Ühendriikide monopolide ülikasumeist langes tööliklassi ladvikule. Kuid tööliste laiade hulkade olukord paranes väga vähe.

Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad jätkasid karmi arveteõendamist tööliikumisest osavõtjatega. Pärast seitsmeaastast vangistust hukati 1927. a. augustis elektritoolil tööliised-aktivistid Sacco ja Vanzetti, keda valelikult süüdistati vabriku kassapidaja tapmises. Nende hukkamine kutsus välja kogu rahvusvahelise proletariaadi meelepaha.

Ameerika koolides kasvatati õpilasi reaktsioonilises vaimus. Daytoni linna noor bioloogiaõpetaja John Scopps mõisteti süüdi Darwini õpetuse käsitlemise eest koolis. Kohtuprotsess, millel arutati John Scoppsi süüdistusasja, nimetati «ahviprotsessiks».

1928. a. valimistel lubas riigis võimul olev vabariiklaste partei rahvale kiitlevalt «igavest õitsengut». Uus president Hoover kinnitas, et majanduskriisidele on tulnud lõpp, ja Ameerika Ühendriikidele saabunud «õitseng» tagab rahvahulkade heaolu järjekindla tõusu. Nendest sõnadest haarasid kinni Ameerika Kommunistliku Partei parempoolsed elemendid. Nad hakkasid propageerima Ameerika kapitalismi «erandlikkust», teatades, nagu läheksid Ameerika Ühendriigid erilist, ainult neile omast kriisideta arenemisteed mööda.

Tegelikult oli Ameerika «õitseng» ebapüsiv, ajutine. Riigis valmisid eeldused suurteks majanduslikeks vapustusteks. Täiustades tootmist, ekspluateerisid kapitalistid veelgi tugevamini töölisi. Tööpuudust ei likvideeritud Ameerika Ühendriikides täielikult.

Aastast aastasse suurenes elanike võlasumma võlgu ostetud kaupade eest.

Tootmise kasv ja rahvahulkade madal ostuvõime tegid möödapääsmatuks terava ületootmiskriisi. 1929. a. sügisel purustas Ameerika Ühendriikide «igavese õitsengu» legendi riigis algav majanduskriis, mis peagi haaras kogu kapitalistliku maailma.

§ 13. Ameerika Ühendriigid aastail 1929—1939

Klassivõitluse teravnemine Ameerika Ühendriikides ülemaailmse majanduskriisi aastail. 1929.—1933. a. majanduskriis vapustas Ameerika Ühendriike väga sügavalt. 1932. a. vähenes Ameerika Ühendriikide tööstustoodangu maht peaaegu kaks korda 1929. a. tasemega võrreldes. Kriisiaastail jäi pankrotti 130 000 tööstus- ja kaubandusfirmat, 10 000 panku varises kokku. Tohtul hulgal hävitati kaupu, mis ei leidnud turgu. Piim voolas jõgedena ookeani, vedurikoldeid köeti nisuga. Samal ajal aga miljonid inimesed nälgisid. 1933. a. kevadeks oli riigis 17 miljonit töötut.

Valitsus eesotsas president Hooveriga, keda töötajad nimetasid «nälja presidendiks», püüdis suurkapitaliste pankrotist päästa. Ta raiskas tööliste ja farmerite arvel suuri summasid töösturite ja pankurite kriisist väljaaitamiseks. Kuid ta ei teinud midagi rahvahulkade raske olukorra kergendamiseks.

Majanduskriis teravdas klassivastuolusid riigis. Järsult tugevnes tööliste ja farmerite võitlus kapitalistide vastu, kasvas töötajate poliitiline teadlikkus ja organiseeritus. Liikmete vähesusele vaatamata näitas kommunistlik partei suurt aktiivsust rahvahulkade võitluse juhtimisel.

Töötajad organiseerisid kaks rahvuslikku «näljamarssi» Ameerika Ühendriikide pealinna Washingtoni. Paljudes linnades toimusid töötute massidemonstratsioonid. Sõjaväe ja politsei abil ajas valitsus demonstratsioonid laiali ning surus streigid maha. Hoover organiseeris julma arveteõiendamise Esimese maailmasõja 25 000 veterani kallal, kes tulid Washingtoni oma pensionide väljamaksmist nõudma. Järsult tugevnes rassistlik terror, eriti lõuna-osariikides.

F. Roosevelti presidendiks valimine. Tema poliitika klassi-olemus. Töötajate võitlus kriisiaastail viis tõsistele poliitilistele nihetele. 1932. a. sai vabariiklane Hoover presidendivalimistel lüüa. Presidendiks valiti demokraatliku partei kandidaat New Yorgi osariigi kuberner Franklin Roosevelt. Roosevelt oli kogunud ja osav kodanlik poliitik. Ta kuulutas välja «uue kursi» riigi valitsemises.

Roosevelti poliitika eesmärk seisis selles, et kodanlike reformide abil hoida töötajaid massilistest revolutsioonilistest väljastumistest ja tugevdada monopolide ülevõimu. Roosevelt tahtis

teha lõpu kriisile, säilitades tootmisvahendite erakapitalistliku omandi.

Ameerika Ühendriikide kongress võttis vastu «Akti rahvusliku tööstuse taastamisest» ja «Akti põllumajanduse reguleerimisest». Esimese seadusega loodi «Tööstuse Taastamise Rahvuslik Administratsioon». Selle administratsiooni eesotsas seisis pankuritest, töösturitest ja majandusteadlastest koosnev nõukogu. Seda nimetati «ajude trustiks».

Valitsus püüdis kehtestada kontrolli tootmise üle. Igas tööstus-
harus seati sisse niinimetatud «ausa konkurentsi koodeksid». Need määrasid kindlaks toodangu hulga, selle hinnad ja töö-
tasu miinimumi. Nende koodeksite abil püüdsid kapitalistid teosta-
da tootmise «plaanipärast» vähendamist ja üle saada kriisist. Tegelikult pole kapitalismi ajal plaanipärane majandus võimalik, sest eksisteerib eraomandus, mis viib anarhiale tootmises ja konkurent-
sile.

Roosevelti valitsus andis tööstuslikele, kaubanduslikele ja teistele kompaniidele nende olukorra tugevdamiseks suurt riik-
likku toetust. Tööpuuduse vähendamise eesmärgil lühendati töö-
nädalat, osa töötuid aga suunati töölaagrisse. Ajutist toetust
töötuse puhul sai ainult üks viiendik töötute üldarvust.

Põllumajandusliku tootmise «plaanipärase» vähendamise üles-
anne pandi «Põllumajanduse Reguleerimise Administratsioonile». Riigi poolt farmeritelt üles ostetud toiduained ja kariloomad suu-
remalt osalt hävitati. Riik maksis preemiat nendele farmeritele, kes vähendasid külvipinda ja kariloomade hulka.

«Uue kursi» abil püüdis ameerika kodanlus väljuda kriisist ja tugevdada oma positsiooni. Niipea kui kriis asendus tootmise elavnemisega, saavutas suurkapital teda kitsendavate reformide kaotamise.

Roosevelti valitsus loobus NSV Liidu mittetunnustamise poliit-
tikast, mida Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad olid
ajanud 16 aasta jooksul. 1933. a. novembris seati Ameerika Ühend-
riikide ja NSV Liidu vahel jalule normaalsed diplomaatilised
suhted.

30-ndail aastail tugevnes tunduvalt töölisliikumine. Kuue aasta
jooksul, 1934.—1939. aastani võttis streikidest osa üle 7 miljoni
inimese. Töölisklassi surve võttis kongress vastu seaduse, mis
tunnistas tööliste õigust koonduda ametiühingutesse ja sõlmida
ettevõtjatega kollektiivlepinguid.

1935. a. moodustasid kaheksa ametiühingut Tootmisameti-
ühingute Komitee, mis 1938. a. reorganiseeriti Tootmisameti-
ühingute Kongressiks. Selle ridadesse kuulus peagi üle 4 miljoni
liikme. Tootmisametiühingute Kongress muutus teiseks suureks
ametiühinguliseks keskuseks Ameerika Ühendriikides. Erinevalt
Ameerika Tööföderatsioonist, mis ühendas töölisi vastavalt kutse-
aladele, ühendasid Tootmisametiühingute Kongressi ametiühingud
teatud tootmisharu töölisi nende erialale vaatamata. See lõi sood-

sad tingimused töölisklassi liitumiseks võitluses oma õiguste ja elatustaseme tõstmise eest.

Ameerika Ühendriikides tekkisid massilised demokraatlikud organisatsioonid, kes pidasid võitlust reaktsiooni ja sõja vastu. Töölisklass ja riigi kõik progressiivsed jõud andsid vastulöögi reaktsionääride katsetele fašistliku korra kehtestamiseks Ameerika Ühendriikides.

Kommunistlik partei toetas Roosevelti üritusi äärmise reaktsiooni vastu. Kuid ta näitas töötajatele, et «uue kursi» poliitika ei suuda vabastada neid kapitalistlikust ekspluaterimisest ega riigi majandust kriisist.

Ameerika imperialismi osa Teise maailmasõja vallapäästmises. 1937. a. algas Ameerika Ühendriikides uus majanduskriis, millest neil õnnestus väljuda ainult tänu 1939. a. alanud Teisele maailmasõjale. Ameerika monopolid etendasid aktiivset osa hitlerliku Saksamaa relvastamisel, andes talle hiiglasuuri laene.

Ameerika diplomaatia aitas kaasa Müncheni kokkuleppe organiseerimisele Saksamaa, Itaalia, Inglismaa ja Prantsusmaa vahel, mis viis Tšehhoslovakkia anastamisele fašistide poolt.

Ameerika Ühendriikide monopolid toetasid igati Tšiing Kai-ši klikki tema võitluses revolutsioonilise liikumise vastu Hiinas. Nad õhutasid ka Jaapani imperialiste sõjalistele provokatsioonidele NSV Liidu Kaug-Ida piiridel.

Ameerika Ühendriikide valitsus ei toetanud NSV Liidu ettepanekuid kollektiivse vastulöögi organiseerimiseks fašistlikule agressioonile. Koos Inglismaa ja Prantsusmaaga ajasid Ameerika Ühendriigid niinimetatud «mittevaheselemise» poliitikat, mis tegelikult tähendas agressoritele järeleandmist. Relvastades Saksamaad ja tõugates teda NSV Liidu kallale, aitasid Ameerika Ühendriigid kaasa Teise maailmasõja vallapäästmisele.

6. peatükk

ITAALIA JA HISPAAANIA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 14. Itaalia aastail 1918—1922

Esimese maailmasõja mõju Itaaliale. Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon ja Itaalia tööliikumine. Itaalia kuulus Esimese maailmasõja võitjate maade hulka. Tema valitsevad klassid said sõjast suuri tulusid. Sõjatööstuse laiendamine sõja-aastail aitas kaasa Itaalia edasisele industrialiseerimisele. Kiirenes tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess. Sõjaliste tellimuste varal kasvasid ja rikasusid paljud kontsernid — «Ansaldo», «Fiat», «Breda» ja teised. Itaalia, kes oli veel XIX sajandi lõpul olnud mahaäänud agraarmaa, muutus sõjajärgsel perioodil industriaal-agraarmaaks.

Samal ajal läks sõda Itaaliale kalliks maksma. Ta kaotas ainult tapetutena 635 000 inimest. Üle 500 000 inimese jäi invaliidiks. Itaalia väljus sõjast võlgadesse mässituna. Ta võlgnes Ameerika Ühendriikidele 1,5 miljardit dollarit, Inglismaale — 2,5 miljardit dollarit. Itaalia sõltumus välismaisest toorainest ja krediidist kasvas veelgi.

Itaalia põllumajanduses säilisid nagu varemgi arvukad feodalismi igandid. Maaomandi jaotus oli erakordselt ebaühtlane. 40 000 suurmaaomanikul, enamuses aadlikul, oli 10 miljonit hektarit maad, samal ajal kui 2,5 miljonil talumajapidamisel oli vähem kui 6 miljonit hektarit maad. Ligi pool talupoegadest ei omanud üldse maad ja pidid seda rentima mõisnikelt orjastavatel tingimustel. Kõige rohkem feodalismi igandeid säilis Lõuna-Itaalias. Riigi selles osas olid hiiglasuured latifundiumid 10 000 hektari ja enama maaga, kusjuures laialdasi maa-alasid üldse ei haritud üles. Tööstus oli Itaalia lõunaosas nõrgalt arenenud ja töölisklass oli riigi selles osas väiksearvuline. Mahajäänud agraarne lõunaosa oli tegelikult viidud arenenud tööstusliku põhjaosa koloonia seisundisse.

Pikk ja raske sõda teravdas klassivastuolusid Itaalias ja põhjustas töötajate poliitilise aktiivsuse tõusu. Massiline deserteerimine armeest, sõdurite mässukatsed rindel, streigid ja sõjavastased demonstratsioonid tagalas — sellega väljendasid Itaalia töötajad oma protesti sõja vastu. Itaalia töötajate massilise sõjavastase liikumise kõrgpunktiks oli üldstreik Torinos, mis kasvas üle relvastatud ülestõusuks (23.—28. augustini 1917. a.). See ülestõus suruti julmalt maha. Tänavavõitlustes tapeti Torinos üle 500 inimese.

Itaalia Sotsialistlikul Parteil ei olnud sõja suhtes järjekindlaid seisukohti. Ta mõistis selle hukka kui imperialistliku sõja. Ent tsentristlikud elemendid, kes moodustasid parteis enamuse, loobusid revolutsioonilistest võitlusmeetoditest sõja vastu. Nende loosungiks oli «ei sõjast osa võtta ega seda saboteerida».

Itaalia töölisklass ja eesrindlik intelligents võtsid entusiastmiga vastu teate Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidust. «Just Venemaal algab tuleviku ajalugu, just Venemaal sünnib uue maailma elu,» kirjutas pidulikult Antonio Gramsci, sotsialistliku partei pahempoolse tiiva juht.

Itaalia töötajate keskel omandas laialdase populaarsuse loosung «toimida, nagu Venemaal».

Itaalia töötajad protesteerisid raevukalt Nõukogude-vastase interventsiooni puhul ja võitlesid otsustavalt selle vastu.

Revolutsioonilise kriisi valmimine. Pärast sõja lõppu komplitseerus Itaalia siseolukord veelgi. Valitsuse sõjatellimuste kärpimine viis tööstusliku tootmise järsule langusele. Sajad tuhanded töölised visati tänavale. Põllumajanduses valitses laos. Algas inflatsioon. Streigiliikumine kasvas aasta-aastalt. 1919. a. ulatus streikijate arv 1 miljoni inimeseni, 1920. a. streikis 2,2 miljonit

inimest. Külas toimus revolutsiooniline käärimine. Peamiselt Lõuna-Itaalia talupojad haarasid sõõdis olevaid mõisamaid ja harisid neid üles. Tormiliselt kasvasid töölisorganisatsioonid. Itaalia Sotsialistliku Partei liikmete arv kasvas 45 000 inimeselt 1913. a. 1920. aastaks 216 000 inimesele. Üldise Töökonföderatsiooni (sotsialistide mõju all oleva ametiühingute koondise) liikmete arv ulatus 1920. a. 2,3 miljoni inimeseni. Vanad kodanlikud poliitilised parteid aga, vastupidi, kaotasid igasuguse mõju rahvahulkadele. Itaalia valitsused olid väga ebapüsivad ja vaheldusid sageli. Kodanlus oli sunnitud töölistele mõningaid mõõndusi tegema, sealhulgas sisse seadma kaheksatunnilise tööpäeva.

Itaalias tekkis sügav revolutsiooniline kriis. Itaalias oli kodanluse võim nõrgenenud rohkem kui ühelgi teisel Lääne-Euroopa maal. Ent Itaalia töötajatel ei olnud revolutsioonilist marksistlikku juhtkonda.

Itaalia Sotsialistlik Partei, kel oli suur mõju rahvale, oli tsentristlikku tüüpi partei, kes ajas pahempoolsete fraaside varjus oportunistlikku poliitikat. Juhtiv osa parteis kuulus niinimetatud maksimalistidele (itaalia tsentrismi erikuju). Maksimalistid võitlesid sõnades sotsialismi eest. Kuid nad ei viinud Itaalia tööliklassi võitlusele võimu ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest. Nad keeldusid kangekaelselt lahku löömast parempoolsetest, kes ajasid avalikult töölistevastast, kontrrevolutsioonilist joont. Ainsaks tõeliseks marksistlikuks rühmituseks Itaalia Sotsialistlikus Parteis oli pahempoolsete sotsialistide rühm, kes oli koonduanud Torinos alates 1919. a. maist väljaantava ajalehe «L'Ordine Nuovo» («Uus kord») ümber. Selle rühma organiseerijaks ja juhiks oli väljapaistev itaalia marksist-leninlane Antonio Gramsci. Gramsci taastas esimesena itaalia sotsialistlikus liikumises proletariaadi diktatuuri idee kui kõige tähtsama marksismis ja propageeris seda rahvahulkades. Gramsci lähimaks võitluskaaslaseks oli Palmiro Togliatti.

Vabrikute ja tehaste ülevõtmine tööliste poolt. Kommunistliku partei asutamine. Sõjajärgseil aastail oli itaalia proletariaadi revolutsioonilistest väljaastumistest kõige ulatuslikumaks liikumine vabrikute ja tehaste ülevõtmiseks 1920. a. augustis-septembris. Selle väljaastumise otseseks põhjuseks oli metallurgiatööstuses väljakuulutatud lokaut. Milaano, Torino ja teiste Põhja-Itaalia linnade töölised vastasid lokaudile vabrikute ja tehaste ülevõtmisega. Sellest väljaastumisest võttis osa rohkem kui 600 000 töolist. Ligi kolm nädalat olid peaaegu kõik suured Põhja-Itaalia tehased tööliste käes. Töölised ise korraldasid ettevõtete tööd vabriku-tehase nõukogude juhtimisel. Tehaste kaitseks moodustati punakaart. Vabrikute ja tehaste ülevõtmine viis Itaalia tööliklassi otsesele võitlusele võimu eest. Kuid sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid ei olnud selle poolt, et töölised võimu haaraksid. Veel enam, nad veensid töölisi vabrikutest ja tehastest lahkuma.

Likvideerides liikumise vabrikute ja tehaste ülevõtmiseks, andsid sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid itaalia töölisklassile erakordselt raske löögi. Töölised olid desorganiseeritud. Revolutsiooniline liikumine Itaalias hakkas langema. Kodanlik reaktsioon tugevnes ja asus vastupealetungile.

Töölisklassi huvide avalik reetmine sotsialistliku partei ja ametiühingute juhtide poolt tegi paratamatuks töölisliikumise revolutsiooniliste elementide lahkulöömise reformistidest. 1920. a. novembris toimus Imola linnas Itaalia pahempoolsete sotsialistide konverents. Sellel konverentsil asutati Itaalia Sotsialistliku Partei kommunistlik fraktsioon. 1921. a. jaanuaris Livornos toimunud sotsialistliku partei kongressil lükkasid nii parempoolsed kui ka maksimalistid tagasi Kommunistlikku Internatsionaali vastuvõtmise «21 tingimust». Delegaadid-kommunistid eesotsas Antonio Gramsci ja Palmiro Togliattiga lahkusid kongressilt ja kogunesid San Marco teatrisse, kus võeti vastu Itaalia Kommunistliku Partei asutamise otsus. See ajalooline sündmus toimus 21. jaanuaril 1921.

Kommunistliku partei asutamisega pandi kindel alus marksism-leninismi ideoloogia võidule itaalia töölisliikumises. Kuid oma eksisteerimise esimestel aastatel oli kommunistlik partei veel nõrk ja tegi sektantlikke vigu.

Fašismiohu kasv. Juba 1919. a. asus poliitiline avantürist Mussolini formeerima fašistlikke jõuke. Fašistlikud «liidud» olid poolsõjaväelise iseloomuga. Nende liikmed olid relvastatud, erilistesse vormiriietesse (mustadesse särkidesse) riidetatud ning endiste ohvitseride juhtimise all. Fašistid tungisid kallale tööliste miitingutele ja demonstratsioonidele, tapsid sotsialiste ja kommuniste, rüüstasid pahempoolsete ajalehtede toimetusi jne. Suurtööõsturid, pankurid ja mõisnikud toetasid Mussolini heldelt rahaga. Nad lootsid fašistide kätega purustada massiline revolutsiooniline liikumine riigis. Fašistid ei olnud kitsid töötajatele lubadusi andma. Nad pooldasid töölis kontrolli tootmises, maa jaotamist talupoegadele jm. Selle demagoogia abil õnnestus neil enda poole võita osa linna ja maa väikekodanlust, samuti tööliste mahajäänud kihid.

Kommunistliku partei parimad esindajad, keda juhtis Antonio Gramsci, võitlesid antifašistliku proletaarse ühisrinde loomise eest. Ent sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid keeldusid ühisest tegevusest kommunistidega ja ajasid antifašistlikud väljaastumised nurja.

1. augustil 1922. a. algas kommunistide initsiatiivil poliitiline antifašistlik üldstreik. Kogu Itaalia töölised võtsid sellest aktiivselt osa. Kuid sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid, keda hirmutas võitluse ulatus, andsid korralduse streigi lõpetamiseks. Itaalia tööliste viimane massiline väljaastumine fašismiohu vastu purustati.

Tee oli vaba fašistliku diktatuuri kehtestamiseks Itaalias.

§ 15. Itaalia aastail 1922—1939

Fašistliku diktatuuri kehtestamine. 1922. a. oktoobris teostasid 40 000 relvastatud fašisti «sõjakäigu Rooma». See fašistide «sõjakäik» toimus kodanluse heakskiitmisel ja riigiaparaadi kõigi lülide aktiivsel toetusel. Rühm suurtööstureid ja pankureid saatis kuninga Viktor-Emmanuel III-le telegrammi, milles nõuti võimu üleandmist Mussolinile. 30. oktoobril 1922. a. moodustas Mussolini kuninga ülesandel uue valitsuse, milles kõik tähtsamad ametikohad kuulusid fašistidele.

Mussolini valitsuse võimuletulekuga kehtestus Itaalias fašistlik diktatuur — finantskapitali ja maa-aristokraatia kõige reaktioonilisemate, šovinistlikumate ja imperialistlikumate elementide avalik terroristlik diktatuur. See diktatuur tegi lõpu parlamentaarse režiimi välistele vormidele, millest Itaalias varem oli kinni peetud ning likvideeris kodanlik-demokraatlike vabaduste ja töötajate õiguste viimased jäänused.

Fašistid asusid kommunistlikku parteid julmalt taga kiusama ja ajasid selle tegelikult põranda-alla. Nad saatsid laiali kõik mittefašistlikud ametiühingud. Õigus «kaitsta» töö huve oli antud ainult fašistlikele sündikaatidele (ametiühingutele), kuhu kõik palgatöölised sunniviisiliselt aeti. Kaheksatunniline tööpäev kaotati. Talupoegadelt võeti ära maad, mis nad olid mõisnikelt haaranud ja tagastati need endistele omanikele. Töölise ja teenistujate töötasu alandati tunduvalt.

1926. a. novembris, kasutades ära mõned kallaletungid Mussolinile, kehtestas fašistlik valitsus erakorralised seadused, mille järgi saadeti laiali kõik poliitilised parteid peale fašistliku partei, suleti nende ajalehed ja annulleeriti nende parlamendimandaadid.

Parlament kaotas igasuguse tähtsuse. Kandidaate parlamenti võis esitada ainult fašistliku partei nimekirja järgi. Fašistliku partei ja riigi kõrgeimaks organiks kuulutati niinimetatud «suur fašistlik nõukogu», milles peaosas etendäsid fašistliku juhtkonna liikmed.

Fašistliku režiimi kehtestamist Itaalias tervitas vaimustusega Inglise—Ameerika reaktsioon, kes osutas selleks heldet rahalist abi.

Itaalia majanduslik ja poliitiline arenemine kapitalismi osalise stabilisatsiooni perioodil. Töölisklassi kõigi organisatsioonide purustamine fašistide poolt nõrgestas töölisklassi vastupanu kapitali pealetungile ja aitas Itaalia monopolistidel väljuda pikaajalisest majanduskriisist töötajate arvel. 1926. a. lõpust alates algas Itaalia tööstuses teatav elavnemine. Vähenes tööpuudus. 1929. a. moodustas Itaalia tööstustoodangu üldmaht 125% 1918. a. tasemest. Kuid Itaalia majanduse arenemisel oli ühekülgne iseloom. Arenesid peamiselt sõjatööstuse harud. Elutarbelised tootmisharud tammusid oma arenemises paigal. Töötajate ostuvõime jäi madalaks. Kõik see tegi paratamatuks uue ja veelgi sügavama majanduskriisi.

1926. a. lõpul fašistide poolt laiali saadetud kodanlikud poliitilised parteid lõpetasid eksisteerimise. Sotsialistliku partei juhid emigreerusid. Ainult kommunistlik partei üksi säilitas pöranda-all oma organisatsioonid ja jätkas võitlust fašismi vastu. 1926. a. novembris andsid fašistid kommunistlikule parteile raske hoobi. Nad areteerisid ja heitsid vanglasse Itaalia Kommunistliku Partei juhi Antonio Gramsci. Üle 11 aasta oli Gramsci fašistlikus piinakambris, kus teda mõnitati ja piinati. Gramsci suri 1937. a.

Kuid jälitamised ja hukkamised ei suutnud kommuniste murda. 1926. a. lõpul moodustati partei Välismaa-keskus, mille eesotsas seisis Togliatti. Pörandaaluse töö juhtimiseks Itaalias moodustati Sisekeskus. Korraldati illegaalsete kommunistlike ajalehtede väljaandmine.

Kommunistlik partei kasvas ja karastus võitluses. Ta vabanes otsustavalt mineviku sektantlikest vigadest ja omandas üha sügavamalt suurt leninlikku õpetust. Kapitalismi osalise stabilisatsiooni aastail kavandas kommunistlik partei üldjoontes oma poliitika agraarküsimuses, osutades töölisklassi ja talurahva liidule kui põhilisele tingimusele võiduks fašismi üle. Partei kutsus põhjaosa töölisi otsustavalt toetama lõunaosa talupoegi võitluses maa eest.

Klassivõitluse teravnemine Itaalias ülemaailmse majanduskriisi aastail. Itaalia-Abessiinia sõda. 1929. a. alanud ülemaailmne majanduskriis avaldas Itaaliale väga rasket mõju. Itaalia tööstustoodangu üldmaht langes 1932. a. 66,8%-le 1929. a. tasemest. Täielikult töötuid oli tol ajal üle 1 miljoni inimese. Tööstuskriis põimus agraarkriisiga. Kümned tuhanded talupojad jäid võlgade ja maksude tasumata jätmise pärast ilma maast ja varandusest.

Majanduskriis teravdas klassivõitlust riigis ja aktiviseeris kõiki antifaašistlike jõude. Politsei repressioonidele ja fašistide poolt loodud terrori-õhkkonnale vaatamata algasid riigis uuesti streigid, tänavademonstratsioonid, agraarrahutused. Kommunistlik partei, kes oli sügaval pöranda-all ja kandis raskeid ohvreid, juhtis oskulikult massilisi väljaastumisi ja pööras eriti suurt tähelepanu tööle külas.

Elavnes antifaašistliku emigratsiooni tegevus. Sotsialistlikud ja kodanlik-liberaalsed rühmitused asusid koostööle kommunistidega. 1931. a. märtsis Lääne-Saksamaal toimunud Itaalia Kommunistliku Partei IV kongress püstitas ühtse antifaašistliku rahvarinde loomise loosungi. See loosung omandas hiiglasuure populaarsuse kõigi antifaašistide hulgas. 1934. a. augustis kirjutati Pariisis alla lepingule Itaalia kommunistliku ja sotsialistliku partei ühise tegevuse kohta.

Majanduskriisist väljus Itaalia 1933. a. Kuid ta majanduslik olukord jäi raskeks. Tööstuses ja põllumajanduses valitses seisak. Jätkusid streigid, töötute demonstratsioonid ja talurahvarahutused. Valitsev fašistlik klikk ei näinud peale välisavantüüride ühtki väljapääsu sisemistest raskustest.

1935. a. oktoobris tungisid fašistliku Itaalia väed sõda kuulu-

tamata Abessiiniasse. Abessiiniasse paisati suur armee, kes oli täielikult varustatud uusima tehnikaga. Mahajäänud ja sõjalises mõttes nõrk Abessiinia oli Itaalia agressoritele kergeks saagiks. 1936. a. mais jõudsid Itaalia väed Abessiinia pealinna Addis Abeba'sse. Itaalia kuningas Viktor-Emmanuel III kuulutati Abessiinia imperaatoriks. Itaalia fašistid pidasid barbaarse julmusega sõda Abessiiniaga. Nad kasutasid laialdaselt mürkaineid, pommitasid asustatud punkte, lasksid maha vanakesi, naisi ja lapsi.

Kommunistid ja Itaalia teised progressiivsed elemendid protesteerisid otsustavalt itaalia fašismi kuritööde vastu Abessiinias. 1935. a. oktoobris toimus Brüsselis itaalia antifašistlik kongress, mis oli kokku kutsutud kommunistliku ja sotsialistliku partei initsiatiivil. See kongress mõistis hukka itaalia fašismi agressiooni Abessiinias ja avaldas sügavat kaastunnet abessiinia rahvale.

§ 16. Kodusõda ja Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias

XX sajandi 30-ndate aastate keskel algas Hispaanias rahvaliidumise võimas tõus. 1931. a. toimus Hispaanias kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Bourbonide poolfeodaalne monarhia kukutati. Võimu riigis haaras kaubanduslik-tööstuslik suurkodanlus. Kuid ta ei teinud midagi talupoegade heaks, kes moodustasid valdava osa riigi elanikkonnast. Peaaegu kogu ülesharimiseks kõlblik maa jäi aadlike ja kiriku eraomandiks. Talupojad olid sunnitud mõisnikelt orjastavatel tingimustel maad rentima. Raske oli ka hispaania tööliklassi olukord.

Hispaania töötajad võitlesid visalt oma huvide eest. Riigis arenes laialdane streigiliikumine. Kõikjal toimusid talurahvarahutused. Kiiresti kasvas kommunistliku partei mõju. 1934. a. oktoobris alustasid Astuuria kaevurid ülestõusu, mis suruti võimude poolt julmalt maha.

Rahvaliidumise tõus kohutas suurkodanlust ja mõisnikke äärmuseni. Need klassid taotlesid «tugeva võimu» kehtestamist riigis. Reaktsiooni peamiseks löögijõuks Hispaanias olid fašistlik-monarhistlikud elemendid armees, kelle üheks juhiks oli kindral Franco. Sõjalis-fašistlikud elemendid organiseerisid rea vabariigivastaseid relvastatud väljaastumisi, millel siiski ei olnud edu.

Hispaania Kommunistlik Partei, mille juhtideks oli José Diaz ja Dolores Ibarruri, viis laiad rahvahulgad võitlusele fašismiohu vastu. 1936. a. algul kujunes Hispaanias antifašistlik rahvarinne, millesse kuulusid kommunistlik ja sotsialistlik partei, ametiühingud, kodanluse (peamiselt väike- ja keskkodanluse) vabariiklikud rühmitused ja vähemusrahvuste organisatsioonid. Cortes'te (parlamendi) valimistel, mis toimusid 1936. a. veebruaris, saavutasid rahvarinde parteid võidu kodanliku reaktsiooni üle ning said enamuse saadikukohtadest. Hispaanias tuli võimule rahvarindele toetuv valitsus.

Olles valimistel lüüa saanud, organiseeris Hispaania reaktioon vandenõu seadusliku vabariikliku valitsuse kukutamiseks ja sõjalis-fašistliku diktatuuri kehtestamiseks riigis. Vandenõu organiseerijaid toetasid Hitler ja Mussolini, kes püüdsid Hispaania endi mõjule alistada.

1936. a. juulis puhkes Hispaanias kindral Franco sõjalis-fašistlik mäss. Mässajad arvasid, et nad suudavad vabariiklikule valitsusele kiiresti lõpu teha ja võimu haarata. Kuid nende lootused ei täitunud. Kommunistliku partei ja rahvarinde teiste parteide üleskutsel astus enamik rahvast välja vabariigi kaitseks. Mässajad said kõikjal lüüa ning Hispaania töötajad oleksid neist kiiresti jagu saanud, kui ei oleks alanud Itaalia-Saksa relvastatud interventsioon.

Saksa ja itaalia fašistid paiskasid Hispaaniasse terve armee, arvult üle 100 000 mehe. Saksa-Itaalia lennuvägi hakkas barbaarselt Hispaania linnu ja külasid pommitama. Saksa-Itaalia laevastik pani Hispaania vabariigi blokaadi-seisukorda. Saades abi Saksamaalt ja Itaalialt, läksid mässajad üle vastupealetungile ja hakkid vallutama laialdasi territooriume. Peagi moodustas Franco oma valitsuse. Hispaanias algas pikaajaline kodusõda, mis samal ajal oli hispaania rahva rahvuslik vabadussõda Itaalia-Saksa interventsiooni vastu.

Mässajate ja interventide vastu peetava võitluse käigus toimusid Hispaanias suured sotsiaalmajanduslikud ümberkorraldused. Varsti pärast fašistliku mässu algust tuli Hispaania vabariigis võimule rahvarinde valitsus, millest võtsid osa kommunistid. Seda valitsust juhtisid sotsialistid (algul Largo Caballero, seejärel Juan Negrin), kuid selle hingeks olid kommunistid. Kommunistide initsiatiivil konfiskeeriti fašistlikust mässust osavõtvate mõisnike maad ja anti need üle talupoegadele. Vabrikud, tehased, pangad, kaevandused, mille omanikud võtsid mässust osa, natsionaliseeriti ja muudeti üldrahvalikuks omandiks. Peamiselt kommunistide jõupingutustega loodi regulaarne rahvaarmee, kes andis mässajatele ja interventidele rea tugevaid lööke. Fašistlike mässajate poolt vallapäästetud kodusõja tules sündis uus, rahvademokraatlik Hispaania, riik ilma suurkodanluse, mõisnike ja reaktioonilise sõjaväelise klikita. Hispaania Kommunistlik Partei ning tema juhid José Diaz ja Dolores Ibarruri saavutasid tohutu autoriteedi ja mõju rahvale.

Hispaania vabariigi rahvusvaheline olukord oli väga raske. Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias oli ohuks Inglismaa ja Prantsusmaa sõjalis-poliitilistele positsioonidele Vahemerel. Kuid nende maade ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad juhindusid oma poliitikas Hispaania küsimuses ainult klassivihast Hispaania töötajate vastu, kes püüdsid oma maal üles ehitada uut elu. Nad ajasid Hispaania sündmuste suhtes «mittevahelesegamise» poliitikat. Tegelikult tähendas see poliitika Hispaania vabariigi lämmatamise poliitikat. Samal ajal kui Hitler ja Mussolini

saatsid fašistlikele mässajatele relvi ja oma sõdureid, keeldusid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid relvade müümisest Hispaania vabariiklastele.

Hispaania vabariigile tuli appi Nõukogude Liit ja maailma paljude teiste maade demokraatlikud jõud. Kõigi maade töölised demonstreerisid Hispaania sündmuste suhtes proletaarse internationalismi ja rahvusvahelise proletaarse solidaarsuse suurepärase eeskujuna. Kommunistide initsiatiivil moodustati Hispaania vabariiklikule armeele abiks internatsionaalsed brigaadid, kuhu astusid antifašistid peaaegu kõikidest maailma maadest. Saksa antifašistid moodustasid Thälmanni-nimelise brigaadi, itaalia antifašistid — Garibaldi-nimelise brigaadi, ameerika antifašistid — Lincolninimelise brigaadi jne. Internatsionaalsete brigaadide (kuhu kuulus kokku ligi 25 000 meest) juhiks oli tuntud ungari revolutsionäär ja kirjanik Máté Zalka (kindral Lukács). Internatsionaalsed brigaadid näitasid üles erakordset mehisust võitluses fašistlike mässajate ja Itaalia-Saksa interventide vastu. Nad andsid vaenlastele rea tõsisid lööke.

Nõukogude Liit hankis Hispaania vabariiklastele relvi ja toiduaineid. Nõukogude inimesed võitlesid vapralt internatsionaalsete brigaadide ridades fašistide vastu. Nõukogude hävitajad purustasid Madridi taeva all Itaalia—Saksa lennuväge. NSV Liit võttis vastu ja kasvas üles Hispaania vabariiklaste lapsi.

Kuid Hispaania vabariigi lämmatamise poliitika, mida ajasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad, kindlustas fašistlikele mässajatele ja interventidele suure jõu ülekaalu vabariiklaste suhtes. Pärast kolmeaastast kangelaslikku võitlust Hispaania vabariiklased purustati. Hispaania vabariigi langemist kiirendas rühma parempoolsete sotsialistide juhtide reetmine, kes organiseerisid 1939. a. märtsis Negrini valitsuse kukutamise. Varsti pärast seda tungisid Madridi kindral Franco väed, kes panid toime verise arveteõendamise vabariiklaste kallal. Hispaanias kehtestati Franco sõjalis-fašistlik diktatuur.

Hispaania vabariiklaste kolm aastat kestnud kangelaslik võitlus fašismi vastu jääb igaveseks ajalukku revolutsioonilise energia, mehisuse ja patriotismi eeskujuna.

HIINA ESIMESEST MAAILMASOJAST KUNI TEISE MAAILMASOJANI

§ 17. Rahvusliku liikumise tõus Hiinas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul (1917—1923)

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avaldas Hiinale erakordselt suurt ja sügavat mõju. Oktoobrirevolutsioon äratas Hiinas võimsa rahvalikumise, mis lõpuks viis selle hiiglasuure maa täielikule ümberkorraldamisele. «Venelased teostasid Oktoobrirevolutsiooni, luues maailmas esimese sotsialismimaa,» kirjutas Mao Tse-dung. «Siis, ja nimelt just siis, astusid ideoloogia alal töötavad hiinlased täiesti uude ajajärku. Hiinlased leidsid kõikjal kasutatava marksismi-leninismi üldtõe, ja Hiina ilme muutus.»¹

Hiina oli kogu oma ajaloolise arenguga ette valmistatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ideede mõistmiseks ja võidukaks ellurakendamiseks.

Hiina sotsiaalmajanduslik ja poliitiline olukord pärast Esimese maailmasõja lõppu. 20-ndate aastate algul oli Hiina nagu varemgi mahajäänud poolkoloniaalne maa. Hiina oli endiselt jaotatud imperialistlike riikide «mõjusfäärideks». Hiina rahvamajanduse võtmepositsioonid — tähtsamad tööstusharud, transport, rahan-dus, väliskaubandus — olid välismaiste kapitalistide käes. Formaalselt oli Hiina ühtne riik, kuid tegelikult oli ta poliitiliselt kil-lustatud riik. Hiina üksikuid provintse valitsesid militaristid-feodaalid, kellel oli oma sõjavägi, kes sõdisid üksteisega ja olid täiesti sõltumatud Pekingis asuvast keskvalitsusest. Iga niisuguse militaristi selja taga seisis üks või teine imperialistlik riik, kelle marionetiks ta oli.

Hiina rahvuslik tööstus oli nõrgalt arenenud. Hiina tööliklass oli väiksearvuline. Tööliste olukord oli äärmiselt raske. Tööpäeva pikkus oli kuni 18 tundi. Töölised said kerjuslikku töötasu ja olid täiesti õigusteta. Peremehed ja järelevaatajad peksid ja isegi tap-sid neid. Laialdaselt kasutati naiste ja laste tööjõudu.

Hiina elanikkonna rõhuva enamuse moodustasid talupojad. Küläs valitsesid poolfeodaalsed suhted. Peaaegu kogu harimiseks kõlblik maa kuulus feodaalidele-militaristidele ja mõisnikele. Talu-pojad rentisid maad mõisnikult ja andsid talle üle poole saagist. Hiina põllumajandus oli äärmiselt mahajäänud. Talupojad elasid kohutavas vaesuses, kuigi külas oli olemas ka juba jõukam kiht (kulakud ja liigkasuvõtjad). Perioodiliselt tekkis riigis nälg, mis hävitas miljoneid inimesi.

Valitsev seisund riigis kuulus militaristidele-feodaalidele,

¹ Мао Цзэ-дун, О диктатуре народной демократии, М., 1949, стр. 5.

mõisnikele, ametnike bürokraatiale ja kompradoorsele kodanlusele¹.

Rahvuslik kodanlus² kasvas mõnevõrra Esimese maailmasõja aastail, eriti aga sõjajärgseil aastail. Ta oli opositsioonis maal valitsevate feodaal-kompradoorsete elementidega, kuid ei suutnud pidada nende vastu järjekindlat võitlust.

Oktoobrirevolutsiooni mõjul puhkes Hiinas laialdane rahvaliidumise, mis haaras töölisi, talupoegi ja linna väikekodanlikke hulki.

«4. mai liikumine» ja kommunistliku partei asutamine. 1919. a. mais-juunis toimusid Hiinas massilised imperialismivastased väljaastumised. 4. mail tulid tänavale Pekingi üliõpilased, et protesteerida Pariisi rahukonverentsi otsuse vastu anda endised Saksamaale «renditud» Šandungi poolsaarel asuvad territooriumid üle Jaapanile. Valitsusväed avasid demonstrantidele tule.

Üliõpilaste demõnstratsiooni tulistamine Pekingis kutsus välja sügava meelepaha rahva hulgas. Tientsinis, Sanghais, Nankingis ja paljudes teistes linnades toimusid poliitilised streigid ja tänavademõnstratsioonid. Jaapani kaubad pandi kogu riigis boikoti alla.

Rahva survele keeldus Hiina delegatsioon Pariisi rahukonverentsil Versailles' rahulepingule alla kirjutamast.

«4. mai liikumine» oli suurimaks sündmuseks Hiinas pärast Esimest maailmasõda. Ta äratas Hiina proletariaadi poliitilise aktiivsuse ja nihutas ta rahvusliku vabadusvõitluse avangardi.

Aasta-aastalt kasvas streikide arv. Paljud streigid olid poliitilise iseloomuga. Eriti visa oli meremeeste ja sadamatöölise streik Hongkongis — Briti imperialismi tsitadellis Hiinas. See streik algas 1922. a. jaanuaris ja kestis 55 päeva. Üle 100 000 töölise lahkus Hongkongist. Lõpuks olid laevaomanikud sunnitud tõstma streikijate töötasu. Hongkongi töölise võit innustas kogu Hiina proletariaati ja aitas kaasa streigiliikumise edasisele tõusule.

Minevikus polnud Hiinas ühtki töölisorganisatsiooni. «4. mai liikumise» tulemusel hakkasid riigis tekkima esimesed tööliste ametiühingud ja marksistlikud ringid ning rühmad. Hiina keelde

---

¹ Kompradoorne kodanlus — hispaaniakeelsest sõnast *comprador* (ostja, kaupmees-vahendaja). Üks reaktsioonilisemaid ühiskondlikke rühmitusi koloniaal- ja sõltuvates maades. Kompradooride hulka kuuluvad: suurkaupmehed-vahendajad, kes teostavad väliskaubandust ja on tihedalt seotud välismaiste firmadega; suurpankurid, kes aitavad välismaisel kapitalil teostada liigkasuvõtlikke rahandusoperatsioone antud maal; kohalikud suurtöösturid, kes valdavad koos välismaalastega ettevõtteid, kaevandusi, raudteid jne. Kompradoorne kodanlus aitab välismaisel kapitalil tungida antud maa majandusse ja on huvitatud koloniaalse rõhumise süsteemi säilitamisest.

² Rahvuslik kodanlus — progressiivne ühiskondlik jõud koloniaal- ja sõltuvates maades. Rahvusliku kodanluse hulka kuulub peamiselt keskkodanlus, kelle huve välismaine kapital ja kompradoorid tõsiselt kitsendavad. Rahvuslik kodanlus võtab osa imperialismivastases võitluses, vahel isegi juhib seda võitlust, kuid olles ise ekspluataatorlik klass, ei ole ta järjekindel revolutsiooniline jõud.

tõlgiti «Kommunistliku partei manifest», V. I. Lenini raamat «Riik ja revolutsioon» ning paljud teised marksismi-leninismi rajajate teosed. Marksismi-leninismi suured ideed said laialdase leviku osaliseks hiina eesrindliku intelligentsi hulgas, kes kandis nad rahva hulka.

1920. a. asutas noor rahvakooliõpetaja ja literaat, talupoja poeg Mao Tse-dung Tšangša linnas kommunistliku ringi. Selle ringi tööst võtsid osa paljud hiljem tuntud Hiina kommunistliku liikumise tegelased.

1921. a. juulis tuli Šanghais illegaalselt kokku kommunistlike ringide ja rühmituste delegaatide kongress. See kongress võttis vastu otsuse Hiina Kommunistliku Partei asutamise kohta ja kuulutas Hiina töölisklassi lõppeesmärgiks proletariaadi diktatuuri kehtestamise oma maal. Oma teisel kongressil (1922. a. mais) formuleeris Hiina Kommunistlik Partei oma lähemad ülesanded: feodaalide-militaristide ja välismaiste imperialistide ülevõimu kukutamine Hiinas, tõeliselt demokraatliku vabariigi loomine, tööliste ja talupoegade elutingimuste parandamine.

Hiina Kommunistlik Partei oli oma eksisteerimise esimestel aastatel väikesearvuline. Kuid ta läks õiget teed mööda ja laiendas üha rohkem oma sidemeid massidega.

Hiina Kommunistliku Partei juhtimisel algas ametiühingute ja kommunistliku noorsoo liikumine. 1922. a. mais toimus Kantonis esimene ülehiinaline ametiühingute kongress. Kongress kutsus kogu Hiina töölisklassi võitlusele kaheksatunnilise tööpäeva eest.

Organiseeritud tööliikumine tekkis Hiinas hiljem kui arenenud kapitalistlikes maades. Kuid Hiina töölisklassi suurimaks eeliseks oli see, et ta ei tundnud selliseid nähteid, nagu töölisklassi lõhenemine ja sotsiaaldemokraatliku ideoloogia levimine töölisklassi hulgas. Oma esimestest sammudest peale arenes Hiina tööliikumine marksismi-leninismi ideoloogia lipu all, kommunistliku partei vahetel juhtimisel.

Rahvusliku kodanluse kurss liidu loomisele rahvahulkadega.
Alates 1917. a. sügisest eksisteeris Kantonis Sun Jat-seni vabariiklik valitsus. Selle valitsuse toeks oli Sun Jat-seni poolt juba enne Esimest maailmasõda moodustatud Kuomintangi — Hiina väike- ja keskkodanluse partei. Kuomintang seadis oma eesmärgiks Hiina poliitilise ühendamise ja rahvusliku vabastamise. Kuid Kuomintang oli sel ajal suletud ja rahvahulkadest eraldatud organisatsioon. Sun Jat-sen ise alahindas kaua liitu rahvaga. Ta sõlmis ajutisi kokkuleppeid ühtede militaristidega võitlemiseks teiste militaristide vastu. Selle tõttu oli vabariikliku valitsuse positsioon maa lõunaosas ebakindel. Militaristid kukutasid korduvalt selle valitsuse ja sundisid Sun Jat-seni Kantonist põgenema. Kuid iga kord taastas ta oma võimu uuesti.

Suurt mõju avaldas Sun Jat-senile Suur Sotsialistlik Oktoobri-revolutsioon. Sun Jat-sen tervitas palavalt Oktoobri-revolutsiooni ja nimetas teda «inimkonna suureks lootuseks». Ta rääkis ja kir-

jutas korduvalt, et Hiina peab vaatama Venemaale «kui oma õpetajale». Sun Jat-sen austas sügavalt Oktoobrirevolutsiooni juhti V. I. Leninit.

Oktoobrirevolutsiooni ja rahvaliidumise tõusu mõjul Hiinas endas tuli Sun Jat-sen järeldusele Hiina kodanliku demokraatia, mille juht ta oli, tiheda liidu vajadusest rahvahulkadega. Sun Jat-sen tõlgendas uut meeli kolme rahvalikkuse printsiipi, mis ta oli esitanud juba 1907. a. «Natsionalism» tähendas nüüd leppimatut võitlust välismaise imperialismi vastu, Hiina rahvusliku sõltumatus eest; «demokratism» tähendas võitlust demokraatliku vabariigi loomise eest Hiinas; «rahva heaolu» — talupoegade varustamist maaga ja suurkapitali piiramist.

Sun Jat-seni ja tema poolt juhitava Kuomintangi partei kurss liidu loomisele rahvahulkadega tegi võimalikuks töölisklassi, talurahva ja rahvusliku kodanluse imperialismivastase ühisrindede moodustamise Hiinas. 1923. a. juunis toimunud Hiina Kommunistliku Partei III kongress oli kommunistliku ja Kuomintangi partei bloki loomise poolt Sun Jat-seni kolme rahvalikkuse printsiibi alusel, kommunistide Kuomintangi astumise poolt, kuid nõudis iseseisva kommunistliku partei ja tema parteiaparaadi säilitamist.

Sun Jat-sen tervitas seda kommunistide otsust ja väljendas oma valmisolekut koostööks.

§ 18. Esimene revolutsiooniline kodusõda (aastail 1924—1927)

Hiinas arenev suur rahvarevolutsioon oli oma iseloomult kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Kuid see revolutsioon erines rea iseärasustega kodanlik-demokraatlikest revolutsioonidest teistes maades.

Hiina revolutsioon oli eelkõige imperialismi- ja feodalismivastane revolutsioon. Tema peamisteks liikumapanevateks jõudeks olid proletariaat ja talurahvas. Ka rahvuslik kodanlus võttis imperialismivastasest võitlusest osa. Kuid olles ekspluataatorlik klass, oli ta kõhkleva positsioonil ja läks vahetevahel üle kontrrevolutsiooni leeri.

Revolutsiooni hegemooniks oli proletariaat. Just sellepärast oli Hiina revolutsioon uus-demokraatliku revolutsiooni, s. o. kodanlik-demokraatliku revolutsiooni uue tüübi, mitte kodanluse, vaid proletariaadi poolt juhitava revolutsiooni näiteks.

Rahvarevolutsioon Hiinas võttis pikaajalise revolutsioonilise kodusõja kuju. Ta kestis 25 aastat ja läbis keeruka arenemistee. Talle olid omased tõusu- ja ajutise languse perioodid. Revolutsiooni igal etapil muutus klassijõudude paigutus.

Hiina revolutsiooni tähtsaks iseärasuseks oli, et ta ei arenenud mitte isoleeritult, vaid Nõukogude Liidule toetudes.

Revolutsiooni algetapiks oli esimene revolutsiooniline kodusõda, mis toimus aastail 1924—1927.

Imperialismivastase ühisrinde moodustamine. 1924. a. jaanuaris toimus Kantonis Kuomintangi esimene kongress. Sellel kongressil Kuomintang reorganiseeriti. Kuomintangi võeti vastu kommunistid. Kongressi poolt valitud Kuomintangi Kesktäitevkomiteesse läksid kommunistliku partei väljapaistvad tegelased, sealhulgas ka Mao Tse-dung. Kongressi poolt vastuvõetud manifestis leidsid väljenduse Sun Jat-seni kolm uut poliitilist teesi: liit NSV Liiduga, liit kommunistidega ning toetumine töölis- ja talurahvaliidumisele. Reorganiseeritud Kuomintang muutus töölisklassi, talurahva, linna väikekodanluse ja rahvusliku kodanluse bloki rahvuslik-revolutsiooniliseks parteiks. Kuid Kuomintangis eksisteeris Tšiing Kai-ši juhtimisel parempoolne tiib, kes astus välja koostöö vastu kommunistidega.

Imperialismivastase ühisrinde moodustamine lõi vajalikud eeldused hiina rahva revolutsioonilise sõja organiseerimiseks välismaiste imperialistide ja feodaal-kompradoorse reaktsiooni vastu. Hiina revolutsiooni jõudude kogunemise baasiks sai Guangdongi provint, milles võim kuulus Sun Jat-seni valitsusele. Kommunistid aitasid Sun Jat-senil luua revolutsiooni relvastatud jõudude tuumiku Vampu (Huanpu) saarel. Kantonil lähedal avati sõjakool. Poliitööd selles koolis juhtis kommunistliku partei silmapaistev tegelane Tšou En-lai. Kool valmistas ette sadu ohvitseri revolutsioonilise armee jaoks. 1925. a. reorganiseeriti Kantonil valitsuse poolt formeeritud väeosad ühtseks Rahvarevolutsiooniliseks armeeks. Rahvarevolutsioonilise armee väeosades ja -koondistes olid sõjakomissarid ja poliitorganid. Poliitööd armees tegid peamiselt kommunistid.

Reaktsioonijõud tegid katse hävitada Sun Jat-seni rahvuslik-revolutsiooniline valitsus. 1924. a. oktoobris puhkes Kantonis kompradoorse kodanluse kontrrevolutsiooniline mäss, mille rahvas nimetas pilkamisi «pabertiigrite» mässuks. Mässajatele andsid relvi Inglise võimud Hongkongis. Kuid Vampu sõjakooli kursandid ja töölised purustasid mässajad. Pärast seda tugevnes veelgi Sun Jat-seni valitsuse võim ja mõju.

Suurt poliitilis-moraalset toetust osutas hiina rahvale tema vabadusvõitluses Nõukogude Liit. 1924. a. sõlmiti NSV Liidu ja Hiina keskvalitsuse (Pekingi) vahel leping diplomaatiliste suhete sisseseadmise kohta. See oli esimene võrdõiguslik leping Hiina uusaja ajaloos. See leping likvideeris kõik orjastavad kokkulepped, millega Vene tsarism oli Hiinat sidunud. Nõukogude rahvas protesteeris imperialistlike riikide vägivalla vastu Hiinas. NSV Liidus asutati ühing «Käed eemale Hiinast». See ühing organiseeris arvukaid koosolekuid ja mitinguid Hiina kaitsmise loosungi all.

1925. a. märtsis sai Hiina rahvas raske kaotuse osaliseks. Suri tema väljapaistev revolutsiooniline juht Sun Jat-sen. Oma poliitilises testamendis kutsus Sun Jat-sen Kuomintangi üles tugevdama revolutsiooniliste jõudude ühtsust ja sõprust Nõukogude Liiduga. Läkitusel NSV Liidu Kesktäitevkomiteele kirjutas Sun Jat-sen:

See on juba seen

«Ma tahan avaldada lootust, et peagi saabub päev, mil NSV Liit tervitab võimsa vaba Hiina näol sõpra ja liitlast, ja et suures võitluses maailma rõhutatud rahvaste vabastamise eest sammuvad mõlemad liitlased käsikäes võidule.»

Kuomintangi juhtkond reetis oma õpetaja viimsed soovid. Ent need soovid täideti auga Hiina kommunistide poolt.

Chingpang
proletariaad
liikumine

«30. mai liikumine» ja revolutsiooni laienemine üle kogu Hiina. 1925. a. kevadel arenes Hiinas massiline imperialismivastane liikumine. Streikisid Jaapani tekstiilivabrikute töölised Tsingdaos. Jaapani politsei tulistas streikijaid. Palju töölisi sai surma ja haavata. Futzous tulistati Ameerika konsuli käsul üliõpilaste demonstratsiooni. Sanghais tapeti ühes Jaapani vabrikus tööline-kommunist.

30. mai

30. mail 1925. a. organiseerisid Šanghai töölised ja üliõpilased kommunistide juhtimisel massilise protestidemonstratsiooni imperialistide metsikuste vastu. Šanghai rahvusvahelise settlementi (kvartali) Inglise—Ameerika politsei avas demonstrantidele kuulipildujaist tule. Oli palju tapetuid ja haavatuid.

proletariaad
liikumine

Uued tulistamised Šanghais kutsusid esile hiina rahva sügava meelepaha. 1. juunil 1925. a. puhkes Šanghais imperialismivastane üldstreik. Sellest võttis osa üle 200 000 inimese. Töolistega ühinesid üliõpilased, käsitöölised, väikekaupmehed. Šanghai eeskujule järgnesid peaaegu kõik teised Hiina linnad. Imperialismivastased streigid, demonstratsioonid ja miitingud toimusid Pekingis, Tientsinis, Nankingis, Hankous ja paljudes teistes linnades. Kõikjal hakati Jaapani kaupu boikoteerima.

Juuni keskel streikisid Hongkongi ja Kantoni välismaiste ettevõtete töölised. Hongkongi-Kantoni boikott-streik kestis 16 kuud, kuni 1926. a. oktoobrini, ja tekitas tõsist kahju välismaistele imperialistidele Hiinas. Osa streikivaid töölisi läks Guangdongi provintsi küladesse ja õhutas talupoegi võitlusele mõisnike vastu.

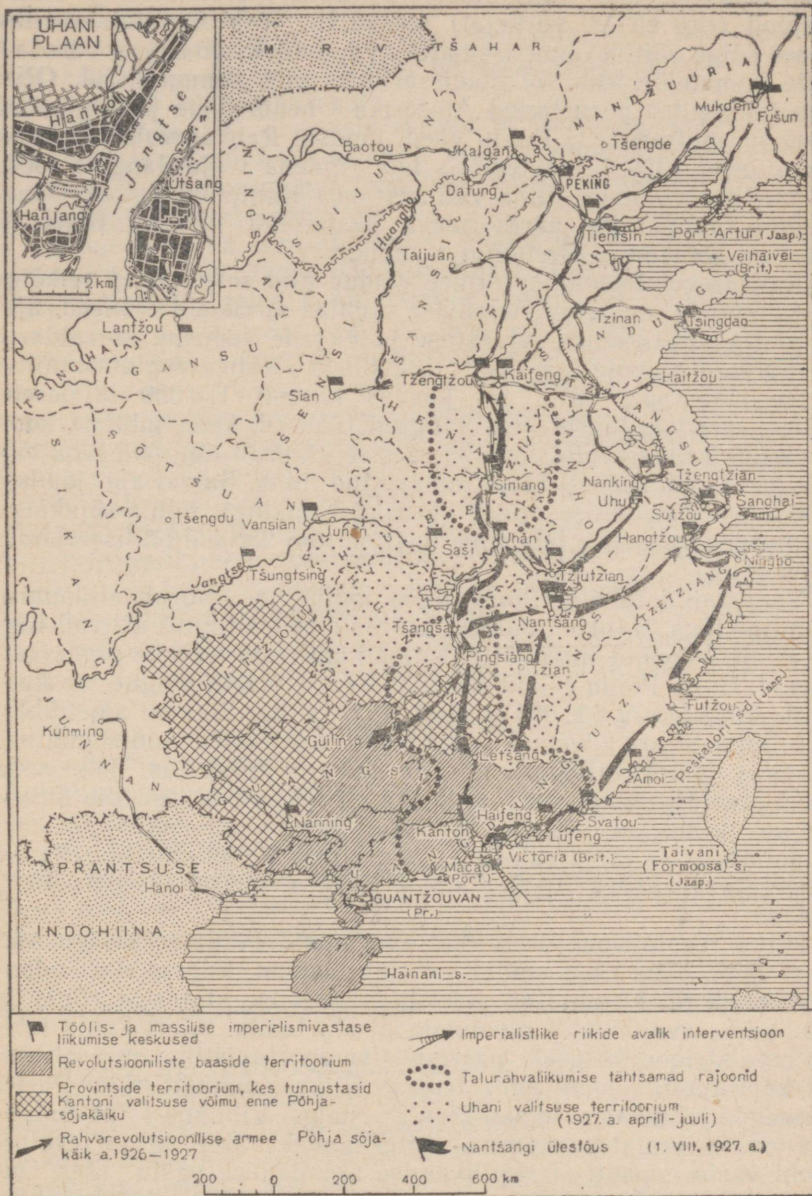
30. mai
liikumine

1925. a. mai-juuni sündmused, mis on tuntud «30. mai liikumise» nime all, olid suureks sammuks edasi Hiina revolutsiooni arenemises. Need sündmused tähistasid revolutsiooni laienemist üle kogu Hiina. Need sündmused näitasid selgesti proletariaadi juhtivat osa revolutsioonis. Just seepärast viisid nad paanikasse mitte ainult välismaised imperialistid, vaid ka rahvusliku kodanluse ladviku.

kuomintangi
parempoolne

Kuomintangi parempoolsed elemendid tegid katset revolutsiooni ohjeldamiseks. 1926. a. märtsis piiras Tšiangu Kai-ši talle ustavate väeosadega ümber Hongkongi-Kantoni streigikomitee ruumid ja areteeris üle 50 kommunistliku partei töötaja. Kuid Tšiangu Kai-ši tegevus kutsus töölise hulgas esile nii suure meelepaha, et ta oli sunnitud tagasi tõmbuma. Areteeritud kommunistid vabastati.

Põhja-sõjakäik ning töölise ja talupoegade massilise liikumise tõus. Rea aastate jooksul tegi Kantoni valitsus ettevalmistusi sõjakäiguks põhja, eesmärgiga hävitada hiina militaristid ja vabastada

Esimene revolutsiooniline kodusõda Hiinas (1924—1927).

Rahvuslik - revolutsiooniline
osalisena
Peikang
alms

kogu maa. 1926. a. juulis alustasid Rahvarevolutsioonilise armee peajõud (ligi 60 000 võitlejat) sõjakäiku. Rahvarevolutsioonilise armee kõige võitlusvõimelisemateks väeosadeks olid need väeosad, mille komandörideks või komissarideks olid kommunistid. Olles reas lahingutes purustanud Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa käsilase, militaristi U Pei-fu väed, jõudsid Rahvarevolutsioonilise armee osad 1926. a. septembris laia rindena välja Jangtse jõe. Rahvuslik-revolutsiooniline valitsus asus Kantonist ümber Uhani (kolme Jangtse jõe ääres asuva üksteisega liitunud linna — Utšangi, Hankou ja Hanjangi — nimetus).

Rahvarevolutsioonilise armee võidud olid seletatavad eelkõige rahvahulkade toetusega. Vaenlase tagalas streikisid töölised, ajasid nurja militaristide relvastuse ja vägede vedusid, korraldasid ülestõuse. Talupojad astusid massiliselt Rahvarevolutsioonilise armee ridadesse, mille arv kasvas kiiresti 170 000 inimesele. 1927. a. märtsis tõusid üles Šanghai töölised, keda juhtisid kommunistid. Rahvarevolutsioonilise armee väeosad tungisid juba tööliste poolt vaenlastest täiesti puhastatud linna. Samal ajal jõudsid Rahvarevolutsioonilise armee väeosad Nankingi. Põhja-sõjakäigu tulemusena vabastati laialdane territoorium 250-miljonilise elanikkonnaga.

Vabastatud territooriumil algas töölis- ja talurahvaliidumise tormiline tõus. Hankou töölised haarasid selles linnas asuvad Inglise kontsessioonid enda kätte. Kiiresti kasvasid tööliste organisatsioonid. Enne Põhja-sõjakäiku ei ületanud ametiühingutesse kuuluvate tööliste arv 500 000 inimest. 1927. a. aprilliks oli ametiühingute liikmete arv tõusnud 3 miljonile inimesele. Suure ulatuse omandas talurahvaliidumine, eriti Hunani provintsis, kus seda juhtis Mao Tse-dung. 1927. a. mafs oli talurahvaliidudes ühinenud üle 10 miljoni inimese. Tunduvalt kasvas kommunistliku partei autoriteet ja mõju rahva hulgas. Hiina Kommunistliku Partei liikmete arv kasvas 1000 liikmelt 1925. a. 60 000 liikmele 1927. aastaks.

Hiina revolutsioonilised jõud saavutasid Põhja-sõjakäigu ajal suuri võite. Kuid need võidud polnud püsivad. Rahvusliku kodanluse ladvik oli hirmutatud massilise liikumise ulatusest riigis ja püüdis üha avalikumalt revolutsiooni ohjeldada. Suurt kahju tekitas revolutsiooniüritusele parempoolne-oportunistlik, oma olemuselt kapitulantlik joon, mida teostas Hiina Kommunistliku Partei toleaaegne juhtkond eesotsas Tšen Du-siu'ga. Viimane astus kodanluse «mitte eemalepeletamise» ettekäändel välja agraarrevolutsiooni vastu, samuti streigiliikumise arendamise vastu. Tšen Du-siu ja tema pooldajad ei hoolitsenud tugeva töölis-talurahva tuumiku loomise eest Rahvarevolutsioonilises armees, mille tõttu parempoolsed kuomintanglased said desorganiseerida ja enda poole tõmmata suurema osa relvastatud jõude.

Tšiang Kai-ši kontrrevolutsiooniline riigipööre ja revolutsiooni ajutine lüüasaamine. Hiina revolutsiooni edu kutsus esile viha-

purske imperialistide keskel ja õhutas neid organiseerima otsest relvastatud interventsiiooni Hiinas. Sanghaisse ja teistesse Hiina sadamatesse koondati üle 170 välisriigi sõjalaeva. Välismaa diplomaadid õhutasid Kuomintangi parempoolseid elemente arvete-õiendamisele kommunistidega.

24. märtsil 1927. a. avasid Inglise ja Ameerika laevad Nankingile suurtükitele. Linnas loendati sadu tapetuid. Nankingi tulistamine oli Kuomintangi parempoolsele tiivale kommunistidevastase pealetungi signaaliks.

Sama aasta 12. aprillil teostas Tšiangu Kai-ši kontrrevolutsioonilise riigipöörde. Tema väed tulistasid tööliste miitingut Sanghais. Seejärel algasid kommunistide massilised jälitamisid. Kuu aja jooksul hävitati Sanghais üle 5000 revolutsioonilise tööliste.

Tšiangu Kai-ši kontrrevolutsiooniline riigipööre tähistas imperialismivastase ühistrinde lagunemist. Rahvuslik kodanlus lõi rahvast lahku ja läks kontrrevolutsiooni leeri üle. Ent pahempoolsed kuomintanglased, kes esindasid linna väikekodanlust, säilitasid veel teatava aja jooksul koostöö kommunistidega. Ühänis tegutses edasi pahempoolsete kuomintanglaste valitsus, mille koosseisu kuulusid ka kommunistid. Kuid Uhani valitsuse poolt kontrollitava territooriumil tõukas talupoegade maa eest toimuva võitluse suur ulatus kontrrevolutsiooni leeri ka väikekodanlikud intelligendid, kes juhtisid seda valitsust. 15. juulil 1927. a. pani reetur Van Tsin-vei, Uhani valitsuse juht, toime kontrrevolutsioonilise riigipöörde. Ta eemaldas valitsusest kommunistid ja asus neid vihaselt jälitama.

Esimene revolutsiooniline kodusõda lõppes revolutsiooniliste jõudude lüüasaamisega. Kuid sellele vaatamata oli tal suur tähtsus Hiina vabadusliikumise edasisele arenemisele. Ta pani liikuma kõige laiemad rahvahulgad. Proletariaat võitis kätte hegemoonia revolutsioonis. Kommunistlik partei muutus tööliklassi massiparteiks, kellel oli tohutu suur autoriteet ja mõju rahvale. Kõige sellega olid loodud eeldused Hiina revolutsiooni üleminekuks uuele, oma arenemise veelgi kõrgemale etapile.

§ 19. Teine revolutsiooniline kodusõda (aastail 1927—1937)

Tšiangu Kai-ši kontrrevolutsioonilise riigipöörde tagajärjel muutus Hiinas klassijõudude suhe järsult. Kontrrevolutsiooni leer, mis ühendas varem ainult feodaal-militariste, mõisnikke ja kompradoorset kodanlust, laienes. Sellesse leeri läks algul üle rahvuslik kodanlus, seejärel aga ka väikekodanlik intelligents. Kuid rahvuslik kodanlus ei pääsenud võimu juurde. Parempoolsed kuomintanglased, kes moodustasid Nankingi keskvalitsuse, muutusid suurkompradoorideks, kes kasutasid riigivõimu ainult isiklikuks rikastumiseks. Nankingi valitsus teostas kompradoorse kodanluse ja suurmõisnike kontrrevolutsioonilist diktatuuri ja oli välismaise

imperialismi otseseks agenduuriks. Kuomintang muutus valitsevaks parteiks, kompradoorse suurvõimluse ja mõisnike bloki parteiks.

Revolutsiooni leeri kuulus töölisklass ja talurahvas, s. t. rahva rõhuv enamus. Selle leeri juhtivaks jõuks oli töölisklass eesotsas kommunistliku parteiga.

Kontrrevolutsiooni toetuspunktideks sel perioodil olid suured linnad, millesse olid koondatud kuomintanglaste ja välismaiste imperialistide suured relvastatud jõud. Maal aga, vastupidi, oli reaktsiooni positsioon tunduvalt nõrgem. Seepärast hakkas revolutsiooniliste jõudude vastupealetung arenema peamiselt just maa-kohtades talurahvasõja näol, mida juhtis proletariaat ja tema partei.

Teise revolutsioonilise kodusõja algus. 1927. a. said Hiina revolutsioonilised jõud raskesti lüüa. Kuid nad polnud purustatud ja jätkasid võitlust. Selle võitluse organiseerijaks ja juhiks oli kangelaslik Hiina Kommunistlik Partei, kelle kuomintanglaste ajasid põranda-alla, kuid keda nad ei suutnud hävitada.

1927. a. augusti algul toimus Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee erakorraline nõupidamine. Sel nõupidamisel kõrvaldati partei juhtimiselt Tšen Du-siu parempoolne oportunistlik rühmitus, kelle kapitulatsioonipoliitika oli revolutsiooni lüüasaamise üheks põhjuseks. Nõupidamine võttis kursi agraarrevolutsiooni arendamisele ja relvastatud vastupanu osutamisele kuomintangi reaktsioonile.

Kujunenud olukord sundis kommunistlikku parteid taganema, kuid ta taganes võitlusega, mille käigus toimus revolutsiooniliste jõudude koondamine ja valmisid tingimused üleminekuks edasisele vastupealetungile.

1. augustil 1927. a. tõusid Nantšangis üles kaks endise Rahva-revolutsioonilise armee korpust. Ülestõusnud sõjaväed, keda juhtis kommunist Tšu De, kukutasid kuomintangi võimu, kuid ei suutnud linna enda käes hoida. Nad suundusid lõunasse, Guangdongi provintsi, kus nad arendasid partisanisõda kuomintanglaste vastu.

1. august 1927 on Hiina Punaarmee (hiljem hakati teda nime-tama Rahvavabastusarmee) sünnipäev.

1927. a. septembris-oktoobris puhkesid reas Kesk-Hiina provintside talupoegade ja tööliste ülestõusud, mis on tuntud «sügis-lõikuse» ülestõusude nime all. Kõige suuremaks neist oli ülestõus Hunani ja Tziangsi provintside piiril, mida juhtis Mao Tse-dung. 1927. a. novembris moodustas Mao Tse-dung Tsingani mägedes esimese revolutsioonilise partisanibaasi Hiinas.

Õel vastu 11. detsembril 1927. a. algas tööliste ülestõus Kantonis, mille organiseerisid kommunistid. Ülestõusnud haarasid linna enda kätte ja moodustasid töölis-talupoegade valitsuse. See valitsus võttis vastu rea revolutsioonilisi dekreete: mittevõrdõiguslike lepingute annulleerimise, mõisamaade konfiskeerimise ja

nende tasuta talupoegadele üleandmise kohta ning kaheksatunnilise tööpäeva sisseadmise kohta.

Kuid Kantoni kommuun eksisteeris ainult kolm päeva. Ülestõusnute vastu saadeti kuomintanglaste suured sõjajõud. Ülestõus suruti maha. Algas metsik arveteõidendamine võidetutega. Ainult kolme päeva jooksul pärast ülestõusu mahasurumist hukati Kantonis üle 7000 inimese.

Kangelasliku Kantoni kommuuni hukkumine näitas, et Hiina proletariaadil polnud sel perioodil küllalt jõude ülestõusude organiseerimiseks suurtes linnades.

Guangdungis tegutsev Tšu De partisanisalk oli sunnitud siirduma põhja poole. 1928. a. aprillis toimus Tsingani mägedes Mao Tse-dungi poolt loodud partisaniväeosade ühinemine Tšu De partisanisalgaga. Nii tekkis Hiina Punaarmee kuulus 4. korpus. Korpuse komandöriks nimetati Tšu De, poliitiliseks komissariks Mao Tse-dung.

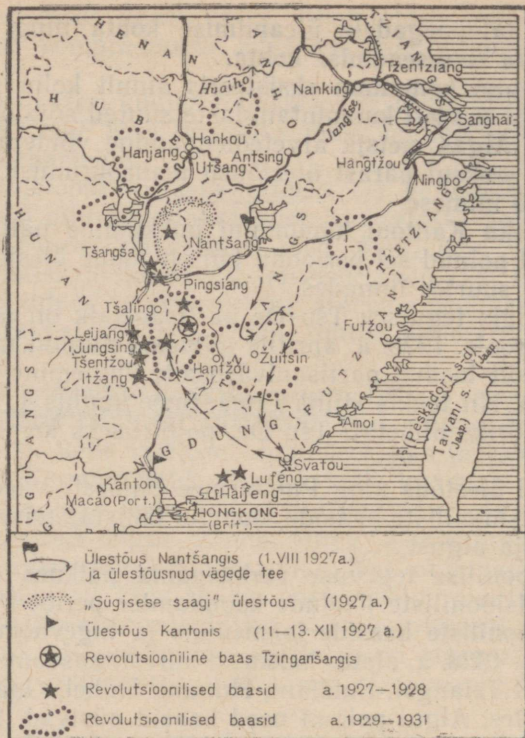
Nantsangi ülestõus ning Punaarmee esimeste väeosade ja esimeste revolutsiooniliste baaside loomine tähistas teise revolutsioonilise kodusõja algust.

Revolutsioonilise tegevuse raskuspunkt paiknes ümber külla. Algas revolutsiooniliste jõudude koondamise periood.

Revolutsiooniliste baaside laienemine ja tugevnemine Kesk- ja Lõuna-Hiinas. 1928. a. alates hakkasid kiiresti kasvama revolutsioonilised baasid Tziangsi, Futziani, Hunani, Hubei, Guangsi ja teistes provintssides. Algul polnud need baasid püsivad. Kuomintanglaste ahistasid teistesse rajoonidesse üleminevaid Punaarmee osi. Kuid järk-järgult Punaarmee jõud kasvasid, tema üksikud osad ühinesid suurteks üksusteks, revolutsioonilised baasid aga muutusid suhteliselt püsivamateks. Vabastatud territooriumidel kuulus võim tööliste ja talupoegade saadikute koosolekutele. Oma klassiolemuselt oli see revolutsiooniline võim proletariaadi ja talurahva demokraatliku diktatuuri eri vorm, mis teostas imperialismi- ja feodalismivastase revolutsiooni ülesandeid. Revolutsiooniliste baaside territooriumil teostati mõisamaade konfiskeerimise ja maa talupoegadele üleandmise poliitikat. Välismaiste kapitalistide ettevõtted natsionaliseeriti. Hiina kapitalistide ettevõtted jäid endiste omanike kätte. Rahvavõim osutas väike- ja keskettevõtjatele majanduslikku abi. Kuid töötajate kapitalistlikku eksploateerimist piirati. Vabastatud territooriumidel seati sisse kaheksatunniline tööpäev, kõrgem töötasu, iga-aastased palgalised puhkused, iganädalane puhkepäev. Naiste töötasu võrdsustati meeste omaga. Suurt tööd tehti rahvahariduse alal.

Rahvavõimu õige sotsiaalmajanduslik poliitika liitis tööliklassi ümber mitte ainult laialdased talurahvahulgad, vaid ka linna väikekodanluse.

1931. a. novembris toimus Žuītsini linnas (Tziangsi provintsis) tööliste ja talupoegade saadikute esimene kongress. Sel kongressil olid esindatud kõik Hiina revolutsioonilised baasid. Kongress valis

Teine revolutsiooniline kodusõda Hiinas (esimene etapp 1927–1931).

vabastatud rajoonide töolis-talupoegade keskvalitsuse eesotsas Mao Tse-dungiga.

Rahvavõim Kesk- ja Lõuna-Hiinas kasvas ja tugevnes vihases võitluses Kuomintangi reaktsiooni vastu. Aastail 1930–1932 organiseeris Tšiang Kai-ši neli sõjakäiku vabastatud rajoonide vastu. Kuid Punaarmee, kel oli üldrahvalik toetus ja kes oskuslikult manööverdas, purustas kõik need sõjakäigud.

1933. a. kontrollis rahvavõim Kesk- ja Lõuna-Hiinas laialdast territooriumi 50-miljonilise elanikkonnaga. Sel ajal oli Hiina Punaarmee ridades 300 000 võitlejat.

Jaapani sissetung Kirde-Hiinasse. Revolutsiooniliste baaside ümberpaiknemine loodesse. 1931. a. septembris tungisid Jaapani väed Kirde-Hiinasse (Mandžuuriasse). Nankingi valitsus, kes oli seotud võitlusega kommunistide vastu, ei osutanud Jaapani vallutajatele vastupanu ja tegelikult kapituleerus nende ees. 1932. a. märtsis moodustas Jaapan tema poolt okupeeritud Kirde-Hiina territooriumil Mandžukuo marionetiriigi.

Jaapani sissetung Kirde-Hiinasse ja Nankingi valitsuse kapi-

tulatsioonipoliitika kutsusid välja hiina rahva sügava meelepaha. Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee ja vabastatud rajoonide töölis-talupoegade valitsus esitasid üleskutse rahvuslikuks vabandussõjaks Jaapani imperialismi vastu. See üleskutse leidis rahva hulgas laialdase vastukaja. Mitte ainult väikekodanlus, vaid ka rahvuslik (kesk-) kodanlus hakkas kalduma liidu taastamise poole rahvahulkadega, mis oli katkestatud 1927. a.

1933. a. oktoobris alustas Tšiangu Kai-ši viiendat ja kõige suuremat sõjakäiku Kesk- ja Lõuna-Hiina revolutsiooniliste baaside vastu. Sel korral paisati pealetungile Kuomintangi miljonist mehest koosnev armee. Punaarmee oli sunnitud taganema. Kõik linnad ja külad olid juba kommunistliku partei siseolukord.

30-ndate aastate algul haaras partei juhtimise enda kätte Van Mini pahempoolne-sektantlik rühmitus. See rühmitus loobus partisaani- ja manöövrivõimete läbiproovitud taktikast ja teostas avantüristlikku suurtele linnadele pealetungi taktikat ning nõudis territooriumide kaitsmist iga hinna eest. Van Mini rühmitus tegi vigu suhtumises jõukamatesse talupoegadele ja linna keskklassidesse. Nad olid tööliste ja talupoegade ning väike- ja keskkodanluse imperialismivastase ühisrindede taastamise vastu.

Suur jõudude ülekaal Tšiangu Kai-ši poolel ja «pahempoolse» avantüristliku joone, mida ajas Van Mini rühmitus, ei võimaldanud Hiina kommunistidel Tšiangu Kai-ši viiendat sõjakäiku tagasi lüüa. Punaarmee kaotas kõik oma baasid Kesk- ja Lõuna-Hiinas. Kuid Punaarmeed ei suutnud Kuomintanglased purustada.

1934. a. oktoobris murdsid Punaarmee põhi jõud läbi Kuomintangi vägede piiramisrõngast ja alustasid suurt kangelaslikku retket Loode-Hiinasse. See retk kestis üle aasta. Punaarmee väeosad läbisid vihaseid lahinguid pidades ja suuri kaotusi kandes 11 provintsi, liikudes üle 12 000 km. 1935. a. lõpul jõudsid nad Sensi—Gansu piiriäärsele rajoonile, mis muutus revolutsiooniliseks põhi baasiks. Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee ja valitsuse keskorganite asukohaks sai Janani linn. Punaarmee ümberbaseerumine loodesse andis võimaluse peamiste revolutsiooniliste jõudude päästmiseks ja tugevdamiseks. Sensi—Gansu piiriäärses rajoonis omandasid Hiina revolutsioonilised jõud kindla tagala Nõukogude Liidu näol ja võimaluse saada talt otsest abi.

Suure sõjaretke ajal loodesse moodustati Hiina Kommunistliku Partei uus, tõeliselt leninlik juhtkond. 1935. a. jaanuaris toimus Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee Poliitbüroo laiendatud nõupidamine. Nõupidamisel eemaldati «pahempoolsed» partei juhtimisest. Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee esimeheks valiti Mao Tse-dung. See nõupidamine oli tähtsaks pöördepunktiks Hiina Kommunistliku Partei ajaloos. See tähistas marksistlik-leninliku joone võitu, mida Hiina revolutsioonis teostasid Mao Tse-dung ja tema võitluskaaslased.

Teine revolutsiooniline kodusõda (a. 1927—1937) on üheks tähtsamaks etapiks Hiina revolutsiooni arenemises. Sel etapil purustas

Teine revolutsiooniline kodusõda Hiinas (teine etapp 1932—1937).

Hiina Kommunistlik Partei nii parempoolse kui ka «pahempoolse» oportunismi oma ridades ning töötas välja õige poliitilise ja sõjalise joone, mis on marksismi-leninismi õpetuse hiilgavaks kasutamiseks Hiina konkreetsetes tingimustes. Sel etapil moodustas Hiina Kommunistlik Partei osal riigi territooriumist tõelise rahva võimu ja organiseeris Hiina revolutsiooni tugevad relvastatud jõud. Sellega rajati kindel alus Hiina vabadusvõitluse lõplikule võidule. Teise revolutsioonilise kodusõja lõppetapil astus Hiina Kommunistlik Partei otsustavalt välja vastupanu osutamiseks Jaapani agressioonile. Ta nõudis Kuomintangilt kodusõja lõpetamist

riigis ja Jaapani-vastase rahvusliku ühisrinde loomist. Neid nõudmisi toetasid Hiina elanikkonna laiad hulgad. Ent Tšiing Kai-ši ignoreeris kaua neid nõudmisi.

1937. a. juulis alustasid Jaapani väed Põhja-Hiinas pealetungi kogu maa vallutamise ja orjastamise eesmärgil. Alles siis oli Tšiing Kai-ši rahva surve all sunnitud nõustuma Jaapani-vastase ühisrinde moodustamisega. Kuid ka pärast seda ei võtnud ta tarvitusele mõjuvaid abinõusid maa kaitse organiseerimiseks.

1937. a. alanud Hiina rahva rahvusliku vabadussõja tõeliseks juhiks Jaapani imperialismi vastu oli Hiina Kommunistlik Partei.

TEINE MAAILMASÕDA

8. peatükk

TEISE MAAILMASÕJA ESIMENE ETAPP (1939—1941)

§ 20. Rahvusvaheline olukord sõja eelõhtul

Fašistlike agressorite bloki moodustumine. Teise maailmasõja vallandas Saksa fašism — ülemaailmse imperialismi kõige röövellikum jõuk. Hitlerliku Saksamaa liitlasteks olid fašistlik Itaalia ja imperialistlik Jaapan.

Jaapan asus esimesena Versailles'—Washingtoni süsteemi vägivaldse revideerimise teele. 1931. a. tungis ta Kirde-Hiinasse ja okupeeris selle. Kaug-Idas tekkis uue maailmasõja esimene kolle. 1937. a. alustasid jaapani imperialistid Hiinas «suurt sõda», püüdes seda suurt maad täielikult orjastada.

1933. a. kehtestati Saksamaal fašistlik diktatuur. Saksa fašism hakkas aktiivselt relvastuma ning õhutas sõjalisi konflikte Euroopa mandri mitmes osas. Keset Euroopat tekkis teine, peamine sõjakolle.

1936. a. sõlmisid Saksamaa ja Jaapan nõndanimetatud «Kominternivastase pakti», millega aasta pärast ühines ka Itaalia. Sellest paktist osavõtjad püüdsid avalikku arvamust veenda, et nende ainsaks eesmärgiks on «võitlus kommunismiga», eriti aga Kominterniga. Tegelikult aga loodi «kommunismivastase võitluse» sirmi varjus agressiivne sõjalis-poliitiline blokk, mis oli suunatud nii Nõukogude Liidu kui ka lääneriikide vastu.

Fašistlikel riikidel olid laialdased vallutusplaanid. Hitlerlik (Saksamaa tahtis) orjastada slaavi rahvaid, haarata enda kätte NSV Liidu Euroopa-osa, võtta Inglismaalt ja Prantsusmaalt nende kolooniad ning kehtestada oma jagamatu ülevõim Euroopas ja Lähis-Idas. Itaalia lootis vallutada Alžeeria, Tuneesia, Korsika, Sudaani ning teisi Prantsusmaale ja Inglismaale kuuluvaid maid. Jaapan püüdis vallutada Hiinat, Indo-Hiinat, Indiat, Birmat, Taid (Siiamit), Indoneesiat, Filipiine ja Vaikse ookeani saari. Jaapan kavatses vallutada ka Nõukogude Kaug-Ida ja Siberi.

NSV Liidu võitlus kollektiivse julgeoleku eest. Fašistlike agres-

sorte soosimise Inglise—Prantsuse—Ameerika poliitika. Fašistlike riikide plaanid ja tegevus kujutasid endast tõsist ohtu rahvusvahelisele julgeolekule ning rahvaste vabadusele ja sõltumatusle. Nõukogude Liit, teostades visalt ning kindlalt rahupoliitikat, esines rahuarmastavate riikide ühtse rinde loomise initsiaatorina agressorite vastu. Nõukogude valitsus tegi Ida-Euroopa maadele, kaasa arvatud Saksamaa, ettepaneku sõlmida kollektiivne vastastikuse abistamise pakt. Kuid NSV Liidu initsiatiiv ei leidnud Saksamaa ja teiste riikide poolt toetamist.

Kolmekümne riigi valitsuse kutsel astus Nõukogude Liit 1934. a. Rahvasteliitu. Mitme aasta jooksul püüdis ta Rahvasteliidule mõju avaldada, et see võtaks ette efektiivseid samme rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitseks, kuid tagajärjetult. Rahvasteliit ei abistanud ei Etioopiat (Abessiinat), ei Hispaaniat ega teisi fašistliku agressiooni ohvreid.

Nõukogude Liidu jõupingutusi kollektiivse julgeoleku süsteemi loomisel kiitsid heaks ja toetasid kõikide maade avalikkuse laialdased ringkonnad. Just nimelt rahvahulkade surve sundis Prantsuse ja Tšehhoslovakkia valitsust vastu võtma Nõukogude Liidu ettepanekut sõlmida vastastikuse abistamise pakt. 1935. a. sõlmiti Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu, samuti ka Nõukogude Liidu ja Tšehhoslovakkia vahel kahepoolsed vastastikuse abistamise paktid. Need paktid tekitasid fašistlike agressorite hulgas tõsist ärevust. Ent nii Prantsusmaa kui ka Tšehhoslovakkia valitsevad ringkonnad vaatasid paktile Nõukogude Liiduga kui sunnitud manöövrile.

Kollektiivse julgeoleku poliitika, mida kaitses Nõukogude Liit, oleks võinud saada ületamatuks tõkkeks sõjaõhutajate teel. Kuid lääneriigid, kelle huvisid fašistlikud agressorid samuti ähvardasid, asusid teistsuguse poliitika, agressoreile mittevastupanemise ja nendega kokkuleppimise poliitika teele.

See poliitika oli tingitud Lääne reaktsiooniliste imperialistlike rühmituste omakasupüüdlikest huvidest ja kõigepealt nende rühmituste püüdest ässitada fašistlikke agressoreid Nõukogude Liidu kallale, et fašistide kätega hävitada või vähemalt maksimaalselt nõrgendada maailma esimest sotsialistlikku riiki.

Inglise, Prantsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad lubasid Saksamaal likvideerida Versailles' rahulepingus ettenähtud sõjalised kitsendused ja aitasid tal oma sõjalise võimsuse taastada. Nad soosisid avalikult Jaapani agressiooni Hiinas ja Saksamaa agressiooni Euroopas, lootes, et need riigid alustavad sõda Nõukogude Liiduga. Selle poliitika ohvriteks olid Abessiinia, Hispaania, samuti Austria, mille hitlerlased 1938. a. okupeerisid. Just see poliitika viis inimkonna uue maailmasõjani.

Avantüristlik Münchener kokkulepe. 1938. a. tekkis terav Saksa—Tšehhoslovakkia konflikt. Tšehhoslovakkia oli arenenud industriaalma. Tal oli tähtis strateegiline asend Kesk-Euroopas. Saksa fašistid püüdsid saada enda kätte Tšehhoslovakkia tööstuslikke

ressursse ja kasutada tema territooriumi platsdarmina Ida- ja Kagu-Euroopa maadesse tungimiseks.

Tšehhoslovakkia läänerajoonides, eriti Sudeedimaal, elas sakslasi. Sakslastel olid Tšehhoslovakkias samad õigused kui teistelgi rahvustel. Ent hitlerlik propaganda tõstis suurt lärmi, nagu «rõhutaks» Tšehhoslovakkias sakslasi. Hitler nõudis ametlikult, et Tšehhoslovakkia annaks Sudeedimaa Saksamaale üle, lootes kasutada seda küsimust Tšehhoslovakkiaaga sõja provotseerimiseks.

Tšehhoslovakkia töötajad astusid kommunistliku partei üleskutsel otsustavalt välja oma territoriaalse terviklikkuse kaitseks. Üle Tšehhoslovakkia veeres massiliste demonstratsioonide ja miitingute laine, mis nõudsid Hitleri jultunud nõudmistega tagasilükkamist. Nõukogude Liit teatas korduvalt oma valmisolekust osutada Tšehhoslovakkiale abi. Nõukogude Liit oli valmis täitma oma kohustusi, mis olid ette nähtud vastastikuse abistamise lepingus Tšehhoslovakkiaaga, isegi sel juhul, kui Prantsusmaa, kellel oli Tšehhoslovakkiaaga samasugune leping, oma kohustustest kinni ei pea. Kuid Tšehhoslovakkia valitsevad ringkonnad eesotsas president Benešiga keeldusid vastu võtmast Nõukogude Liidu abi ja eelistasid kapituleeruda Hitleri ees, nagu nõudsid neilt inglise-prantsuse reaktionärid.

1938. a. septembris võtsid Chamberlain (Inglismaa) ja Daladier (Prantsusmaa) Müncheni konverentsil vastu Hitleri ja Mussolini nõudmise anda Saksamaale üle Tšehhoslovakkia läänerajoonid. Selle eesmärgiks oli suunata Saksa agressioon itta, Nõukogude Liidu vastu. Tšehhoslovakkia valitsus alistus Müncheni diktaadile. See määras ette Tšehhoslovakkia saatuse.

1938. a. oktoobris okupeeris Saksamaa Sudeedimaa ja teised Tšehhoslovakkia piirirajoonid. Aga järgmise aasta märtsis kustutati Tšehhoslovakkia vabariik Euroopa poliitiliselt kaardilt täielikult. Hitlerlased okupeerisid kogu Tšehhoslovakkia ja tükeldasid ta. Tšehhia muudeti Saksamaa «protektoraadiks». Slovakkia kuulutati «sõltumatuks» (tegelikult kehtestati seal Saksa ülevõim). Karpaatidetagune Ukraina anti hortistlikule Ungarile.

Tšehhoslovakkia vallutamine suurendas tunduvalt Saksamaa sõjalist ja majanduslikku võimsust. Inglise ja Prantsuse valitsevad ringkonnad olid sunnitud võtma tarvitusele mõningaid abinõusid oma kaitse kindlustamiseks. Imperialistlikud vastuolud Saksamaa ja lääneriikide vahel teravnesid veelgi. Kuid ka pärast seda lootsid inglise-prantsuse münchenlased ikka veel ässitada Saksamaad NSV Liidu kallale.

Inglise—Prantsuse—Nõukogude läbirääkimised 1939. a. ja nende katkemine. Nõukogude—Saksa mittekallaletungipakt ja selle tähtsus. 1939. a. märtsis algasid Moskvas Nõukogude valitsuse initsiatiivil Inglise—Prantsuse—Nõukogude läbirääkimised kolmepoolse vastastikuse abistamise pakti sõlmimiseks. See oli Nõukogude valitsuse poolt veel üheks katseks lääneriikidega Saksa agressori ohjeldamise abinõude suhtes kokkuleppele jõuda. Kuid

Inglise ja Prantsuse valitsevad ringkonnad alustasid neid läbirääkimisi ainult avaliku arvamuse peetmise eesmärgil. Tegelikult ei soovinud nad kokkulepet Nõukogude Liiduga. Läbirääkimiste käigus püüdsid Inglismaa ja Prantsusmaa esindajad Nõukogude Liidule kaela määrada niisuguseid kohustusi, mis oleksid pannud tema peale hitlerliku agressiooni vastase võitluse kogu raskuse. Seejuures ei tahtnud nad võtta endale mingisuguseid kohustusi Nõukogude Liidu abistamise osas.

Inglismaa ja Prantsusmaa esindajateks läbirääkimistel olid peale selle teisejärgulised ametnikud, kellel puudusid vastavad volitused NSV Liiduga kokkuleppe allakirjutamiseks. Läbirääkimisi venitades taotlesid Inglismaa ja Prantsusmaa ilmselt nende nurjaajamist. Samaaegselt astus Inglise valitsus salajastesse läbirääkimistesse Saksamaaga NSV Liidu seljataga ja NSV Liidu vastu. See oli kurss Nõukogude Liidu isoleerimiseks ja Saksamaa tõukamiseks sõtta Nõukogude Liidu vastu.

Kujunenud olukorras oli Nõukogude valitsus sunnitud vastu võtma Saksamaa ettepaneku mittekallaletungilepingu sõlmimise kohta. 1939. a. augustis kirjutati sellele lepingule alla. Nõukogude—Saksa mittekallaletungipakt andis löögi NSV Liidu isoleerimise plaanidele ja võimaldas Nõukogude Liidule rohkem kui poolteist aastat rahulikku arenemist.

§ 21. Teise maailmasõja tekkimine ja algerioid (september 1939 — juuni 1941)

Hitlerliku Saksamaa kallaletung Poolale ja Teise maailmasõja algus. 1. septembril 1939. a. tungis fašistliku Saksamaa armee Poolasse. Inglismaa ja Prantsusmaa, kes olid varem lubanud Poolale oma abi, kuulutasid Saksamaale sõja. Ameerika Ühendriigid teatasid, et nad jäävad neutraalseks. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad lootsid, et sõdivad pooled üksteist vastastikku nõrgestavad ning et nemad saavad Inglismaa ja Prantsusmaa sõjalistelt tellimustelt määratu suuri kasumeid. Nii algas Teine maailmasõda.

Teine maailmasõda tekkis imperialistlike vastuolude järsu teravnemise tagajärjel. Sõja alguseks oli kujunenud kaks imperialistlike riikide rühmitust: esimesse kuulusid fašistliku bloki maad — Saksamaa, Itaalia ja Jaapan, teise — Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid. Need kaks rühmitust võistlesid omavahel maailma ümberjaotamise eest. Igaüks neist tahtis purustada vastast ja saada maailmavalitsejaks. Vastuolud imperialistlike rühmituste vahel osutusid tugevamateks kui vastuolud kapitalistlike maade ja võitnud sotsialismi maa — Nõukogude Liidu vahel. Seepärast algas Teine maailmasõda imperialistliku sõjana.

Kuid vähehaaval hakkas sõja iseloom muutuma. Fašistlikud

agressorid hävitasid rahvaste rahvusliku sõltumatuse ja orjastasid nad. Nad likvideerisid enda poolt vallutatud maades kodanlik-demokraatlike vabaduste ja töötajate õiguste viimased jäänused, kehtestasid kõikjal fašistliku korra jne. Seetõttu hakkas sõda Saksa—Itaalia—Jaapani bloki vastu omandama antifašistliku vabastussõja iseloomu. See toimus hoolimata sellest, et lääneriikide valitsevad ringkonnad pidasid endiselt silmas imperialistlikke eesmärke. Nõukogude Liidu sõttaastumine hitlerliku Saksamaa sõnamurdliku kallaletungi tagajärjel tugevdas veelgi sõja antifašistlikku, vabastuslikku iseloomu. Sellest hetkest peale muutus Teine maailmasõda lõplikult ja täiel määral hitlerismivastaste maade koalitsiooni antifašistlikuks, vabastuslikuks sõjaks hitlerliku bloki vastu.

Poola purustamine hitlerliku Saksamaa poolt. Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa vabastamine Nõukogude armee poolt. Vana kodanlik-mõisniklik Poola oli mahajäänud ja sisemiselt nõrk riik. Ligi 40% Poola elanikkonnast ei olnud poolakad. Poola valitsevad ringkonnad rõhusid julmalt vähemusrahvusi, eriti ukrainlasi ja valgevenelasi. Poola tööstus oli nõrgalt arenenud. Poola rahvahulkade revolutsiooniline liikumine oli juba ammu sündinud tema valitsevaid klasse loobuma otse Nõukogude demokraatiast. Juba 1926. a. teostas Poola sõjalise kliki peamees marssal Pilsudski fašistliku riigipöörde. Kõik Poola töölisklassi organisatsioonid purustati. Mitu tuhat revolutsionääri vaevles vanglates ja koonduslaagrites.

Poola rahvusvaheline olukord oli väga raske. Poola valitsev kildkond oli Nõukogude Liidu suhtes vaenulikult meelestatud ja pani kõik oma lootused lääneriikide abile. Kuid need riigid reetsid Poola niisamuti, nagu nad varem olid reetnud Tšehhoslovakkia, Inglismaa ja Prantsusmaa, kuulutanud Saksamaale sõja, ei alustanud tema vastu sõjategevust. Nad ootasid, et pärast Poola purustamist tungib Saksamaa otse Nõukogude Liidu kallale. Kartmata lööki Lääneriikide poolt, paiskas Hitler Poola vastu Saksa armee peajõud. Poola valitsev kildkond käitus häbiväärsest. Valitsus jättis armee ja rahva saatuse hooleks ning põgenes. Paljud Poola armee üksused, samuti Varssavi ja teiste linnade elanikkond, võitlesid kangelaslikult vaenlasega. Kuid hitlerlastel oli mitmekordne jõudude ülekaal. Veidi rohkem kui kolme nädala jooksul purustasid hitlerlased Poola armee ja okupeerisid peaaegu terve maa. Kodanlik-mõisniklik Poola riik lakkas eksisteerimast.

Saksa fašistliku sõjaväe edasilikumine mööda Poola territooriumi ida poole kujutas endast otsest sõjalist ohtu NSV Liidu läänepiiridele. 17. septembril 1939. a. ületasid Nõukogude armee väeosad Nõukogude valitsuse käsul lagunened Poola riigi piiri ja võtsid oma kaitse alla Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa elanikkonna elu ja vara. Hitlerlaste edasilikumine itta peatati. Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa elanikkond kehtestas vabal tahtel oma maal nõukogude võimu. Varsti taasühines Lääne-

Ukraina Nõukogude Ukrainaga ja Lääne-Valgevenemaa Nõukogude Valgevenemaaga. Sellega kõrvaldati ebaõiglus, mida 1920. a. tekitasid ukraina ja valgevene rahvale valgepoolakad.

Nõukogude—Soome sõda ja selle tulemused. Samaaegselt sõjategevusega Poola vastu valmistas hitlerlik Saksamaa ette Baltimaade vallutamist. Kuid neid plaane ei õnnestunud teostada. 1939. a. sügisel tegi Nõukogude valitsus Leedu, Läti ja Eesti valitsusele ettepaneku sõlmida vastastikuse abistamise pakt. See ettepanek võeti vastu. Pakt Nõukogude Liiduga kaitses Baltimaade rahvaid hitlerliku agressiooni eest.

Nõukogude valitsus tegi ka Soomele ettepaneku sõlmida vastastikuse abistamise leping. Kuid tolleaegne Soome valitsus keeldus seda tegemast. Ta isegi katkestas läbirääkimised Nõukogude Liiduga Leningradi julgeoleku tagamise küsimuses (Leningrad asus tookord ainult 32 km kaugusel piirist). Veelgi enam, Soome koondas Karjala maakitsusele oma armee ja alustas sõjalisi provokatsioone Nõukogude Liidu vastu. Nõukogude valitsus oli sunnitud enda kaitseks välja astuma. Nõukogude armee väeosad said käsu ületada Soome piir ja likvideerida sõjalise ohu kolle Karjala maakitsusel. Niimoodi algas Nõukogude—Soome sõda. Soomet toetas kogu rahvusvaheline reaktsioon.

Inglise—Prantsuse reaktionärid, keda toetasid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad, lootsid muuta Nõukogude—Soome sõja kogu rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni «suureks sõjaks» NSV Liidu vastu. Inglismaal ja Prantsusmaal formeeriti eriväeosad Soome saatmiseks. Nende maade valitsused valmistasid ka ette kallaletungi NSV Liidule lõunast, Türgist. Ent rahvusvahelise reaktsiooni plaanid, mis olid rajatud sõja laiendamisele NSV Liidu vastu, kukkusid häbiväärselt läbi.

Nõukogude armee vallutas tormijooksuga kindlustatud «Manerheimi liini» ja purustas Soome armee. Soome valitsus oli sunnitud alustama rahuläbirääkimisi Nõukogude Liiduga. 12. märtsil 1940. a. kirjutati Moskvas alla Soome—Nõukogude rahulepingule. Nõukogude—Soome riigipiir nihutati 150 km kaugusele Leningradist. Soome armee kiire purustamine Nõukogude armee poolt ajas segi rahvusvahelise reaktsiooni arvestused Nõukogude Liidu vastase sõja laiendamiseks.

Nõukogude—Soome sõja ajal ja hiljem rikkusid Läti, Eesti ja Leedu reaktsioonilised valitsused korduvalt NSV Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti. See kutsus esile tohutu suure meelepaha Baltimaade rahvaste hulgas. 1940. a. juunis kukutasidki nende maade rahvad võimul olnud kodanlikud valitsused ja kehtestasid oma maal nõukogude võimu. Balti riigid astusid NSV Liidu koosseisu täisõiguslike liiduvabariikidena. Nõukogude Liiduga ühendati ka 1918. a. Rumeenia poolt vallutatud Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina.

Nõukogude valitsuse poolt aastail 1939—1940 tarvitusele võetud abinõud parandasid Nõukogude Liidu sõjalis-strateegilist olu-

korda ja vabastasid temaga taasühinenud alade elanikkonna orjastamise ohust Saksa fašismi poolt.

Prantsusmaa purustamine ja kapituleerumine. Isegi pärast Poola purustamist lootsid Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad sellele, et neil õnnestub Hitleriga kokku leppida ja suunata Saksa fašistlik agressioon Nõukogude Liidu vastu. Sõda Läänerindel jäi ikka ainult «kummaliseks sõjaks» — sõjaks ilma vähegi tõsisema sõjategevuseta.

Keeldudes sõdimast Hitleriga, pidasid lääneriikide, esmajoones Prantsusmaa valitsevad ringkonnad ägedat võitlust demokraatlike jõudude vastu. 1939. a. septembri lõpul võttis Prantsuse valitsus vastu dekreedid kommunistliku partei laialisaatmise kohta. Kommunistlik ajakirjandus suleti. Kommunistid-rahvasaadikud aeti parlamendist välja ja anti kohtu alla.

Hitler kasutas aega, mille talle andsid Inglise—Prantsuse valitsevad ringkonnad, oma sõjalise võimsuse tugevdamiseks ja paiskas Saksa armee peajõud läände. 1940. a. kevadel algas Saksa fašistlike vägede pealetung läänerindel. Aprillis tungisid hitlerlased Taanisse ja Norrasse ning okupeerisid need maad peagi.

Õöl vastu 10. maid 1940. a. alustasid sakslased sissetungi Belgiasse ja Hollandisse. Nende maade valitsevad ringkonnad loobusid vastupanust hitlerlastele.

Sakslaste sissetung Belgiasse ja Hollandisse tekitas otsese ähvarduse Inglismaa julgeolekule. See kutsus esile valitsuskriisi Inglismaal. Neville Chamberlain, inglise münchenlaste ninamees, oli sunnitud erru minema. Uue Inglise valitsuse juhiks sai konservatiivse partei paindlikum tegelane Winston Churchill.

15. mail andsid sakslased löögi Prantsuse armeele. Nad murdusid läbi prantslaste rinde Sedani piirkonnas. Varsti jõudsid saksa tankid välja La Manche'ini. Ligi 400 000 mehest koosnevad Inglise väed suruti Dunkerque'i juures mere äärde ja nad evakueerusid suurte kaotustega Briti saartele. Pärast seda viisid sakslased läbi oma jõudude ümberpaigutamise ja alustasid pealetungi Pariisile. Just sel hetkel kuulutas fašistlik Itaalia sõja Prantsusmaale ja Inglismaale ning alustas pealetungi Vahemere-äärsetes Alpides.

Prantsuse rahvas oli valmis otsustavalt võitlusse astuma oma maale tunginud Saksa vägedega. Prantsuse väed pidasid vaenlasega ägedaid lahinguid. Põranda-alune Prantsuse Kommunistliku Partei Keskkomitee pöördus valitsuse poole ettepanekuga relvastada rahvas ja organiseerida kõigepealt Pariisi kaitse. Vanglates vaevlevad prantsuse kommunistid palusid endid rindele saata. Kuid Prantsuse valitsevad ringkonnad kartsid kõige rohkem omaenda rahvast. Hirmutatuna võimalusest, et sõda võiks muutuda revolutsiooniliseks rahvasõjaks, loobusid nad kiiruga igasugusest vastupanust hitlerlastele. Valitsus lahkus Pariisist ja põgenes Lõuna-Prantsusmaale. Pariis kuulutati lahtiseks linnaks ja ta loovutati peagi hitlerlastele ilma lahinguta. Valitsuse juhiks nimetati

prantsuse fašistide peamehi marssal Pétain. 22. juunil 1940. a. kirjutasi Pétaini valitsuse esindajad Compiègne'i metsas eriti selleks otstarbeks muuseumist väljatoodud marssal Fochi salongvagnis, milles 1918. a. oli alla kirjutatud vaherahu Saksamaa ja Entente'i vahel, alla Hitleri poolt dikteeritud Prantsusmaa täieliku kapitulatsioonile. Suur osa Prantsusmaast muudeti Saksa okupatsioonitsooniks. Hitler haaras oma kätte kõik maa rikkused. Lõuna-Prantsusmaal, riigi okupeerimata osas, kehtestati sõjalis-fašistliku diktatuuri režiim. Kolmanda vabariigi konstitutsioon tühistati. Prantsuse riigipeaks kuulutati Hitleri poolehoidja Pétain.

1940. a. sündmused Lääne-Euroopas tunnistasid Inglise-Prantsuse münchenlaste poolt teostatava fašistliku agressiooni õhutamise poliitika täielikku läbikukkumist. Selle poliitika tulemusena kaotas Prantsusmaa oma rahvusliku sõltumatus, Inglismaa julgeolek aga oli ohustatud.

Fašistlik agressioon Aafrikas ja Balkanil. Pärast Prantsusmaa kapituleerumist alustasid hitlerlased intensiivset ettevalmistust sissetungiks Briti saartele. Saksa lennukid teostasid massilisi pommitamisi Inglismaa linnadele. Kuid nad ei kavatsenudki tungida Briti saartele. Kõige sissetungist nad vaid maskeerisid sõjategevust NSV Liidu vastu.

Itaalia väed tungisid Briti Somaalimaale, Keeniasse ja Sudaani. Samuti alustasid nad Liibüast pealetungi Egiptusele. Kuid inglased panid itaallaste edasiliikumise seisma ja läksid ise 1940. a. detsembris üle vastupealetungile. Varsti olid Kürenaika, Erütrea, Itaalia ja Briti Somaalimaa, Sudaan, Keenia ning ka Abessiinia Itaalia vägedest puhastatud.

Siis tuli Itaaliale appi Saksamaa. Itaalia-Saksa ühendatud sõjavägi alustas 1941. a. märtsis Liibüas pealetungi eesmärgiga vallutada Egiptus ja Suessi kanal. Kuid ka seekord läks inglastele korda vaenlase pealetungi peatada.

1940. a. juunis andis Hitler käsu välja töötada plaan NSV Liidule kallaletungimiseks. See plaan, mis on tuntud «Barbarossa plaani» nime all, kinnitati Hitleri poolt sama aasta detsembris. Hitlerlik agressioon suundus itta.

Fašistlik Saksamaa orjastas Kagu-Euroopa maad ja muutis need NSV Liidu vastu suunatud agressiooni platsdarmiks. 1940. a. oktoobris viisid hitlerlased oma väed Rumeeniasse, kus kehtestati kindral Antonescu fašistlik diktatuur. Ungaris, mis astus samuti kui Rumeeniagi agressiivsesse blokki, valitses fašistliku diktaatori Horthy režiim. 1941. a. märtsis tungisid Saksa väed Bulgaariasse, mis muutus samuti hitlerliku Saksamaa liitlaseks. 1941. a. aprillis tungisid hitlerlased ja nende liitlased Jugoslaaviasse ning okupeerisid tema territooriumi. Samal ajal vallutas Saksa fašistlik armee Kreeka. Niimoodi oli terve Kagu-Euroopa 1941. a. maikuuks hitlerliku Saksamaa kontrolli all.

Fašistid tõid NSV Liidu piiridele täielikult mobiliseeritud

armee. Saksamaa käsutuses oli üheteistkümne Euroopa riigi pea-aegu kogu tööstus ja inimreservid. Nõukogude Liitu ähvardas otsene fašistliku kallaletungi oht.

9. peatükk

SÕJATEGEVUSE KÄIK AASTAIL 1941—1945

§ 22. Saksamaa kallaletung NSV Liidule ja Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamine

Hitlerliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule ja Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja algus. 22. juunil 1941. a. alustas hitlerlik Saksamaa ilma sõjakuulutuseta sõjategevust Nõukogude Liidu vastu, rikkudes sõnamurdlikult mittekallaletungilepingut. Saksamaa poolel astusid välja Itaalia, Soome, Ungari ja Rumeenia. Aktiivset abi osutasid hitlerlastele Bulgaaria ja Hispaania. Fašistlikud agressorid seadsid oma ülesandeks Nõukogude riigi hävitamise, tema rikkuste enda kätte haaramise, nõukogude inimeste muutmise saksa kapitalistide ja mõisnike orjadeks.

Sõda katkestas NSV Liidu rahvaste rahuliku töö ja nõudis kõikide jõudude tohutut pingutamist vaenlasele vastulöögi andmiseks. Kommunistlik partei viis nõukogude inimesed pühasse vabadussõtta, isamaasõtta saksa fašistlike röövvalutajate vastu.

Visas ja pikaajalises võitluses vaenlasega kaitses nõukogude rahvas vapralt oma kodumaa vabadust ja sõltumatust, sotsialismi suuri võite. Nõukogude Liit püüdis aidata kõiki Euroopa rahvaid, kes olid sattunud Saksa fašismi ikke alla.

Esimestel sõjakuudel olid Nõukogude väed vastase ülekaalukate jõudude surve all taganema. Hitlerlased tekitasid Nõukogude armeele raskeid kaotusi. Nõukogude maa kohal ripus surmaoht.

Saksamaaga liidus olev Jaapan koondas NSV Liidu Kaug-Ida piirile suure Kvantungi armee. Seetõttu oli Nõukogude valitsus sunnitud hoidma Kaug-Idas suuri jõude ega saanud neid paisata läände.

Hitleri-vastase koalitsiooni moodustumise algus. Kogu maailma töötajad tundsid nõukogude rahvale siiralt kaasa tema võitluses fašistlike röövvalutajatega. Nad nägid Nõukogude Liidus jõudu, kes on võimeline purustama hitlerliku Saksamaa sõjamasina ja päästma maailma tsivilisatsiooni fašistlikust barbaarsusest. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste kapitalistlike maade rahvad astusid välja Nõukogude Liidule abi osutamise eest.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused mõistsid, et nende koostöö Nõukogude Liiduga on hädavajalik võitluses fašistliku agressiooni vastu, mis ähvardas Briti impeeriumi olemasolu ja Ameerika Ühendriikide julgeolekut. 22. juunil 1941. a. teatas Ing-

lise peaminister Churchill, et Inglise valitsus on valmis Nõukogude Liidule abi osutama. Kahe päeva pärast tegi samasuguse avalduse Ameerika Ühendriikide president Roosevelt.

1941. a. juulis sõlmisid NSV Liit ja Inglismaa kokkuleppe kooskõlastatud tegutsemise kohta sõjas Saksamaa vastu.

Varsti võimaldas Ameerika Ühendriikide valitsus Nõukogude Liidule krediiti 1 miljardi dollari suuruses summas ja laiendas NSV Liidule lend-lease'i seaduse¹ kehtivust.

1941. a. augusti keskel tegid Roosevelt ja Churchill sõja eesmärkide kohta avalduse, mis sai Atlandi harta nime. See harta peegeldas teataval määral fašismi vastu võitlevate rahvaste nõudmisi. Harta kuulutas loobumist võõraste territooriumide vallutamisest, tunnistas rahvaste sõltumatust ning pidas vajalikuks fašistliku türannia hävitamist ja agressorite desarmeerimist. Kuid Atlandi hartas olid varjatud kujul väljendatud ka Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa pretensioonid juhtivale osale sõja-järgses maailmas.

Hoolimata mitmetest olulistest puudustest oli Atlandi hartal suur poliitiline tähtsus. NSV Liit väljendas oma nõusolekut harta põhiprintsiipidega.

1941. a. pandi kindel alus riikide Hitleri-vastase koalitsiooni loomisele. Erinevused ühiskondlikus korras ja ideoloogias ei takistanud NSV Liidul, Inglismaal ja Ameerika Ühendriikidel saamast liitlasteks ja ühendamast oma jõude ühise vaenlase purustamiseks.

Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all. Hitlerlik väejuhatuse seadis oma eesmärgiks hävitada Nõukogude armee peajõud, vallutada Moskva, Leningrad, Donbass, jõuda välja Volgani ja Uraalini ning lõpetada sõda veel enne talve saabumist. Oktoobri keskel jõudis hitlerlik armee Možaiskini. Tekkis oht, et fašistlikud väed murravad läbi pealinnani.

Moskva kaitseks tõusis partei kutsel üles kogu nõukogude rahvas.

Moskvat kaitsvad väed võitlesid kangelaslikult, sõdides iga jalataie maa eest ja kurnates vaenlase jõude. Nõukogude vägede visa vastupanu tulemusena pandi seisma hitlerlike hordide esimene pealetung Moskvalé.

Novembris alustas fašistlik väejuhatuse teist, «generaalpealetungi» Moskvalé, paisates tema vastu 51 diviisi. Mõnes lõigus jõudsid hitlerlased 25—30 km kauguseni Moskvast. Fašistlikud peamehed teatasid hooplevalt Moskva peatsest langemisest.

Moskva kaitset organiseerides kogus Nõukogude väejuhatuse

¹ Lend-lease'i seadus — Ameerika Ühendriikide kongressi poolt 1941. a. vastuvõetud seadus hitlerivastase koalitsiooni maadele ameerika relvastuse, sõjamaterjalide, toiduainete jne. laenuks või rendile andmise kohta (*lend* — laenuks andma, *lease* — rendile andma). See seadus võimaldas ameerika kaupade massilist müüki välisriikidele ja soodustas seega Ameerika Ühendriikide monopolide rikastumist.

jõude võimsa vastulöögi andmiseks vaenlasele. 5.—6. detsembril asusid Nõukogude väed vastupealetungile ja murdsid visades lahingutes vaenlase vastupanu. Sakslased taganesid, kandes suuri inimkaotusi ja jättes maha sõjatehnikat. 23. veebruariks 1942. a. olid fašistlikud rööv vallutajad paisatud Moskva 120—400 km lääne poole.

Sakslaste lüüasaamine Moskva all ajas nurja Hitleri «väk-sõja» plaani. Saksa armee sai Teises maailmasõjas esimese suure kaotuse osaliseks. Kogu maailm veendus, et NSV Liit on võimeline agressorit purustama. Võit Moskva all tõstis nõukogude rahva moraali ja õhutas Euroopa orjastatud rahvaid aktiivsele võitlusele fašistlike rööv vallutajate vastu. See hoidis ka Jaapanit tagasi viivitamatust sõttaastumisest NSV Liidu vastu.

Sõja algus Vaiksel ookeanil. 1941. a. suvel okupeeris Jaapan Indo-Hiina (Prantsuse koloonia) ja hakkas tegema ettevalmistusi Indoneesia (Hollandi koloonia) ning Inglise ja Ameerika Ühendriikide Vaikse ookeani valduste vallutamiseks. Jaapani sõjalaevastik ületas arvuliselt Inglise ja Ameerika Ühendriikide Vaikse ookeani laevastiku. Jaapanil oli samuti ülekaal lennuväe osas.

Samaaegselt alustas Jaapani valitsus Ameerika Ühendriikidega läbirääkimisi Jaapani-Ameerika suhete reguleerimise üle. Kuid nende läbirääkimiste eesmärgiks oli uinutada Ameerika Ühendriikide valvsust ja võita aega Ameerika laevastiku baaside ootamatu ründamise ettevalmistamiseks.

7. detsembril 1941. a. ründasid Jaapani lennuvägi ja allveelaevad Ameerika sõjalaevu Pearl Harbouri mereväebaasis Havai saartel. Selle kallaletungi tagajärjel tekitati Ameerika laevastikule suuri kaotusi. Singapuri piirkonnas uputasid jaapanlased mitu Inglise sõjalaeva.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa suurte sõja-merejõudude rivist väljalangemine nõrgestas veelgi nende riikide positsioone Vaiksel ookeanil ja andis Jaapanile võimaluse alustada laialdast pealetungi Kagu-Aasias. 1942. a. maikuuni vallutas Jaapan Briti Malaia koos ühe suurema Inglise mereväebaasi Singapuriga, Birma, Indoneesia ja Filipiini saared. Hiina rannikul hõivasid jaapanlased veel ühe Inglise mereväebaasi — Hongkongi. Birmast tungisid Jaapani väed Edela-Hiinasse. Vaikses ookeanis okupeerisid jaapanlased arvukad Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele kuuluvad saared.

Jaapani järel kuulutasid Ameerika Ühendriikidele sõja Saksa-maa ja Itaalia. Sõja algusega Vaiksel ookeanil laienes sõjategevuse tsoon tunduvalt. Ameerika Ühendriikide sõttaastumine suu-rendas antifašistliku koalitsiooni reserve.

Antifašistliku koalitsiooni moodustamine. Põhjalik erinevus sõja eesmärkides NSV Liidu ning Inglise ja Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade vahel. 1942. a. moodustus lõplikult anti-fašistlik koalitsioon eesotsas Nõukogude Liiduga. 1942. aasta 26. mail kirjutati Londonis alla Nõukogude—Inglise leping liidu

kohta sõjas hitlerliku Saksamaa ja tema kaasosaliste vastu Euroopas ning koostöö ja vastastikuse abi kohta pärast sõda. Mõlemad pooled kohustusid osutama teineteisele sõjalist ja muud abi ning toetust sõjas Saksamaa ja tema liitlaste vastu Euroopas. NSV Liit ja Inglismaa võtsid endale samuti kohustuse töötada koos pärast sõda rahu säilitamiseks ja agressioonile vastuseismiseks. Mõlemad pooled kohustusid mitte sõlmima liite ega võtma osa koalitsioonidest, mis on suunatud teise lepinguosalise vastu.

1942. a. mais ja juunis toimusid Washingtonis Nõukogude—Ameerika läbirääkimised. Nende läbirääkimiste tulemusena sõlmiti NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide valitsuste vahel kokkulepe põhimõtete kohta, mis kuuluvad rakendamisele vastastikusel abistamises sõjapidamisel agressiooni vastu. Ameerika Ühendriigid ja NSV Liit kohustusid teineteist vastastikku varustama kaitsematerjalidega, riigikaitse kohta käiva informatsiooniga ja arendama majanduslikku koostööd.

Inglise—Nõukogude liidulepingu ja Nõukogude—Ameerika kokkuleppe sõlmimine oli aktiks, mis viis lõpule Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamise. Selle koalitsiooni loomises leidis väljenduse rahvaste tahe ühendada oma jõud võitluseks ühise vaenlase vastu. Peamiseks ja juhtivaks jõuks antifašistlikus koalitsioonis oli Nõukogude Liit.

Otsustava tähtsusega Teises maailmasõjas oli Nõukogude—Saksa rinne. Fašistlike vägede vastu peetava võitluse pearaskus lasus nõukogude rahva ja tema relvastatud jõudude õul.

NSV Liidu vahel ühelt poolt ning Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsevate ringkondade vahel teiselt poolt oli olemas põhiline erinevus sõja eesmärkide ja sõjajärgse maailma korralduse programmi suhtes. NSV Liit nägi sõja peaesmärki fašismi purustamises, orjastatud rahvaste vabastamises, demokraatlike vabaduste taastamises ja tingimuste loomises kindla rahu kehtestamiseks. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid pidasid sõja peaesmärgiks oma peamiste konkurentide — Saksamaa ja Jaapani purustamist võitluses maailmavalitsemise pärast ja oma valitseva seisundi kindlustamist maailmas. Nad lootsid ka, et sõja tagajärjel NSV Liit nõrgeneb tunduvalt ning satub sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest ja Inglismaast. Ameerika Ühendriikide senati väljapaistev liige (hiljem Ameerika Ühendriikide president) H. Truman teatas päev pärast Saksamaa kallaletungi NSV Liidule: «Kui me näeme, et võidab Saksamaa, siis tuleb meil aidata Venemaad, aga kui võidab Venemaa, siis on meil tarvis aidata Saksamaad, nii et tapku nad võimalikult rohkem.»

Inglise—Nõukogude ja Nõukogude—Ameerika läbirääkimiste käigus 1942. a. saavutati kokkulepe teise rinde avamise kohta Euroopas 1942. a. Kuid liitlased ei avanud teist rinnet ei 1942. ega 1943. a.

§ 23. Sõjategevus aastail 1942—1944. Fašistliku bloki lagunemine.

Stalingradi lahingu rahvusvaheline tähtsus. 1942. a. suvel alustasid hitlerlased uut suurt pealetungi Nõukogude—Saksa rindel. Suve jooksul hõivasid nad Ukraina idaosa, kogu Donbassi ja Kubani ning tungisid Põhja-Kaukaasiasse. Kõige ägedamad lahingud toimusid Stalingradi all, kuhu sakslased koondasid 36 diviisi. Septembri keskel tungisid hitlerlased Stalingradi. Linna kaitsvad väed ilmutasid erakordset vaprust ja kangelaslikkust.

1942. a. novembris läks Nõukogude armee üle pealetungile Stalingradi piirkonnas ja piiras vaenlase peajõud ümber. Stalingradi operatsioon viidi lõpule 1943. a. veebruari alguses. Nõukogude väed purustasid kaks Saksa armeed, mille arvuline koosseis oli 330 tuhat sõdurit ja ohvitseri. Rõhkem kui 90 tuhat neist andis end vangi. Lahingutes võeti tohtul arvul trofeesid.

Nõukogude armee võit Stalingradi all oli põhjaliku murrangu alguseks Teise maailmasõja käigus. Sellel oli määratu suur rahvusvaheline tähtsus. Stalingradi müüride juures algas Nõukogude armee pealetung, mis lõppes hitlerliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumisega. Suurte fašistlike jõudude purustamine Stalingradi all halvendas põhjalikult Saksamaa sõjalist ja poliitilist seisundit. Löödi segi Jaapani plaanid, kes ootas Stalingradi langemist, et siis tungida kallale Nõukogude Liidule.

Võit Stalingradi all lõi soodsad tingimused Inglise—Ameerika vägede pealetungile Põhja-Aafrikas. 1942. a. novembris maabus Prantsuse Marokos suur liitlasvägede dessant kindral Eisenhoweri juhtimisel. Varsti läksid liitlased üle pealetungile. See lõppes Itaalia—Saksa vägede kapituleerumisega Põhja-Aafrikas 1943. a. mais.

Liitlaste edukas kampaania Põhja-Aafrikas lõi soodsad tingimused teise rinde avamiseks Euroopas. Kuid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa lükkasid jälle edasi sissetungi Euroopasse üle La Manche'i.

Vastupanuliikumise tugevnemine hitlerlaste poolt okupeeritud maades. Fašistliku bloki lagunemise algus. Hitlerlaste poolt okupeeritud maade rahvad võitlesid visalt oma vabastamise eest. Selles võitluses innustas neid Nõukogude Liidu rahvaste kangelaslik eeskuju. Vastupanuliikumine saksa fašistlike okupantide vastu tugevnes eriti pärast sakslaste purustamist Stalingradi all. Laialdaselt arenes partisanisõda Jugoslaavias. Kommunistliku partei poolt juhitud Jugoslaavia Rahvavabastusarmee pidas edukat võitlust itaalia-saksa fašistide ja nende liitlaste vastu. 1943. a. teisel poolel asus rahvavabastusarmee suurele pealetungile ja vabastas okupantidest suure osa Jugoslaavia territooriumist.

Laialdase ulatuse võttis vastupanuliikumine Prantsusmaal. Sellest võttis osa kuni 800 000 inimest. Prantsuse patrioodid lasksid õhku sildu, lasksid rööbastest välja sõjaväe-ešelone ning tapsid fašiste ja nende palgasulaseid. Juhtivaks jõuks selles võitluses

oli Prantsuse Kommunistlik Partei. Kangelaslikus võitluses okupantide vastu hukkus 75 tuhat prantsuse kommunisti.

Hitlerlike vägede lüüasaamine Nõukogude—Saksa rindel suurendas rahulolematust sõja vastu fašistliku bloki maades ja Saksa maal endas.

Fašistliku terrori rasketes tingimustes võitlesid ennastsalgalvalt saksa kommunistid. Nad asutasid mitmeid põrandaaluseid organisatsioone ning andsid välja lendlehti ja ajalehti.

Itaalia töötajad pidasid kommunistliku partei juhtimisel võitlust Mussolini fašistliku režiimi vastu. Itaalia kaotas lahingutes Nõukogude armeeaga sadu tuhandeid mehi. Raskeid kaotusi kandis ta ka Põhja-Aafrikas. Itaalia majandus oli laostumise äärel.

Valitseva kildkonna seisund muutus äärmiselt ebakindlaks. 1943. a. juulis vallutasid Inglise—Ameerika väed Sitsiilia saare. Pärast seda kõrvaldati Itaalia fašistlik diktaator Mussolini võimu juurest. Uus Itaalia valitsus astus liitlastega läbirääkimistesse. Varsti maabusid Inglise—Ameerika väed Lõuna-Itaalias. 1943. a. septembris väljus Itaalia sõjast. Kuid hitlerlased vallutasid maa põhja- ja keskosa.

Saksamaa pealiitlase väljumine sõjast oli fašistliku bloki lagunemise alguseks. Rumeenias ja Ungaris tugevnesid nõudmised Saksamaast lahkulöömiseks.

Teise rinde avamine Euroopas. 1943. a. juulis alustas Saksa armee pealetungi Kurski piirkonnas paiknevate Nõukogude vägede vastu. Kuid Nõukogude armee ise asus vastupealetungile ja sundis vastase taganema. 1943. a. lõpuks oli kaks kolmandikku sakslaste poolt ajutiselt okupeeritud Nõukogude territooriumist vabastatud. 1943. a. oli põhjaliku murrangu aastaks Suure Isamaasõja ja Teise maailmasõja käigus tervikuna.

1944. a. teostas Nõukogude armee rea suuri sõjalisi operatsioone, mille tulemusena hitlerlikud väed aeti täielikult välja NSV Liidu piiridest. Nõukogude armee viis sõjategevuse üle Saksa-maa ja tema liitlaste territooriumile.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsevad ringkonnad ei kiirustanud teise rinde avamisega Euroopas. Veelgi enam, nad pidasid NSV Liidu teadmata läbirääkimisi hitlerliku Saksamaa esindajatega rahu sõlmimise küsimuses. Sellega rikkusid nad jämedalt oma liitlaskohustusi.

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuste juhtide Teherani konverentsil, mis toimus 1943. a. lõpul, võeti vastu otsus teise rinde avamise kohta Lääne-Euroopas mitte hiljem kui 1. mail 1944. a. Kuid ka sellest tähtajast ei peetud kinni. Alles 1944. aasta juunis, kui sai selgeks, et Nõukogude Liit on võimeline omaenda jõududega vabastama kogu Euroopa, maabusid Inglise—Ameerika väed Põhja-Prantsusmaal. Murdnud läbi vastase kaitse, hakkasid nad liikuma ida poole. Kommunistliku partei üleskutsel algas 18. augustil Pariisis relvastatud ülestõus. Fašist-

Sõjategevus Lääne-Euroopas ja Balkani poolsaarel aastail 1944—1945.

lik garnison löödi puruks. 25. augustil saabusid patriootide poolt vabastatud Pariisi liitlasväed.

1944. a. lõpuks oli kogu Prantsusmaa territoorium hitlerlikest vägedest puhastatud. Pärast seda kandus sõjategevus üle Belgia territooriumile.

Fašistliku bloki lagunemine. Hitlerliku armee rasked lüüasaamised halvendasid tunduvalt Saksamaa olukorda. Maal ei jätkunud toorainet ega tööjõudu. Elanikkond tundis materiaalseid raskusi. Sakslaste moraal nii rindel kui ka tagalas oli langenud.

Rühm kindraleid ja finantsmagnaate eesotsas Becki ja Herderiga organiseeris vandenõu Hitleri vastu. Vandenõulased tahtsid Hitlerit kõrvaldada, sõlmida separaatrahu Inglismaa ja Ameerika Ühendriikidega ning leppida nendega kokku ühise tegevuse suhtes NSV Liidu vastu. Kuid 1944. a. juulis ettevõetud atentaadikatse Hitlerile ebaõnnestus. Vandenõulased vangistati ja hukati.

Fašistid kasutasid atentaati Hitlerile selleks, et veelgi tugevdada riigis terrorit ja repressioone. 1944. a. augustis tapsid hitlerlased mõrtsukalikult saksa kommunistide juhi Ernst Thälmanni, kes oli vaevelnud üle 11 aasta fašistlikes vanglates.

Nõukogude vägede edasiliikumine läände viis selleni, et viimased Saksamaa liitlased Euroopas väljusid sõjast.

1944. a. aprilli algul tungis Nõukogude armee Rumeenia territooriumile. Piiranud sisse ja purustanud 22 Saksa—Rumeenia diviisi Jassy ja Kišinjovi all, jõudis Nõukogude armee Rumeenia keskrajoonidesse. 23. augustil kukutasid relvastatud tööliste salgad Antonescu fašistliku diktatuuri. Uus Rumeenia valitsus sõlmis liitlastega kokkuleppe vaherahu kohta ning kuulutas Saksa—maale ja Ungarile sõja.

Võttes arvesse otsest abi, mida Bulgaaria osutas fašistlikule Saksamaale sõjas NSV Liidu vastu, kuulutas Nõukogude valitsus 5. septembril 1944. a. end Bulgaariaga sõjaseisukorras olevaks. 8. septembril tungisid Nõukogude väed Bulgaariasse. Järgmisel päeval alustasid Sofia töötajad kommunistliku partei juhtimisel ülestõusu. Fašistlik valitsus kukutati ja võimule tuli Isamaarinde valitsus.

See valitsus sõlmis liitlastega vaherahukokkuleppe. Bulgaari väed võtsid osa sõjast Saksamaa ja Ungari vastu.

1944. a. septembris väljus sõjast Hitleri põhjapoolne liitlane — Soome.

1944. a. oktoobris tungis Nõukogude armee Ungari territooriumile. 1944. a. detsembris moodustati Debrecenis Ungari ajutine rahvuslik valitsus, kes sõlmis liitlastega vaherahukokkuleppe.

Nõukogude armee otsustavate võitude tulemusena 1944. a. kaotas Saksamaa kõik oma liitlased Euroopas ja oli täiesti isoleeritud. Hitlerliku režiimi päevad olid loetud.

§ 24. Teise maailmasõja lõpp

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuste juhtide Krimmi konverents. 1944. a. detsembris asusid sakslased pealetungile läänerindel Ardennide piirkonnas ja andsid Inglise—Ameerika vägedele raske löögi. Liitlaste abistamiseks alustas Nõukogude armee 1945. a. jaanuaris pealetungi 1200 km pikkusel rindel Balti merest kuni Karpaatideni. 1945. a. veebruari lõpuks oli vabastatud kogu Poola, samuti suur osa Tšehhoslovakkias. Vallutanud suure osa Ida-Preisimaast ja Saksa Sileesiast, jõudsid Nõukogude väed Berliini lähistelesse.

Nõukogude armee grandioosne pealetung pani seisma Saksa vägede edasiliikumise läänerindel. Liitlasväed likvideerisid sakslaste läbimurde tagajärjed ja asusid 1945. a. märtsis ise vastu-peatungile.

Ajal, mil Nõukogude armee saavutas uusi suuri võite, toimus 1945. a. veebruaris Jaltas NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuste juhtide konverents. Konverentsi tööst võtsid osa J. Stalin, F. Roosevelt ja W. Churchill.

Konverents töötas välja plaanid Saksamaa lõplikuks purustamiseks ja tema tingimusteta kapituleerumiseks. Kolme maa valitsuste juhid deklareerisid, et liitlasriikide eesmärgiks on Saksa militarismi ja fašismi hävitamine ning garantiide loomine selleks, et Saksamaa ei saaks enam kunagi rahu rikkuda.

Kolm suurriiki kohustusid teostama kooskõlastatud poliitikat fašistlikust türanniast vabastatud maades, kaasa aitama nende sõltumatuse taastamisele ja demokraatlikule arenemisele ning osutama nendele maadele majanduslikku abi.

Krimmi konverentsil sõlmiti ka kolme riigi salajane kokkulepe selle kohta, et NSV Liit astub sõtta Jaapani vastu kolm kuud pärast Saksamaa kapituleerumist ja sõja lõppemist Euroopas.

Vastavalt Krimmi konverentsi otsusele kutsuti 1945. a. aprillis San Franciscos kokku Hitleri-vastase koalitsiooni maade konverents. Konverentsil võeti vastu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) — rahu ja rahvaste julgeolekut kindlustava rahvusvahelise organi põhikiri.

Hitlerliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumine. Berliini konverents ja selle otsused. Arendades võimsat pealetungi Saksamaa territooriumil, murdis Nõukogude armee aprillis läbi vastase kaitse Oderil ja Neissel ning alustas pealetungi Berliinile. Hitler lõpetas elu enesetapmisega. 2. mail vallutati Berliin. Ööl vastu 9. maid 1945. a. kirjutasid Saksa väejuhatuse esindajad Berliinis alla Saksamaa tingimusteta kapitulatsiooni aktile. Kõrgem võim Saksamaal läks nelja suurriigi valitsuse kätte.

1945. a. juulis avati Potsdamis (Berliini lähedal) NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuste juhtide kolmas konverents. NSV Liidu delegatsiooni juhtis J. Stalin, Ameerika Ühendriikide delegatsiooni H. Truman, Inglise delegatsiooni

W. Churchill ning pärast parlamendivalimisi Inglismaal C. Attlee, kes sai peaministriks.

Konverents pööras peatähelepanu Saksamaa küsimusele. Sõlmiti kokkulepe liitlaste poliitika põhimõtete kohta Saksamaa suhtes. Selles kokkuleppes kõneldi Saksamaa täieliku desarmeerimise vajadusest, fašismi väljajuurimisest ja maa poliitilise elu ümberkorraldamisest demokraatlikel alustel. Kohtumõistmiseks saksa peamiste sõjaroimarite üle asutati Rahvusvaheline Sõjatribunal.

Nõukogude Liidule otsustati üle anda Ida-Preisimaa rannikiosa koos Königsbergi linnaga (praegune Kaliningrad) ja Poolale Ida-Preisimaa ülejäänud osa. Konverents määras kindlaks, et Poola läänepiir kulgeb mööda Oderi ja Lääne-Neisse jõge.

1945. a. Berliini konverentsi otsustel oli määratu suur rahvusvaheline tähtsus. Kogu maailma rahvad tervitasid neid kui tähtsat panust kindla rahu kehtestamise üritusse ja kui tõendit selle kohta, et suurriikide koostöö sõjajärgsel perioodil on täiesti võimalik.

NSV Liidu sõttaastumine Jaapani vastu ja Jaapani tingimusteta kapituleerumine. Teise maailmasõja lõpp. 1943. a. lõpul alustasid Inglise—Ameerika väed aktiivset pealetungi jaapanlaste vastu Vaikse ookeani basseinis. Nad vallutasid rea saari, vabastasid suure osa Filipiinidest ja Birmast ning alustasid Indoneesia vabastamist. Kuid Jaapanil oli veel suuri jõudusid Hiinas.

Vastavalt Krimmi konverentsi otsusele astus Nõukogude Liit 9. augustil sõtta Jaapani vastu. Mandžuurias laial rindel pealetungivad Nõukogude väed purustasid vastase kaitse ja sundisid Jaapani Kvantungi armee kapituleeruma. Jaapan kaotas oma peamise löögijõu mandril. Nõukogude armee vabastas jaapanlastest Kirde-Hiina, Lõuna-Sahhalini, Dalni ja Port Arturi linna ning Kuriili saared.

NSV Liidu relvastatud jõud täitsid auga oma internatsionaalse kohuse Hiina suhtes.

6. augustil 1945. a. heitis Ameerika lennuvägi aatomipommi Jaapani linnale Hirosimale. 9. augustil langes aatomipommirünnaku ohvriks Nagasaki linn. Aatomirelva kasutamine Jaapani vastu ei olnud tingitud sõjalisest vajadusest. See oli tarbetu julmuse akt. Hirosimas ja Nagasakis hukkus mitukümmend tuhat rahulikku elanikku.

2. septembril 1945. a. kirjutati Ameerika sõjalaeva «Missouri» pardal Tokio lahes alla Jaapani tingimusteta kapitulatsiooni aktile. Jaapani kapituleerumine tähendas Teise maailmasõja lõppu.

ÜLEMAAILMSE SOTSIALISTLIKU SÜSTEEMI KUJUNEMINE. IMPERIALISMI KOLONIAAL- SÜSTEEMI LAGUNEMINE.

---

§ 25. Jõudude vahekorra põhjalik muutumine rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks

Teine maailmasõda, mida valmistasid ette ja mille päästsid valla rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni jõud, oli veelgi purustavam iseloomuga kui Esimene maailmasõda. Sõda kestis kuus aastat. Sõtta astusid peaaegu kõik maailma riigid. Teises maailmasõjas oli surmasaanuid üle 30 miljoni inimese. Sõja tagajärjel said kümned miljonid inimesed haavata ja jäid invaliidiks. Sõda tekitas inimkonnale määratu suurt materiaalist kahju. Sõdivate riikide (välja arvatud Hiina) üldised sõjakulud moodustasid 1350 miljardit dollarit, mis ületab peaaegu neljakordselt Esimese maailmasõja kulud.

Laialdased alad nii Euroopas kui ka Aasias muudeti sõja tagajärjel täiesti kõrbeks.

Niisamuti nagu Esimene maailmasõda, kujunes ka Teine maailmasõda võimsaks revolutsiooni kiirendajaks. Hitlerliku Saksa-maa ja teiste fašistlike agressorite purustamine Nõukogude Liidu ja tema liitlaste poolt muutis põhjalikult jõudude vahekorra rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks ja kapitalismi kahjuks. Võit fašistlike agressorite üle aitas kaasa demokraatliku ja sotsialistliku liikumise ennenähtamatule tõusule nii Euroopas kui ka Aasias. Mitmel Kesk- ja Kagu-Euroopa maal kehtestati rahvademokraatlik kord, mis kujutab endast uut, rahvahulkade poolt loodud proletariaadi diktatuuri riigivormi. Imperialistlikust süsteemist langesid välja suur Hiina ja mõned teised Aasia maad.

Rahvarevolutsiooni võit Hiinas, maal, kus elab 600 miljonit inimest, kujutab endast kõige tähelepanuväärsemat sündmust inimkonna ajaloos pärast Oktoobrirevolutsiooni Venemaal. Rahvarevolutsioon Hiinas andis parandamatu hoobi kogu kapitalistlikule süsteemile ning suurendas sotsialistliku leeri võimsust.

Teine maailmasõda ning rahvademokraatiamaade väljalangemine kapitalistlikust süsteemist Euroopas ja Aasias tähistas

teist etappi kapitalismi üldkriisi arenemises. Sotsialistlik süsteem väljus ühe maa raamidest ning muutus kõrvalekaldumatult tõusvas joones arenevaks ülemaailmseks süsteemiks.

Enne Teist maailmasõda kuulus sotsialistlikule süsteemile 17% maakera territooriumist, umbes 9% tema elanike arvust ja ta andis kõigest 7% maailma tööstustoodangust. Praegu kuulub sotsialistlikule süsteemile 26% maakera territooriumist, umbes 35% tema elanikkonna üldarvust ja ta annab üle 30% maailma tööstustoodangust.

Praegu ehitavad sotsialismi lipu all uut elu 13 maad, kus elab üle 950 miljoni inimese, s. t. rohkem kui üks kolmandik kogu inimkonnast.

Pärast Teist maailmasõda süvenes veelgi imperialismi koloniaalsüsteemi kriis. Tegelikult toimub praegu selle sajandite vältel loodud häbiväärse süsteemi lagunemine. India — rahvastiku arvult teine maa maailmas — heitis endalt kolonialismi ikke ja saavutas rahvusliku sõltumatuse. Rahvusliku sõltumatuse võitsid kätte ka Indoneesia, Birma, Egiptus, Sudaan, Süüria, Liibanon ja mitmed teised maad.

Enne Teist maailmasõda elas koloniaal- ja sõltuvates maades 1,5 miljardit inimest. Praegu on suurem osa nendest maadest, rahvastiku arvuga 1,3 miljardit inimest, heitnud endalt koloniaalse ja poolkoloniaalse sõltuvuse ikke.

Grandioosne ulatus, mille on omandanud käesoleval ajal Aasia, Araabia maade, Aafrika ja teiste maade rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus, on tõstnud päevakorda koloniaalsüsteemi täieliku likvideerimise küsimuse.

Euroopa ja Aasia maad, mis langesid pärast Teist maailmasõda välja kapitalistlikust süsteemist, moodustavad koos Nõukogude Liiduga ühtse ja võimsa sotsialismileeri, mis on vastandatud kapitalistlikule maailmale. Kuid see kapitalistlik maailm ei ole ka ise kaugeltki ühtne. Seal valitseb sügav erinevus arenenud majandusega imperialistlike maade vahel, kes on rikastunud kolooniate eksplaateerimisest, ning Aasia ja Aafrika riikide vahel, kes alles üsna hiljuti vabanesid imperialistlike suurriikide võimu alt ja kes otsivad enda jaoks uusi iseseisvaid arenemisteid. Nendel oma ühiskondlikult struktuurilt kapitalistlikel maadel on palju tähtsaid ühiseid huvisid sotsialismileeri maadega, eelkõige niisuguses tänapäeva põhiküsimuses, nagu võitlus rahu eest.

Tänapäeva rahvusvahelise olukorra iseloomulikuks jooneks on laialdase «rahutsooni» kujunemine, mis haarab endasse nii sotsialistlikud kui ka mittesotsialistlikud rahuarmastavad riigid Euroopas, Aasias ja Aafrikas rahvastiku arvuga üle 1,5 miljardi inimese.

On muutunud ka jõudude vahekorraldus peamiste imperialistlike riikide vahel. Võidetud maad — Jaapan, Itaalia ja samuti Lääne-Saksamaa olid pikaks ajaks nõrgestatud ning sattusid sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest. Ka Inglismaa ja Prantsusmaa positsioonid olid õõnestatud. Ameerika Ühendriigid tugevnesid veelgi ja

hakkasid avalikult pretendeerima maailmavalitsemisele. See kõik tugevdas üha enam sisemist võitlust imperialismileeris.

Ülevaatlik pilt nendest põhjalikest muutustest, mis on toimunud viimasel ajal jõudude paigutuses rahvusvahelisel areenil, on antud 1957. a. novembris Moskvas toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise ajaloolises deklaratsioonis. Deklaratsioonis on öeldud: «Meie ajastu peamiseks sisuks on üleminek kapitalismilt sotsialismile, millele pani alguse Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Vene-maal».

Meie ajastul on juba rohkem kui üks kolmandik kogu maakera elanikkonnast astunud sotsialismi teele. Peaaegu kogu Aasia ja suur osa Aafrikast on heitnud endalt kolonialismiikke. Sotsialismi ja rahvusliku vabadusliikumise arenemine on tunduvalt kiirendanud imperialismi lagunemise protsessi. Imperialism on juba kaotanud oma endise ülevõimu inimkonna suurema osa üle. Sotsialism on vaieldamatult tõestanud, et ühiskondliku süsteemina ületab ta kaugelt kapitalismi. Kasvav ja tugevnev sotsialismi maailmasüsteem avaldab üha suuremat mõju rahvusvahelisele olukorrale rahu, progressi ja rahvaste vabaduse huvides.

Inimkond sammub edasi, kommunismi täieliku võidu poole.

10. peatükk

RAHVADEMOKRAATLIKE RIIKIDE TEKKIMINE JA ARENEMINE EUROOPAS

Rahvademokraatlik revolutsioon ja selle etapid. Teise maailmasõja lõpul toimusid Kesk- ja Kagu-Euroopa maades rahvademokraatlikud revolutsioonid. Need revolutsioonid kasvasid vahetult välja saksa fašistlike okupantide vastu peetavast rahvuslikust vabadusvõitlusest. Nende revolutsioonide hegemooniks oli tööliklass, keda juhtis kommunistlik või töölispartei. Tööliklassi liitlaseks nendes revolutsioonides oli töötav talurahvas.

Rahvademokraatlike revolutsioonide võidu peamiseks eelduseks Kesk- ja Kagu-Euroopa maades oli Saksa fašismi purustamine, mis teostati Nõukogude Liidu otsustaval osavõtul.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid Euroopa maades tegid oma arenemises läbi kaks etappi. Esimesel etapil lahendati peamiselt antifašistlikud, antimilitaristlikud ja antifeodaalsed ülesanded. Nende ülesannete lahendamiseks kulus umbes 1—1,5 aastat.

Sedamööda kuidas lahendati antifašistlikud, antimilitaristlikud ja antifeodaalsed ülesanded, sedamööda kuidas kasvas tööliklassi teadlikkus ja organiseeritus, läksid rahvademokraatlikud revolutsioonid järk-järgult oma esimeselt etapilt üle teisele etapile. Tei-

sel etapil lahendati peamiselt sotsialistliku revolutsiooni ülesanded. Rahvademokraatlike revolutsioonide teine etapp Euroopa maades lõppes aastail 1947—1948.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid algasid kodanlik-demokraatliku revolutsioonina, kuid lõppesid sotsialistliku revolutsioonina. Seejuures teravat vahet revolutsiooni esimese ja teise etapi vahel ei olnud. Mõned teise etapi ülesanded lahendati juba esimesel etapil. See oli ühtne ja pidev revolutsiooniprotsess.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid Euroopa maades toimusid suhteliselt rahulikul teel — ilma relvastatud ülestõusuta, kodusõjata ja välismaise sõjalise interventsioonita. Fašismi purustamise ja reas maades Nõukogude vägede kohaloleku tingimustes ei suutnud reaktsioon formeerida kontrrevolutsioonilist armeed ega alustada kodusõda. See muidugi ei tähenda, et nendes maades ei olnud teravat klassivõitlust ega tõsiseid katseid rahvademokraatliku võimu kukutamiseks. Seal toimus pingeline klassivõitlus, mis aga ei väljendunud kodusõja vormis.

Rahvademokraatia klassiolemus revolutsiooni erinevail etappidel muutus. Kuni 1947.—1948. a. polnud see mitte midagi muud kui tööliklassi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlik diktatuur. Pärast revolutsiooni lõpuleviimist hakkas rahvademokraatia täitma kõiki proletariaadi diktatuuri funktsioone.

Nõukogude kõrval ilmus proletariaadi diktatuuri uus riigivorm — rahvademokraatia. V. I. Lenin kirjutas: «Kapitalismilt kommunismile üleminek ei jäta muidugi andmata poliitiliste vormide suurt küllust ja mitmekesisust, kuid nende olemus on seejuures vältimatult üks: *proletariaadi diktatuur.*»¹

Rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise praktika on täielikult kinnitanud V. I. Lenini teaduslikku ettenägelikkust.

Rahvademokraatiamaade poliitilise elu üheks iseärasuseks on mitme partei süsteem. Peale kommunistliku või töölispartei on nendes olemas veel teised poliitilised parteid ja organisatsioonid, kes võtavad osa sotsialismi ülesehitamisest.

Kõikides rahvademokraatiamaades on kõik poliitilised parteid ja ühiskondlikud organisatsioonid (ametiühingu-, naiste-, noorsoo- ja teised organisatsioonid) koondunud rahvarinde massilistesse poliitilistesse organisatsioonidesse.

Elu näitab, et praktikas on võimalikud ja eksisteerivad sotsialismi ülesehitamise erinevad vormid ja meetodid, erinev lähene mine sotsialistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisele vastavalt erinevate maade rahvuslikele traditsioonidele ja iseärasustele. Kuid peamise ja põhilises osas läheb sotsialismi ülesehitamine erinevates maades praegu ja tulevikus mööda ühist teed, toetudes marksistlik-leninliku teaduse poolt avastatud ühiskonna arenemise seadustele. Kõikides maades, kes ehitavad sotsialismi, on ühes või

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd. lk. 385.

teises vormis olemas proletariaadi diktatuur; kõikides nendes maa-
des on võimul töölised ja töötav talurahvas ning ühiskonna juhti-
vaks jõuks on tööliklass eesotsas kommunistliku või töölispar-
teiga.

§ 26. Poola ja Tšehhoslovakkia

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Poolas. Üle viie aasta piinasid hitlerlased poola rahvast. Maa oli kaetud surmalaagrite võrguga. 30-miljonilisest Poola elanikkonnast hukkus ligi 6 miljonit inimest ja 1,5 miljonit inimest jäid invaliidideks. Okupatsiooniaastad laastasid Poola täielikult.

Poola rahvas pidas kangelaslikku võitlust saksa fašistlike rööv-
vallutajate vastu. Selle võitluse eesotsas seisis Poola Töölispar-
tei — poola tööliklassi revolutsiooniline partei, mis asutati
1942. a. jaanuaris. Poola Töölispartei initsiatiivil moodustati parti-
sanisalgad, mis ühinesid Gwardia Ludowa'ks (Rahvakaardi-
väeks). Nõukogude Liidu territooriumil formeerisid poola patrio-
did 1943. a. Tadeusz Kościuszko nimelise vabatahtlikkude diviisi.

Vabadusvõitluse käigus sündisid Poolas uued, rahvademokraat-
likud võimuorganid. 1944. a. jaanuaris loodi Varssavis põranda-
alusel koosolekul Krajowa Rada Narodowa (s. t. Poola Rahvanõu-
kogu). Krajowa Rada Narodowa koosseisu kuulusid peale kom-
munistide ka pahempoolsed sotsialistid ning talurahvaliidumise,
põrandaaluste ametiühingute ja progressiivse intelligentsi esinda-
jad. Krajowa Rada Narodowa kuulutas enda kuni Asutava Seimi
kokkukutsumiseni kõrgeimaks võimuorganiks Poolas. Vojevood-
kondades ja valdades tekkisid kohalikud rahvanõukogud.

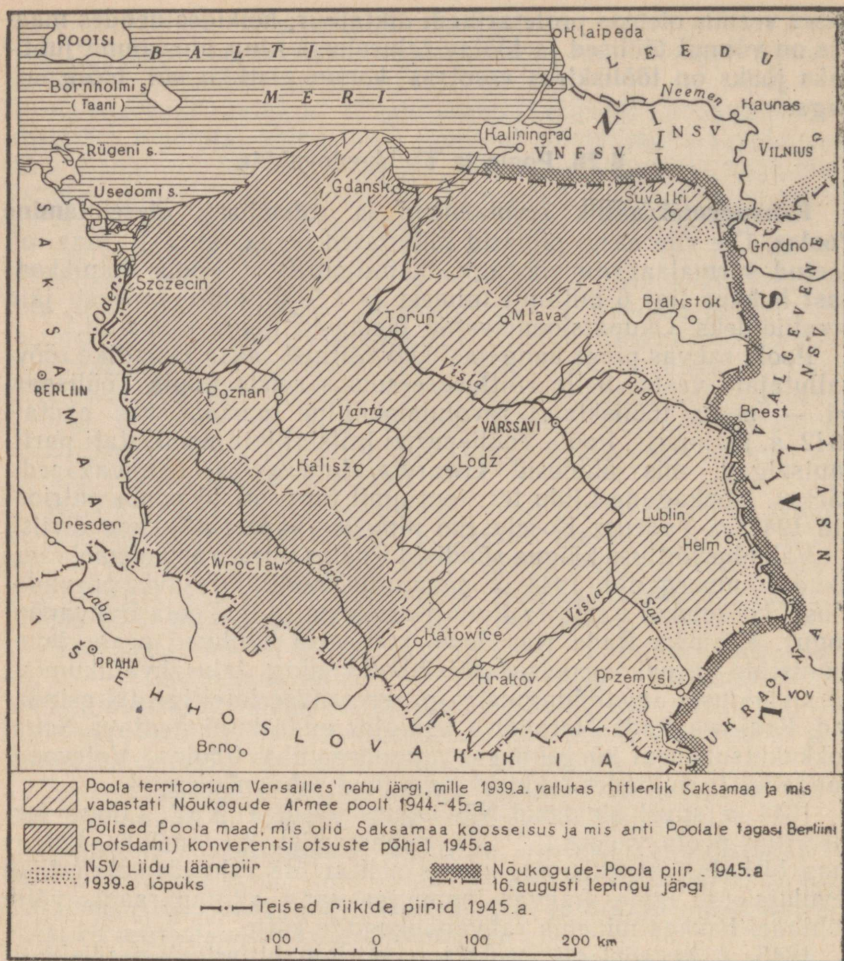
1944. a. suvel alustasid Nõukogude väed ja NSV Liidus for-
meeritud poola väeosad Poola vabastamist. Sedamööda kuidas
maa hitlerlastest vabanes, veeres sellest üle rahvademokraatliku
revolutsiooni laine. Rahvas lammutas vana riigiaparaadi, võim
kohtadel hakkas minema rahvanõukogude kätte.

1945. a. kevadel oli Poola territoorium hitlerlastest täielikult
vabastatud. Maal arenes terav klassivõitlus. Mikolajczyki kulaklik-
koodanlik partei püüdis sütitada Poolas kodusõda. Kuid demokraat-
like jõudude ühtsus ja monoliitsus, samuti Nõukogude vägede vii-
bimine Poolas määrasid revolutsiooni plaanid läbikukkumisele.

Rahvademokraatliku revolutsiooni käigus teostati Poolas süga-
vad ühiskondlikud ja majanduslikud ümberkorraldused. Kõigepealt
likvideeriti mõisnike maavaldus. Maata ja vähese maaga talupojad
said üle 6 miljoni hektari mõisnike maid. 1946. a. viidi läbi töö-
tuse natsionaliseerimine.

1947. a. jaanuaris toimusid Seadusandliku Seimi valimised.
Neil valimistel sai demokraatlike parteide blokk, eesotsas Poola
Töölispartei, enamiku kohti seimis. Mikolajczyki partei sai lüüa.
Varsti põgenesid Mikolajczyk ja tema mõttekaaslased Poolast.

Seadusandlik Seim valis Poola vabariigi presidendiks Poola

Poola Rahvavabariigi moodustamine.

Töölispartei juhi Boleslaw Bieruti. Valitsuse moodustamine tehti ülesandeks Poola tööliikumise väljapaistvale tegelasele Jozef Cyrankiewiczile.

1947. a. alguseks olid agraarreform ja tööstuse natsionaliseerimine Poolas lõpule viidud, reaktsioonilised poliitilised parteid olid purustatud, poliitiline võim oli täielikult tööliikumise käes, kes liidus talurahvaga teostas maa ümberkorraldamist. Poola ajaloos algas uus periood — proletariaadi diktatuuri ja sotsialismi aluste ehitamise periood.

1948. a. detsembris ühinesid poola kommunistid ja pahempool-

sed sotsialistid ühtseks marksistlik-leninlikuks töölisklassi parteiks — Poola Ühinenud Töölisparteiks.

Sotsialismi ülesehitamine Poolas toimus rasketes tingimustes. Hitlerlased olid purustanud tööstuse, transpordi ja põllumajanduse. Maal ei jätkunud toiduaineid. Kuid hoolimata kõigist raskustest muutis poola rahvas oma maa mahajäänud, laostunud maast tugevaks tööstusriigiks. Tööstustoodangu mahult jõudis Poola viiendale kohale Euroopas. Poola tööstustoodangu maht suurenes sõjaeelse ajaga võrreldes 5,5 korda. Söetootmine Poolas tõusis umbes 100 miljoni tonnini, mis ületab söetootmise Prantsusmaal, Itaalias ja Belgias kokku. Industrialiseerimise tulemusena muutus maa ilme. Tekkisid uued tööstusharud (traktori-, auto-, tööpingijne. tööstus). On taastatud hitlerlaste poolt purustatud linnad, on tekkinud uued tööstuskeskused, nagu Nowa Huta jt.

Poola põllumajandus jäi oma arenemistempolt mõnevõrra maha tööstusest ja see põhjustas küllaltki suuri raskusi maa rahvamajanduse arendamisel. Praegu saadakse ka nendest raskustest edukalt jagu. Poolas on ligi kaks tuhat põllumajanduslikku tootmiskooperatiivi.

Määratu suurt abi uue elu ehitamisel osutavad poola rahvale Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad.

Suure tähtsusega poola rahva elus oli Poola Ühinenud Töölispartei Keskkomitee VIII pleenum 1956. a. oktoobris. Pleenum võttis vastu tähtsad otsused minevikus tehtud vigade likvideerimiseks. VIII pleenumil valiti Poola Ühinenud Töölispartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks Poola töölisliikumise silmapaistev tegelane Wladyslaw Gomulka.

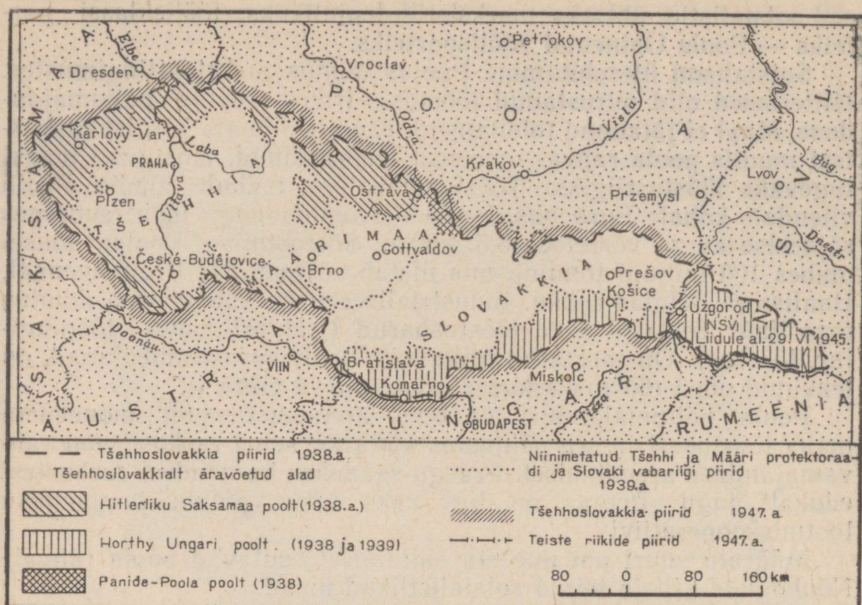
Hoolimata reaktsiooni sepitsusest ehitab poola rahvas kindlalt sotsialismi ja võitleb aktiivselt rahu eest kogu maailmas.

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Tšehhoslovakkias. Tšehhoslovakkia oli fašistliku agressiooni esimesi ohvreid. Kuus aastat röövisid hitlerlased maad. Nad lasksid massiliselt maha tšehhi ja slovaki patrioote, hävitasid tervete asulate elanikkonna (Lidice jt.), ajasid kümneid tuhandeid inimesi Saksamaale sunnitööle.

Kodanliku Tšehhoslovakkia pankrotistunud valitsejad põgenesid kodumaalt, jättes oma rahva saatuse hooleks. Nad moodustasid Londonis emigrantliku valitsuse, mille juhiks sai Beneš. See valitsus lootis lääneriikide abiga Tšehhoslovakkiasse tagasi pöörduda. Londoni emigrandid takistasid partisanivõitluse arenemist Tšehhoslovakkias.

Fašismivastase võitluse tõeliseks organisaatoriks ja juhiks oli Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei. Ta organiseeris partisansalku, kes tegutsesid eriti aktiivselt Slovakkias ja Tšehhia lõunaosas. Patrioodid lasksid õhku elektri jaamu. Streikisid sõjatehaste töölised. Nõukogude rindele saadetud slovaki sõdurid keeldusid sõdimast.

Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei kandis suuri kaotusi.

Tšehhoslovakkia piiride muutumine aastail 1938—1945.

25 000 Kommunistliku partei parimat liiget hukkus gestapo vanglates ja koonduslaagrites. Nende hulgas oli ka Tšehhoslovakkia rahvuskangelane Julius Fučík. Kuid kommunistlik partei ei katkestanud hetkekski ennastsalgavat võitlust.

1944. a. augustis puhkes Slovakkias relvastatud ülestõus okupantide vastu. Hitlerlased olid sunnitud saatma Slovakkiasse ülestõusu mahasurumiseks 8 eliitdiviisi. Alles kahe kuu pärast vallutasid Saksa väed, olles kaotanud 50 tuhat sõdurit, ülestõusnute keskuse Banská Bystrica. 1944. a. oktoobris jõudsid Nõukogude väed ja NSV Liidus tšehhidest ja slovakkidest formeeritud üksused Tšehhoslovakkia riigipiirile ja alustasid maa vabastamist. 5. mail 1945. a. tõusis üles Praha elanikkond. Hitlerlased otsustasid teha Tšehhoslovakkia pealinna maatasa. Kuid Nõukogude väed päätsid Praha. 9. mail tungisid kaks Nõukogude tankiarmed linna. See päev sai Tšehhoslovakkia rahva rahvuspühaks.

Tšehhoslovakkia rahvas ei pidanud võitlust mitte ainult hitlerlaste vastu, vaid ka «oma» mõisnike ja suurkondanluse vastu, kes töötasid koos okupantidega. Sedamööda kuidas maa saksa fašistidest vabanes, kasvas rahvuslik vabadusvõitlus üle rahvademokraatlikuks revolutsiooniks. Hitlerlaste vastu peetava võitluse käigus tekkinud rahvuslikud komiteed muutusid riigivõimu organiteks.

4. aprillil 1945. a. moodustati Košice linnas Rahvusrinde valitsus. Sellesse valitsusse kuulusid kommunistid, sotsiaaldemokraa-

did ja kodanlike parteide esindajad, kes aga ei mänginud seal otsustavat osa. Järgmisel päeval võttis valitsus vastu oma programmi, mis on tuntud Košice programmi nime all. See programm nägi ette sõjaroimarite kohtu alla andmise, võimu üleandmise kohadel rahvuslikele komiteedele, ungari ja saksa mõisnike ning samuti Tšehhoslovakkia isamaareeturite maade konfiskeerimise, suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimise. See oli programm, mis formuleeris uue, rahvademokraatliku riigi ülesehitamise printsiibid.

Sügavate ühiskondlike ja majanduslike ümberkorralduste edukat teostamist tagasid Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei võitlusvõime ja tema kindlad sidemed rahvaga. Rahvuslikes komiteedes kuulus enamus kommunistidele. Tehasenõukogusid ettevõtetes, töölistmiilitsat, äsja loodud armeed ja teisi organeid juhtisid kommunistid.

Kukutatud ekspluataatorlikud klassid alustasid ettevalmistusi kontrevolutsiooniliseks riigipöördeks. 1948. a. veebruaris läks 12 ministrit-kapitalisti erru, lootes esile kutsuda kriisi ja kukutada rahvademokraatlik valitsus, mille eesotsas seisis kommunistliku partei juht K. Gottwald. Kuid rahvas ajas kommunistide juhtimisel reaktsiooni plaanid nurja. Kogu maal tekkisid kohalikud tegevuskomiteed, kes hoidsid korda. President Beneš nõudis, et reaktionäärid tuleksid valitsusse tagasi. Laiad rahvahulgad aga nõudsid nende eemaldamist valitsusest. 25. veebruaril 1948. a. oli vabariigi president Beneš, kes seisis vandenõulaste seljataga, sunnitud kinnitama Gottwaldi uue, reaktionäärideta valitsuse koosseisu. Varsti valiti vabariigi presidendiks Klement Gottwald. Valitsuse moodustas kommunist Antonin Zapotocky, kes oli selle ajani juhitud Tšehhoslovakkia ametiühinguid.

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine Tšehhoslovakkias toimus rahulikul teel, konstitutsioniliste normide piires. Kõik reaktsiooni katsed kodusõda sütitada purunesid vastu rahva monoliitsust ja valvsust.

Võtnud enda kätte poliitilise võimu, asus töölisklass liidus talurahvaga sotsialismi aluste ehitamisele. 1948. a. märtsis võttis Rahvuskogu vastu seaduse kõikide mõisamaade äravõtmise ja nende jaotamise kohta talupoegade vahel. Reformi tulemusena konfiskeeriti üle 4,4 miljoni hektari mõisamaid. Varsti natsionaliseeriti kõik ettevõtted, kus töötas üle 50 töölise. 95% kogu tööstusest, kogu hulgi- ja väliskaubandus, samuti rahandus läks riigi kätte.

Rahvavõimu aastail muutus Tšehhoslovakkia üheks kõige arenenumaks maaks Euroopas. Terase tootmises ühe elaniku kohta ületas Tšehhoslovakkia Prantsusmaa ja Rootsi ning peaaegu jõudis järele Inglismaale; elektrienergia tootmises ületas ta Prantsusmaa ja Itaalia. Kiiresti hakkas arenema tööstus varem mahaäänud Slovakkias.

Suured muudatused toimusid ka põllumajanduses. 1957. a. oli maal üle 11 000 põllumajandusliku kooperatiivi. Sotsialistlikule sektorile kuulus kaks kolmandikku kogu haritavast maast.

Iga aastaga paraneb töötajate olukord. Tööpuudus on ammu likvideeritud, alanevad laiatarbekaupade hinnad, tõuseb töötasu.

Tšehhoslovakkia on kahe slaavi rahva — tšehhide ja slovakkide kaksikriik. Slovakkidel on oma rahvuslikud organid — Slovaki Rahvusnõukogu ja Volinike Kolleegium.

Praegu on Tšehhoslovakkia presidendiks Antonin Novotny ja valitsuse juhiks Viliam Široký.

Tšehhoslovakkia peab aktiivset võitlust rahu eest kogu maailmas.

§ 27. Ungari ja Rumeenia

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Ungaris. Ungari võttis osa sõjast NSV Liidu vastu hitlerliku Saksa-maa liitlasena. See sõda läks ungari rahvale kalliks maksma. Rindel hukkus sadu tuhandeid ungarlasi, maa laostati hitlerlaste poolt.

Ungari töötajad mõistsid hukka kuritegeliku sõja NSV Liidu vastu. Kommunistliku partei initsiatiivil loodi Ungari Sõltumatuse Rahvusrinne. Kuid hitlerismivastane liikumine Ungaris ei omandanud laia ulatust.

1944. a. lõpul varises Nõukogude vägede löökide all fašistlik režiim Ungaris kokku. 1945. a. aprillis oli Ungari Saksa fašistlikest vägedest täielikult puhastatud.

Pärast Ungari vabastamist fašismist algas maal rahvademokraatlik revolutsioon. 1945. a. novembris toimusid esimesed sõja-järgsed parlamendivalimised. Nendel valimistel sai 57% häältest väikepõllumeeste partei. Sellel parteil oli mõju talurahva hulgas, kuid teda juhtisid tol korral reaktsioonilised kodanlik-kulaklikud elemendid. Väikepõllumeeste partei saavutas juhtiva positsiooni uues koalitsioonivalitsuses, mille koosseisu läksid ka kommunistid.

Väikepõllumeeste partei liidrid ei soovinud revolutsiooni edasiarenemist. Juba 1945. a. märtsis vastuvõetud agraarreformi seaduse täitmist pidurdati igati. Reaktsioonilised elemendid nõudsid koguni selle seaduse uuesti läbivaatamist.

Vabrikud ja tehased jäid mõningate eranditega kapitalistide kätte.

Kommunistliku partei ees seisis ülesanne paljastada väikepõllumeeste partei reaktsiooniline juhtkond ja isoleerida ta rahvahulkadest ning kõrvaldada võimu juurest. 1946. a. loodi kommunistliku partei initsiatiivil pahempoolne blokk, mille koosseisu kuulusid kommunistid, sotsiaaldemokraadid, rahvuslik talurahvapartei ja ametiühingud. Pahempoolne blokk paljastas valitsuse rahvastast poliitikat ja nõudis tööstuse natsionaliseerimist. Budapetsis toimusid demonstratsioonid pahempoolse bloki nõudmiste toetamiseks.

1947. a. algul avastati hoolikalt ettevalmistatud vabariigivas-

tane vandenõu. Vandenõu eesotsas seisis väikepõllumeeste partei peasekretär Bela Kovacs ja peaminister Ferenc Nagy.

1947. a. augustis sai kommunistide poolt juhitud demokraatlike parteide blokk erakorralistel parlamendivalimistel 60% häältest. Kommunistlik partei saavutas saadikukohtade arvu poolest esimese koha parlamendis. Moodustati uus valitsus, kus kommunistidele kuulus juhtiv positsioon.

Uus Rahvuskogu võttis vastu mitu dekreeti tööstuse natsionaliseerimise kohta. 1949. a. lõpul andis sotsialistlik sektor juba 91% kogu tööstustoodangust. Ka agraarreform viidi lõpule.

1948. a. juunis toimus kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemiskongress, kus asutati Ungari Töörahvapartei. Kuid see ühinemine toimus ilma küllaldase ideoloogilise ja organisatsioonilise ettevalmistuseta. Üle 60% sotsiaaldemokraatliku partei liikmetest moodustasid kaupmehed, teenistujad ja väiketöösturid. Nad arvati kõik mehaaniliselt Ungari Töörahvaparteisse. Ilma range kontrollita võeti Ungari Töörahvaparteisse vastu ka väikepõllumeeste partei endisi liikmeid. Partei arvuline koosseis ulatus varsti tuhande liikmeni (kusjuures Ungari elanike üldarv oli 9,8 miljonit inimest).

1948. a. keskpaiku kehtestati Ungaris proletariaadi diktatuur. Kuid see oli veel tööliklassi ebakindel diktatuur. Ungari Töörahvapartei oli ideeliselt ja organisatsiooniliselt nõrk. Kodanlik reaktsioon aga suutis säilitada oma põhilise kaadri ja varjata seda pörandal.

Ungari rahvas saavutas suurt edu sotsialismi aluste ehitamisel. Ungari muutus agraar-industriaalmaast industriaal-agraarmaaks. 1956. a. ületas tööstustoodangu maht sõjaeelse taseme peaaegu 4 korda. Edukalt toimus põllumajanduse koopereerimine. Pidevalt kasvas ungari rahva heaolu ja kultuur.

Samal ajal tegi Ungari Töörahvapartei juhtkond (Mátyás Rákosi, Ernő Gerő) jämedaid vigu ja eksis oma arvestustes, mida kontrrevolutsiooniline pörandaalune osavalt ära kasutas. Gigantsete uusehituste püstitamine käis ilmselt üle jõu nii väikesele maale nagu Ungari. Põllumajanduse koopereerimisel rikuti mitmes kohas vabatahtlikkuse põhimõtet. Põllumajanduslike kooperatiivide organisatsioonilisele ja majanduslikule tugevdamisele ei pööratud vajalikku tähelepanu. Esines sotsialistliku seaduslikkuse rikkumisi. Rahva hulgas kasvas rahulolematust Ungari Töörahvapartei juhtkonna tegevuse vastu.

Selles keerukas olukorras ei olnud Ungari Töörahvapartei võimeline kiiresti ja otsustavalt parandama tehtud vigu, rahuldama rahva õigustatud nõudmisi ning panema piiri kontrrevolutsiooniliste jõudude vandeseltslikule õõnestustegevusele.

1956. a. kontrrevolutsiooniline mäss Ungaris ja selle mahasurumine. 23. oktoobril 1956. a. algasid Budapestis tänavademonstratsioonid. Töölised ja õppiv noorsugu nõudsid tehtud vigade parandamist. Seda töötajate liikumist kasutasid vandeseltslased (Imre

Nagy jt.) kui sobivat momenti kontrrevolutsioonilise riigipöörde alustamiseks. Mäss oli nii sisemaise kui ka rahvusvahelise reaktsiooni poolt hoolikalt ette valmistatud. Lääne-Saksamaalt saadeti Ungarisse terroristide jõuke ja relvi. Mässulised haarasid Budapestis ja teistes linnades juhtpositsioonid enda kätte. Algas kohutav valge terror. Mässu päevil piinasid kontrrevolutsionäärid surnuks ja poosid üles rohkem kui 2700 inimest. 20 000 inimest sai haavata ja vigastada. Revisionist Imre Nagy'i valitsus, mis moodustati mässu ajal, teatas reeturlikult Ungari väljaastumisest Varssavi lepingu organisatsioonist. Kuid Ungari töölisklassi eesrindlikud elemendid ei lasknud hukkuda sotsialismiüritusel Ungaris.

4. novembril 1956. a. moodustati Budapestis Revolutsiooniline Töolis-Talupoegade Valitsus, eesotsas Janos Kadariga. Nõukogude vägede abiga purustas Kadari valitsus fašistlike mässuliste jõud. Rahvademokraatlik kord Ungaris oli päästetud. 6. novembril loodi laialisaadetud Ungari Töörahvapartei asemele Ungari Sotsialistlik Töölispartei, kes asus minevikus tehtud vigade otsustavale parandamisele.

Praegu on tööliste ja talupoegade võim Ungaris tugevam ja kindlam kui kunagi varem.

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Rumeenias. Rumeenia, niisamuti nagu Ungarigi, oli hitlerliku Saksamaa liitlaseks sõjas NSV Liidu vastu. Antonescu fašistliku kliki liit Hitleriga viis maa katastroofi äärele. Sõjas NSV Liidu vastu kaotas Rumeenia umbes 1 miljon inimest, samal ajal aga röövisid hitlerlased halastamatult oma «liitlast».

Rumeenia rahvas pidas võitlust oma fašistlike valitsejate vastu. Kuid antifašistlik liikumine Rumeenias arenes aeglaselt. Rumeenia Kommunistlik Partei oli nõrgestatud repressioonide tõttu. Tuhanded kommunistid vaevlesid koonduslaagrites ja fašistlikes vanglates.

Nõukogude armee lähenemisega Rumeenia piiridele omandas antifašistlik liikumine maal massilise iseloomu. 23. augustil 1944. a. toimus Bukarestis relvastatud ülestõus. Kommunistidepõrandaaluste poolt juhitud ülestõusnud töölised haarasid enda kätte tähtsamad strateegilised punktid ja areteerisid sõjaroimariid eesotsas Antonescuga. Fašistlik režiim oli kukutatud. 23. august sai rumeenia rahva rahvuspühaks.

Pärast fašistliku diktatuuri kraahi haarasid võimu enda kätte natsionaal-tsaranistide¹ ja natsionaal-liberaalide kodanlik-mõisniklikud parteid. See on seletatav demokraatlike jõudude mitteküldaldase organiseeritusega.

1944. a. oktoobris asutati kommunistliku partei initsiatiivil Rahvuslik-Demokraatlik Rinne. Sellesse kuulusid kommunistid, sot-

¹ Reaktsiooniline kodanlik-kulaklik partei, kes nimetas end demagoogiliselt «rahvuslikuks talurahvparteiks» (tsaraanid — talupojad).

siaaldemokraadid, Põlluharijate Rinne ja teised demokraatlikud organisatsioonid. Rahvuslik-Demokraatlik Rinne nõudis sõpruse tugevdamist NSV Liiduga, agraarreformi teostamist, armee ja riigiparaadi puhastamist reaktsioonilistest elementidest, sõjaroimariite karistamist. Rahvuslik-Demokraatliku Rinne nõudmisi toetasid töötajate massidemonstratsioonid.

6. märtsil 1945. a. moodustati tõeline rahvavalitsus, eesotsas Põlluharijate Rinne liidri Pietru Grozaga. Uus valitsus võttis vastu agraarreformi seaduse. Mõisnikelt eksproprieeriti 1,4 miljonit hektarit maad. Vähemusrahvused said ühesugused õigused rumeenlastega. Sõjaroimariid, eesotsas Antonescuga, hukati.

1947. a. suvel organiseerisid natsionaal-tsaranistide partei liidrid, natsionaal-liberaalid ja parempoolsed sotsiaaldemokraadid riigivastase vandenõu. Vandenõulased tahtsid kukutada Pietru Groza valitsuse. Rahva nõudel otsustas parlament natsionaal-tsaranistide partei laiali saata. Natsionaal-liberaalne partei kuulutas enda ise laialisaadetuks. 30. detsembril 1947. a. loobus kuningas Michael troonist ja Rumeenia kuulutati vabariigiks.

Suure tähtsusega rahvademokraatliku korra kindlustamisel Rumeenias oli töölisklassi ühtse partei loomine. 1947. a. veebruaris asutati kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemiskongressil Rumeenia Töölispartei. Rumeenia Töölispartei Keskkomitee peasekretäriks valiti Gheorghiu-Dej.

1948. a. juunis võttis parlament vastu suurtööstuse natsionaliseerimise seaduse. Tööstuses kujunes võimas sotsialistlik sektor, millele langes ligi 90% kogutoodangust. 1948. a. keskpaigaks olid rahvademokraatliku revolutsiooni põhilised ülesanded Rumeenias lahendatud.

Enne revolutsiooni oli Rumeenia mahajäänud maa. Tööstusega tegeles ainult 7% rahvastikust. Nüüd muutus Rumeenia industriaal-agraarmaaks. On loodud uued tööstusharud: traktori-, auto-, keemiatööstus jt. Masinate tootmine on sõjaeelse ajaga võrreldes kasvanud 8 korda. Nafta, maa peamise rikkuse tootmine on suurenenud peaaegu 2 korda.

Suurt edu on saavutatud põllumajanduse koostöötegemisel. 1958. a. oli Rumeenias üle 14 000 põllumajandusliku kooperatiivi, mis ühendasid rohkem kui 45% kõikidest talumajapidamistest. Sotsialistlikule sektorile põllumajanduses kuulub umbes 40% kogu põllumaast.

Kasvavad rumeenia rahva heaolu ja kultuur. Ennesõjaaegses Rumeenias ei osanud pool elanikkonnast lugeda ja kirjutada. Nüüd on kirjaoskamatus likvideeritud.

Rumeenia teostab rahuarmastavat välispoliitikat. Oma maa sõltumatuse garantiid näeb rumeenia rahvas vääramatus sõpruses NSV Liidu ja kõigi sotsialistlike riikidega.

§ 28. Bulgaaria ja Albaania

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Bulgaarias. Teise maailmasõja ajal oli Bulgaaria fašistlike riikide leeris. Julgemata avalikult NSV Liidule sõda kuulutada, aitasid Bulgaaria juhtivad ringkonnad tegelikult Hitleril nõukogude rahva vastu sõda pidada.

Bulgaaria rahvas pidas võitlust nii hitlerlaste kui ka bulgaaria monarhistide ja fašistide vastu. 1942. a. suvel moodustati Töölispartei (kommunistide) algatusel Isamaarinne, mille koosseisu kuulusid kõik patriootilised organisatsioonid. Bulgaarias formeeriti partisanarmee, millesse kuulus 1944. a. 130 000 võitlejat.

Monarhistid ja fašistid õiendasid partisanidega julmalt arveid. Sõja-aastatel tapsid nad üle 30 000 antifašistlikust võitlusest osavõtja. Kuid metsikused ei suutnud ära hoida fašistliku režiimi kokkuvõetsemist.

Õöl vastu 9. septembrit 1944. a. algas Sofias kommunistide juhtimisel relvastatud ülestõus. Ülestõusnud töölistega ühinesid pealinna garnisoni väeosad. Ülestõusnud vallutasid valitsushooned, politseijaoskonnad ning areteerisid fašistlikud ministrid. Relvastatud ülestõus oli võidukas ka teistes linnades. Monarhistlik-fašistlik režiim varises kokku. Võimule tuli Isamaarinde valitsus, kes asus uue riigiaparaadi loomisele. Armeed puhastati fašistlikest elementidest ja teda täiendati endiste partisanidega. Bulgaaria väed võtsid osa Jugoslaavia, Ungari ja Austria vabastamisest. Sõjaroimarite, fašistide ja spekulantide ettevõtted ning varandus konfiskeeriti.

1946. a. märtsis võttis Suur Rahvakogu vastu seaduse agraarreformi kohta. Seaduse aluseks oli põhimõte: «Maa kuulub sellele, kes teda harib.» Erinevalt teistest maadest ei olnud Bulgaarias mõisnike maavaldust 1877.—1878. a. Vene-Türgi sõjast peale. See-eest mängisid Bulgaaria külas suurt osa kulakud, liigkasuvõtjad, spekulandid ja kirik. Kahel kolmandikul talupoegadest olid aga ainult väikesed hingemaatükid.

Agraarreformi tulemusena eksproprieeriti kulakute majandid ja teised suurmajandid. Nende maad said endale 130 000 vähese maaga ja maata talupoega.

1946. a. septembris võttis Suur Rahvakogu vastu seaduse monarhia kaotamise kohta. Bulgaaria kuulutati rahvavabariigiks. 1946. a. lõpul sai Isamaarinde valitsuse juhiks bulgaaria ja rahvusvahelise töölisliikumise väljapaistev tegelane Georgi Dimitrov.

1947. a. detsembris võeti vastu seadused eratööstusettevõtete ja kõikide pankade natsionaliseerimise kohta. Riigi kätte läks üle 95% maa tööstuslikust tootmisest.

Ekspluataatorlikud klassid ei leppinud oma lüüasaamisega. Kulaklik-kodanlik opositsioon valmistas ette riigipööret. Kuid 1947. a. sügisel vandenõu avastati ja likvideeriti.

Balkani poolsaare maad.

1948. a. augustis ühines Bulgaaria Kommunistlik Partei sotsiaaldemokraatliku parteiga. See ühinemine ei toimunud mitte mehaaniliselt, vaid marksismi-leninismi ideeliste ja organisatsiooniliste printsiipide alusel. Hoolika individuaalse valiku tulemusena võeti kommunistlikku parteisse vastu ligi 21 000 endist sotsiaaldemokraati (üldse oli sotsiaaldemokraatlikus parteis üle 30 000 liikme). Pärast sotsiaaldemokraatidega ühinemist tõusis kommunistliku partei liikmete arv poole miljoni inimeseni.

Enne sõda oli Bulgaaria üheks kõige mahajäänumaks maaks Euroopas. Tööstuses oli tegev ainult 8% töötavast elanikkonnast. Isegi sirpe ja vikateid veeti sisse välismaalt.

Rahvavõimu aastail muutus maa ilme. Tööstuse üldtoodang ületas 1958. a. sõjaeelse taseme peaaegu 9-kordselt, rasketööstuse toodang isegi 16-kordselt. Tekkisid uued tööstuskeskused — Dimitrovgrad, Rodozem jt. Tekkisid uued tööstusharud — masinaehitus-, laevaehitus-, elektri-, keemia-, mäe- ja metallurgiatööstus.

Suured muutused toimusid ka Bulgaaria külas. Üle 85% bulgaaria talupoegadest astus kooperatiivsetesse põllumajanditesse. Need majandid harivad peaaegu 90% kogu põllumaast.

Tööstuse ja põllumajanduse edusammude alusel kasvavad rahva heaolu ja kultuur. Reaalpalk on kasvanud enam kui 1,5 korda. Laia ulatuse on võtnud elamuehitus. Kirjaoskamatus on täielikult likvideeritud. Bulgaaria teostab rahuarmastavat välispoliitikat.

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Albaanias. 1939. a. okupeeris fašistlik Itaalia Albaania. Mõisnikud ja kodanid hakkasid okupantidega avalikult koos töötama.

Kuid albaania rahvas ei leppinud võõramaise okupatsiooniga ja hakkas pidama partisanisõda oma kodumaa rahvusliku sõltumatus eest. Antifašistliku võitluse juhiks ja organiseerijaks Albaanias oli kommunistlik partei, mis tekkis põranda-all 1941. a. novembris. Kommunistliku partei algatusel organiseeriti Rahvavabastusarmee, kuhu kuulus umbes 70 000 võitlejat. Partisanid andsid vaenlasele valusaid lööke.

1942. a. peale hakkasid Albaanias tekkima Rahvavabastusnõukogud (kšilid), mis olid okupantide vastu peetava võitluse organiseerimise keskusteks ja võimuorganiteks.

1944. a. oktoobris moodustati Albaania ajutine valitsus, eesotsas kommunist Enver Hodžaga.

29. novembril 1944. a. oli Albaania okupantidest täielikult vabastatud. See päev sai albaania rahva rahvuspühaks.

Pärast itaalia-saksa okupantide väljakihutamist kehtestati Albaanias rahvademokraatlik kord. Vanad võimuorganid asendati rahvanõukogudega. 1945. a. detsembris toimusid Asutava Kogu valimised. Demokraatlik rinne (kuhu kuulusid kommunistlik partei, ametiühingud, naiste-, noorsoo-, kooperatiivsed ja teised organisatsioonid) sai kõik kohad kõrgemas võimuorganis. Asutav Kogu kuulutas Albaania 1946. a. jaanuaris rahvavabariigiks.

Põhjalikud muutused toimusid ka maa majanduses. Enne revolutsiooni kuulus albaania talupoegadele ainult neljandik kogu haritavast maast. Suurem osa maast kuulus mõisnikele, kuningale, kirikule, kulakutele ja välismaistele monopolidele. Maareformi läbiviimise tulemusena mõisnike maavaldus likvideeriti. Maata ja vähese maaga talupojad said 172 000 hektarit mõisnike maad. Samaaegselt viidi läbi tööstuse, pankade ja sidevahendite natsio-

naliseerimine. 1946. a. lõpuks moodustas sotsialistliku sektori osa tööstuses 73%.

1948. a. novembris toimus Albaania Kommunistliku Partei esimene kongress (kongressil nimetati kommunistlik partei ümber Albaania Tööparteiks). Kongress võttis vastu otsuse maa industrialiseerimise ja elektrifitseerimise kohta.

Rahvavõimu aastate jooksul on Albaania muutunud mahajäänud põllumajandusmaast agraar-industriaalmaaks. Tööstustoodang on kasvanud (võrreldes sõjaeelsega) 18-kordseks. On loodud või tunduvalt laiendatud metallitöötlemis-, mäe-, nafta- ja laevaehitustööstust ning teisi tööstusharusid. Nõukogude Liidu abiga on ehitatud V. I. Lenini nimeline hüdroelektrijaam Tiranas Mati jõel ja teised. Vanas Albaanias töötas poolkäsitöenduslikes ettevõtetes 15—20 tuhat töölist (peamiselt hooajatöölist). Praegu töötab kaasagsetes tehastes ja vabrikutes üle 100 000 tööliste.

Edukalt teostatakse talupoegade koopereerimist. 1957. a. oli Albaanias üle 1000 põllumajandusliku tootmiskooperaatiivi, kes harisid peaaegu 60% maa külvipinnast.

Kiiresti kasvab rahva materiaalne heaolu ja kultuur. Maal on toimunud tõeline kultuurirevolutsioon. Albaania kuningriigis oli üle 80% rahvastikust kirjaoskamatu. Nüüd on kirjaoskamatus likvideeritud.

Rahvademokraatliku korra suureks saavutuseks on naiste vabastamine poolpärisorjuslikust seisundist. Esmakordselt Albaania ajaloos said naised võrdsed õigused meestega.

Sotsialismi aluste ehitamine Albaanias toimub terava klassivõitluse tingimustes. Kümne sõjajärgse aasta jooksul on imperialistid organiseerinud Albaania vastu üle 2 500 provokatsiooni. Kuid kuuludes ühe osana 950-miljonilisse sotsialismileeri, ehitab albaania rahvas oma maal veendunult uut ühiskonda.

§ 29. Saksa Demokraatlik Vabariik

Tänapäeva Saksamaa territooriumil asub kaks erinevat riiki — Saksa Demokraatlik Vabariik ja Saksa Föderatiivne Vabariik. Uhes Saksamaa osas ehitatakse üles sotsialismi, teises osas aga toimub Saksa imperialismi ja militarismi uuestisünd.

Saksamaa ühendamine võiks Saksa Demokraatliku Vabariigi valitsuse arvates alata konföderatsiooni — kahe Saksa riigi liidu loomisest. Edukas sotsialismi ülesehitamine Saksa Demokraatlikus Vabariigis on hindamatuks panuseks võitluses ühtse, rahuarmastava demokraatliku Saksamaa eest.

Saksa rahva vabastamine fašistlikust orjusest. Hoolimata kõige julmest terrorist ei katkenud hitlerliku diktatuuri ajal Saksamaal antifašistlik võitlus. Kommunistid löid mitmeid põranda-aluseid organisatsioone. Kommunistid trükkisid ja levitasid salaja lendlehti, brošüüre ja ajalehti. Tehastes ei lõppenud sabotaažiaktid. Mitmetes tehastes toimusid streigid.

Ent hoolimata saksa kommunistide määratu suurtest pingutustest ja ohvritest ei tekkinud Saksamaal massilist antifašistlikku ega sõjavastast liikumist. Saksa rahva vabastas fašistlikust orjusest Nõukogude armee. Selles seisabki nõukogude sõjameeste suur teene saksa rahva ees.

Liitlaste otsused Saksamaa sõjajärgse korralduse kohta. Krimmi ja Berliini konverentsil määrasid liitlased kindlaks Saksamaa sõjajärgse korralduse alused. Otsustati hävitada Saksa militarism ja fašism ning kindlustada Saksamaa demokraatlik arenemine. Sel eesmärgil okupeeriti Saksamaa nelja riigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa vägede poolt. Saksamaa territoorium jaotati nelja okupatsioonitsooni. Saksamaa loodeosa okupeeriti Inglise vägede, edelaosa — Ameerika vägede, lääneosa — Prantsuse vägede ja idaosa Nõukogude vägede poolt.

Liitlased pidid välja töötama rahulepingu Saksamaaga, tagama ülesaksamaalise demokraatliku valitsuse moodustamise (kes oleks võimeline rahulepingule alla kirjutama) ja pärast rahulepingu allakirjutamist oma väed Saksamaalt välja viima. Nende otsuste täitmine oleks vastanud saksa rahva rahvuslikele huvidele ja oleks taganud rahu Euroopas.

Kuid lääneriigid loobusid peagi kooskõlastatud otsuste täitmisest Saksamaa suhtes. Nad võtsid kursi Saksa militarismi uuetsünnile. Sellest ajast peale arenevad kaks Saksamaa osa erinevas suunas.

Demokraatlikud ümberkorraldused Ida-Saksamaal. Nõukogude Liit täitis kohusetundlikult ja järjekindlalt kooskõlastatud otsuseid Saksamaa küsimuses. Hitlerlik riigiaparaat Ida-Saksamaal hävitati. Üle 500 000 fašisti eemaldati riigiaparaadist ja sõjaroimareid karistati. Võeti vastu demokraatlik kooliseadus, mille järgi kool lahutati kirikust ning pedagoogiline kaader puhastati fašistidest.

1946. a. aprillis asutati idatsooni kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemise teel Saksamaa Sotsialistlik Ühtsuspartei (SSÜP). Ida-Saksamaal tekkisid ka teised antifašistlikud parteid, kes esindasid elanikkonna kodanlikke ja väikekodanlikke kihte. Aktiivset tegevust arendasid ametiühingud, «Saksa Vaba Noorsoo Liit», «Demokraatlik Naisliit» ja teised organisatsioonid. Kõik need parteid ja organisatsioonid kuuluvad Demokraatliku Saksamaa Rahvusrindesse, mis asutati 1949. a.

Demokraatlikud omavalitsusorganid viisid Nõukogude okupatsioonivõimude toetusel läbi monopolide likvideerimise ja sõjaroimarite varanduse konfiskeerimise. Moodustus võimas rahvaettevõtete sektor, mis andis $\frac{2}{3}$ kogu tööstustoodangust.

1945. a. sügisel algas maareformi läbiviimine. Mõisnikelt konfiskeeriti 3,3 miljonit hektarit maad. Selle maa said endale 544 000 maata ja vähese maaga talupoega. Mõisnike klass likvideeriti.

Need ühiskondlik-majanduslikud ümberkorraldused tähistasid

Saksamaa.

kodanlik-demokraatliku revolutsiooni lõpuleviimist Saksamaa idaosas ja Saksa fašistliku imperialismi aluste hävitamist.

Saksa Demokraatliku Vabariigi moodustamine. 1949. a. mais kinnitas ülesaksamaaline rahvakongress ülesaksamaalise konstitutsiooni. Kuid lääneriigid keelasid ülesaksamaalise konstitutsiooni kehtestamise oma tsoonides. Nad töötasid Lääne-Saksamaa jaoks välja teise konstitutsiooni ja moodustasid 1949. a. septembris Lääne-Saksa riigi.

Vastusena imperialistide lõhestuslikule tegevusele moodustati Ida-Saksamaal 7. oktoobril 1949. a. antifašistlik tööliste ja talupoegade riik — Saksa Demokraatlik Vabariik (SDV). Saksa Demokraatliku Vabariigi presidendiks valiti Wilhelm Pieck ja valitsuse moodustamine tehti ülesandeks Otto Grotewohlile. Valitsusse kuulusid kõikide Saksa Demokraatliku Vabariigi parteide esindajad.

SDV on saksa rahva ajaloos esimene riik, kus võim kuulub töölistele ja talupoegadele. SDV juhtivaks jõuks on SSÜP, kes on saksa tööliklassi revolutsiooniliste traditsioonide pärijaks. SDV on baasiks võitluses Saksamaa ühtsuse eest, kogu Saksamaa demokraatlike ja patriootiliste jõudude raskuskeskpunktiks.

Sotsialismi ülesehitamine Saksa Demokraatlikus Vabariigis. SDV majandus on kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu majandus. Sotsialistliku (rahva-) sektori kõrval on olemas väikekaubatootmis- ja kapitalistlik sektor.

Saksamaa lõhestatuse tagajärjel sattus SDV raskesse olukorda. Ta oli ilma jäetud koksistuvast Ruhri kivisöest ja metallist. Kuid sotsialistlike riikide abiga lõi SDV endale metallurgia- ja kütusebaasi. Tööstustoodang suurenes sõjaeelse ajaga võrreldes üle 2,5 korra. Pruunsöe ja elektrienergia toodangu poolest ühe elaniku kohta on SDV esimesel kohal maailmas. SDV on kõrgesti arenenud tööstusega maa. SDV-st veetakse tööstustooteid peaaegu sajasse maailma maasse.

Edukalt viiakse läbi põllumajanduse kooperaerimist. 1957. a. oli vabariigis 6,3 tuhat põllumajanduslikku tootmiskooperatiivi. Sotsialistlikule sektorile põllumajanduses kuulub rohkem kui üks kolmandik kogu kasulikust pinnast.

Ameerika ja Lääne-Saksamaa reaktsioonilised ringkonnad püüavad igati takistada sotsialismi ülesehitamist SDV-s. Nad saavad Saksa Demokraatlikku Vabariiki spioone ja diversante. 1953. aasta juunis organiseerisid välismaised agendid Berliinis ja teistes linnades rahutusi. Kuid SDV-gi töötajad astusid otsustavalt välja putši korraldajate vastu ja likvideerisid rahutused.

Saksa Demokraatliku Vabariigi välispoliitika nurgakiviks on liit ja sõprus NSV Liidu ning rahvademokraatiamaadega. Vabariik peab aktiivset võitlust Saksamaa taasühinemise eest demokraatlikel alustel. Valitsus ja SSÜP Keskkomitee lähtuvad sellest, et Saksamaa ühendamise küsimust saavad otsustada ainult sakslased ise. SDV-i valitsuse ettepanek on: «Sakslased ühe laua tahal!»

Saksa rahvas ei ole oma võitluses Saksamaa demokraatliku ühendamise eest mitte ükski. Tema pool on kogu sotsialismileer, terve progressiivse inimkonna toetus ja sümpaatia.

* * *

Jugoslaavia.

§ 30. Jugoslaavia

Rahvuslik vabadussõda. 1941. a. aprillis okupeerisid Saksa—Itaalia väed Jugoslaavia. Okupantide poolt Jugoslaaviale tekitatud materiaalne kahju ületas 9 miljardit dollarit. Maa elanikkond pidi töötama hitlerliku sõjamasina heaks, andes Saksamaale strateegilisi tooraineid, teravilja, kariloomi jne. Sajad tuhandeid serblased, kroaadid, sloveenid ja montenegrolased aeti sunnitööle Saksamaale.

Valitsevad klassid reetsid Jugoslaavia rahva. Üks osa kodanlusest ja mõisnikest lahkus kodumaalt ning koondus Londoni emigrantliku valitsuse ümber. Selle valitsuse relvastatud jõud (tšetnikud) ei võidelnud mitte niivõrd okupantide kui partisanide vastu. Teine osa ekspluataatorlikest klassidest hakkas avalikult okupantidega koos töötama.

Ainult kommunistlik partei jäi Jugoslaavia rahva huvide ustavaks kaitsjaks. Kommunistliku partei initsiatiivil arenes maal laialdane partisaniliikumine. 1942. a. loodi partisanisalkade baasil regulaarne rahvavabastusarmee, kes kontrollis poolt kogu Jugoslaavia territooriumist. Sõja lõpuks kuulus Jugoslaavia Rahvavabastusarmeesse 800 000 võitlejat.

Rahvusliku vabadusvõitluse käigus asutati rahvavabastuskomiteed — kohalikud rahvavõimu organid. Maa kõrgeimaks seadusandlikuks organiks oli Jugoslaavia Rahvavabastuse Antifašistlik Veetše. 29. novembril 1943. a. moodustati Jugoslaavia Rahvavabastuse Antifašistliku Veetše teisel istungjärgul Jugoslaavia Ajutine Valitsus. Sealsamas võeti vastu otsus uue Jugoslaavia riigi föderatiivse struktuuri kohta.

Okupandid kandsid Jugoslaavias raskeid kaotusi. Ainult tapetuna kaotasid nad 450 000 sõdurit ja ohvitseri.

1945. a. mais oli Jugoslaavia fašistlikest jõukudest täielikult puhastatud. Selle võidu saavutasid Jugoslaavia rahvad määratu suurte ohvrite hinnaga. Võitluses oma kodumaa sõltumatuse eest langes 1 700 000 inimest (11% kogu elanikkonnast).

Suurt osa Jugoslaavia vabastamisel võõramaistest vallutajatest etendas Nõukogude armee.

Rahvademokraatlik revolutsioon. Jugoslaavia rahvas võitles mitte ainult okupantide, vaid ka oma mõisnike ja kapitalistide vastu, kes töötasid koos okupantidega. Vabastatud territooriumil konfiskeerisid rahvavabastuskomiteed mõisnike maa ja kodumaa-reeturite ettevõtted. 1945. a. novembris kaotas Asutav Skupštšina monarhia ja kuulutas Jugoslaavia föderatiivseks rahvavabariigiks. Föderatiivse riigi koosseisu kuulus kuus vabariiki — Serbia, Kroatia, Sloveenia, Bosnia ja Hertsegoviina, Makedoonia, Montenegro.

Otsekohe pärast maa vabastamist okupantidest viidi läbi agraarreform. Konfiskeeriti üle 1,5 miljoni hektari mõisnike, kloostrite ja okupantide käsilaste maid. Rohkem kui pool konfiskeeritud maadest jaotati partisanidele, sõjainvaliididele ning maata ja vähese maaga talupoegadele. Ülejäänud maa jäi riigi omandiks.

1946. a. natsionaliseeriti Jugoslaavia tööstus. Tooraine- ja energëetikaressursid, suur- ja kesktööstus, pangad ning sidevahendid said rahva omandiks. Riik võttis oma kontrolli alla ka väliskaubanduse. Välismaised kontsessioonid, millele kuulus üle poole kogu Jugoslaavia tööstusest, tühistati. 90% kogu tööstusest läks riigi kätte.

Sellega lõi Jugoslaavia rahvas materiaalsed ja poliitilised eelused üleminekuks sotsialismi aluste ehitamisele.

Jugoslaavia majanduslik arenemine. Pärast sõja lõppu arenes Jugoslaavias laialdane ülesehitustöö. Alustati rohkem kui 200 tööstusettevõtte ehitamist. Suurt abi sotsialistliku majanduse ülesehitamisel osutasid Jugoslaaviale Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad. Jugoslaavia sai neilt maadelt vajalikke masinaid ja sisseseadeid. Kuid 1948. a. katkesid Jugoslaavia ja teiste sotsialistlike maade vahelised sõprus- ja koostöösuhted. Jugoslaavia sõlmis Ameerika Ühendriikidega rea kokkuleppeid majandusliku ja sõjalise abi saamise kohta. Ameerika Ühendriigid andsid Jugoslaaviale põllumajandussaaduste ülejääke ja vananenud relvastust,

kuid keeldusid talle andmast masinaid ja sisseseadeid. Ameerika «abi» tagajärjel tõusis Jugoslaavia välisvõlg tohutu summani — rohkem kui 800 miljoni dollarini. 1953. a. alates võtsid Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad tarvitusele abinõud oma suhete parandamiseks Jugoslaaviaga. Jugoslaavia majandusside- med-sotsialismileeri maadega taastati ja neid laiendati.

Toetudes Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike maade abile, kindlustas ja arendas Jugoslaavia oma majandust. 1956. a. ületas Jugoslaavia tööstustoodangu maht sõjaeelse taseme 2,6 korda. On ehitatud üle 50 elektrijaama. On loodud uued tööstusharud — keemia-, auto-, traktori-, transpordivahendite ja laevaehitustööstus. Tööle on hakanud hüdroturbiinide tehas «Litostroi» Ljubljanas, rasketööpinkide tehas «Ivo Lola Ribar» Železnikis, instrumendi- tehas Zagrebis ja paljud teised. Töölisklass on kasvanud arvuli- selt enam kui neljakordseks.

Jugoslaavia põllumajanduses on ülekaalus väike- ja keskmik- talupoegade üksikmajapidamised. Koopereerimine piirdub valda- vas osas varustus-turustuskooperatiividega. 1958. a. kevadel oli Jugoslaavias kõigest 548 põllumajanduslikku tootmiskooperatiivi, kes ühendasid 1,4% kõigist talumajapidamistest ja kellele kuulus 3,2% kogu haritavast maast.

Jugoslaavia välispoliitikale ja Jugoslaavia kommunistide suhe- te teiste maade kommunistidega avaldavad negatiivset mõju Jugoslaavia juhtide revisionistlikud seisukohad marksistlik-lenin- liku teooria ja kaasaegse rahvusvahelise olukorra põhiküsimustes (selle kohta üksikasjalisemalt vt. § 46).

11. peatükk

RAHVADEMOKRAATIAMAAD TEKKIMINE JA ARENEMINE AASIAS

Aasia vabanemise ajastu saabumine. Aasia kujutab endast kõige suuremat maailmajagu. Seal elab ligikaudu 1,5 miljardit inimest, s. t. üle poole maakera elanikest. Suur Sotsialistlik Oktoobri-revo- lutsioon vabastas kapitalistlikust ikkest Aasia selle osa, mis oli kuulunud Vene riigi koosseisu (umbes 33 miljonit inimest). 1921. a. heitsid Mongoolia (elanikkond umbes 1 miljon inimest) töötajad endalt feodaalide ja välismaiste imperialistide ikke ning löid esimese rahvademokraatliku riigi Aasias. Kuid rõhuv enamik Aasia rahvastikust oli kuni Teise maailmasõja lõpuni koloniaalses ja poolkoloniaalses sõltuvuses imperialistlikest riikidest. Pärast Teist maailmasõda saabus Aasia vabanemise suur ajastu.

Hiina, Põhja-Korea ja Põhja-Vietnam vabanesid alatiseks nii välismaiste imperialistide kui ka oma kodanlikest ja feodaalsetest ekspluataatoritest ning asusid sotsialismi ülesehitamise teele.

Praegu moodustab sotsialismimaade pindala $\frac{3}{5}$ Aasia mandrist ja nende elanikkond umbes poole Aasia elanike üldarvust.

India, Indoneesia, Birma, samuti Tseilon, Nepal, Malaia ja teised maad heitsid endalt välismaiste imperialistide ülevõimu ning jõudsid iseseisva arenemise teele.

Teise maailmasõja eelõhtul elas Aasia koloniaal- ja sõltuvates maades üle 1,2 miljardi inimese. 12 sõjajärgse aasta jooksul on rõhuv enamik Aasia rahvastest saavutanud poliitilise sõltumatuse. Praegusel hetkel on imperialistlikud riigid säilitanud Aasias koloniaalvaldusi, kus elab kõigest 16 miljonit inimest.

Kõige suuremaks sündmuseks sõjajärgsel perioodil Aasias ja ühtlasi kõige suuremaks sündmuseks kogu inimkonna ajaloos pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni on rahvarevolutsiooni võit Hiinas.

Hiina rahva võit on orgaaniliselt seotud nende sügavate muudatustega rahvusvahelises olukorras, mis on Teise maailmasõja tulemuseks.

Hitlerliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani purustamine, rahvademokraatlike riikide tekkimine Euroopas, imperialistliku süsteemi üldine nõrgenemine — need on tegurid, mis kergendasid hiina rahva võitlust ja tegid tema võidu võimalikuks.

Hiina revolutsiooni võidu organiseerijaks ja juhiks on kangelaslik Hiina Kommunistlik Partei.

§ 31. Hiina Rahvavabariigi moodustamine

Hiina rahva rahvuslik vabadussõda Jaapani imperialismi vastu.

1937. a. juulis asusid Põhja-Hiinas paiknevad Jaapani väed pealetungile. Lühikese aja jooksul õnnestus jaapanlastel tohutu suure jõudude ülekaalu tõttu vallutada mitmed suured Hiina linnad, nagu Peking, Tientsin, Šanghai ja teised.

Kujunenud olukord tegi vajalikuks kõikide patriootiliste jõudude ühinemise. 1937. a. sõlmiti kommunistide initsiatiivil kokkulepe Hiina Kommunistliku Partei ja Kuomintangi vahel. Selle kokkuleppe järgi tunnistas Kuomintang kommunistliku partei legaalsust ja kohustus taastama demokraatlikud vabadused kogu Hiina territooriumil. Hiina Kommunistlik Partei loobus ajutiseks ühtse Jaapani-vastase rinde tugevdamise huvides mõisnike maade konfiskeerimise poliitikast tema poolt kontrollitavates piirkondades. Punaarmee nimetati ümber Kaheksandaks Rahvavabastus-armeeks ja allutati Rahvuslikule Sõjanõukogule, mille koosseisu kuulusid teiste parteide esindajate kõrval ka kommunistid.

Pärast Jaapani kallaletungi Hiinale ja hiina rahva rahvusliku vabadusvõitluse algust kujunes maal uus klassijõudude asetus. Moodustus ühtne Jaapani-vastane rahvuslik rinne, mille koosseisu kuulusid töölisklass, talurahvas, linna väikekodanlus, rahvuslik (peamiselt kesk-) kodanlus, osa mõisnikke ja mõningad kompradoorse suurkodanluse kihid (just nimelt need, kes orienteerusid Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale).

Kuid Kuomintang ei pidanud tõsist võitlust jaapani vallutajatega. Kuomintangi väed jäid passiivseks ja loovutasid jaapanlastele ühe provintsi teise järel. Lõppude lõpuks vallutas Jaapan kõik Hiina mereäärsed provintsid ning kõik tema suuremad majanduslikud ja poliitilised keskused. Tšiing Kai-ši kogus jõude ja ootas soodsat momenti, et alustada uuesti võitlust kommunistide vastu.

Kommunistliku partei poolt juhitud Hiina revolutsioonilised jõud avaldasid vallutajaile mehhist vastupanu. Kaheksas armee andis Jaapani vägedele mitu valusat lööki. 1937. a. lõpul moodustati uus, Neljas Rahvavabastusarmee nendest Punaarmee väeosadest, kes tegutsesid Kesk- ja Lõuna-Hiinas.

Jaapanlaste poolt okupeeritud territooriumil arenes rahvalik partisanisõda, mida juhtisid kommunistid. Vaenlase tagalasse tekisid vabastatud piirkonnad, mille territoorium pidevalt suurenes. Vabastatud piirkondades loodi rahvavõimu organid ja teostati tähtsaid sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi. Jaapani okupantidega koos töötanud kodumaa reeturite maad jaotati talupoegade vahel. Talupoegadel, kes rentisid maad mõisnikelt-patriootidelt, alandati rendimaksu suurust. Suurt tähelepanu pöörati rahvusliku tööstuse arendamisele.

Hiina rahvas ei olnud oma vabadusvõitluses üksi. Suurt moraalselt ja materiaalselt abi osutas falle Nõukogude Liit. 1937. a. sõlmiti Hiina ja NSV Liidu vahel mittekallaletungileping. Nõukogude Liit abistas Hiinat relvastuse ja materjalidega. Jaapani vägede purustamine Nõukogude armee poolt Hassani järve juures (1938. a.) ja Halhin-Goli jões (1939. a.) kõigutas jaapani vallutajate positsioone Põhja-Hiinas ning aitas kaasa hiina patriootide edule.

Kommunistide poolt juhitud patriootilise leeri jõud kasvasid kiiresti. 1940. aastaks haarasid vabastatud piirkonnad territooriumi, kus elas 100 miljonit inimest. Rahvavabastusarmee regulaarväeosade ridadesse kuulus üle 500 000 võitleja. Hiina Kommunistliku Partei liikmete arv tõusis 800 000-ni.

Kõik see pani kindla aluse hiina rahva täielikule ja lõplikule võidule.

Aastad 1941—1942 olid Hiina Rahvavabastusarmeele väga rasked. Ta pidi vastu võtma löögi Hiinas asuvatelt Jaapani vägede peajõududelt, kes asusid üldpealetungile vabastatud piirkondade vastu. Kuid Rahvavabastusarmee pidas sellele löögile auga vastu ning läks ise aastail 1943—1944 üle osalisele pealetungile Jaapani vägede vastu. Vabastatud piirkondade territoorium suurenes veelgi.

Selleks ajaks oli Kuomintangi rinne täiesti lagunenu. Tšiing Kai-ši töötas peaaegu avalikult koos jaapani okupantidega võitluses Rahvavabastusarmee vastu.

Kolmas revolutsiooniline kodusõda. 1945. a. augustis purustas Nõukogude armee Jaapani armee peajõud, mis asusid Kirde-Hiinas

(Mandžuurias). Sellega loodi soodne olukord rahvusliku vabadusliikumise edasiseks tõusuks Hiinas. Hiina Rahvavabastusarmee, kasutades seda olukorda, asus pealetungile ja vabastas uusi alasid Põhja- ja Kesk-Hiinas. 1945. a. sügisel ilmusid Rahvavabastusarmee väeosad Pekingi, Nankingi ja Shanghai juurde.

Õhutatuna ameerika imperialistide poolt, päästis Tšiing Kai-ši klikk valla kodusõja Hiinas.

Juba 1945. a. augustis ründasid Kuomintangi väed Rahvavabastusarmee väeosi paljudes kohtades Kesk- ja Põhja-Hiinas.

Samal ajal maandasid Ameerika imperialistid, kes püüdsid muuta Hiinat oma kolooniaks, maa mitmetes piirkondades üle 100 000 mehe oma sõjaväge. Ameerika sõjalaevastiku suured jõud tungisid Hiina sadamatesse.

Ameerika vägede kaastegevusel ning kaitse all vallutasid Kuomintangi väed Pekingi, Shanghai, Nankingi ja teised linnad, mis olid veel jaapanlaste käes.

Hiina Kommunistlik Partei püüdis rahvast uuest sõjast hoida. 1945. a. augustis algasid läbirääkimised Kuomintangi ja kommunistide vahel. Hiina Kommunistlik Partei nõudis, et Kuomintang tunnistaks Rahvavabastusarmeed ning rahva poolt valitud demokraatlikke võimuorganeid vabastatud piirkondades, ja et loodaks koalitsioonivalitsus. See oli Hiina rahuliku ühendamise ja demokratiseerimise programm.

Samal ajal kui kuomintanglased pidasid läbirääkimisi kommunistidega, jätkasid nad sõjategevust nende vastu. Ameerika diplomaadid tegid kõik, et takistada kokkuleppe saavutamist Kuomintangi ja kommunistliku partei vahel.

Nõukogude Liit toetas Hiina Kommunistliku Partei ja hiina rahva kõikide progressiivsete jõudude pingutusi võitluses Hiina rahuliku ühendamise ja demokratiseerimise eest.

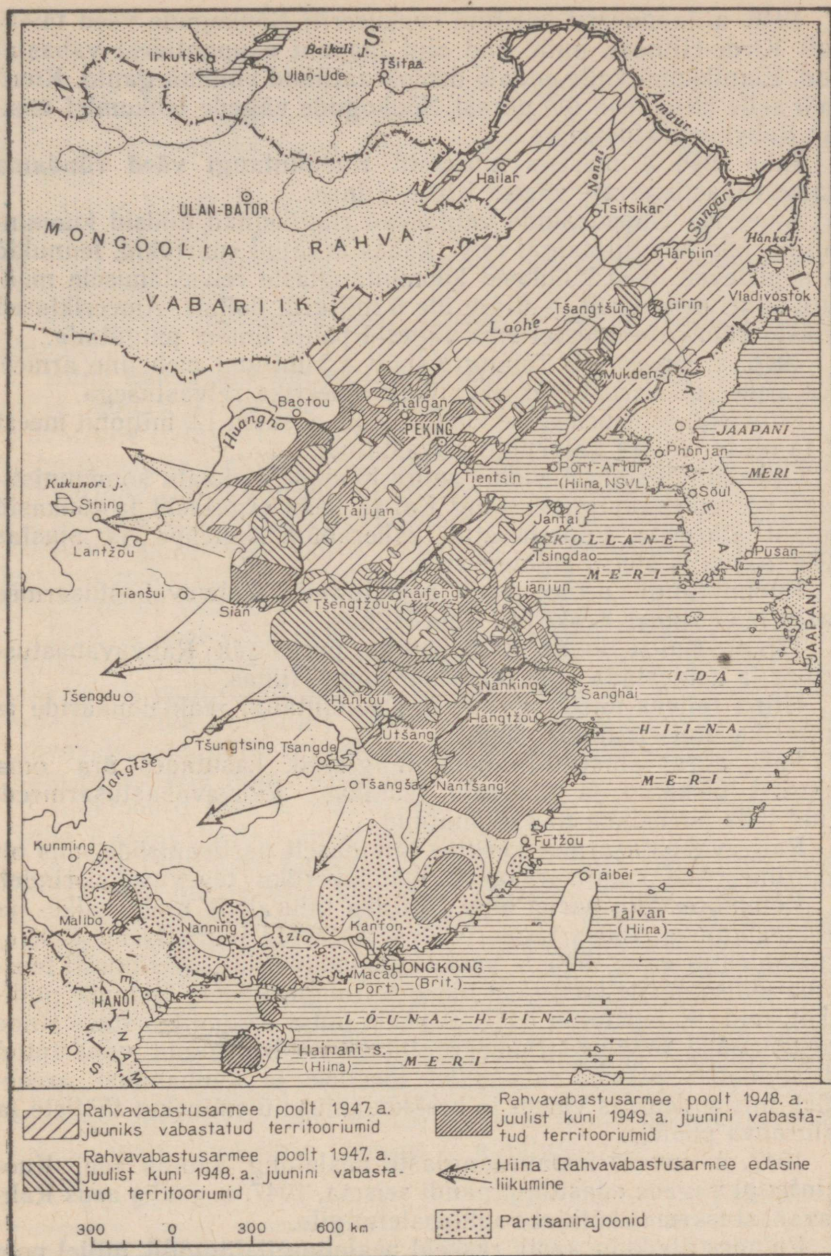
1945. a. detsembris toimus Moskvas kolme riigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa välisministrite nõupidamine. See nõupidamine deklareeris Nõukogude delegatsiooni nõudmisel Hiina siseasjadesse mittevaheselegamise põhimõtet, kohustas Nõukogude Liitu ja Ameerika Ühendriike oma vägesid Hiinast lühima aja jooksul välja viima ja soovitas Hiina sõdivatele pooltele maa rahuliku ühendamise ja demokratiseerimise kohta kokku leppida.

Pärast seda oli Tšiing Kai-ši klikk sunnitud uuesti alustama läbirääkimisi Hiina Kommunistliku Parteiga.

1946. a. jaanuaris leppisid kommunistliku partei ja Kuomintangi esindajad kokku Hiina koalitsioonivalitsuse moodustamise kohta kõikide poliitiliste parteide esindajatest, samuti reaktsioonilise Kuomintangi konstitutsiooni läbivaatamise kohta.

Sõjategevus Hiinas katkes.

Ent Tšiing Kai-ši võttis kokkulepet kommunistidega ainult manöövrina. Ta kasutas vaherahu-kokkulepet selleks, et koguda jõudu uueks sõjaks.

Vabastatud piirkonnad Hiinas (30. juuniks 1949. a.).

1946. a. jaanuarist aprillini evakueeriti Nõukogude väed täielikult Kirde-Hiinast, mille nad olid jaapani okupantidest vabastanud. Elanikkond valis endale demokraatlikud võimuorganid. Kontrolli selle Hiina osa üle pärast Nõukogude vägede lahkumist teostas Rahvavabastusarmee.

Juba 1946. a. märtsis hakkasid Kuomintangi väed ründama Rahvavabastusarmee väeosi Kirde-Hiinas.

Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad andsid kuomintanglastele tohutul hulgal relvi, kaasa arvatud suurtükid, lennukid ja sõjalaevad. Nad kulutasid kuomintanglaste relvastamisele määratu suuri summasid — üldse üle 6 miljardi dollari. Ameeriklased aitasid kuomintanglastel oma vägesid põhja ümber paigutada.

1946. a. suveks oli Tšiing Kai-šil 4,3 miljoni meheline armee. See armee oli varustatud rikkalikult ameerika relvastusega.

Rahvavabastusarmeesse kuulus 1946. a. suvel 1,2 miljonit meest ja ta oli tunduvalt halvemini relvastatud.

Olles kindlustanud endale suure jõudude ülekaalu kommunistidega võrreldes, murdis Tšiing Kai-ši, keda ergutasid ja tõukasid tagant ameerika imperialistid, vaheahu-kokkuleppe ja alustas 1946. a. juulis uuesti sõjategevust.

Kuomintangi armee asus pealetungile Rahvavabastusarmee vastu laial rindel Kesk- ja Põhja-Hiinas.

Tšiing Kai-ši lootis 3—5 kuuga purustada Rahvavabastusarmee ja kehtestada oma diktatuur kogu Hiinas.

Hiina rahvas tõusis võitlusele Kuomintangi reaktsionääride ja ameerika imperialistide vastu.

Sõja algul ahistasid kuomintanglased, kasutades ära oma arvulist ülekaalu ja ülekaalu tehnikas, Rahvavabastusarmeed. Kuid teda purustada nad ei suutnud.

Rahvavabastusarmee kasutas laialdaselt partisanisõda, mis oli koordineeritud regulaarvägede manööverliku tegevusega rindel.

Kommunistliku partei õige poliitika talurahva ning väike- ja keskkodanluse suhtes tagas pideva reserve juurdevoolu Rahvavabastusarmeesse. 1946. a. hakkas kommunistlik partei uuesti teostama mõisamaade konfiskeerimise ja talupoegadele andmise poliitikat, mida ei teostatud 1937. a. peale ühtse Jaapani-vastase rinde tugevdamise huvides. Demokraatlikud võimuorganid vabastatud piirkondades toetasid rahvusliku tööstuse ja kaubanduse arenemist, mis soodustas väike- ja keskkodanluse üleminekut tööliste ja talurahva poolele.

1947. a. suveks kuomintanglaste pealetung kaotas jõu. Kuomintangi vägede edasitung pandi seisma. 1947. a. juulis asus Rahvavabastusarmee kõikjal vastupealetungile.

Pidades üle kahe aasta raskeid pealetungilahinguid, millel pole sarnaseid oma ulatuse poolest, purustas Rahvavabastusarmee kuomintanglaste väed, vabastas kogu Põhja- ja Kesk-Hiina ja tungis Edela-Hiina territooriumile.

1949. a. sügiseks olid vabastatud niisugused suured poliitilised

ja tööstuslikud keskused, nagu Nanking, Šanghai ja Hankou. Otsustavalt muutus jõudude vahekord.

Kolme sõja-aasta jooksul kaotasid Kuomintanglased umbes 6 miljonit meest. Rahvavabastusarmee kasvas 1949. a. sügiseks 5 miljoni meheliseks, kuna Kuomintangi armee vähenes 1 miljoni meheni.

Tšiang Kai-ši ja tema «valitsus» põgenesid Taivanile Ameerika vägede kaitse alla, kes okupeerisid selle Hiina saare. Varsti oli kogu Hiina mandriosa territoorium puhastatud Kuomintangi vägede jäänustest.

Kujunesid tingimused uue, rahvaliku võimu kehtestamiseks Hiinas.

Hiina Rahvavabariigi väljakuulutamine. Kolmanda revolutsioonilise kodusõja käigus moodustus Hiinas ühtne demokraatlik rahvarinne töölistest, talupoegadest, intelligentsist, linna väikekodanlusest ja rahvuslikust (mittekompradoorsest) kodanlusest. Rahvarinne (mille aluseks oli tööliklassi ja talurahva liit) saavutas täieliku võidu Hiina reaktsiooni leeri üle, mille moodustasid feodaalid ja kompradoorne kodanlus ja mille eesotsas seisis kodanlik-mõisniklik Kuomintangi partei ning millel oli Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade toetus.

1949. a. septembri lõpul tuli Pekingis kokku Rahva Poliitiline Konsultatiivnõukogu, kus olid esindatud kõik ühtse demokraatliku rahvarinde poliitilised parteid ja kõik töötajate massiorganisatsioonid. Rahva Poliitiline Konsultatiivnõukogu valis Hiina Keskrahvavalitsuse, mille esimeheks sai kommunistliku partei ja kogu hiina rahva juht Mao Tse-dung.

1. oktoobril 1949. a. teatas Mao Tse-dung Pekingi keskväljakul Hiina Rahvavabariigi moodustamisest.

Rahva Poliitiline Konsultatiivnõukogu võttis vastu oma üldise programmi, milles olid kindlaks määratud Hiina revolutsiooni ülesanded. Selles programmis märgiti, et Hiina Rahvavabariik teostab rahvademokraatia diktatuuri, mida juhib tööliklass ja mis on rajatud tööliste ja talurahva liidule ning mis ühendab kõiki demokraatlikke klasse ja kõiki Hiina vähemusrahvusi.

Hiina ees seisvad peamised ülesanded olid määratud järgmiselt: imperialistlike maade kõikide privileegide likvideerimine; bürokraatliku kapitali¹ konfiskeerimine; feodaalsete ja poolfeodaalsete ekspluateerimisvormide likvideerimine põllumajanduses; riikliku majandussektori loomine ja kindlustamine.

¹ Bürokraatlik kapital — kompradoorsete riigikapitalistlike monopolide omand kuomintanglikus Hiinas. Nendele monopolidele kuulusid valitsuse pangad, terved hankiva ja töötleva tööstuse harud, tähtsamad transpordiliigid, tunduv osa sise- ja väliskaubandusest. Nad olid kokku kasvanud kuomintanglaste riigivõimu organitega ja tihedasti seotud nii välismaise, peamiselt ameerika, kapitaliga kui ka feodaalse maavaldusega.

Bürokraatliku kapitali kõige tüüpilisemateks esindajateks olid «neli perekonda» — Tšiang Kai-ši, Kung Siang-si, Sung Tsi-veni ja vendade Tšenide perekond, kes valdasid tohtu suuri rikkusi

Hiina Rahvavabariigi moodustamine tähistas Hiina revolutsiooni üleminekut kodanlik-demokraatlikult etapilt sotsialistliku revolutsiooni etapile.

Tänu sellele, et töölisklass tihedas liidus töötava talurahvaga võttis võimu maal enda kätte ja et tema poliitiline partei — Hiina Kommunistlik Partei — sai poliitilist võimu juhtivaks parteiks, muutus rahvademokraatlik diktatuur oma olemuselt üheks proletariaadi diktatuuri vormiks. Hiina jõudis kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärku.

Rahvademokraatliku riigi esmajärguliseks ülesandeks Hiinas oli antifeodaalse ja antiimperialistliku revolutsiooni lahendamata ülesannete teostamine ja tingimuste loomine järkjärguliseks üleminekuks sotsialistlikule ülesehitustööle.

§ 32. Sotsialistlik ülesehitustöö Hiina Rahvavabariigis

Hiina rahva edusammud rahvamajanduse taastamisel ja arendamisel. Uue Hiina ehitamine toimub erakordselt kiires tempos. Juba 1952. a. lõpuks oli põhiliselt lõpule viidud agraarreform kogu Hiina territooriumil (välja arvatud rahvuslikes piirkondades). Mõisnike maavaldus oli likvideeritud. Maata ja vähese maaga talupojad said üle 47 miljoni hektari mõisamaid. Rahvademokraatlik valitsus likvideeris kõik imperialistide privileegid Hiinas. Hiina rahva röövimisele ja ekspluateerimisele välismaiste kapitalistide poolt tehti lõpp.

Hiina taastas edukalt oma kestvates sõdades purustatud majanduse.

Juhtivaks jõuks Hiina majanduselus on sotsialistliku iseloomuga riiklik sektor.

Riiklik sektor Hiina Rahvavabariigi tööstuses tekkis Tšiing Kai-šile ja teistele nimekatele kuomintanglastele kuulunud ettevõtete (bürokraatlik kapital) konfiskeerimise arvel. 1952. a. moodustas riikliku sektori toodang 60% maa kogu tööstustoodangust, aga rasketööstuses moodustas riikliku sektori osa 80%.

1952. a. saavutasid Hiina Rahvavabariigi tööstus ja põllumajandus sõjaeelse taseme ja isegi ületasid selle veidi. 1953. a. algul asus hiina rahvas oma esimese viie aasta plaani teostamisele. Selle plaani eesmärgiks oli sotsialistliku, peamiselt rasketööstuse arendamine, selleks et rajada alus maa industrialiseerimisele. Plaanis oli ette nähtud tööstustoodangu üldmahu suurendamine 1957. a. kahekordseks, võrreldes 1952. a. tasemega, ja põllumajanduse toodangu suurendamine rohkem kui ühe kolmandiku võrra. Selle plaani järgi pidi ehitatama ja rekonstrueeritama ligi 3 000 tööstuslikku objekti. 500 suure tööstusettevõtte ehitamine pidi lõpetatama 1957. a.

Esimene viie aasta plaan pole mitte ainult täidetud, vaid ka ületatud. Töösse on rakendatud tunduvalt rohkem tööstuslikke

objekte, kui oli ette nähtud plaanis. Hiina toodab nüüd oma autosid, traktoreid, lennukaid, vedureid jne.

Hiinas on tekkinud niisugused rasketööstuse hiiglased, nagu varemest taastatud ning põhjalikult rekonstrueeritud Anšani metallurgiakombinaat.

Maal on ehitatud ja remonditud üle 8000 km raudteid. 1957. a. oktoobris avati Uhani raudteesild üle Jangtse jõe — kõige suurem sild Aasias, mis ühendas Põhja- ja Lõuna-Hiina raudteevõrgu.

Hiina Rahvavabariik on suurendanud tööstusliku tootmise aastail 1950—1958 ligikaudu kümnekordseks.

Tööstuse ja põllumajanduse tõusu alusel kasvab ka hiina rahva materiaalne heaolu. 1956. a. tõusis tööliste ja teenistujate keskmine töötasu 1952. a. tasemega võrreldes 37% võrra. Kasvasid ka talupoegade sissetulekud. Eriti suured on Hiina Rahvavabariigi edusammud hariduse ja kultuuri arendamisel. Hiina alg- ja keskkoolides õpib üle 65 miljoni lapse. Üle 62 miljoni talupoja tegeleb üldharidusliku õppusega. Hiina kõrgemates õppeasutustes õppis 1957. a. umbes 450 000 üliõpilast — kolm korda rohkem kui revolutsioonieelses Hiinas.

Sotsialistliku ülesehitustöö arenemine Hiina Rahvavabariigis.

Edusammud Hiina Rahvavabariigi rahvamajanduse taastamisel ja arendamisel löid vajalikud tingimused üleminekuks sotsialistlikele ümberkorraldustele nii maa tööstuses kui ka põllumajanduses.

Hiina Rahvavabariik toob palju uut ja omapärast sotsialistliku ülesehitustöö vormidesse ja meetoditesse. Hiina rahvavalitsus on välja kuulutanud ja teostab järjekindlalt kurssi eratööstuse ja kaubanduse rahulikuks ümberkorraldamiseks sotsialistlikuks omandiks. «Meetodid, mida me kasutame sotsialistliku revolutsiooni läbiviimisel, on rahulikud meetodid,» ütleb seltsimees Mao Tse-dung. «... meie maa tingimustes võib rahulike meetodite, see tähendab veenmis- ja kasvatusmeetodite kasutamiseega mitte ainult muuta individuaalset omandit sotsialistlikuks, kollektiivseks omandiks, vaid võib ka asendada kapitalistliku omandi sotsialistliku omandiga.»¹

1955. a. peale algas Hiina Rahvavabariigis kõikide kapitalistlike tööstus- ja kaubandusettevõtete ümberkujundamine era-riiklikeks segaettevõteteks. Juba 1956. a. lõpuks oli kapitalistlik tööstus ja kaubandus peaaegu täielikult ümber korraldatud era-riiklikuks tööstuseks ja kaubanduseks. Ettevõtete ja kaupluste endised omanikud asetati teenistujate olukorda ja neid hakati töö abil ümber kasvatama. Seitsme aasta jooksul saavad endised omanikud 5% nende poolt era-riiklikku ettevõttesse ühendamise juures paigutatud kapitali tulust.

Aastail 1955—1956 teostati põhiliselt ka käsitöünduse koopeerimine.

Suurt edu on Hiina Rahvavabariik saavutanud põllumajanduse

¹ «Pravda», 27. jaan. 1956. a.

sotsialistlikul ümberkorraldamisel. Hiinas on umbes 120 miljonit talu. 1957. a. keskpaigaks oli üle 97% taludest astunud kõrge-
mat, täiesti sotsialistlikku tüüpi põllumajanduslikesse tootmis-
kooperatiividesse. Maa ja põhilised põllutööriistad on nendes
kooperatiivides ühiskondlikuks omandiks. Kooperatiividesse luba-
takse ka endisi mõisnikke ja kulakuid, keda samuti töö abil ümber
kasvatatakse.

Hiina Rahvavabariigis teostatav rahulik üleminek sotsialis-
mile ei tähenda siiski, et seal puuduks klassivõitlus. Hiinas leidub
parempoolseid kodanlikke elemente, kes püüavad välja astuda
maa sotsialistliku arenemistee ja kommunistliku partei juhtiva
osa vastu. Kuid need püüded kukuvad paratamatult läbi.

1956. a. septembris toimunud Hiina Kommunistliku Partei
VIII kongress tegi kokkuvõtteid hiina rahva kangelaslikust võit-
lusest uue, sotsialistliku korra kehtestamise eest oma maal ja tööt-
as välja sotsialismi täieliku võidu poole edasiliikumise suure-
joonelise programmi.

Hiinas on sotsialistlik revolutsioon tootmisvahendite osas
juba põhiliselt lõpule viidud. Otsustava võidu on sotsialistlik
revolutsioon saavutanud ka poliitilisel ja ideoloogilisel rindel.
Sotsialistlik kord, millest Hiina parimad inimesed on aasta-
kümneid unistanud, on põhiliselt juba kehtestatud.

Vana Hiina oma sajandeid kestnud mahajäämuse ja rahva-
hulkade viletsusega on jäänud minevikku. Tänapäeval peab suur,
600-miljoniline hiina rahvas, keda juhib kommunistlik partei, võit-
lust selle eest, et muuta oma maa lähema 10—15 aasta jooksul
võimsaks ja õitsvaks sotsialistlikuks riigiks, kes omab kaasaegse
tööstuse, kaasaegse põllumajanduse ning kaasaegse teaduse ja
kultuuri.

Rahvademokraatliku Hiina suurte edusammude üheks olulise-
maks tingimuseks rahuliku majandusliku ülesehitustöö tandril on
tohtu suur igakülgne abi, mida talle annavad Nõukogude Liit
ja teised sotsialismileeri maad.

**Hiina Rahvavabariigi rahvusvaheline olukord. Nõukogude-Hiina
sõpruse tugevdamine.** Nõukogude rahvas osutas aastakümnete jook-
sul hiina rahvale moraalselt ja poliitilist toetust tema vabadus-
võitluses. Kuid kuomintangliku reaktssiooni Nõukogude-vastane
tegevus mürgitas korduvalt häid suhteid NSV Liidu ja Hiina
vahel. Hiina rahvarevolutsiooni võit löi eeldused Nõukogude-
Hiina kindla ja vankumatu sõpruse kehtestamiseks. Nõukogude
valitsus tunnustas esimesena Hiina Rahvavabariiki ja kehtestas
temaga diplomaatilised suhted. NSV Liidu järel tunnustasid Hiina
Rahvavabariiki kõik teised sotsialismimaad.

Nõukogude-Hiina sõprus on leidnud ereda väljenduse «Sõp-
ruse, liidu ja vastastikuse abistamise» lepingus, mis kirjutati alla
14. veebruaril 1950. a. Moskvas. Selle lepingu eesmärgiks on
ühendada nõukogude ja hiina rahva jõupingutused võitluses rahu

eest Kaug-Idas ja kogu maailmas, võitluses mõlema maa majanduse ja kultuuri tõusu eest.

1950. a. 14. veebruari leping muutis Nõukogude-Hiina sõpruse niisuguseks suureks ja võimsaks jõuks rahu kindlustamise ürituses kogu maailmas, millele ei leidu ega pole kunagi inimkonna ajaloos leidunud võrdset.

Nõukogude Liit osutab rahvademokraatlikule Hiinale suurt majanduslikku toetust. Nõukogude Liit aitab Hiinal üles ehitada oma suurtööstust. Nõukogude Liit varustab Hiinat määratu suures hulgal esmaklassilise, tehniliselt täiusliku tööstuse sisseseadega. Praegu aitab Nõukogude Liit ehitada Hiinal 211 suurtööstusettevõtet. Nõukogude Liit abistab Hiinat oma kogemustega majanduslikus ülesehitustöös, aitab tal kasvatada uue rahvaintelligentsi kaadrit jne.

Edukalt arenevad Hiina majandussidemed ka teiste sotsialismi-maadega. Sotsialistliku leeri maade erikaal Hiina väliskaubanduses moodustab rohkem kui 80%.

Nõukogude Liit kaitseb energiliselt rahvusvahelisel areenil suure hiina rahva õigusi, mida imperialistid püüavad kärpida.

Hiina rahvarevolutsiooni võit kutsus imperialistide hulgas esile ägeda raevu- ja vihapuhangu. Kõige vaenulikumal positsioonil uue Hiina suhtes on Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad. Nad keelduvad kangekaelselt tunnustamast Hiina rahvavalitsust ja toetavad reaktsioonilist Kuomintangi klikki, kes on kanda kinnitanud Taivani saarel.

Ameerika valitsevad ringkonnad ei lase rahvademokraatlikku Hiinat Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja hoiavad seal poliitilist laipa — Kuomintangi kliki esindajat.

Kuid rahva-Hiina rahvusvaheline seisund tugevneb iga aastaga. Hiina Rahvavabariik on kehtestanud sõbralikud suhted niisuguste maadega, nagu India, Birma, Indoneesia. Hiina Rahvavabariiki on tunnustanud Inglismaa, Norra, Taani ja paljud teised kapitalistlikud maad. 1957. a. olid Hiina Rahvavabariigil normaalsed diplomaatilised ja majanduslikud suhted 33 riigiga. Hiina Rahvavabariik peab kaubavahetust 68 maaga.

Tänapäeval ei saa lahendada rahvusvahelise poliitika, eriti Aasia pakilisi probleeme ilma Hiina Rahvavabariigi osavõtuta.

Hiina Rahvavabariik on rahu võimsaks kantsiks Kaug-Idas ja kogu maailmas.

§ 33. Korea Rahvademokraatliku Vabariigi ja Vietnami Demokraatliku Vabariigi moodustamine

Korea Rahvademokraatliku Vabariigi moodustamine ja aremine. 40 aastat oli Korea Jaapani imperialismi asumaa. Jaapani vallutajad röövisid halastamatult Korea elanikkonda ja lähendasid tema rahvuslikku kultuuri. 1945. a. augustis ajas Nõukogude

armee jaapani okupandid Koreast välja ning tõi korea rahvale kauaoodatud vabaduse.

Kuid Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade nõudmisel jaotati Korea kahte tsooni: esimese eest, mis asub 38. põhjalaiuskraadist põhja pool, vastutab Nõukogude armee ning teise tsooni eest, mis asub sellest jonest lõuna pool, vastutavad Ameerika Ühendriikide väed. Sellest ajast läks Korea kahe osa arenemine täiesti erinevat teed mööda.

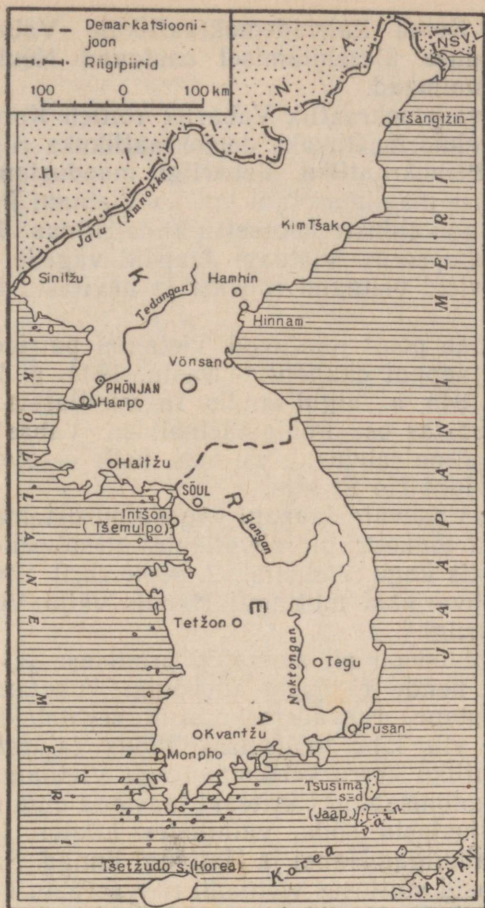
Põhja-Koreas tuli võimule töörahvas, keda juhtis töölisklass eesotsas marksistlik-leninlikel positsioonidel seisva Tööparteiga. 1948. a. septembris kogu Korea elanikkonna poolt valitud Korea Kõrgem Rahvakogu kuulutas Korea rahvademokraatlikuks vabariigiks, võttis vastu Korea Rahvademokraatliku Vabariigi konstitutsiooni ja valis tema valitsuse, kelle eesotsas oli Tööpartei juht Kim Ir Sen. Kuid Ameerika okupatsioonivõimud ei lubanud Korea Rahvademokraatliku Vabariigi konstitutsiooni kehtestamist Korea lõunaosas. Lõuna-Koreas pääses võimule Li Sõn Mani reaktsooniline valitsus, kes toetus Lõuna-Korea kodanlik-mõisniklikele ringkondadele ja oli täielikus sõltuvuses ameerika imperialistidest.

Põhja-Koreas teostati suuri sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi, mis muutsid põhjalikult maa kogu selle osa palge. Rahvavõimu organid teostasid agraarreformi. Maata ja vähese maaga talupojad said üle 1 miljoni hektari mõisamaid. Põhja-Koreas natsionaliseeriti suurtööstus, transport, pangad, kehtestati 8-tunniline tööpäev ja naised said võrdsed õigused meestega.

Lõuna-Koreas jäid tehased ja maa endiselt kapitalistide ja mõisnike valdusse. Ameerika monopolid haarasid enda kätte Lõuna-Korea rahvamajanduse võtmepositsioonid. Lõuna-Korea muutus tegelikult Ameerika imperialismi asumaaks.

1950. a. juunis vallandasid ameerika imperialistid ja Li Sõn Mani klikk agressiivse sõja Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vastu. Seda sõda alustades lootsid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad likvideerida rahvademokraatlik kord Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis ning saada enda kätte tähtis platsdarm edaspidiseks sissetungiks Hiinasse. Kuid Tööpartei poolt juhitud korea rahvas andis vallutajatele mehise vastulöögi. Põhja-Korea töörahvale tulid appi hiina rahva vabatahtlikud, kuivõrd Ameerika vägede tungimine Korea Rahvademokraatlikku Vabariiki kujutas endast otsest ohtu Hiina julgeolekule. Hiina rahva vabatahtlikud aitasid Korea Rahvaarmel lüüa tagasi Ameerika Ühendriikide ja nende liitlaste vägede pealetungi ning ajada agressorid välja Põhja-Korea territooriumilt.

Ameerika imperialism sai Koreas raske sõjalis-poliitilise lüüsaamise osaliseks. 1950. a. juunist kuni 1953. a. juulini kaotasid ameerika agressorid ja nende liitlased Koreas tapetute, haavatute ja vangivõetutena üle 1 miljoni mehe, kusjuures Ameerika Ühendriikide inimkaotused moodustasid 390 000 meest.

Korea.

1953. a. juulis olid Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased sunnitud alla kirjutama vaheahu-kokkuleppele Koreas.

Pärast vaheahu sõlmimist saavutasid Korea Rahvademokraatliku Vabariigi töötajad suuri edusamme rahuliku majandusliku ülesehitustöö rindel. Edukalt täideti vabariigi rahvamajanduse taastamise ja arendamise kolme aasta plaan. Tööstus- ja põllumajandusliku toodangu maht on sõjaelse taseme juba ületanud. Laieneb Korea Rahvademokraatliku Vabariigi talurahvahulkade liikumine oma elu sotsialistlikel alustel ümberkorraldamise eest. Juba 95% Korea Rahvademokraatliku Vabariigi taludest on astunud kõrgemat tüüpi põllumajanduslikesse tootmiskooperatiividesse, kus on ühistatud maa, kariloomad ja tähtsamad tööriistad. On kasvanud maa ja linna tööraha heaolu ja kultuuriline tase.

Suurt abi Korea Rahvademokraatlikule Vabariigile sotsialistliku majanduse ülesehitamisel osutavad Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad.

Korea Rahvademokraatlik Vabariik võitleb Korea ühendamise eest ühtseks rahvarmastavaks demokraatlikuks riigiks.

Vietnami Demokraatliku Vabariigi moodustamine ja arendamine. Kuni Teise maailmasõjani kuulus Vietnam Prantsuse imperialismi koloniaalvalduste koosseisu Indo-Hiinas. Teise maailmasõja alguses okupeeriti Vietnam Jaapani vägede poolt. Jaapani vallutajad röövisid vietnami rahvast ja hävitasid tema paremaid esindajaid.

Kommunistide poolt juhivad vietnami patrioodid alustasid partisanisõda jaapani okupantide vastu. 1944. a. loodi Vietnami Rahvaarmee. 1945. a. algul andis ta vaenlasele rea tugevaid lööke ning vabastas osa Põhja-Vietnamist. Vabastatud territooriumil loodi ajutine rahvuslik valitsus, kelle eesotsas oli kommunistliku partei juht Ho Si Min.

Põhja-Hiinas asuvate Jaapani vägede purustamine Nõukogude armee poolt oli tõukeks üldrahvalikule ülestõusule, mis haaras 1945. a. augustis kogu Vietnami. 2. septembril 1945. a. kuulutas Ho Si Min rahvarikkal miitingul Hanoi välja Vietnami Demokraatliku Vabariigi.

Augustirevolutsioon oli suunatud prantsuse ja jaapani imperialistide ning nende käsilaste ülevõimu kukutamisele, see oli imperialismivastane, rahvademokraatlik revolutsioon. See revolutsioon, mille viis läbi tööliklass liidus talurahvaga, lõppes rahvademokraatliku korra kehtestamisega Vietnamis.

Prantsuse kolonisaatorid üritasid taastada oma ülevõimu Vietnamis. Nad alustasid sõda, vallutades Lõuna- ja osa Põhja-Vietnamist, sealhulgas Hanoi ja Haifongi linnad. Prantsuse imperialistid kasutasid võitluses vietnami rahva vastu kodumaa reeturid, reaktioonilisi mõisnikke ja müüdavaid kodanlikke elemente, kes asutasid maa lõunaosas oma marionetliku riigi.

Vietnami rahvas oma kommunistliku partei juhtimisel, kes 1951. a. nimetati ümber Tööraha Parteiks, kaitses visalt oma noort vabariiki.

Vietnami Rahvaarmee mitte ainult ei löönud tagasi interven-tide pealetungi, vaid asus ise pealetungile. 1954. a. algul vabastas ta kogu Loode-Vietnami.

Prantsuse vägede lüüasaamised ja kogu maailma rahvaste võitlus «röpase sõja» lõpetamiseks Vietnamis sundisid Prantsuse valitsust alustama läbirääkimisi Ho Si Mini valitsusega. Suurriikide Genfi nõupidamisel 1954. a. suvel saavutati Vietnami Demokraatliku Vabariigi esindajate osavõtul kokkulepe rahu taastamise kohta Indo-Hiinas.

Selle kokkuleppe järgi tunnustati kolme iseseisvat riiki Indo-Hiina territooriumil (Vietnam, Laos, Kambodža). Põhja-Vietnami (Vietnami Demokraatliku Vabariigi territoorium) ja maa lõuna-

Juba aastail 1955—1956 saavutas vietnami rahvas esimesed võidud tööstuse arendamisel. 1955. a. suurenes tööstuslik tootmine 8 korda, võrreldes 1954. aastaga. Praegu ehitatakse Vietnami Demokraatlikus Vabariigis 40 uut tööstusettevõtet. Edukalt areneb kodutööstuslik tööstus, millel on Vietnami rahvamajanduses tähtis koht. Vietnami Demokraatliku Vabariigi valitsus soodustab eraettevõtete üleminekut riigi ja kapitalistide ühise juhtimise alla. Esimesed sammud selles suunas on juba tehtud.

Põhjalikud ümberkorraldused on toimunud ka Vietnami Demokraatliku Vabariigi põllumajanduses. 1953. a. lõpust peale viiakse ellu loosungit: «Maa peab kuuluma neile, kes seda harivad». Mõisnike klass on likvideeritud. Mõisnike maa on jaotatud 8 miljoni talupoja vahel. Vietnami Demokraatlikus Vabariigis on tehtud esimesed sammud põllumajanduse koopereerimiseks. Laialdaselt on levinud liikumine tööalase vastastikuse abistamise brigadide loomiseks.

Rahvavõim hoolitseb rahvusliku kultuuri arendamise eest. On kehtestatud tasuta kohustuslik algharidus. Hanois on avatud mitu kõrgemat õppeasutust.

Toetudes sotsialismimaade vennalikule abile, ületab Vietnami Demokraatlik Vabariik oma majanduslikku mahajäämust ja läheb järk-järgult üle sotsialismi ülesehitamisele.

Ameerika Ühendriikide valitsus takistab Vietnami rahulikkude ühendamist. Tõrjunud Prantsusmaa välja Lõuna-Vietnamist, muudavad Ameerika Ühendriigid seda osa Vietnamist oma sõjaliseks baasiks, et alustada agressiooni Hiina ja Vietnami Demokraatliku Vabariigi vastu ning avaldada survet neutraalsetele riikidele Lao-sele ja Kambodžale.

Vietnami Demokraatlik Vabariik peab võitlust oma maa rahuliku taasühendamise eest.

Mongoolia Rahvavabariik

Mongoolia Rahvavabariik on esimene rahvademokraatlik riik, mis tekkis Aasias. Minevikus oli Mongoolia äärmiselt mahajäänud maa. Tema rahvamajanduse peamiseks haruks oli loomakasvatus. Põlluharimine oli algelisel tasemel. Tööstust peaaegu ei olnudki. Maal valitsesid feodaalsuhted. Maa ja kariloomad — maa peamine rikkus — olid vaimulike ja ilmalike feodaalide käes. Maa töötav elanikkond — araadid (talupojad-karjakasvatajad) — kannatas viletsust ja nälga ning oli peaaegu viimseni kirjaoskamatu. 1921. a. toimus Mongoolias rahvarevolutsioon. Araadid ja käsitöölised kukutasid Rahvapartei juhtimisel, kelle asutajateks olid silmapaistvad mongoolia revolutsionäärid Suhe-Bator ja Tšoi-balsan, ning Punaarmee otsesel relyastatud teotusel välismaiste imperialistide ja kohalike feodaalide ülevõimu ning võtsid võimu enda kätte. 1924. a. kuulutati Mongoolia rahvavabariigiks.

Mongoolia Rahvavabariik on töörahva (araatide-karjakasvatate, tööliste ja käsitööliste) riik, kes hävitas imperialistliku ja feodaalse ikke ning kindlustab maa arenemist sotsialismi suunas, minnes mööda kapitalismi staadiumist.

Pärast rahvarevolutsiooni võitu toimusid Mongoolia Rahvavabariigis suured sotsiaal-majanduslikud ümberkorraldused. Feodaalne klass likvideeriti. Maa ja kariloomad anti araatidele. Tehti esimesed sammud kaasaegse tööstuse ja transpordi loomiseks. Uued ettevõtted on riigi omandiks. Tõsiseid võite saavutati rahvahariduse ja rahvusliku kultuuri arendamisel.

Teise maailmasõja ajal andis mongoolia rahvas oma panuse võitluses fašistlike agressoritega. Mongoolia Rahvavabariigi relvastatud jõud võtsid osa Jaapani vägede purustamisest Kirde-Hiinas.

Sõjajärgsel perioodil laiendas Mongoolia Rahvavabariik veelgi oma tööstust. Rahvamajandusse paigutatud kapitalimahutused on 1956. a. suurenenud 4 korda, võrreldes 1941. aastaga. Mongoolia Rahvavabariigi territooriumile on ehitatud 1114 km pikkune raudteemagistraal, mis ühendab NSV Liitu Hiinaga. Rahvas nimetab seda magistraali «sõpruse teeks». Tööliste arv oli 1956. aastaks suurenenud 1940. aastaga võrreldes enam kui 4 korda.

Mongoolia Rahvavabariigi põllumajanduses suureneb sotsialistlik sektor. Käesoleval ajal on maal umbes 700 põllumajanduslikku ühistut, kuhu kuulub üks kolmandik kõigist araatide maa- ja pidamistest.

NSV Liit ja teised sotsialismimaad osutavad mongoolia rahvale suurt abi tema võitluses uue elu ehitamise eest.

12. peatükk

UUTE ISESEISVATE RIIKIDE TEKKIMINE AASIAS JA AAFRIKAS

Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine. Uheks tähtsamaks maailma-ajalooliseks sündmuseks sõjajärgsel perioodil on imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine.

Juba Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon andis sellele süsteemile tugeva hoobi. Oktoobrirevolutsiooni mõjul alustasid Aasia ja Aafrika rahvad võitlust iseseisvuse eest. Algas kogu koloniaalsüsteemi kriis.

Pärast Teist maailmasõda fašistliku Saksamaa ja Itaalia, samuti imperialistliku Jaapani lüüasaamise tulemusena tugevdasid koloniaal- ja sõltuvate maade rahvad veelgi oma vabadusvõitlust. Selle võitluse edukusele aitasid kaasa niisugused tegurid, nagu imperialistliku süsteemi nõrgenemine ning Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade jõudude kasvamine.

Tohutu suurt mõju koloniaal- ja sõltuvate maade vabadus-

liikumise arenemisele avaldas Hiina rahvarevolutsiooni võit. Liikuma hakkas kogu Aasia.

Võitlusse koloniaalse rõhumise vastu tõusid ka rahvad Aafrika mandril, mida kunagi nimetati «magavaks kontinendiks».

Aasias ja Aafrikas toimuvad sügavad muutused põhjustasid seda, et aastasadu püsinud koloniaalimpeeriumid hakkasid lagunema. Lagunemas on Briti impeerium. Üle 80% Inglismaa poolt rõhutatud elanikkonnast (India, Pakistan, Birma ja Tseilon Aasias ning Sudaan ja Gana Aafrikas) heitsid endalt kolonialismi ikke.

Kiiresti toimub Prantsuse koloniaalimpeeriumi lagunemine.

Üle poole Prantsuse koloniaalimpeeriumi varem orjuses olevast elanikkonnast (Süüria, Liibanon, Vietnam, Laos, Kambodža Aasias ning Tuneesia, Maroko ja Guinea Aafrikas) on saavutanud iseseisvuse.

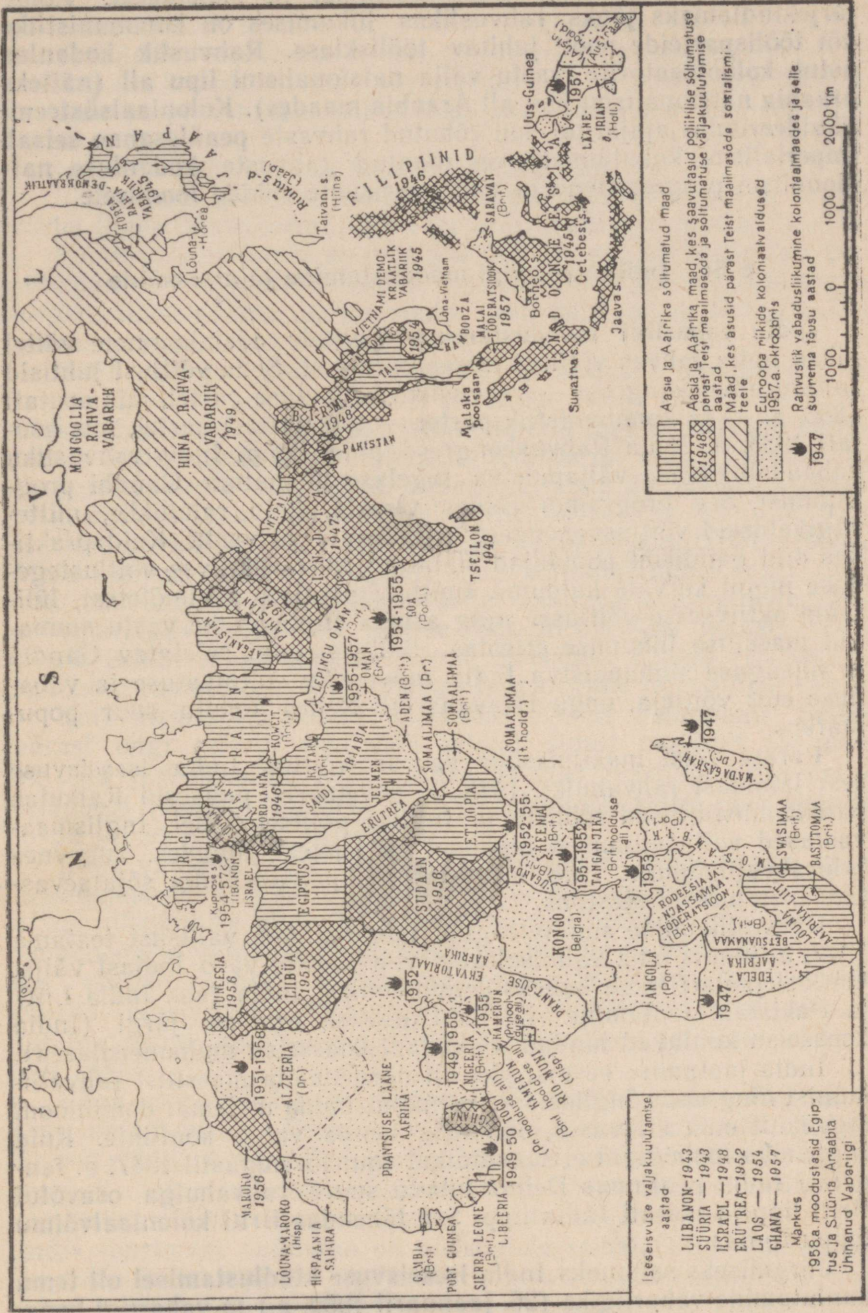
Hollandi koloniaalimpeerium on pärast Indoneesia vabariigi moodustamist tegelikult lagunenu.

Ajalugu on tõstnud päevakorda koloniaalsüsteemi täieliku likvideerimise.

Aasias ja suures osas Aafrikas (peamiselt selle mandri põhjaosas) on kujunemas iseseisvate riikide süsteem. Aasia ja Aafrika poliitilisel kaardil on Teise maailmasõja järgseil aastail tekkinud ligi kolmkümmend uut riiki. Nende poolt saavutatud riikliku ja rahvusliku sõltumatuse astme ning majandusliku ja ühiskondliku korralduse iseärasuste poolest võib neid maid jaotada kolme rühma. Esimese rühma moodustavad riigid, mis on saavutanud mitte ainult rahvusliku, vaid ka sotsiaalse vabaduse ja on asunud sotsialismi ülesehitamise teele töölisklassi juhtimisel, kelle eesotsas seisavad kommunistlikud või töölisparteid (Hiina Rahvavabariik, Korea Rahvademokraatlik Vabariik, Vietnami Demokraatlik Vabariik). Need maad on sotsialismi maailmasüsteemi üheks osaks.

Teise rühma moodustavad maad, kes on võitnud kätte oma riikliku sõltumatuse ja püüavad arendada oma rahvuslikku majandust. Need maad teostavad iseseisvat poliitikat, kaitsevad rahu ja rahvusvahelist koostööd. Nende maade valitsuste eesotsas seisavad rahvusliku kodanluse esindajad (India, Indoneesia, Birma, Egiptus, Süüria ja mõned teised maad). Kolmanda rühma moodustavad maad, kes on formaalselt saanud riikliku iseseisvuse, kuid kes on sõlminud ebavõrdsed kokkulepped imperialistlike riikidega ja on ühinenud imperialistide poolt loodud sõjaliste blokkidega. Nende maade iseseisvus ja suveräänsus on piiratud (Filipiinid, Jordaania ja teised).

Imperialistid püüavad säilitada oma mõju maades, kes on endalt heitnud kolonialismi ikke. Nad püüavad kindlustada oma ülevõimu neile allesjäänud kolooniates. Ent rahvuslik vabadusliikumine Aasia ja Aafrika maades kasvab päevast päeva. Sellesse liikumisse on laiade töörahvahulkade kõrval kaasa tõmmatud ka intelligents ja rahvuslik kodanlus. Rahvuslikule liikumisele

Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine pärast Teist maailmasõda.

osutab abi teatav osa vaimulikkonnast ja mõisnikest. Kõige järjekindlamaks jõuks rahvuslikus liikumises on kommunistlike või töölispartei poolt juhitud töölisklass. Rahvuslik kodanlus astub kolonisaatorite vastu välja natsionalismi lipu all (näiteks araabia natsionalismi lipu all Araabia maades). Koloniaalsüsteemi likvideerimise ajajärgul, kui rõhutatud rahvaste pealesanne seisab imperialismi kukutamises, on rõhutatud rahvaste kodanluse natsionalism progressiivne ja viib iseseisvate riikide loomisele.

§ 34. India vabariigi moodustamine ja arenemine

India vabariigi moodustamine. Paljude aastakümnete vältel pidas India rahvas võitlust iseseisvuse eest. Seda võitlust juhtisid India Rahvuskongress — rahvusliku kodanluse partei, mis asutati 1885. a. — ja kommunistlik partei — töölisklassi partei, mis asutati 1933. a. India Rahvuskongress pidas kinni India rahvusliku vabadusliikumise väljapaistva tegelase Mahatma Gandhi programmi. See programm eeldas visasid, kuid rahulikke, mittevägivaldseid võitlusvahendeid kolonisaatorite vastu. Kuid praktikas olid gandismi pooldajad sunnitud rahva aktiivse võitlustegevuse mõjul kõrvale kalduma «mittevägivalla» põhimõtetest, lülituma aktiivsesse võitlusse ning asuma Inglise ikke vastu suunatud massilise liikumise etteotsa. Sellega ongi seletatav Gandhi ja niisuguse silmapaistva India rahvusliku sõltumatuse ja vabaduse eest võitleja, nagu Džavaharlal Nehru tohtu suur populaarsus.

Pärast Teist maailmasõda haaras võitlus India iseseisvuse eest laialdasi rahvahulki. 1945. a. novembris puhkesid Kalkutas barrikaadivõitlused tööliste ja Inglise politsei vahel. Inglismaavastased väljaastumised toimusid ka teistes linnades. Tugevnes talurahvaliikumine. 1946. a. veebruaris puhkes India sõjalaevastiku meremeeste ülestõus.

Rahvaliikumine sundis Inglise leiboristlikku valitsust teatama 1947. a. juunis oma valmisolekust viia Inglise väed Indiast välja. Ühtlasi jaotati India kaheks dominiooniks: India (ehk India Liit) ja Pakistan. Jaotamine viidi läbi usulise tunnuse järgi (India koosseisu kuuluvad hindud, Pakistani koosseisu muhameedlased).

India jaotamise eesmärgiks oli nõrgendada massilist rahvaliikumist ning anda Inglismaale võimalus hoida mõlemat dominiooni tegelikult oma alluvuses, õhutades nende vahel konflikte. Kuid Inglismaa manöövrud ei saavutanud edu. 15. augustil 1947. a. langetati India pealinnas Delhis tohtu suure rahvahulga osavõtul Briti lipp ja heisati India lipp. See tähendas Briti koloniaalvõimu lõppu Indias.

Järgmiseks sammuks India iseseisvuse kindlustamisel oli tema kuulutamise vabariigiks (26. jaanuaril 1950. a.) ja vabariigi konstitutsiooni vastuvõtmine. Konstitutsioon kuulutas välja üldise vali-

misõiguse ja kodanlik-demokraatlikud vabadused: kõigi kodanike võrdõiguslikkuse seaduse ees, sõna-, ühinemise jne. vabaduse. Seadusandlik võim Indias kuulub parlamendile ja täidesaatev võim valitsusele, kes on vastutav parlamendi ees. 1950. a. India konstitutsioon peegeldab maa kodanlikku majanduslikku ja poliitilist korda.

India on liiduriik, mis koosneb 14 osariigist.

Valitsevaks parteiks Indias on India Rahvuskongress. Selle partei liider Džavaharlal Nehru on India valitsuse juhiks.

Kommunistlik partei on oma jõu ja mõju poolest massidele teiseks poliitiliseks parteiks Indias. Ta astub välja kolonialismi tagajärgede otsustavama likvideerimise eest, kuid toetab Nehru valitsuse rahuarmastavat välispoliitikat.

India sise- ja välispoliitika. India majanduslik olukord pärast Inglise ülevõimu alt vabanemist oli raske. Kõige tähtsamad tööstusharud, pangad ja suur osa istandusi olid inglise ja teiste välismaiste kapitalistide käes. Rahvuslik tööstus oli nõrgalt arenenud. Maal ei jätkunud toiduaineid. Selleks et saada üle majanduslikest raskustest ja luua alus rahvusliku majanduse arendamisele, töötas Nehru valitsus välja esimese viie aasta plaani (1951—1955). India valitsus püüdis kõigepealt tõsta põllumajanduse taset. Selleks otsustati läbi viia maareform ja «kinnistada maa neile, kes seda harivad». Mõisnikele (nende käes oli üle 70% maast) jäeti ainult isiklik maa, kuna ülejäänud mõisamaa kuulub väljaostmisele ning jaotatakse vähese maaga talupoegade ja rentnike vahel.

Kuid maareform kohtab mõisnike ägedat vastupanu. Sellepärast ongi reform seni läbi viidud ainult osaliselt ja maa on ikka veel mõisnike käes. Indias on veel praegugi väga palju talupoegi (1956. a. oli neid kuni 70 miljonit), kellel pole sugugi maad ja kes töötavad sulastena.

India valitsus võtab tarvitusele abinõusid ülesharitava maa laiendamiseks. Selleks teostatakse soode kuivendamise ja kuivade alade niisutamise töid. Paljudes külates ehitatakse talupoegade jõududega ja valitsuse abiga kanaleid, tamme ja teid. India valitsus asutab riiklikke katsefarme, mis levitavad talupoegade hulgas eesrindlikke tootmismeetodeid. Valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõud on tõstnud teraviljade ja teiste kultuuride saake.

Väga suurt tähelepanu pöörab India valitsus rahvusliku tööstuse arendamisele. Esimese viie aasta plaani kohaselt ehitati mõned riiklikud ettevõtted (veduritehas, laevaehitustehas, raudteevagunite tehas ja teised). On alustatud mitme hüdroelektrijaama ehitamist, millel on suur tähtsus maa rahvamajandusele. Uue India suurimaks ehituseks on nõukogude spetsialistide juhtimisel ja nende projekti järgi ehitatav suur metallurgiatehas Bhilai. See tehas hakkab andma kuni 1,3 miljonit tonni terast aastas (s. t. niisama palju, kui toodeti 1955. a. kogu Indias).

1956. a. aprillis asus India ellu viima teist viie aasta plaani, mis pöörab peatähelepanu rasketööstuse arendamisele.

Plaanis on ette nähtud riikliku sektori kiirendatud arendamine tööstuses erasektori kõrval, mis peab olema riigi kontrolli all. India valitsuse otsuse kohaselt peavad tähtsamad tööstusharud (sõja-, nafta-, söe-, mustmetallurgia ja raskemasinatööstus) ning raudtee- ja õhutransport alluma eranditult riigile. Teistes tööstus- ja transpordiharudes hakkavad tegutsema nii riiklikud kui ka eraettevõtted.

Teine viie aasta plaan näeb ette maareformi lõpuleviimise ja põllumajanduse edasiarendamise.

Andes kõik jõu oma maa ülesehitamisele, on india rahvas huvitatud rahust. India teostab rahu ja sõpruse poliitikat kõikide maade suhtes, ta astub välja erinevate süsteemidega riikide rahu-liku kooseksisteerimise poolt.

India on kehtestanud sõbralikud suhted Hiina Rahvavabariigiga. Hiina Rahvavabariigi Riiginõukogu peaministri Tšou En-lai külaskäigu ajal Indiasse 1954. a. formuleeriti rahuliku kooseksisteerimise viis printsiipi, mis said Hiina Rahvavabariigi ja India vaheliste suhete aluseks. Need viis printsiipi («pantša šila») on järgmised: 1) teineteise territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse vastastikune austamine; 2) vastastikune mittekaletungimine; 3) mittevaheselegamine teineteise siseasjadesse; 4) võrdsus ja vastastikune kasusaamine; 5) rahulik kooseksisteerimine.

Need viis printsiipi said laialdaselt tuntuks ja need kiideti heaks kõikide rahuarmastavate maade poolt, nende hulgas ka Nõukogude Liidu poolt.

India valitsus astub järjekindlalt välja agressiivsete sõjaliste blokkide loomise poliitika vastu ja lükkab tagasi kõik Ameerika Ühendriikide ja teiste agressiivsete maade katsed tõmmata Indiat nendesse blokkidesse. Sõjajärgsetel aastatel on kujunenud kindel Nõukogude—India sõprus. See sõprus tugevneb veelgi uute kokkulepete sõlmimise tulemusena India ja NSV Liidu vahel, mis näevad ette Nõukogude Liidu omakasupüüdmatut majanduslikku abi Indiale.

Nõukogude—India sõprus on tähtsaks garantiiks rahu säilitamisel kogu maailmas.

§ 35. Birma ja Indoneesia sõltumatuse väljakuulutamine

Vabariigi Birma Liit moodustamine. Birma oli kuni 1948. aastani Inglise koloonia. 1942. a. okupeeriti Birma jaapani militaristide poolt. Inglise koloniaalvõimud põgenesid koos oma vägedega Indiasse. Birma rahvas asus ise võitlusele jaapani okupantide vastu. Sellest võitlusest võtsid aktiivselt osa tööliklass, talurahvas ja rahvuslik kodanlus, kes ühinesid 1944. a. Rahva Vabaduse Anti-fašistlikusse Liigasse. 28. märtsil 1945. a. algas Birmas selle liiga

juhtimisel üldrahvalik ülestõus jaapani okupantide vastu. Pärast seda tungisid Birmasse Inglise ja Ameerika väed. Inglise imperialistid püüdsid Birmas taastada endist koloniaalkorda, kuid birma rahva otsustav võitlus sundis Inglismaad sellest loobuma ja tunnustama Birma iseseisvust. 4. jaanuaril 1948. a. kuulutati endine Inglise koloonia pidulikult iseseisvaks vabariigiks, mille nimeks sai Birma Liit. Samuti nagu India, nii on ka Birma kodanlik vabariik, kus võimul on rahvusliku kodanluse esindajad. Seadusandlik võim Birmas kuulub parlamendile. Täidesaatvat võimu teostab valitsus.

Birma sise- ja välispoliitika. Pärast vabariigi moodustamist asus töökas birma rahvas kindlalt iseseisva arenemise teele.

Birma valitsus püüab vähendada välismaise kapitali osatähtsust maa majanduselus. Valitsuse poolt osteti ära mõned välismaised kompaniid, kes olid Birmat paljude aastakümnete jooksul röövinud. Riik natsionaliseeris iga liiki transpordi ning suhkru- ja tsemenditööstuse. Maal ehitatakse paljusid uusi era- ja riiklikke ettevõtteid.

Välismaisel kapitalil on siiski veel tähtsad positsioonid Birma majanduselus. Kuid osa imperialistide varanduse minek Birma riigi kontrolli alla kindlustab tema suveräänsust ja laiendab ühtlasi rahvusliku kodanluse positsiooni.

Suure tähtsusega on vastuvõetud seadus osa suurmõisnikele kuuluva maa natsionaliseerimise kohta väljaostuhinna eest ja selle maa jaotamine vähese maaga talupoegade ja rentnike vahel. Selle seaduse teostamise tulemusena said 141 000 talupoja, rentniku ja sulase perekonda väikesed maatükid. Maareformi täielikule teostamisele osutavad vastupanu mõisnikud.

Birma valitsus laiendab majanduslikke ja kaubanduslikke sidemeid kõikide maailma maadega, sealhulgas ka sotsialismileeri maadega. Oma suhetes teiste maadega peab ta kinni rahuliku kooseksisteerimise viiest printsiibist. Birma valitsus astub välja agressiivsete blokkide loomise vastu.

Oma olemasolu esimesest päevast peale on sõltumatul Birmal sõbralikud suhted Nõukogude Liiduga. Nõukogude Liit tunnustas esimeste hulgas Birma Liidu riiklikku sõltumatust ja osutab talle sellest ajast peale igakülgselt abi.

Indoneesia vabariigi moodustamine ja tema võitlus interventidega. Indoneesia oli 350 aastat Hollandi koloonia. Hollandi kolonisaatorite võimutsemine oli Indoneesia majandusliku mahajäämuse peamiseks põhjuseks.

1942. a. tungisid Jaapani väed Indoneesiasse ja okupeerisid selle. Osa indoneesia mõisnikest ja kodanlusest hakkas töötama koos okupantidega. Kuid rahvahulgad võitlesid jaapani militaristide vastu. Indoneesias kujunes laialdane rinne patriootilistest jõududest (töölised, talupoegadest, linna väikekodanlusest ja rahvuslikust kodanlusest) võitluseks iseseisvuse eest. Selle rinde eesotsas seisid Indoneesia Kommunistlik Partei — juba

1920. a. loodud töölisklassi partei — ja rahvusliku kodanluse huvi-
sid väljendav Rahvuslik Partei.

Nõukogude vägede võit fašistliku Saksamaa üle ja NSV Liidu sõtta-astumine Jaapani vastu innustasid indoneesia rahvast otsustavale võitlusele okupantide vastu. 1945. a. augustis algas Indoneesias rahvuslik-vabastuslik ülestõus, mis oli suunatud imperialismi ja kolonialismi vastu. 17. augustil 1945. a. kuulutati välja Indoneesia iseseisvus.

Indoneesia rahva võit kutsus välja Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Hollandi imperialistide viha. Nad organiseerisid noore vabariigi vastu relvastatud interventsiooni. Indoneesias maabusid algul Inglise ja seejärel Hollandi väed, kes vallutasid rea Indoneesia tähtsaid piirkondi. Intervendid püüdsid noort vabariiki lüüa. Reaktsioonilised mõisnikud ja kompradoorne kodanlus olid valmis kolonisaatoritega kokku leppima. Kuid rahvahulgas jätkasid võitlust.

Indoneesia rahva kangelaslik vastupanu ja kõikide maade progressiivsete inimeste protestid sundisid Hollandi valitsust sõjategevust lõpetama ja tunnustama lõpuks Indoneesia vabariiki. Holland säilitas oma võimu ainult Lääne-Iriani (Uus-Guinea lääneosa) üle, mis aga peab kuuluma Indoneesiale.

1950. a. võeti vastu Indoneesia ajutine konstitutsioon. Selle konstitutsiooni järgi on Indoneesia kuulutatud ühtseks vabariigiks. Seadusandlik võim kuulub ühekojalisele parlamendile, mis valitakse üldiste valimiste teel. Täidesaatev võim kuulub valitsusele. 1945. aastast peale on Indoneesia eluaegseks presidendiks välja-
paiste Aasia riigitegelane Sukarno.

Indoneesias on võimul Rahvuslik Partei (rahvusliku kodanluse partei). Teda toetavad kommunistlik partei ja kõik teised demokraatlikud parteid ja rühmitused.

Indoneesia vabariigi sise- ja välispoliitika. Praeguse ajani tunneb Indoneesia tohutu suuri raskusi nii poliitilises kui ka majanduslikus elus. Välismaisel monopolistlikul kapitalil on Indoneesias väga tugevad positsioonid. Viimastel aastatel on Indoneesia vabariik võtnud tarvitusele mitmeid abinõusid majandusliku sõltumatus saavutamiseks. Vabariigi valitsus on natsionaliseerinud paljud tähtsad ettevõtted. Nii natsionaliseeriti Hollandi lennukompanii ja suur osa raudteeliinidest. Indoneesia valitsus on kehtestanud oma kontrolli mäetööstuse üle. 1956. a. oktoobris natsionaliseeriti naftaallikad Sumatra põhjaosas, mis kuulusid Inglise-Hollandi kompaniidele. 1953. aastast alates viiakse läbi tähtsamate elektri-
jaamade järkjärgulist natsionaliseerimist. On alustatud mitmete uute tööstusettevõtete ja elektri-
jaamade ehitamist.

Põllumajanduse arendamises omab suurt tähtsust 1954. a. vastuvõetud seadus, mille järgi talupojad võivad kasutada välismaalaste-mõisnike maid, kuid seniajani pole talupojad veel maad saanud.

Indoneesia rahval tuleb ületada sisemaiste reaktsiooniliste jõu-

dude ägedat vastupanu. Reaktsioonilised elemendid püüavad lõhestada maa rahvuslikku ühtsust, nõudes üksikutele saartele «iseseisvust» vabariigi suhtes.

Eriti märgatav on reaktsionääride aktiivsus Indoneesia vabariigi piirkondades, kus asuvad välismaalaste ettevõtted ja istandused (Lääne-Jaava, Põhja-Sumatra). Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad osutavad Indoneesia reaktsioonilistele jõududele otsest toetust, selleks et sundida Indoneesiat astuma agressiivsesse sõjalistesse blokkidesse ja lõpetama võitlust kolonialismi vastu.

Kuid Indoneesia vabariik teostab iseseisvat välispoliitikat. Ta astub välja agressiivsetest sõjalistest blokkidest osavõtu vastu. Indoneesia on sõbralikes suhetes Hiina Rahvavabariigi, India ja teiste Aasia ja Aafrika maadega. Sõpruse ja koostöö suhted on kujunenud Indoneesia ja Nõukogude Liidu vahel. NSV Liit osutab Indoneesiale laialdast majanduslikku abi.

Ameerika Ühendriikide agressiivne tegevus Kagu-Aasia maade vastu ja rahvaste võitluse tugevnemine kolonialismi vastu. Iseseisvate riikide moodustamine Kagu-Aasias põhjustas ärevust Ameerika Ühendriikide, Inglise ja Prantsuse imperialistide hulgas. Selleks et siduda neid riike oma poliitika agressiivse kursiga ja takistada nende sõltumatuse kindlustamist, tegid Ameerika Ühendriigid nendele ja mõnedele teistele maadele ettepaneku sõlmida «Kagu-Aasia kaitse leping» (inglisekeelse nimetuse esitähete järgi nimetatakse seda SEATO).

India, Indoneesia, Birma ja Tseilon keeldusid osa võtmast sellest agressiivsest blokist. Lepingu selle bloki (SEATO) loomise kohta kirjutasid 1954. a. septembris alla Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Austraalia, Uus-Meremaa ja kolm Ameerika Ühendriikidest sõltuvat Aasia riiki: Pakistan, Filipiinid ja Tai. SEATO leping on suunatud Aasia rahvaste rahvusliku vabadusliikumise vastu; ta näeb ette vahelesegamist Kagu-Aasia maade siseasjadesse.

Vastuseks imperialistide sepitsustele otsustasid Aasia maad ühendada oma jõupingutused Aafrika maadega, et anda vastulöök imperialistidele.

1955. a. aprillis toimus Bandungis (Indoneesias) 29 Aasia ja Aafrika maa konverents. Nendes maades elab üle poole kogu maailma elanikkonnast. Imperialistide ja nende mõnedes Aasia maades asuvate käsilaste püüded konverentsi tööd nurja ajada kukkusid läbi. Bandungi konverents astus välja rahvusliku rõhumise vastu, ta kiitis heaks rahuliku kooseksisteerimise printsiibid ning astus välja Aasia ja Aafrika maade sõltumatuse ja vabaduse kaitseks. Bandungi konverentsil oli ajalooline tähtsus. Ta näitas eraldalt Aasia ja Aafrika mandri rahvaste püüet teha igaveseks lõpp kolonialismile ja katsetele selle taaselustamiseks sõjaliste blokkide näol. Bandungi konverentsil oli suur tähtsus Aasia ja Aafrika uute riikide iseseisvuse kindlustamisel.

§ 36. Iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas. Egiptuse vabariigi moodustamine ja arenemine

Iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas. Pärast koloniaalsüsteemi kokkuvarisemist Aasias tugevdasid imperialistid Aafrika riisumist. Kuid ka Aafrika maades arenes rahvuslik vabadusliikumine koloniaalse rõhumise vastu.

Üheks Aafrika maade rahvusliku sõltumatuse eest peetava võitluse keskuseks pärast Teist maailmasõda sai Põhja-(Araabia-) Aafrika. 1952. a. kuulutati iseseisvaks endine Itaalia koloonia Liibüa. Suure ulatuse saavutas rahvuslik vabadusliikumine Marokos, Tuneesias ja Alžeerias. Neis maades loodi töötajate ja rahvusliku kodanluse ühtne imperialismivastane rinne.

Prantsuse imperialistid püüdsid lõhestada rahvuslikku vabadusliikumist teatava osa rahvusliku kodanlusega kokkuleppimise teel. Kuid need katsed kukkusid läbi. Marokos algas ülestõus prantsuse kolonisaatorite vastu. Seda ei läinud korda isegi suurte maaväe ja õhujõudude üksustega maha suruda. Prantsuse valitsus oli sunnitud astuma marokolastega läbirääkimistesse ja tunnustama 1956. a. märtsis Maroko iseseisvust. Pärast Prantsuse Maroko ühinemist varem Hispaaniale kuulunud Maroko osaga moodustus iseseisev Maroko riik, mille eesotsas seisab sultan.

1956. a. oli Prantsusmaa sunnitud tunnustama ka Tuneesia iseseisvust, mis kuulutati 1957. a. demokraatlikuks vabariigiks. 1958. a. oktoobris kuulutati Guinea sõltumatuks vabariigiks.

Rahvuslik vabadusliikumine saavutas võidu ka mõnedes Inglise kolooniates. 1956. a. algul saavutas pärast pikaajalist võitlust sõltumatuse Sudaan, mis kuulutati vabariigiks. 1957. a. märtsis sai Inglise koloonia Kullarannik visa rahvusliku sõltumatuse eest peetava võitluse tulemusena dominiooni õigused ja muutus tegelikult iseseisvaks Gana riigiks.

Nii tekkis Aafrikas lühikese aja jooksul mitu uut riiki. Neis maades elab üle 60 miljoni inimese ja nende territoorium moodustab 30% kogu Aafrika mandri territooriumist. See on Aafrika rahvaste suur võit. Kuid nendel maadel seisab veel ees võitlus täieliku sõltumatuse eest, imperialistidega sõlmitud orjastavatest kokkulepetest vabanemise eest, nende territooriumil asuvate välismaiste sõjaliste baaside likvideerimise eest.

Aafrika rahvad jätkavad võitlust kolonialismi vastu. Selle võitluse avangardis sammub alžeeria rahvas, kes juba üle kahe aasta kaitseb õigesti oma maa vabadusele ja sõltumatusele.

Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus. Egiptuse vabariigi moodustamine. Pärast Teist maailmasõda ja eriti viimasel ajal võib tähele panna rahvusliku vabadusliikumise kasvu Lähis- ja Kesk-Ida maades. 1946. a. saavutasid iseseisvuse Süüria ja Liibanon, mis olid enne Prantsuse kolooniad. Otsustavalt tõusis võitlusele kolonisaatorite vastu üles egiptuse rahvas. Kuni 1952. aas-

tani kujutas Egiptus endast Inglismaast sõltuvat maad. Inglismaa kasutas Suessi kanalit ja selle tsoonis asuvaid sõjalisi baase ülevõimu säilitamiseks Egiptuse ja teiste Araabia maade üle.

Inglismaa tegutses liidus egiptuse kompradoorse kodanluse ja feodaalidega, kes püüdsid säilitada oma maad ja võimu miljonite egiptuse talupoegade üle. Imperialistide tähtsaks toetuspunktiks oli kuninga õukond. Egiptuse rahvahulgad nõudsid tungivalt inglise vägede väljaviimist Suessi kanali tsoonist ja maa sõltumatuse taastamist.

1951. a. tõusid võitlusele okupantide vastu kõik maa patriootilised jõud. Hakkasid tekkima vastupanuliikumise salgad. Egiptuse töölisel keeldusid töötamast okupantide heaks ja lahkusid Suessi kanali piirkonnast. Revolutsiooniline käärimine haaras ka sõjaväe.

23. juulil 1952. a. tõusid üles Kairo garnisoni väeosad. Ülestõusnud vägede eesotsas seisis ohvitseride-patriootide salaorganisatsioon, mida juhtis Gamal Abdel Nasser. Sõjaväge toetasid rahvahulgad. Ülestõusnud sõjaväed sundisid kuningas Farukit troonist loobuma ja maalt lahkuma. Monarhia kukutamine Egiptuses oli raskeks hoobiks imperialismile ja tema pooldajatele. Imperialismivastast ja antifeodaalset iseloomu kandva rahvusliku juulirevolutsiooni kõige tähtsamaks tulemuseks oli Egiptuse kuulutamine vabariigiks 18. juunil 1953. a.

Vabariigi presidendiks valiti Gamal Abdel Nasser.

Egiptuse vabariigi sise- ja välispoliitika. Egiptuse valitsus pöörab suurt tähelepanu põllumajanduse arendamisele ja maa industrialiseerimisele. Valitsuse otsuse kohaselt konfiskeeriti kuningliku perekonna ja kõrgemate aukandjate maavaldused. 1952. a. väljaantud seaduse põhjal osteti suurmõisnikelt ära osa maid ja jaotati need talupoegade vahel. Selle reformiga anti hoop suurfeodaalidele. Egiptuse valitsus kavatseb laiendada haritava maa pinda Egiptuse põuaste piirkondade niisutamise arvel.

Egiptuse valitsus soodustab rahvusliku tööstuse loomist. On kavatsusel ehitada mitmeid keemia- ja masinaehitustehaseid, ehitusmaterjalide ettevõtteid, uusi raud- ja maanteid.

Egiptus teostab iseseisvat välispoliitikat, mille eesmärgiks on oma rahvusliku sõltumatuse kindlustamine. Ta astub välja Araabia maade ühtsuse eest võitluses kolonialismi vastu. Egiptuse valitsus on kehtestanud tihedad poliitilised ja majanduslikud sidemed Araabia riikidega.

Egiptuse rahva mehine võitlus iseseisvuse eest avaldab tohutu suurt mõju Araabia maade rahvuslikule vabadusliikumisele.

Araablaste ja kõikide Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste vabadusliikumise mahasurumiseks klopsisid inglise-Ameerika imperialistid kokku Bagdadi pakti. See pakt moodustati 1955. a. ja sellele kirjutasid alla Inglismaa, Türgi, Iraak,¹ Pakistan ja Iraan. Egiptus

¹ 1958. a. juulis moodustatud Iraagi vabariik astus sellest paktist välja.

ühes mitmete teiste Araabia maadega astus otsustavalt välja Bagdadi pakti vastu.

Egiptuse valitsus on kehtestanud sõbralikud suhted NSV Liidu, Hiina Rahvavabariigi ja teiste sotsialismimaadega.

Oma sõltumatuse kindlustamiseks natsionaliseeris Egiptuse valitsus 26. juulil 1956. a. Suessi kanali kompanii. Enamik maailma riike tunnistas Egiptuse valitsuse tegevuse seaduslikuks. Kuid Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael astusid välja Egiptuse vastu. Kasutades tüli Suessi kanali pärast tahtsid imperialistlikud suurriigid anda hoopis Egiptusele ja sundida teda ning teisi Lähis- ja Kesk-Ida rahvaid loobuma võitlusest sõltumatuse eest ning pidurdada sellega koloniaalsüsteemi lagunemist selles piirkonnas. 1956. a. oktoobri lõpul alustasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael sõda egiptuse rahva vastu. Kuid see relvastatud agressioon lõppes läbikukkumisega. Egiptuse rahvas osutas tema territooriumile tunginud interventide vägedele kangelaslikku vastupanu. Kogu progressiivne inimkond toetas Egiptust. Nõukogude Liit esitas agressoritele tõsise hoiatuse. Kõik see sundis neid agressiooni lõpetama ja tunnustama Egiptuse suveräänseid õigusi.

Sõja ajal Egiptuse vastu esinesid Ameerika Ühendriigid petlikult kolonialismi vastastena. Kuid peagi ilmutasid nad oma tõelist palet, kuulutades oma õigust vahele segada Lähis- ja Kesk-Ida maade siseasjadesse («Eisenhoweri doktriin»). Ameerika Ühendriigid püüavad kehtestada Lähis- ja Kesk-Idas oma ülevõimu, asendades seal pankrotti jäänud endisi kolonisaatoreid. Seejuures toetuvad ameerika imperialistid reaktsoonilistele feodaalidele mahajäänud Araabia ja teistes maades. Araabia maad osutavad ameerika imperialistidele otsustavat vastupanu. Mehisuse ja kindluse eeskujuna andis Süüria rahvas, kes lükkas tagasi kõik Ameerika Ühendriikide ja Türgi ähvardused. Imperialistidel ei õnnestu peatada rahvaste vabadusliikumise võimsat voolu.

Vastuseks kolonisaatorite sepitsustele liituvad Aasia ja Aafrika rahvad veelgi tihedamini ja aktiveerivad oma võitlust rahvusliku sõltumatuse ja vabaduse eest. Seda demonstreeris eredalt 45 Aasia ja Aafrika maa solidaarsuse konverents, mis toimus Kairos 1957. a. lõpul. Konverents rõhutas Aasia ja Aafrika rahvaste ustavust Bandungi printsipiidele ja nende kindlat otsust teha lõpp kolonialismile; konverents kuulutas kogu maailmale, et kõikidel rahvastel on õigus vabadusele ja sõltumatusele.

Araabia Ühinenud Vabariigi moodustamine. Ühine võitlus kolonialismi vastu liidab Araabia maade rahvaid. Viimasel ajal on nendes maades alanud liikumine ühtse Araabia riigi loomise eest. Selle algatasid Egiptuse ja Süüria parlamendid, avaldades üksmeelselt heakskiitu niisuguse riigi loomisele. 1. veebruaril 1958. a. kirjutasid Egiptuse president Gamal Abdel Nasser ja Süüria president Sukri Kuatli Kairos alla deklaratsioonile Egiptuse ja Süüria ühinemise kohta ühtseks riigiks Araabia Ühinenud Vabariigi nime all. Sellel riigil on ühine parlament, ühine valitsus ja ühine

armee. Samal ajal teatati, et Egiptus ja Süüria jätavad ukсед lahti igale Araabia riigile, kes soovib ühineda nendega liidu või föderatsiooni vormis, et kaitsta ühiselt araabia rahvaid imperialistliku agressiooni eest.

21. veebruaril 1958. a. toimus Egiptuses ja Süürias üldrahvalik plebistsiit. Nende maade elanikkond kiitis üksmeelselt heaks Araabia Ühinenud Vabariigi loomise ja valis Gamal Abdel Nasser selle presidendiks. Ühinenud Araabia Vabariiki on tunnustanud NSV Liit, Hiina Rahvavabariik, India ja teised riigid.

1958. a. märtsis kirjutati Damaskuses alla kokkuleppele Araabia Ühinenud Vabariigi ja Jeemeni kuningriigi liidu loomise kohta. Selle liidu liikmesriigid säilitavad neile omased riiklikud jooned ning valitsusvormi. Kuid nad teostavad ühtset välispoliitikat ja neil on ühised relvastatud jõud.

Araabia Ühinenud Vabariigi loomine aitab kaasa imperialismivastase võitluse tugevnemisele Lähis-Idas ning araabia rahvaste vabanemisele koloniaalikest.

PEAMISED KAPITALISTLIKUD MAAD PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

---

13. peatükk

AMEERIKA ÜHENDRIIGID PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

§ 37. Ameerika Ühendriikide majanduslik ja poliitiline arenemine sõjajärgsel perioodil

Teise maailmasõja ajal ei langenud Ameerika linnadele mitte ühtki pommi. Ameerika Ühendriikide inimkaotused rinnetel ei ületanud õnnetusjuhtumite ohvrite arvu rahu ajal. Sõda oli Ameerika monopolidele enneolematu rikastumise allikaks.

Ameerika Ühendriikide tootmisvõimsus kasvas sõja-aastail kahekordseks. Ameerika imperialistid koondasid enda kätte üle poole kogu kapitalistliku maailma tööstustoodangust, poole nafta- ja terasetoodangust, kolmandiku maailma kaubandusest, kolmveerandi maailma kullatagavaradest. Monopolide kasumid sõja-aastail ulatusid 60 miljardi dollarini.

Monopolide huvides võtsid valitsus ja kongress vastu rea tööstevastaseid seadusi. Nii võeti 1943. a. vastu seadus, mille järgi streigid sõja ajal olid keelatud. Sama seadusega piirati ka ametiühingute tegevust.

Ameerika Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad suhtusid vaenulikult NSV Liidusse. Need ringkonnad tahtsid, et Nõukogude Liit sõja käigus maksimaalselt nõrgeneks. Sel eesmärgil venitasid nad teise rinde avamisega. Lend-leasi alusel saadeti Nõukogude Liidule kolm korda vähem varustust kui Inglismaale. Sõdades fašistlike riikidega, astusid nad hitlerlastega mitu korda salajastesse läbirääkimistesse ja olid valmis fašistidega Nõukogude riigi huvide arvel kokku leppima.

Teistsugusel seisukohal sõja ajal olid Ameerika Ühendriikide laiad töötajate hulgad. Kommunistliku partei, progressiivsete ametiühingute ja teiste demokraatlike organisatsioonide üleskutsel võitles ameerika rahvas vaimustusega fašistlike agressorite vastu. Üle 11,5 miljoni Ameerika kodaniku, sealhulgas ligi 1 mil-

jon neegrit, oli relvade all. Umbes 15 000 ameerika kommunisti ja kommunistlikku noort sõdis ennastsalgavalt rindel. Paljud neist langesid lahinguväljal, paljusid autasustati vapruste ja kangelastegude eest.

Ameerika rahvas soovis siiralt tihedat sõjalist koostööd Nõukogude Liiduga ja nõudis teise rinde kiiremat avamist.

Ameerika Ühendriikide majanduslik arenemine pärast Teist maailmasõda. Sõjajärgsel perioodil on Ameerika Ühendriikides tugevnenud tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess. Enne sõda töötas ettevõtetes, mille tööliste arv oli üle 10 000, 13% kõikidest töölistest. Pärast sõda on niisugustesse ettevõtetesse koondunud juba üle 30% kõikidest Ameerika Ühendriikide töölistest.

Ameerika Ühendriikide majandusele on ka pärast sõda iseloomulik ebakindlus. Elavnemise perioodid vahelduvad tootmise languse perioodidega. 1945. a. vähenes tootmine 1943. aastaga võrreldes ühe kolmandiku võrra. 1949. a. hakkas tekkima uus majanduskriis, mille katkestas sõda Koreas. 1957. aastast alates vapustavad ameerika majandust jälle kriisinähtused.

Kogu aeg võib tähele panna tootmise alakoormatust. Isegi parimail sõjajärgseil aastail oli töötleva tööstuse tootmisaparaat koormatud kõigest kahe kolmandiku ulatuses.

Suurt osa Ameerika Ühendriikide majanduses mängib võidurelvastumine kui tootmise suurendamise ja monopolistidele kõrgeimate kasumite kindlustamise vahend. Sõjalise toodangu osa Ameerika Ühendriikide tööstustoodangu üldmahus ulatus 20—25%. Mõned tööstusharud (lennuki-, raadio-, autotööstus jt.) täidavad peamiselt sõjalisi tellimusi.

Võidurelvastumine läheb ameerika rahvale kalliks maksma. Maksimumajate taskust pumbatakse iga aasta välja relvastumise jaoks 30 kuni 50 miljardit dollarit. Seevastu on monopolide kasumid sõjaajaga võrreldes kasvanud peaaegu kaks korda.

Majanduse militariseerimine on Ameerika imperialismi edasise roiskumise kõige ilmekamaks näitajaks.

Poliitilise reaktsiooni tugevnemine Ameerika Ühendriikides. Pärast Teist maailmasõda on Ameerika Ühendriikides vaheldumisi võimul olnud demokraatlik ja vabariiklik partei.

Ameerika Ühendriikide presidendiks pärast Roosevelti surma (1945. a. aprillis) sai Truman. 1952. a. novembris valiti Ameerika Ühendriikide presidendiks vabariikliku partei kandidaat Eisenhower.

Kuid sõltumatult sellest, missugune partei on võimul, täidab Ameerika Ühendriikide riigiaparaat monopolistliku kapitali tahet. Vahetuvad küll valitsejad, kuid muutumatuks jääb monopolide kõikvõimsus. Maa majanduslikku ja poliitilist elu kontrollib Töösturite Rahvuslik Assotsiatsioon ja Kaubanduspalat. Monopolid avaldavad survet Ameerika Ühendriikide kongressile ja valitsu-

sele ka lobbistide kaudu. Lobbistid (parlamendikuluaaride tegelased, ingliskeelsest sõnast lobby — kuluaarid) on monopolide palgalised agendid. Nad ostavad ära kongressmane, valitsuse liikmeid ja riigiaparaadi ametnikke. Nende tegevus on Ameerika Ühendriikides seaduslikuks tunnustatud. Lobbistid mängivad sõjajärgsel perioodil nii suurt osa poliitikas, et neid nimetatakse Ameerika Ühendriikide «kolmandaks kojaks».

«Ameerika elulaadi» lahutamatuks osaks on gangsterlus. Gangsterid¹ ajavad nurja ja suruvad maha streike, terroriseerivad elanikkonda ning õiendavad arveid progressiivsete tegelastega.

Laiategevusvälja on omandanud politseinuhid. Föderaalne juurdlusbüroo on loonud maal üldise nuhkimise ja salakaebuste režiimi. Ameerika kodanikelt on võetud 136 miljonit sõrmejälge.

Töölisklassi vaoshoidmiseks on Ameerika Ühendriikides vastu võetud terve rida töölistevastaseid seadusi. 1947. a. kirjutas Truman alla käskkirjale riigiametnike «lojaalsuse» kontrollimise kohta. Kõik progressiivselt häälestatud isikud aetakse riigiasutustest minema. Võeti vastu Taft-Hartley seadus, mis tegelikult keelab streigid. Ametiühingutele keelati ka fondide loomine töötutele abi osutamiseks. Seadus nõuab kommunistide kõrvaldamist ametiühingute juhtkonnast. 500 000 ametiühingute töötajat pidid andma vande all allkirja selle kohta, et nad ei ole kommunistid.

Varsti ilmus MacCaren-Woodi seadus «sisemise julgeoleku» kohta. Selle seaduse põhjal loodi eriline ametkond «õonestustegevuse» kontrollimiseks. Seadus nõuab kommunistide kohustuslikku registreerimist.

Ameerika Ühendriikides tegutseb mitusada fašistlikku organisatsiooni. Kõige suuremad neist on «Ameerika Leegion», «Ku-Klux-Klan» ja «Valgete Kodanike Nõukogud». Fašistlikud elemendid on kindlalt kanda kinnitanud vabariiklikus ja demokraatlikus parteis, valitsuses ja kongressis. Ameerika Ühendriikides valitseva poliitilise reaktsiooni kõige ilmekamaks näitajaks on makkartism. Vabariiklane-senaator MacCarthy «sai kuulsaks» progressiivsete elementide tagakiusamise organiseerimisega. Ameerika progressiivseid inimesi kutsutakse välja «Ameerika-vastase tegevuse» uurimise komisjoni. Makkartism on samuti fašismi ameerikalik variant. Pärast Teist maailmasõda muutuvad Ameerika Ühendriigid ikka enam politseilik-sõjaväeliseks riigiks.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika sõjajärgsel perioodil on äärmiselt agressiivne. Tema eesmärgiks on Ameerika imperialismi maailmavalitsuse kehtestamine.

---

¹ Gangster — bandiit, bandiidijõugu liige.

§ 38. Ameerika Ühendriikide töötavate hulkade olukord ja võitlus sõjajärgsel perioodil

Töölisklassi ja farmerite olukord. Keskmise elatustase on Ameerika Ühendriikides kõrgem kui teistes kapitalistlikes maades. See on seletatav paljude põhjustega. Nende hulka kuuluvad: Ameerika Ühendriikide valitsev seisund kapitalistlikus maailmas, koloniaal- ja sõltuvate maade röövimine ja lõpuks see, et Ameerika Ühendriikide territooriumil ei ole toimunud purustavaid sõdu.

Aga elu ei ole Ameerika Ühendriikides mitte kõigi jaoks ühesugune. Suhteliselt kõrge keskmise elatustaseme taga peituvad teravad sotsiaalsed kontrastid. Käputäis rikkaid upub luksusesse, kuid töötavatel rahvahulkadel puudub kõige hädavajalikum. Tugevasti vähendatud ametlike andmete järgi ei ole $\frac{2}{3}$ ameerika perekondadest vajalikku elatismiinimumi ja normaalseid korteritingimusi. Sõjajärgsel perioodil võib Ameerika Ühendriikides tähele panna maksude pidevat kasvamist. Ainuüksi 6 aasta jooksul, mil oli presidendiks Truman, võeti rohkem makse kui eelneva 156 aasta jooksul. Kõige selle juures kasvavad laiatarbekaupade hinnad iga aastaga. Elukallidus Ameerika Ühendriikides on sõjaelse tasemega võrreldes kasvanud kahekordseks.

Suureks nuhtluseks ameerika töölisklassile on tööpuudus. Täieliku tööpuuduse all kannatajate arv sõjajärgsel perioodil kõigub 3 kuni 6 miljoni vahel aastas. Ameerika Ühendriikides on ka palju osaliselt töötuid.

Ainult töölisklassi koorekihil (töölisaristokraatial) on olemas küllaldane elatismiinimum. Niisugune on tõeline pilt ameerika tööliste elust.

Iga aastaga vähenevad farmerite sissetulekud. Samaaegselt suureneb farmerite võlgnevus pankadele. Iga aastaga tugevneb monopolide sissetung põllumajandusse. Monopolid vähendavad meelevaldselt põllumajandussaaduste kokkuostuhindu ja tõstavad tööstuskaupade, masinate ja väetiste hinda. Monopolide sissetung põllumajandusse põhjustab farmerite massilist laostumist. Kümne aasta jooksul (1940—1950) laostus ja «kadus jäljetult» 700 000 farmerite majapidamist Ameerika Ühendriikides.

Neegrite olukord Ameerika Ühendriikides. Ameerika Ühendriikides elab umbes 17 miljonit neegrit (10% maa elanikkonnast).

Kaks kolmandikku neegritest elab kompaktse massina lõunaosariikides, «musta vööndi» piirkonnas. Seal moodustavad nad elanikkonna enamuse. Teine osa neegreid on laiali paisatud mööda kogu maad.

Neegrite olukord Ameerika Ühendriikides on väga raske. Lõunas tegelevad nad peamiselt põllumajandusega, kuid maad omavad ainult 10% neegertalupoegadest. Ülejäänud rendivad maad orjastavatel tingimustel valgete plantaatorite käest. Tööstuses teevad neegrid tavaliselt kõige raskemat tööd, kuid saavad kaks korda vähem palka kui valged töölised.

Neegritest elanikkonna suhtes jätkub rassilise diskrimineerimise (õiguste piiramise) poliitika. Neegritel ei ole tegelikult valimisõigust. Neil ei ole valgetega võrdseid õigusi töö- ja töötasu küsimustes. Neegrite hirmutamiseks rakendatakse ikka veel lintšikohut. Laialdaselt praktiseeritakse segregatsiooni (neegritele alandav eraldumine valgetest). 49-st osariigist 32-s on eraldi koolid neegri- ja valgete laste jaoks. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus tegi otsuse, et rassiline segregatsioon üldkoolides on lubamatu. Kuid lõunaosariikide valged rassistid ei täida seda otsust. 1957. a. septembris toimus tragöödia Little Rocki linnas (Arkansase osariik). Loomastunud rassistid tõkestasid väikestele neegrilastele koolitee. Linnades võivad neegrid elada ainult neile eraldatud getos (erikvartalid neegrite jaoks).

Viimastel aastatel on neegrid hakanud massiliselt protesteerima segregatsiooni vastu. Lõunaosariikides boikoteerisid nad edukalt autobussikompaniisid, kes eraldasid oma autobussides kohad «ainult valgete jaoks». Hoolimata ähvardustest ja terrorist on neegrid hakanud getodest «valgetesse» kvartalitesse ümber kolima. Neegritöölised hakkavad aktiivselt osa võtma streigivõitlustest.

Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei on esitanud järgmise programmi neegrite vabastamiseks: istanduste-süsteemi hävitamine ja neegrite varustamine maaga; võrdne tasu võrdse töö eest; valimismaksu kaotamine lõunaosariikides; lintšimise, segregatsiooni ja diskrimineerimise keelamine.

Neegrite liikumine on ameerika töötajate demokraatlike õiguste eest peetava üldise võitluse koostisosaks.

Streigivõitlus. Ameerika Ühendriikide tööliklass võitleb visalt oma elatustaseme tõstmise eest. Hoolimata töölistevastastest seadustest ning Ameerika Tööföderatsiooni ja Tootmisametiühingute Kongressi reaktsiooniliste liidrite sabotaažist kasvab streigiliikumine. Kümne aasta jooksul pärast Teist maailmasõda toimus Ameerika Ühendriikides umbes 48 000 streiki, millest võttis osa üle 30 miljoni inimese. See on kolm korda rohkem kui kümne aasta jooksul enne Teist maailmasõda. Streikijate peamiseks nõudmisteks on: töötasu tõstmine, pensionifondide loomine, Taft-Hartley töölistevastase seaduse kaotamine.

Viimastel aastatel põimub ameerika tööliste võitlus oma majanduslike huvide eest üha enam võitlusega rahu eest, uue maailmasõja ohu ja maa fašiseerimise vastu. Suurt osa maa ühiskondlikus elus etendavad progressiivsed ametiühingud, kes on Tootmisametiühingute Kongressist välja heidetud fašismi- ja sõjavastase võitluse pärast. Ameerika Tööföderatsioonis ja Tootmisametiühingute Kongressis kasvab reaaliikmete rahulolematu reaktsiooniliste ametiühinguliidrite lõhestava poliitikaga. Tegevusühitsuse idee haarab miljoneid ameerika töölisi. Võttes arvesse tööliste tungi ühtsusele, ühendasid Ameerika Tööföderatsiooni ja Tootmisametiühingute Kongressi juhid 1955. a. lõpul need

kaks Ameerika Ühendriikide ametiühingu-keskust. Kuid Ameerika Tööföderatsiooni ja Tootmisametiühingute Kongressi ühinemine ei muutnud nende poliitikat. Nad toetavad endiselt Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade reaktioonilist sise- ja agressiivset välispoliitikat.

Kommunistliku partei võitlus rahu ja rahva demokraatlike õiguste eest. Ameerika rahva huvide kõige järjekindlamaks kaitsjaks on kommunistlik partei. Mitte juhuslikult ei ole reaktioonäride vihased kallaletungid suunatud kõigepealt ameerika kommunistide vastu. Ameerika pimedusejüngrid on seadnud enda ette teostamatu ülesande — Ameerika Ühendriikides kommunism välja juurida.

Suurt kahju kommunistlikule parteile tekitas Earl Browderi revisionistlik rühmitus. Browder ja tema mõttekaaslased hakkasid sõja ajal uuesti propageerima Ameerika kapitalismi erandlikkuse «teooriat». Risti vastu V. I. Lenini õpetusele imperialismist kui roiskuvast ja surevast kapitalismist väitis Browder, et monopolid Ameerika Ühendriikides viivat maad edasi mööda progressi teed. Browderi pealekäimisel saadeti Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei tegelikult laiali tema «kommunistlikuks poliitiliseks assotsiatsiooniks» ümberorganiseerimise sildi all. Kuid partei tervetel jõududel, eesotsas William Fosteri ja Eugene Dennisega, läks korda partei taastada.

1949. a. mõisteti Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei Rahvusliku Komitee 11 liikmele (eesotsas Dennisega) mitmesuguse tähtajaga vanglakaristused.

1954. a. kirjutas Ameerika Ühendriikide president Eisenhower alla seadusele kommunistlikult parteilt igasuguste poliitiliste ja juriidiliste õiguste äravõtmise kohta. Tõsi küll, Ameerika Ühendriikide Ülemkohus ei tunnistanud seaduslikuks kommunistliku partei kuulutamist «õonestusorganisatsiooniks». Kuid kommunistliku partei legaalne tegevus on muutunud erakordselt raskeks.

Hoolimata jälitamisest, terrorist ja provokatsioonidest peab Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei visa võitlust rahva eluliste huvide eest.

1957. a. veebruaris toimus New Yorgis Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei XVI kongress. Enne kongressi elavnesid parteis jälle revisionistid ja parempoolsed oportunistid. Nad jutlustasid jälle kommunistliku partei «hariduslikuks assotsiatsiooniks» muutmise ideed. Kuid kongressil anti vastulöökk likvidaatorklikele meeoludele. Reaktsiooni plaanid, mis olid rajatud Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei lõhestamisele ja likvideerimisele, kukkusid läbi. Kongress kinnitas ameerika kommunistide ustavust marksismi-leninismi ideoloogiale. Kongress töötas välja võitlusprogrammi monopolide ohjeldamiseks ja monopolidevastase rahvakoalitsiooni loomiseks, eesotsas töölikklassiga. Sellesse koalitsiooni peavad kuuluma ametiühingute liikmed, far-

merid, neegrid ja väikeettevõtjad, kes laostuvad monopolide surve all, samuti teadlased ja kultuuritegelased.

Otsustati kommunistliku partei Rahvusliku Komitee asukoht üle viia New Yorgist Chicagosse, Ameerika Ühendriikide suu-
masse tööstuskeskusse.

14. peatükk

INGLISMAA PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

§ 39. Inglismaa majanduslik ja poliitiline olukord pärast sõja lõppu

Teise maailmasõja ajal ähvardas hitlerlik Saksamaa tõsiselt Inglismaa julgeolekut ja tekitas talle suurt kahju.

Enesekaitse huvides ja oma rahva surve all nõustusid inglise valitsevad ringkonnad koostööga NSV Liiduga hitlerismivastases sõjas. Kuid nad ei olnud siirad ja ausad Nõukogude Liidu liitlased. Koos Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondadega viivitasid nad teise rinde avamisega Euroopas ja olid valmis hitlerliku Saksamaaga NSV Liidu arvel kokku leppima. Sõja lõpul andis inglise valitsuse juht Churchill feldmarssal Montgomery'le käsu koguda kokku Saksa armee poolt mahajäetud relvad, et anda need hitlerlastele uuesti kätte võitluseks NSV Liidu vastu. Inglise imperialistid ei unustanud ka oma tulusid. Monopolide kasumid kasvasid sõja ajal peaaegu kahekordseks.

Hoopis teisiti käitus sõjas inglise rahvas. Inglise töötajad olid kindlasti otsustanud võidelda koos NSV Liiduga ühise vaenlase — Saksa fašismi vastu. Nad talusid vapralt vaenlase pommirünnakuid ning töötasid vabrikutes ja tehastes nurisemata 10—12 tundi päevas, et ainult kiiremini saavutada võit vaenlase üle. Töölisklassi jõupingutuste tulemusena suurenes inglise sõjatööstuse toodangu maht 5 korda. Inglise armee sõdurid ja ohvitserid ilmutasid kõrget distsiplineeritust ja võidutahet. Inglise rahvas nõudis oma valitsuselt visalt teise rinde kiiremat avamist Euroopas ja kõikide teiste kohustuste ausat täitmist Nõukogude Liidu ees. Inglismaa Kommunistlik Partei mobiliseeris kõik maa jõud Saksa fašismi ja Jaapani militarismi kiiremaks purustamiseks.

Inglismaa majanduslik olukord sõjajärgsel perioodil. Inglismaa tuli sõjast välja tugevasti nõrgestatuna. Inglismaale sõja läbi tekkinud materiaalne kahju moodustas umbes 1/4 maa rahvuslikust rikkusest. Inglismaa riigivõlg kasvas 7 miljardilt naelsterlingilt 24 miljardile naelsterlingile. Inglismaa võlgnes mitte ainult Ameerika Ühendriikidele, vaid ka dominioonidele.

Suureks löögiks inglise imperialismile oli rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus koloniaal- ja sõltuvates maades. Sõjajärgsel perioodil algas Suurbritannia koloniaalimpeeriumi lagune-

mine. Selle tagajärjel kaotasid Inglise monopolid tähtsad tooraineallikad ja müügiturud.

Tänu intensiivsele võidurelvastumisele, tööstusseadmete uuendamisele ja tööliklassi ekspuaterimise tugevdamisele suurenes Inglise tööstustoodang sõjajärgsel perioodil 1939. a. tasemega võrreldes 50% võrra. Kuid tootmise kasv toimub peamiselt niinimetatud «uute» tööstusharude arvel, mis on seotud ekspordi ja sõjaettevalmistustega (keemia-, elektrotehnika-, auto- ja lennukitööstus). «Vanades» tööstusharudes (tekstiili-, söe- ja laevaehitustööstus) aga võib tähele panna seisakut ja langust. Nii näiteks vähenes tekstiilitööstuse toodang 1939. a. võrreldes kaks korda, kivisöe kaevandamine langes madalamale 1913. a. tasemest. Suureks ohuks Inglise monopolidele on Ameerika konkurents. Ameerika imperialistid võtavad oma inglise «kolleegidelt» ära tähtsamad tooraine- ja kütuse- (eriti nafta-) allikad. Kui enne sõda läks Inglismaa arvele 80% Lähis-Ida naftatoodangust, siis praegu on valitseva seisundi selle piirkonna naftatoodangus haaranud enda kätte Ameerika monopolid.

Kuid Inglismaa on ikka veel üks maailma suurriike. Tööstustoodangu üldise mahu ning kauba- ja sõjalaevastiku tonnaaži poolest on ta kapitalistlikus maailmas teisel kohal (Ameerika Ühendriikide järel). Inglise imperialistid teevad meeleheitlikke jõupingutusi, et säilitada oma ikka veel määratu suurt koloniaalimpeeriumi. Nad peavad visa võitlust Ameerika Ühendriikide, Lääne-Saksamaa, Jaapani, Prantsusmaa ja teiste maade monopolidega tooraine- ja müügiturgude pärast, Inglismaa koha ja osa säilitamise pärast maailmapoliitikas.

Teine maailmasõda kiirendas veelgi tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsessi Inglismaal ning tugevdas finantsoligarkhia kõigvõimsust. Inglismaa majanduses võimutsevad jagamatult 50 kõige suuremat monopoli («50 gigandi klubi»).

Inglise riigiaparaat on tihedalt kokku kasvanud monopolidega, kes määravad nii riigi sise- kui ka välispoliitika. Monopolide huvides kannab Inglismaa üle jõu käivat relvastumise koormat. Hoolimata maa raskest majanduslikust olukorrast kulutab valitsus iga aasta tohutuid summasid sõjalisteks eesmärkideks.

Leiboristid võimul (1945—1951). 1945. a. juulis toimusid Inglismaal parlamendivalimised. Inglise rahvas kukutas nendel valimistel läbi konservatiivid — suurkapitali partei — ja andis oma hääled leiboristidele, kes lubasid hakata Inglismaal sotsialismi ehitama. Võimule tuli leiboristlik valitsus eesotsas Attleega.

Leiboristide võimuloleku ajal viidi läbi mõnede tööstusharude ja Inglise Panga natsionaliseerimine. Endised omanikud said rikkaliku tasu. Näiteks söetööstuse natsionaliseerimisel said kaevanduste omanikud 166 miljoni naelsterlingi suuruse kompensatsiooni, mis on tunduvalt suurem kaevanduste väärtusest. Ka raudteede natsionaliseerimine rikastas raudteekompaniide aktsionäre.

Nad said väljaostusummana 1 miljard naelsterlingit, mis ületab kahekordselt raudteede tegeliku väärtuse.

Makstes nii kallist hinda tööstuse osalise natsionaliseerimise eest, ei saanud inglise rahvas natsionaliseeritud ettevõtete pere-meheks. Need ettevõtted läksid kodanliku riigi kätte. Tegelikult on need ettevõtted suurmonopolide ripatsiks, varustades neid odava elektrienergia, gaasi, toorainega jne.

See ei olnud sotsialistlik, vaid kapitalistlik natsionaliseerimine. See natsionaliseerimine ei likvideerinud tootmisriistade ja -vahendite kapitalistlikku omandust.

Kapitalistide klassi huvides teostasid leiboristid töötajate eluliste huvide ründamise poliitikat. Otsesed maksud tõusid nende võimul olemise aastate jooksul 10 korda, kaudsed maksud 4 korda. Leiboristid surusid maha tööliste streike, kõrvaldasid kommuniste valitsusasutustest, sõjaväest ja sõjatööstusest. Leiboristid kiusasid taga rahu eest võitlejaid. 1950. a. keelas leiboristlik valitsus II ülemaailmse rahupooldajate kongressi läbiviimise Inglismaal.

Attlee valitsus lüüdis julmalt rahvuslikku vabadusliikumist Inglise kolooniates. Kuid Briti koloniaalimpeeriumi lagunemist tal vältida ei õnnestunud. India, Birma, Jordaania ja Tseilon saavutasid visas võitluses oma rahvusliku sõltumatuse.

Niisama reaktsiooniline oli leiboristide välispoliitika. Põhja-Atlandi sõjaline blokk loodi Attlee valitsuse aktiivsel osavõtul.

1948. a. suvel saabusid Inglismaale esimesed Ameerika sõjaõhujõudude üksused. Sellest ajast peale muutusid Briti saared Ameerika imperialismi sõjaliseks baasiks.

Leiboristliku valitsuse poliitika tekitas rahva hulgas sügavat rahulolematust. Valimistel 1951. a. novembris saavutasid konservatiivid enamuse parlamendis ja moodustasid oma valitsuse.

§ 40. Konservatiivid võimul. Töölis- ja demokraatlik liikumine Inglismaal sõjajärgsel perioodil

Konservatiivide sise- ja välispoliitika. Tulnud võimule, otsustas Churchill konservatiivne valitsus maksu mis maksab taastada Suurbritannia endine vägevus ja tõsta tema osa rahvusvahelisel areenil.

Selleks töötati välja eriline Inglismaa rahanduse «tervendamise» programm. Konservatiivid piirasid toiduainete ja tooraine importi ning vähendasid kulutusi tervishoiule, sotsiaalkindlustusele ja elamuehitusele.

Kuid konservatiivide majandusprogramm ei andnud soovitud tulemusi. Neil ei õnnestunud tervendada Inglismaa majandust ilma võidurelvastumise nõrgendamiseta.

Niisama tagajärjetud olid plaanid Briti koloniaalimpeeriumi säilitamiseks ja tugevdamiseks. Mingisugused repressioonid ega koloniaalsõjad ei suutnud peatada orjastatud rahvaste rahvus-

likku vabadusliikumist. Briti impeeriumi lagunemise protsess jätkus. 1952. a. vabanes Egiptus lõplikult Suurbritannia koloniaalsõltuvusest. Rahvusliku sõltumatuse saavutasid Sudaani, Pakistani, Gana ja Malaia rahvad. On käimas visa võitlus Inglise ülevõimust vabanemiseks Keenias, Briti Guayanas ja teistes Inglise kolooniates.

Rahvusliku vabadusliikumise mahasurumise poliitika ei tugevda Inglismaad, vaid ainult kurnab tema materiaalseid ja inimressursse ning suurendab rõhutatud rahvaste viha emamaa vastu.

1956. a. oktoobris alustas Edeni (Churchill läks 1955. a. aprillis erru) konservatiivne valitsus koos Prantsuse ja Iisraeli valitsusega agressiivset sõda Egiptuse vastu. Kuid see sõda ei õigustanud kolonisaatorite lootusi. Egiptuse vastu peetud sõja tulemusena jäi Inglismaa peaaegu ilma Lähis-Ida naftast. Tööstuse ja elanikkonna varustamine naftasaadustega vähenes tunduvalt. Bensini hind tõusis. Seejärel hakkasid tõusma leiva, piima, suhkru ja teiste toiduainete hinnad ning suurenes korteriüür. Rahandussüsteem lõi kõikumata. Inglismaa oli sunnitud paluma Ameerika Ühendriikidelt uut orjastavat laenu. Kallaletung Egiptusele kutsus esile inglise rahva tormilise meelepaha. Selles olukorras oli Eden sunnitud erru minema (jaanuaris 1957). Konservatiivide valitsust hakkas juhtima Harold Macmillan.

Macmillani valitsus ei loobunud pankrotistunud jõupoliitikast.

Töölis- ja demokraatlik liikumine Inglismaal sõjajärgsel perioodil. Inglise töötajate materiaalne olukord halveneb iga aastaga. Otsesed ja kaudsed maksud neelavad $\frac{1}{4}$ tööliste ja teenistujate palgast. Isegi ametlike andmete järgi on elukallidus Inglismaal sõjaeelsest 2,4 korda kõrgem. Keskmiselt ligi pool miljonit töolist on iga aasta ilma tööta. Inglise tööliklass võitleb visalt oma elatustaseme tõstmise eest.

Leiboristide võimuloleku ajal peaaegu kahekordistus streikide arv sõjaeelse ajaga võrreldes. Konservatiivide võimuletulekuga intensiivistus streigiliikumine veelgi.

1957. a. algul tekkis Inglismaal kõige teravam sotsiaalne konflikt, mida ei olnud nähtud pärast 1926. a. üldstreigi mahasurumist. 16. märtsil streikis üle 200 000 laevaehitaja, nõudes töötasu tõstmist 10% võrra. Märtsi lõpul ühines laevaehitajatega 1,5 miljonit masinaehitustööstuse töolist. Solidaarsuse märgiks laeva- ja masinaehitajatega katkestasid töö mitmete neile lähedaste erilade töölised.

Streik ähvardas muutuda üldstreigiks.

Valitsevad klassid olid sunnitud tegema järeleandmisi ja tõstma paljude tööstusharude tööliste palka.

Tööliste võit oleks võinud olla veelgi täielikum, kui ei oleks olnud parempoolsete ametiühinguliidrite sabotaaži. Nad võtsid vastu otsuse katkestada streik 4. aprillil, et oodata ära tööministeeriumi poolt moodustatud erikomisjoni töö tulemusi. Eksitusse

viidud töölised läksid tööle, saavutamata täielikku võitu. Nii tulid ametiühingujuhid inglise kodanlusele jälle appi.

Streigiliikumise omapäraseks jooneks Inglismaal pärast Teist maailmasõda on tema võitlev, ründav iseloom. Streigiliikumine on haaranud mitte ainult eratööstust, vaid ka natsionaliseeritud tööstusharude ettevõtteid ja transporti. Tunduvalt on suurenenud niinimetatud «metsikute streikide» arv, mis kuulutatakse välja ametiühingute reformistliku juhtkonna nõusolekuta.

Inglise rahvas laiendab üha enam võitlust rahu eest, rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise ja sotsialismileeri maadele lähemise eest.

Rahu eest peetava võitluse organisaatoriks Inglismaal on üleinglismaaline rahukaitsekomitee, mis asutati 1949. a.

Rahuliikumine on haaranud ka Briti ametiühinguid. Oma aastakongressidel nõuavad Inglise trade-unionid aatomi- ja vesinikurelva keelamist, rahvusvahelise pinevuse lõdvendamist, suhete normaliseerimist Ida ja Lääne vahel ning kõikide rahvusvaheliste tüliküsimuste lahendamist läbirääkimiste teel.

Viimastel aastatel elab Inglise leiboristlik partei üle sügavat kriisi.

Partei reaaliikmete rahulolematuse parempoolsete liidrite oportunistliku poliitikaga on tekitanud lahkelsid partei juhtkonnas. Partei vasak tiib, mille juhiks on Aneurin Bevan, astub välja Lääne-Saksamaa remilitariseerimise vastu ning rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise ja tuumarelva katsetamiste lõpetamise eest.

1955. a. detsembris toimus muudatus leiboristliku partei juhtkonnas. Saanud lordiks ja Ülemkoja liikmeks, lahkus leiboristliku partei liider Clement Attlee oma kohalt, kus ta oli püsinud kakskümmend aastat. Partei uueks liidriks valiti Hugh Gaitskell.

Blackpooli konverentsil 1956. a. oktoobris mõistis leiboristlik partei üksmeelselt hukka konservatiivide välispoliitika.

Kõige järjekindlamaks inglise töötajate huvide kaitsjaks on Inglismaa Kommunistlik Partei.

Kommunistlik partei võitleb Inglismaal sotsialismile rahulikult teel ülemineku eest, kasutades selleks parlamenti. Ta deklareerib, et tema eesmärgiks on parlamendi muutmine kodanliku diktatuuri tööriistast tõelise demokraatia tööriistaks, rahva määratu suure enamiku tahte avaldamise tööriistaks. Ta püüab luua laialdast rahvakoalitsiooni või kõikide töötajate kihtide liitu. 1957. a. aprillis toimunud Inglismaa Kommunistliku Partei kongress otsustas luua pahempoolse progressiivse bloki kommunistide, leiboristlike organisatsioonide, ametiühingute, kooperatiivide jne. osavõtul. Kongress rõhutas eriti Briti impeeriumi rahvaste õigust iseseisvale riiklikule olemasolule.

Kongress andis otsustava vastulöögi revisionistlike elementide püüetele kujutada asja nii, nagu ei oleks marksistlik-leninliku teaduse poolt kindlaks tehtud sotsialistliku revolutsiooni

võidu eest peetava võitluse üldised seaduspärasused rakendavad Inglise oludes. Ühtlasi hoiatas kongress parteid sektantlike vigade eest.

Kongress mõistis hukka niinimetatud «rahvusliku kommunismi», mis on loobumine proletaarsest internatsionalismist.¹

15. peatükk

PRANTSUSMAA JA ITAALIA PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

§ 41. Prantsusmaa

Vastupanuliikumine. Pärast Prantsusmaa kapituleerumist asus tunduv osa prantsuse suurrakodanlusest koostööle saksa fašistlike okupantidega (niinimetatud kollaboratsioonistid).

Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele orienteeruvad prantsuse kodanluse ringkonnad koondusid kindral de Gaulle'i ümber. Need ringkonnad panid kõik oma lootused Inglise-Ameerika vägedele ning Inglismaal ja Prantsuse kolooniates formeeritava-tele Prantsuse vägedele ega pööranud tähelepanu massilisele rahvaliidumisele Prantsusmaal endas.

Laiade rahvahulkade võitluse organiseerijaks ja juhiks saksa fašistlike okupantide vastu oli kommunistlik partei. Suurt osa hitlerismivastases võitluses etendasid niisugused väljapaistvad Prantsuse Kommunistliku Partei tegelased, nagu Maurice Thorez, Jacques Duclos ja teised. 1941. a. mais loodi kommunistide initsiatiivil vastupanuliikumise massiorganisatsioon — Rahvusrinne. Samal ajal hakkasid tekkima esimesed «vabaküttide» (partisanide) relvastatud salgad. Partisanid lasksid õhku sõjaväeladusid ja sildu, ajasid kraavi vaenlase ronge, tapsid hitlerlasi ja kodumaa reetureid.

Pärast hitlerliku Saksamaa kallaletungi NSV Liidule omandas

---

¹ «Rahvuslik kommunism» — tänapäeva reaktsioonilise kodanliku propaganda marksismile-leninismile vaenulik loosung, mille eesmärgiks on proletaarse internatsionalismi põhimõtete õõnestamine ning sotsialismimaade ja kogu rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsuse kõigutamine.

Kõige ettenägelikumad sotsialismi vaenlased kodanlikus leeris mõistavad, et tänapäeval pole enam võimalik töötavate hulkade teadvusest välja juurida sotsialismi ideed. Nad on valmis tunnustama mõisteid «sotsialism» ja «kommunism», kuid lisades nendele sõna «rahvuslik» («rahvuslik sotsialism» ja «rahvuslik kommunism»). Nad soovivad kommunistidel otsida mingisuguseid hoopis «uusi» ja «erilisi» teid sotsialismile üleminekuks ning unustada sotsialistliku ülesehitustöö kogemused NSV Liidus. Nad väljendavad soovi, et sotsialismimaad liiguksid kommunismi poole mitte ühtse sotsialismileeri raames, mille võimsust imperialistid ei suuda murda, vaid üksikult, lahus. Sellega reedavadki nad imperialistide salajase unistuse: õiendada arveid iga sotsialismimaaga eraldi, purustada ükshaaval kõik kommunistlikud ja töölisparteid.

Kõikide maade kommunistlikud ja töölisparteid annavad otsustava vastu-
löögi «rahvusliku kommunismi» propageerijatele.

vastupanuliikumine Prantsusmaal veel aktiivsema iseloomu. Sakslaste lüüasaamise mõjul Stalingradi all tulid selle liikumise ridadesse üksikud kodanlikud ja väikekodanlikud rühmad. 1943. a. mais asutati Prantsusmaal Vastupanuliikumise Rahvuslik Nõukogu. Peamist osa selles nõukogus etendasid kommunistid.

1944. a. juunis maabusid Normandias ja sama aasta augustis Lõuna-Prantsusmaal Inglise-Ameerika väed ja de Gaulle'i poolt juhitud Prantsuse üksused.

Kuid suur osa Prantsusmaa territooriumist vabastati rahva enda jõududega. 1944. a. suvel puhkesid mitmes departemangus võidukad rahvaülestõusud. 18. augustil algas kommunistliku partei üleskutsel ülestõus Pariisis. 25. augustiks, kui Pariisi jõudsid Inglise-Ameerika vägede peajõud, oli linn peaaegu täielikult ülestõusnud rahva käes.

1944. a. jooksul viidi Prantsusmaa vabastamine põhiliselt lõpule. Selleks ajaks moodustati de Gaulle'i juhtimisel Prantsusmaa Ajutine Rahvuslik Valitsus, kuhu rahva survele kuulusid ka kommunistid.

Olukord Prantsusmaal pärast sõja lõppu. Demokraatlike jõudude edusammud. Sõda õnnestas märgatavalt Prantsuse imperialismi positsioone. Algas Prantsuse koloniaalimpeeriumi lagunemine. 1945. a. saavutas rahvuslik-vabastuslik revolutsioon võidu Vietnamis.

Riigis endas olid toimunud määratu suured muudatused klassijõudude vahekorras ja paigutuses. Kõik vanad kodanlikud poliitilised parteid, kes olid end sõja ajal rahva silmis diskrediteerinud, lagunesid.

Teiselt poolt suurenes tunduvalt kommunistide mõju. Oma liikmete arvu ja valimistel saadud häälte hulga poolest oli kommunistlik partei kindlalt maa teiste parteide hulgas esikohal. Olid kasvanud ja tugevnenud tööliste ja teenistujate progressiivsed organisatsioonid. Kommunistide poolt juhitava Üldise Töökongföderatsiooni liikmete arv ulatus 1945. a. 5 miljoni inimeseni.

Sõja lõppedes teostas kodanlus oma jõudude ümberpaigutamise. Poliitilisele areenile ilmusid uued kodanlikud parteid: katoliiklik partei «Rahva-Vabariiklik Liikumine» ja teised. Oma tegevust alustas uuesti radikaalide partei.

Demokraatia ja reaktsiooni jõudude vahel arenes äge võitlus, mille käigus õnnestus töötavatel hulkadel teatavat edu saavutada.

1946. a. võeti vastu uus konstitutsioon. Konstitutsiooni oli sisse võetud rida progressiivseid artikleid. Kuulutati rahva suurepäraseks, demokraatlikke vabadusi, kodanike võrdõiguslikkust, vahet tegemata soo ja rahvuse vahel, tunnistaati töötajate õigust streikida ja õigust riiklikule abile töövõimetuse korral.

Kommunistidel, kes kuulusid 1944. a. lõpust peale sageli vahelduvate Prantsuse valitsuste koosseisu, läks korda rahvahulkade toetusel läbi viia veel mitmeid teisigi progressiivseid

abinõusid. Natsionaliseeriti mõned tööstusharud, viis suurt pank, tõsteti tööliste ja teenistujate töötasu ja pensione ning võeti vastu seadusi, mis mõnevõrra parandasid rentnike ja põllutööliste olukorda.

Kommunistide eemaldamine valitsusest ja reaktsiooni pealetung. Kuid Ameerika Ühendriikide valitsevatele ringkondadele toetuvad reaktsioonijõud asusid peagi vastupealetungile. 1946. a. lõpul alustati koloniaalsõda Vietnamis. 1947. a. mais eemaldasid Prantsuse kodanluse liidrid parempoolsete sotsialistide toetusel kommunistid valitsusest. Sellest hetkest algas uus etapp Prantsusmaa ajaloos — reaktsiooni pealetungi ja maa Ameerika kapitalile allutamise etapp ühelt poolt ning rahvahulkade visa võitluse etapp Prantsusmaa rahvusliku sõltumatus, demokraatia ja rahu eest teiselt poolt. Selle võitluse eesotsas seisab kommunistlik partei.

Prantsusmaa astus agressiivsesse Põhja-Atlandi blokki. Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide vahel kirjutati alla mitmeid kokkuleppeid, mille järgi Ameerika Ühendriigid said õiguse paigutada Prantsusmaa territooriumile oma vägesid ja ehitada sinna sõjalisi baase. Prantsusmaa sai Ameerika Ühendriikidelt orjastavatel tingimustel majanduslikku «abi».

Prantsusmaa sisepoliitikat pärast 1947. a. iseloomustab reaktsiooni pealetung demokraatlikele vabadustele ja töötajate õigustele ning repressioonid kommunistide vastu.

1951. a. võeti vastu antidemokraatlik valimisseadus, mille järgi proportsionaalse esinduse süsteem asendati majoritaarsüsteemiga.¹ Selle süsteemi abil lootis Prantsuse reaktsioon kõrvaldada kommunistid parlamendist. Kuid see ei läinud tal korda.

Veidi hiljem viidi läbi reaktsiooniline «konstitutsioonireform», mille põhjal laienesid täidesaatva võimu volitused Rahvuskogu õiguste piiramise arvel.

Prantsusmaa majanduslik olukord on endiselt raske. Tööstustoodang kasvab aeglases tempos. 1955. a. ületas ta 1929. a. taseme vaid 25% võrra, kuid ka see kasv on toimunud peaaesjalikult majanduse militariseerimise ja võidurelvastumise arvel. Sõjalised kulutused moodustavad ligi 40% kõigist eelarvelistest kulutustest.

Võidurelvastumine rikastab prantsuse monopoliste. Kuid tööliste palk ei ole veel saavutanud sõjaeelset taset.

Valitsevate ringkondade poliitika kutsub esile töötavate hulkade sügava rahulolematuse. Suure ulatuse on sõjajärgsel

---

¹ Proportsionaalse esinduse süsteemi juures sai partei parlamendimandaate vastavalt selle partei poolt kogu maal saadud häälte arvule. Majoritaarsüsteemi juures (prantsuskeelsest sõnast *majoritaire* — enamusel põhinev) sai kõik antud valimisringkonna saadikumandaadid partei või parteide blokk, kes kogus antud ringkonnas üle 50% häältest, kuna teistele parteidele antud häáli arvesse ei võetud. Majoritaarsüsteem oli kasulik kodanlikele parteidele, kes ühinesid valimiste ajal blokkidesse võitluseks kommunistliku partei kandidaatide vastu.

ajal omandanud streigiliikumine. 1953. a. augustis viis Prantsuse proletariaat läbi protestimärgiks valitsuse antidemokraatlike sammude vastu Prantsusmaa ajaloos suurimad streigid, millest võttis osa üle 4 miljoni inimese.

Võib tähele panna ka talurahvaliidumise tõusu. Talupojad astuvad välja suurmaaomanike ja monopolide rõhumise vastu, kõrgete maksude ja Ameerika põllumajandussaaduste sisseveo vastu.

Prantsusmaal, nii nagu kogu maailmas, arenes massiline protestiliikumine «röpase sõja» vastu Vietnamis. See liikumine ja Vietnami Rahvavabastusarmee edusammud sundisid Prantsuse valitsevaid ringkondi kirjutama alla kokkuleppele tulevahetuse lõpetamise kohta Vietnamis (1954. a. juulis).

Samal ajal on Prantsusmaal laialdaselt levinud liikumine Saksa militarismi taaselustamise vastu.

1956. a. valimised. Guy Mollet' valitsus ja selle erruminek. Rahva rahulolematuse Prantsusmaa juhtivate ringkondade sise- ja välispoliitikaga ilmnis selgesti parlamendivalimiste ajal 1956. a. jaanuaris. Nendel valimistel saavutas kommunistlik partei esimese koha tema poolt antud häälte ja saadud mandaatide arvu poolest. Palju häáli said ka sotsialistid ja radikaalid. Parempoolsed parteid jäid Rahvuskogus vähemusse.

Pärast pahempoolsete jõudude võitu valimistel esines kommunistlik partei ettepanekuga luua uus Rahvarinne. Kuid sotsialistliku partei juhid keeldusid koostööst kommunistidega.

1956. a. veebruaris moodustati valitsus sotsialistidest ja radikaalidest, mille peaministriks sai sotsialistliku partei liider Guy Mollet. Prantsuse rahva laiad hulgad panid sellele valitsusele suuri lootusi. Kuid ta ei õigustanud neid lootusi. 1956. a. oktoobris võttis Guy Mollet' valitsus koos Inglismaa ja Iisraeli valitsevate ringkondadega ette agressiooni Egiptuse vastu.

See valitsus jätkas Prantsuse kodanluse poolt alustatud sõda sõltumatust nõudva alžeeria rahva vastu. Prantsuse imperialistid on Alžeerias tapnud üle 600 000 inimese. Hoolimata sellest tugevneb alžeeria rahva vastupanu, mis muutub üha organiseeritumaks.

Guy Mollet' valitsuse poliitika põhjustas rahva hulgas suurt rahulolematust. 1957. a. mais oli ta sunnitud esitama lahkumisavalduse. Prantsusmaal algas jälle valitsuskriis.

Kommunistliku partei XIV kongress. 1956. a. juulis toimus Le Havre'is Prantsuse Kommunistliku Partei XIV kongress. Kongress näitas, et on võimalik ühendada tööliklassi ümber prantsuse rahva rõhuvat enamust ja muuta seega parlament kodanluse võimu tööriistast rahvahulkade tõeliste igatsuste väljendamise vahendiks. Kongress pooldas sotsialistliku ja kommunistliku partei tegevusühendust, eesmärgiga luua demokraatlik valitsus, mis toetuks rahvarindele.

Sotsialistliku partei juhtkond keeldus endiselt tegevusühenduse

sest kommunistidega. Kuid kommunistliku partei võitlus kõikide pahempoolsete parteide ühinemise ja valitsuse moodustamise eest, mis vastaks 1956. a. valimiste tulemustele, leiab toetust sotsialistliku partei reaaliikmete hulgas.

§ 42. Itaalia

Fašistliku režiimi krahh ja Itaalia vabastamine. Itaalia vägede lüüasaamised ja maal valitsev majanduslik laos kutsusid esile massilise liikumise fašistliku režiimi vastu. Itaalia reaktsioon oli sunnitud ohverdama Mussolini. 1943. a. juulis kõrvaldati Mussolini võimult. Valitsuse juhiks nimetati marssal Badoglio. See valitsus oli sunnitud tegema rahvale mõningaid järeleandmisi. Ta kuulutas fašistliku partei ja fašistliku parlamendi laialisaadetuks ning vabastas poliitilised vangid.

Varsti puhkes sõjategevus Itaalia territooriumil. 8. septembril 1943. a. kapituleerus Badoglio valitsus liitlaste ees. Selleks ajaks olid hitlerlased okupeerinud Põhja-, Kesk- ja osa Lõuna-Itaaliat. Okupeeritud territooriumil kuulus võim formaalselt marionetlikule valitsusele, kelle juhiks oli Mussolini.

Maa vabastamise saksa fašistlikest okupantidest võttis enda kätte rahvas. 1943. a. septembris loodi kommunistliku partei initsiatiivil Rahvusliku Vabastuse Komitee, kellele allusid kohalikud komiteed. Kommunistide juhtimisel moodustati partisanüksused — Garibaldi brigaadid. Peagi liitusid üksikult tegutsevad partisanisalgad ühtseks partisanarmeeks — «Vabaduse Vabatahtlike Korpuseks». Partisanid vabastasid okupantidest külasid, linnu ja terveid Itaalia piirkondi.

Inglise-Ameerika väed liikusid Itaalia territooriumil äärmiselt aeglaselt edasi ega abistanud partisane, vaid isegi püüdsid nende käest relvi ära võtta.

24. aprillil 1945. a. algas Põhja-Itaalias kommunistliku partei üleskutsel üldstreik, mis kasvas üle üldrahvalikuks relvastatud ülestõusuks. Partisanid võtsid kinni ja lasksid maha fašistlikke ninamehi. Mussolini poodi üles. Itaalia rahvas vabanes fašistlikust ikkest.

Töötajate võitlus Itaalia demokratiseerimise eest. Pärast sõja lõppemist alustasid itaalia töötajad võitlust maa poliitilise ja ühiskondliku elu demokratiseerimise eest. Kuid see võitlus toimus Inglise-Ameerika okupatsiooni tingimustes. Itaalia kodanluse parteid, kelle hulgas juhtival kohal oli kristlik-demokraatlik partei, toetused Inglise-Ameerika vägedele.

Demokraatlikud elemendid koondusid kommunistliku ja sotsialistliku partei ümber. Ühtlasi sõlmiti kommunistliku ja sotsialistliku partei vahel uus tegevusühtsuse kokkulepe.

1946. a. juunis saavutasid demokraatlikud jõud selle, et Itaalia kuulutati vabariigiks. Vastavalt Asutava Kogu valimiste tule-

mustele moodustati valitsus, kelle juhiks sai kristlik-demokraatliku partei liider de Gasperi ning kuhu kuulusid ka sotsialistid ja kommunistid. Kommunistide nõudmisel võeti vastu seadus, mille järgi kasutamata seisvad mõisamaad anti maata ja vähese maaga talupoegadele ning kergendati talupoegade renditingimusi. 1947. a. veebruaris sõlmiti Itaaliaga rahuleping. See rahuleping kindlustas Itaalia suveräänsuse. Okupatsiooniväed pidid maalt lahkuma.

Peagi asusid itaalia reaktioonäärid, keda ergutasid Inglise-Ameerika imperialistid, pealetungile. 1947. a. mais eemaldati kommunistid ja sotsialistid valitsusest.

Sama aasta detsembris võeti vastu Itaalia konstitutsioon, mis kannab kodanlik-demokraatlikku iseloomu. Konstitutsiooni järgi teostatakse seadusandlikku võimu kahe koja — saadikutekoja ja senati kaudu. President valitakse mõlema koja poolt seitsmeks aastaks. Konstitutsioonis on leidnud peegelduse mõningad rahvahulkade nõudmised. Konstitutsioon kuulutas õigust tööle, vajadust viia läbi agraarreform ja osaline tööstuse natsionaliseerimine. Kuid valitsevad klassid ei kavatse neid konstitutsiooni artikleid ellu viia.

Kristlike demokraatide sise- ja välispoliitika. Paljude aastate jooksul on Itaalias võimul olnud kristlik-demokraatlik partei. Selle partei sise- ja välispoliitika on äärmiselt reaktiooniline. De Gasperi valitsus võttis orjastavatel tingimustel vastu Ameerika Ühendriikide majandusliku «abi». Itaalia astus agressiivsesse Põhja-Atlandi blokki. Itaalia ja Ameerika Ühendriikide vahel on alla kirjutatud rida kokkuleppeid, mille järgi Ameerika Ühendriigid said õiguse pidada Itaalias oma vägesid ja kasutada Itaalia sadamaid oma sõjalaevastiku baasidena.

Itaalia valitsevad ringkonnad rikuvad avalikult konstitutsiooni. 1951. a. võeti vastu seadus, mille järgi valitsus sai õiguse kehtestada riigis erakorralise olukorra. Aasta pärast asendati proportsionaalne valimissüsteem süsteemiga, mille järgi partei või parteide blokk, kes on saanud üle 50% häältest, saab 65% saadikukohtadest. Selle süsteemi abil lootsid kristlikud demokraadid eemaldada parlamendist pahempoolsed jõud.

Itaalia valitsevate ringkondade poliitikat toetavad parempoolsed sotsiaaldemokraadid, kes ühinesid 1952. a. Itaalia Sotsiaaldemokraatlikku Parteisse.

Itaalia allutamine Ameerika kapitalile ja agressiivsetest blokidest osavõtmise poliitika tulemuseks oli maa raske majanduslik olukord ja töötavate rahvahulkade edasine vaesumine.

Ameerika kapital on kehtestanud kontrolli Itaalia juhtivate tööstusharude üle. Itaalias hiljuti avastatud naftaleiukohti kasutavad peamiselt Ameerika monopolid. Juhtivat osa maa majanduslikus ja poliitilises elus mängivad Itaalia monopolid, kes on tihedalt seotud Ameerika kapitaliga. Võidurelvastumine läheb itaalia rahvale kalliks maksma. Üle 30% kogu eelarvest kuluta-

takse iga aasta sõjalisteks ettevalmistusteks. Samal ajal ei ole tööliste reaalpalk saavutanud veel sõjaeelset taset.

Itaalias on üle kahe miljoni täielikult ja umbes kaks miljonit osaliselt töötut. Samuti raske on talupoegade olukord.

Itaalia rahva võitlus oma olukorra parandamise, demokraatia ja rahu eest. Itaalia rahvas peab visa võitlust oma elatustaseme tõstmise, demokraatia ja rahu eest. Sõjajärgsel perioodil võtab streikidest osa keskmiselt iga aasta kuni 5 miljonit inimest. 1948. a. juulis viis itaalia proletariaat protestimärgiks Palmiro Togliattile korraldatud atentaadile läbi üldstreigi, millest võttis osa umbes 7 miljonit inimest. Peaaegu iga aasta toimuvad sulaste ja põllutöölise streigid.

Itaalia töötavate rahvahulkade juhiks nende võitluses rahu ja parema tuleviku eest on kommunistlik partei. Sellel parteil on rahva hulgas määratu suur autoriteet ja mõju. Ta on kõige massilisemaks parteiks kapitalistlike maade kommunistlike parteide hulgas. Itaalia kommunistid rakendavad loovalt marksismi-leninismi teooriat oma maa konkreetsetes tingimustes.

1956. a. detsembris toimus Roomas Itaalia Kommunistliku Partei VIII kongress.

VIII kongressil oli esindatud üle kahe miljoni partei liikme. Kongressi tähelepanu keskpunktis oli küsimus võitlusest rahu ja sotsialismi eest Itaalia tingimustes. Kongress kutsus üles kõiki itaalia töötajaid tugevdama võitlust demokraatlike vabaduste laiendamise, rahva materiaalse olukorra parandamise, agraarreformi läbiviimise ja suurmonopolide natsionaliseerimise eest. Kongressil esitati töötajate demokraatliku valitsuse loomise loosung. See valitsus peab viima ellu konstitutsiooni ja teostama laialdasi demokraatlikke ümberkorraldusi, mis avaksid tee sotsialismile.

Kommunistlik partei teatas veel kord oma valmisolekust töötada koos kõikide poliitiliste jõududega, kes tahavad võidelda rahvahulkade huvide, demokraatia ja rahu eest.

16. p e a t ü k k

SAKSA FÖDERATIIVNE VABARIIK

§ 43. Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine, tema sise- ja välispoliitika

Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine. Lääne-Saksamaa arenemine läks hoopis teist teed mööda kui Ida-Saksamaa arenemine. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsused loobusid Potsdami kokkulepete täitmisest Saksamaa küsimuses. Nad võtsid kursi imperialismi ja militarismi taaselustamisele nende poolt kontrollitavates Saksamaa tsoonides.

Valitsevale kohale Lääne-Saksamaa poliitilises elus asusid algusest peale reaktsioonilised kodanlikud parteid, kes toetusid okupatsioonivõimudele. Lääne-Saksamaa reaktsiooni juhtivaks parteiks on kristlik-demokraatlik liit — monopolistliku suurkodanluse ja mõisnike partei.

Lääne-Saksamaal tegutsevad samuti paljud militaristlikud organisatsioonid, nagu näiteks «Teraskiiver».

1946. a. moodustati Saksamaa Sotsiaaldemokraatlik Partei. Selle parempoolsed liidrid lükkasid tagasi kommunistide ettepaneku luua Lääne-Saksamaal tööliklassi ühtne partei. Lääne-Saksamaal taastati kommunistlik partei. Kuid algusest peale sattus ta võimude tagakiusamise alla. 1949. a. veebruaris heideti tema juht Max Reimann vanglasse väljaastumiste pärast Saksamaa lõhestamise poliitika vastu.

1949. a. suvel töötati välja Lääne-Saksamaa konstitutsioon, mida nimetati Bonni konstitutsiooniks. Selle konstitutsiooni järgi on Lääne-Saksamaa oma struktuurilt föderatiivne riik. Tema koosseisu kuulub rida osariike, kellel igaühel on oma valitsus ja parlament. Peale selle loodi Saksa Föderatiivse Vabariigi (SFV-i) parlament ja valitsus. SFV-i parlament koosneb kahest kojast: bundestag (alamkoda) ja bundesrat (ülemkoda).

1949. a. augustis toimusid bundestagi valimised. Nendel valimistel, mis toimusid võimude poolt avaldatava surve olukorras, sai kõige enam häáli kristlik-demokraatlik liit. 1949. a. septembris kuulutas Bonnis kokkutulnud Lääne-Saksamaa parlament välja SFV-i loomise. SFV-i kantsleriks valiti kristlik-demokraatliku liidu liider Konrad Adenauer.

Nii tekkis Lääne-Saksamaa territooriumil suurkapalistide ja mõisnike riik. Pärast seda läks imperialismi ja militarismi taas elustamine Lääne-Saksamaal veelgi kiiremas tempos.

Praegu on Lääne-Saksamaa majanduses juhtival kohal umbes 50 rahanduslikku ja tööstuslikku kontserni. 6 suurt monopoli annab peaaegu 80% kogu Lääne-Saksamaa terasetoodangust.

14 600 mõisnikule kuulub 6,2 miljonit hektarit maad. Samal ajal kuulub 630 000 vähese maaga talupojale vähem kui 700 000 hektarit.

Lääne-Saksamaa on jõudnud oma majandusliku võimsuse poolest teisele kohale Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide hulgas ja võistleb esikoha pärast Inglismaaga. Malmi- ja terasetoodangu poolest on Lääne-Saksamaa juba Inglismaast ette jõudnud ja omab kapitalistlikus maailmas teist kohta (Ameerika Ühendriikide järel).

SFV-is on uuesti loodud sõjatööstus. SFV toodab tanke, lennukeid, raskesuurtükke jne.

1954. a. oktoobris kirjutati alla Pariisi kokkulepetele, mille järgi Lääne-Saksamaa arvati Põhja-Atlandi blokki ja ta sai õiguse 12 diviisi formeerimiseks. Hiljem lubati SFV-il varustada uus wehrmacht aatomirelvaga.

Lääne-Saksa revanšistliku armee loomine, kes on varustatud aatomirelva jt. inimeste massilise hävitamise relvadega, kujutab endast tõsist ohtu rahule ja julgeolekule Euroopas.

Töötavate rahvahulkade olukord ja võitlus. Lääne-saksa tööliste reaalpalk on 1948. aastaga võrreldes tõusnud 30% võrra, mõnedes tööstusharudes aga 50% võrra. See on lääne-saksa proletariaadi visa võitluse tulemus. Kuid sõjaeelset taset pole reaalpalk kaugeltki veel saavutanud. Samal ajal on tööviljakus sõjaeelse ajaga võrreldes tunduvalt tõusnud. SFV-is on üle 1,5 miljoni töötu.

SFV-i kulutused relvastumisele on kasvanud tohutu suureks. 1956/57. finantsaastal moodustasid need ühe elaniku kohta 240 marka. Niisama kalliks läheb SFV-i elanikkonnale okupatsioonivägede ülalpidamine. Iga lääne-saksa tööline töötab poolteist kuud aastas okupantide ülalpidamiseks.

Sõjajärgsel perioodil on Lääne-Saksamaal arenenud laialdane streigiliikumine.

1952. a. võttis streikidest osa 3 miljonit inimest. 1954. a. suvel streikis 5 miljonit töolist. Eriti visa oli Baieri metallitöölise streik, mis kestis kolm nädalat.

Töölised ei esita mitte ainult majanduslikke, vaid ka poliitilisi nõudmisi. Nad nõuavad Saksamaa ühendamist demokraatlikel alustel; SFV-i väljaastumist NATO-st ja tema ühinemist üleeuroopaliku julgeolekusüsteemiga; välismaiste vägede väljaviimist mõlemast Saksamaa osast; tuumarelvade tootmise ja Saksamaa territooriumile paigutamise keelamist.

Püüdes maha suruda massilist liikumist riigis, andsid SFV-i valitsevad ringkonnad kõigepealt löögi kommunistidele. 1956. a. augustis langetas föderaalkohus otsuse Saksamaa Kommunistliku Partei keelamise kohta.

Kuid massiline liikumine SFV-is ei vaibu. Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhtkond astub sõnades välja Saksamaa ühendamise, NSV Liiduga sõbralike suhete jaluleseadmise, Lääne-Saksamaa NATO-st väljaastumise eest, kuid samal ajal hoidub ta läbirääkimistest SDV-i valitsusega ning keeldub tegevusühtsusest kommunistidega.

Saksamaa Kommunistlik Partei, asudes põranda-all, võitleb kõikide tööliste tegevusühtsuse eest, sõltumatult nende parteilisest kuuluvusest.

Saksamaa Kommunistlik Partei taotleb seda, et sotsiaaldemokraatlik partei muudaks oma poliitikat ja astuks tegelikult välja Saksa militarismi taaselustamise vastu.

Kogu saksa rahva tulevik sõltub suurel määral sellest, kas õnnestub SFV-i tööliklassil ühendada oma read ja astuda välja ühtse rindena militaristide ja revanšistide vastu, kes juhivad praegu Lääne-Saksamaa saatust.

KAKS JOONT RAHVUSVAHELISES POLIITIKAS. RAHVASTE VÕITLUS RAHU EEST

§ 44. Ameerika Ühendriikide eestvedamisel teostatav imperialistlike riikide agressiivne välispoliitika

Kaks joont rahvusvahelises poliitikas pärast Teist maailmasõda. Sõjajärgsel perioodil kujunesid välja kaks vastupidist joont rahvusvahelises poliitikas: ühelt poolt NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade joon ning teiselt poolt Ameerika Ühendriikide eestvedamisel läbiviidav imperialistlike riikide valitsevate ringkondade joon.

Nõukogude riik lähtub oma välispoliitikas NSV Liidu töotajate huvidest, mis langevad kokku kõikide maade töotajate huvidega. NSV Liidu välispoliitika aluseks on erineva ühiskondliku korruga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlik printsiip. Nõukogude Liidus ei ole niisuguseid klasse ega elanikkonna kihte, kes oleksid huvitatud sõdadest. Nõukogude inimesed on veendunud, et sotsialism saavutab võidu kapitalismi üle ka kahe süsteemi rahulikus majanduslikus võistluses.

Nõukogude välispoliitika peaesmärgiks on rahu säilitamine ja kindlustamine, võrdõiguslike suhete arendamine kõikide riikide vahel, sõpruse ja koostöö loomine kõikide rahvaste vahel. NSV Liit kaitseb otsustavalt ja järjekindlalt rahu ning võitleb rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise eest.

NSV Liidu rahuarmastav poliitika leiab aktiivset toetust kõikide sotsialismimaade ja laialdaste rahvahulkade poolt kogu maailmas.

Teist joont rahvusvahelisel areenil teostavad Ameerika Ühendriikide eestvedamisel imperialistlike riikide valitsevad ringkonnad. Nad on loobunud sõja ajal vastuvõetud kooskõlastatud otsustest ja on alustanud võitlust sotsialismimaade vastu. Sõja ajal rikastunud Ameerika monopolistid püüavad saada maailmavalitsejaks. Nad on hakanud oma tahet teistele rahvastele peale sundima. Selleks kasutavad Ameerika Ühendriigid mitmesuguseid majandusliku ja poliitilise surve avaldamise vahendeid, ähvardusi ja sõjalisi provokatsioone. Ameerika imperialism on peamiseks

töolis-, demokraatliku ja rahvusliku vabadusliikumise lämmatajaks.

Ameerika Ühendriikide agressiivse poliitikaga, mida on hakatud nimetama «jõupoliitikaks», kaasneb võidurelvastumine, sõjaliste blokkide loomine ja «külma sõja» õhutamine sotsialistlike riikide vastu. See poliitika kujutab endast peamist ohtu rahule.

Kõikide maade rahvahulgal mõistavad hukka Ameerika Ühendriikide agressiivse kursi ja peavad otsustavat võitlust rahu säilitamise ja kindlustamise eest.

NSV Liidu võitlus sõjajärgse maailma demokraatliku korralduse eest. Pärast Teist maailmasõda astus Nõukogude Liit välja suurriikide koostöö säilitamise ja kiirema rahu sõlmimise eest Krimmi ja Berliini konverentsil väljatöötatud programmi alusel. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad loobusid rahvusvahelise koostöö põhimõtetest ja tahtsid rahvastele peale sundida imperialistlikku rahu. Eriti terav võitlus toimus Saksamaa endiste liitlastega — Itaalia, Ungari, Rumeenia, Bulgaaria ja Soomega sõlmitavate rahulepingute ettevalmistamise käigus.

Tänu Nõukogude Liidu veendunud ja järjekindlale positsioonile võeti vastu kooskõlastatud otsused endiste Saksamaa liitlastega sõlmitavate rahulepingute kohta. Need lepingud kirjutati alla Pariisis 10. veebruaril 1947. a. Rahulepingud olid põhiliselt õiglased ja vastasid võidetud maade demokraatliku arenemise huvidele.

Nõukogude Liit osutas suurt abi Kesk- ja Kagu-Euroopa maade rahvastele rahvusliku sõltumatuse kättevõitmisel. NSV Liidu ja Euroopa rahvademokraatiamaade vahel on sõlmitud sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingud ning kaubanduslikud kokkulepped. Need lepingud ja kokkulepped on aidanud kaasa uute, sotsialistlikku tüüpi rahvusvaheliste suhete loomisele, mis on rajatud võrdõiguslikkuse, vennaliku abi ja igakülgse koostöö põhimõtetele. NSV Liit ajas nurja imperialistide katsed lämmatada äsja tekkinud sotsialistlikke riike majandusliku blokaadi abil. 1949. a. loodi Euroopa sotsialistliku leeri maade koostöö huvides Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu. Rahvademokraatiamaad koos Nõukogude Liiduga peavad aktiivset võitlust rahu ja rahvaste julgeoleku eest, agressioonipoliitika vastu.

Nõukogude Liit on järjekindlalt taotlenud Saksamaa küsimuse demokraatlikku lahendamist. Kuid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsused rikkusid Krimmi ja Berliini konverentsi otsuseid Saksamaa muutmise kohta rahuarmastavaks demokraatlikuks riigiks. Nad asusid Saksamaa lõhestamise ja Lääne-Saksamaa NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade vastase võitluse baasiks muutmise teele. Saksamaa lõhestamine viidi lõpule separaatse Lääne-Saksa riigi — Saksa Föderatiivse Vabariigi (SFV) moodustamisega 1949. a. SFV-is tulid võimule milita-

ristid ja revanšistid, kes hakkasid hauduma plaane uueks sõjakäiguks Itta. Selle tagajärjel tekkis suur oht rahule Euroopas.

Demokraatlike jõudude kasvamine ja tugevnemine Ida-Saksamaal tegi võimalikuks Saksa Demokraatliku Vabariigi (SDV) moodustamise 1949. a. oktoobris. SDV sai saksa rahva rahuarmastavate jõudude kantsiks. Ta peab järjekindlat võitlust Saksamaa ühtsuse taastamise eest rahulikul ja demokraatlikul teel ning rahulepingu sõlmimise ja kõikide okupatsioonivägede Saksamaalt väljaviimise eest.

Kaks vastandlikku kurssi ilmnese selgesti ka sõjajärgse rahu kindlustamise küsimustes Kaug-Idas. Nõukogude Liit astus välja Jaapani muutmise eest rahuarmastavaks, demokraatlikuks ja sõltumatuks riigiks. Ameerika Ühendriigid aga püüdsid allutada Jaapanit oma ülevõimule ja luua selle territooriumil sõjaline platsdarm võitluseks NSV Liidu ja Hiina vastu. Ameeriklased hakkasid ehitama Jaapanisse sõjalisi baase.

Ameerika Ühendriikide valitsus sundis San Francisco konverentsil 1951. a. Jaapanile peale separaatse ja mittevõrdõigusliku rahulepingu. Sotsialistlikud riigid ja mitmed teised rahuarmastavad maad keeldusid seda rahulepingut tunnustamast.

Rahvusvahelise pinevuse suurenemine imperialistlike riikide agressiivse tegevuse tagajärjel. Ameerika imperialistid, kes haudusid plaane maailmavalitsemise saavutamiseks, hakkasid ka sõjajärgsel perioodil rahvusvahelist olukorda kunstlikult teravdama ja sisendama rahvastele mõtet uue sõja möödapääsmatusest.

1947. a. märtsis tegi Ameerika Ühendriikide president Truman kongressile ettepaneku anda sõjalist abi Kreekale ja Türgile, keda ähvardavat oht sotsialistliku leeri poolt. Ameerika Ühendriigid andsid nendele maadele 400 miljonit dollarit. Trumani poolt esitatud programm tähendas avalikku üleskutset sõja ettevalmistamiseks NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu. See programm nägi ette Ameerika Ühendriikide laialdast vahelesegamist teiste riikide siseasjadesse. Seda programmi hakati nimetama «Trumani doktriiniks».

Ameerika Ühendriikide agressiivse välispoliitika järgmiseks sammuks oli «Marshalli plaani» väljakuulutamine. 1947. a. juunis tegi Ameerika Ühendriikide riigisekretär Marshall avalduse, et Ameerika Ühendriigid annavad abi Euroopa riikidele nende majanduse taastamisel. NSV Liit paljastas «Marshalli plaani» tõelised eesmärgid, mille abil Ameerika Ühendriigid tahtsid luua majanduslikku alust sõjalise bloki organiseerimiseks sotsialismi-leeri maade vastu. Nõukogude Liit ja rahvademokraatiamaad keeldusid osa võtmast «Marshalli plaanist», kuid 16 Euroopa kapitalistlikku maad võttis Ameerika Ühendriikide «abi» vastu. Ameerika Ühendriigid kasutasid «Marshalli plaani» vahelesegamiseks Euroopa maade siseasjadesse ja nende kaasatõmbamiseks sõjalistesse liitudesse. Suure osa Ameerika «abist» sai SFV.

«Marshalli plaan» kehtis aastail 1948—1951 ja asendati siis «julgeoleku vastastikuse tagamise» programmiga. Majanduslik «abi» vähenes iga aastaga ja üha enam suurenesid relvasaadetised Ameerika Ühendriikidest sõltuvasse maadesse.

Ameerika Ühendriikide survele astus enamik «Marshalli plaanist» osavõtvaid maid 1949. a. aprillis Põhja-Atlandi pakti (lühendatult NATO) liikmeks. NATO liikmeteks hakkasid Ameerika Ühendriigid, Kanada, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Island, Norra, Taani, Holland, Belgia, Luksemburg ja Portugal. 1952. a. tõmmati NATO-sse Kreeka ja Türgi. 1955. a. astus NATO liikmeks SFV.

Põhja-Atlandi blokk on loodud agressiivsetel eesmärkidel ja ta on sõja vallapäästmise abinõuks NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade vastu. NATO loomine põhjustas pinevuse teravnemise rahvusvahelistes suhetes. Ameerika Ühendriigid hakkasid laialdaselt varustama relvastusega oma NATO liitlasi, nõudes neilt sõjaliste kulutuste suurendamist. Igale NATO-sse kuuluvale maale tehti ettepanek eraldada relvastatud jõudusid Põhja-Atlandi bloki armee loomiseks ameerika kindrali juhatusel. Kuid Ameerika Ühendriikide valitsev seisund NATO-s tekitas hõõrdumisi ja nägelemist tema liikmete vahel ning teravdas veelgi enam imperialistlikke vastuolusid.

Ameerika ja inglise imperialistid moodustasid agressiivseid blokke ka teistes maailma osades (SEATO ja Bagdadi pakt).

Moodustades sõjalisi blokke, orjastavad Ameerika Ühendriigid neist osavõtvaid maid. Nende maade territooriumil organiseeritakse Ameerika sõjalisi baase, Ameerika Ühendriigid ümbritsevad sotsialismimaid oma sõjaliste baaside ahelaga, lootes sealt sõja ajal anda purustavaid lööke. Ameerika imperialistid alustasid aatomirelvastumise võidujooksu, kulutades tohutu suuri summasid massilise hävitamise relvade tootmisele.

Ameerika Ühendriigid organiseerivad õnnestavat spionaaži- ja diversioonitegevust sotsialismimaades, püüdes sellega nõrgestada nende võimsust. Ameerika Ühendriikide Kongress eraldab selleks eesmärgiks iga aasta 100 miljonit dollarit.

Ameerika Ühendriigid pööravad erilist tähelepanu SFV-i relvastamisele ja tema muutmisele peamiseks rahvusvahelise reaktsiooni löögijõuks Euroopas.

§ 45. NSV Liidu ja kõikide rahuarmastavate jõudude võitlus rahu ja sõpruse eest rahvaste vahel.

Võitlus rahu eest — NSV Liidu välispoliitika peajoon. Uue maailmasõja vallapäästmise kurssi hoidvatele imperialistlikele riikidele on vastukaaluks vääramatult kasvavad rahujõud. Sotsialismileeri eesotsas seisev NSV Liit paljastab kõik imperialistlike sõjaõhutajate sepitsused. NSV Liit on veendunud, et vaieldavaid

või lahendamata rahvusvahelisi küsimusi on võimalik lahendada läbirääkimiste teel.

NSV Liidu valitsus esitas Saksamaaga sõlmitava rahulepingu demokraatliku projekti ja tegi ettepaneku luua Euroopas kollektiivse julgeoleku süsteem.

Tänu NSV Liidu jõupingutustele kehtestati 1955. a. diplomaatilised suhted Nõukogude Liidu ja SFV-i vahel ning sõlmiti riiklik leping Austriaga, kes kuulutas välja neutraliteedi.

1956. a. lõpetati NSV Liidu initsiatiivil sõjaseisukord Jaapaniga ja seati sisse diplomaatilised suhted Nõukogude Liidu ja Jaapani vahel.

Suure rahvusvahelise tähtsusega oli 1955. a. juulis toimunud nelja suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsuste juhtide Genfi nõupidamine. See nõupidamine aitas kaasa rahvusvahelise pinevuse lõdvendamisele ja kinnitas rahvaste usku rahu säilitamisse.

Nõukogude Liit peab innukat võitlust sõpruse ja koostöö eest Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja teiste kapitalistlike riikidega. Kasulike sidemete tekkimist Nõukogude Liidu ja mitmete kapitalistlike maade vahel soodustasid NSV Liidu juhtivate tegelaste külaskäigud Inglismaale, Soome, Indiasse, Birmasse, Afganistani, Indoneesiasse ja teistesse riikidesse ning nende maade riigi- ja ühiskonnategelaste külaskäigud Nõukogude Liitu.

Nõukogude Liit astub kõigi sotsialismimaade toetusel julgelt välja rahvaste kaitseks, kes võitlevad oma vabaduse ja sõltumatuse eest. Tänu NSV Liidu, Hiina Rahvavabariigi, Korea Rahvademokraatliku Vabariigi, India ja teiste rahuarmastavate riikide jõupingutustele sõlmiti 1953. a. vaherahu Koreas. 1954. a. kusutati sõjakolle Indo-Hiinas.

Nõukogude Liidu väljaastumine egiptuse rahva kaitseks Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli relvastatud interventsiooni ajal Egiptuses 1956. a. sügisel mängis otsustavat osa agressiooni tõkestamisel.

NSV Liidu valitsus toetas Hiina Rahvavabariigi ja India poolt väljakuulutatud rahuliku kooseksisteerimise viit printsiipi. Nõukogude Liit avaldas oma solidaarsust Aasia ja Aafrika maade Bandungi ja Kairo konverentsi otsustele, mis on väärtuslikuks panuseks rahu kindlustamise eest peetavas võitluses.

Nõukogude Liit võitleb aktiivselt selle eest, et muuta ÜRO tõeliseks rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitsmise organiks. NSV Liidu ettepanekul võttis ÜRO Peaassamblee 1947. a. vastu resolutsiooni sõjapropaganda hukkamõistmise kohta. Nõukogude Liit kasutab ÜRO kõnetooli rahu säilitamise ja kindlustamise laialdase programmi esitamiseks. Laialdast toetust rahvahulkade poolt leidis NSV Liidu ettepanek sõlmida rahupakt viie suurriigi vahel. NSV Liidu esinemised ÜRO-s raskendavad ülemaailmse reaktsiooni imperialistlike plaanide teostamist.

Nõukogude Liit ajas nurja Ameerika Ühendriikide arvestused aatomirelva monopolile ja võimaluse vallandada karistamatult aatomisõda sotsialismimaade vastu. Lühikese ajaga lõi NSV Liit aatomi- ja vesinikurelva.

Varem kui Ameerika Ühendriigid lõi NSV Liit kontinentidevahelised ballistilised raketid ja laskis esimesena maailmas kosmosesse Maa kunstlikud kaaslased.

Omades kõiki vajalikke vahendeid agressori ohjeldamiseks, ei ähvarda NSV Liit ometi mitte kedagi. Nõukogude Liit võitleb väsimatult desarmeerimise eest, taotleb aatomi- ja vesinikurelva keelamist ja nende katsetamise lõpetamist.

Seoses revanšistliku armee taassünniga Lääne-Saksamaal ja SFV-i võtmisega Põhja-Atlandi blokki võtsid NSV Liit ja rahvademokraatiamaad tarvitusele vajalikud abinõud rahu ja julgeoleku tagamiseks Euroopas. 14. mail 1955. a. kirjutasid Nõukogude Liit ja rahvademokraatiamaad Varssavis alla sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingule ning otsustasid luua ühtse väejuhatuse. Varssavi leping on oma iseloomult kaitseleping ning see on rahu kindlaks tagatiseks Euroopas ja terves maailmas.

Kui rahvusvaheline imperialism organiseeris 1956. a. oktoobris kontrevolutsioonilise mässu Ungaris, siis tuli Nõukogude Liit appi ungari töötajatele. Nõukogude armee aitas ungari töölistel mässu maha suruda ja purustada fašistlikud jõugud.

Nõukogude Liit võtab ette üha uusi samme ülemaailmse rahu kaitseks. 1958. a. märtsis otsustas NSV Liidu Ülemnõukogu lõpetada iga liiki aatomi- ja vesinikurelva katsetused Nõukogude Liidus. Kuid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused ei jätginud seda Nõukogude Liidu õilsat eeskujut ja jätkavad maa-kerat atmosfääri mürgistamist aatomi- ja vesinikurelva katsetustega.

Ülemaailmne rahupooldajate liikumine. Uue maailmasõja oht on põhjustanud tõsist ärevust kogu maailma miljonite lihtsate inimeste hulgas ja nad on asunud võitlusele rahu kaisteks. Töölisklass sammub rahupooldajate liikumise avangardis. Töötajad mõistavad hästi, et sõda aatomirelva tarvitamisega toob inimkonnale loendamatu ohvrid ja purustusi. Võidurelvastumise lõpetamine kergendaks sõjaliste maksude koormat ja tõstaks rahva heaolu.

Aastail 1948—1949 toimusid paljudes maades rahukaitse-kongressid ja loodi rahu eest võitlejate rahvuslikud komiteed. 1949. a. aprillis toimus I ülemaailmne rahupooldajate kongress. See kutsus kõikide maade rahvaid üles võitlema otsustavalt sõjatevalmistuste vastu.

Kongress moodustas Ülemaailmse Rahupooldajate Kongressi Alalise Komitee, mille esimeheks oli väljapaistev prantsuse teadlane ja ühiskonnategelane Frédéric Joliot-Curie. I kongress korraldas organisatsiooniliselt rahupooldajate liikumist rahvusvahelises ulatuses.

Rahuvõitluse lülitusid üha laiemad rahvahulgad. Alalise

Komitee üleskutsel kirjutas üle 500 miljoni inimese alla Stokholmi läkitusele aatomirelva keelamise kohta.

II ülemaailmne rahupooldajate kongress, mis toimus 1950. a. Varssavis, moodustas Ülemaailmse Rahunõukogu, millesse kuulusid esindajad peaaegu kõikidest maadest. Ülemaailmse Rahunõukogu läkitusele rahupakti sõlmimise kohta viie suurriigi vahel kirjutas alla üle 600 miljoni inimese.

Rahupooldajate poolt läbiviidud suured kampaaniad ei võimaldanud Ameerika Ühendriikide imperialistidel aatomirelva kasutamist korea rahva vastu ja takistasid sõja laienemist Kaug-Idas.

Rahupooldajate liikumises etendavad aktiivset osa niisugused rahvusvahelised demokraatlikud massiorganisatsioonid, nagu Ülemaailmne Ametiühingute Föderatsioon, mille ridadesse kuulub üle 90 miljoni inimese, Rahvusvaheline Demokraatlik Naiste Föderatsioon, kuhu kuulub üle 200 miljoni liikme, Ülemaailmne Demokraatlik Noorsoo Föderatsioon, mille liikmete arv ületab 85 miljonit inimest, ja paljud teised.

Rahu kaitsvate hea tahtega inimeste liikumine on muutunud võimsaks jõuks. Rahvad on täis otsustavust ajada nurja sõjaõhujärgseid plaanid ja kindlustada püsiv rahu maailmas.

§ 46. Rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine kaasaegsel etapil

Kommunistlike parteide kasvamine ja tugevnemine sõjajärgsel perioodil. Sõjajärgse perioodi tähtsaks jooneks on rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise jõudude tormiline kasvamine.

Teise maailmasõja eelõhtul oli 43 kommunistlikku parteid, kelle ridadesse kuulus 4,2 miljonit liiget. Käesoleval ajal on kommunistlikud ja töölisparteid olemas 75 maal ja nende ridadesse kuulub üle 33 miljoni inimese.

Kommunismi peamiseks võiduks sõjajärgsel perioodil on tööliklassi ja tema läbiproovitud kommunistlike ja töölisparteid võimuletulek mitmetes Euroopa ja Aasia maades, sealhulgas niisugusel suurel maal, nagu Hiina.

Teise maailmasõja eelõhtul olid ainult kahel maal võimul tööliklassi ja töötava talurahva parteid — valitsevateks parteideks olid Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei ja Mongoolia Rahvarevolutsiooni Partei. Käesoleval ajal on valitsevateks parteideks 13 kommunistlikku või töölisparteid.

Ka paljudes kapitalistlikes maades on kommunistlikud parteid tööliklassi massilisteks parteideks ja etendavad väljapaistvat osa oma maa ühiskondlikus ja poliitilises elus. Prantsuse Kommunistliku Partei ridadesse kuulub praegu umbes 450 000 liiget. Itaalia Kommunistlikus Parteis on umbes 2 miljonit inimest. Kagu-Aasia maade kommunistlikud parteid, kes enne Teist maa-

ilmasõda olid üsna väikesed, ühendavad praegu oma ridades üle 1,7 miljoni inimese.

Iga aastaga kasvab häälte arv, mida saavad parlamendivalimistel kapitalistlike maade kommunistlikud parteid.

Kodanlik reaktsioon jälitab julmalt kommuniste. 62-st kapitalistlike maade kommunistlikust parteist on 33 sunnitud seniajani töötama pörandal. Paljudes maades, kus kommunistlikud parteid tegutsevad legaalselt, puuduvad neil tegelikult tingimused, mis on vajalikud normaalseks tegevuseks. Kuid ei kodanliku reaktsiooni tagakiusamised ega terror ei suuda peatada kommunistlike parteide mõju kasvamist.

NLKP XX kongressi otsuste rahvusvaheline tähtsus. Grandioossed muutused, mis toimusid terves maailmas pärast Teist maailmasõda, lõid uued ja tunduvalt soodsamad tingimused nii rahvaste võitluseks rahu eest kui ka mittesotsialistlike maade üleminekuks sotsialismile. Sotsialismile ülemineku tingimuste ja neist tulenevate rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise ülesannete sügav analüüs anti Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajaloolisel XX kongressil (1956. a. veebruaris).

Kongress esitas põhimõttelised teoreetilised seisukohad kahe süsteemi rahuliku koeksisteerimise ja sõdade ärahoidmise võimaluse kohta kaasaegsel etapil ning erinevate maade sotsialismile ülemineku vormide kohta.

Kongress rõhutas eriliselt, et Nõukogude Liidu välispoliitika peajooneks oli ja jääb erineva ühiskondliku korraga riikide rahuliku koeksisteerimise leninlik printsiip. Nõukogude Liit ja kõik teised sotsialismimaad püüavad selle poole, et erineva ühiskondliku süsteemiga riigid mitte ainult ei eksisteeriks kõrvalt, vaid et nad igakülgset parandaksid oma vastastikuseid suhteid, arendaksid omavahelist majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd. Mis puutub uue ühiskondliku korra kehtestamisse ühel või teisel maal, siis on see iga maa rahva siseasi.

Kongress näitas, et kaasaja tingimustes on kujunenud reaalsed võimalused sõja ärahoidmiseks. Tõsi, kuni eksisteerib imperialism, jäävad alles ka sõdade tekkimise majanduslikud alused. Reaktsioonilised imperialistlikud jõud püüavad ka edaspidi ette võtta sõjalisi avantüüre ja agressioone. Sellepärast peavadi rahuarmastavad rahvad ilmutama kõige suuremat valvsust. Kuid sõda ei ole tänapäeval vältimatu. Seda saab ja peab ära hoidma. Praegu on maailmas olemas võimsad ühiskondlikud ja poliitilised jõud, kelle käsutuses on küllaldaselt vahendeid selleks, et mitte lubada imperialistidel sõda valla päästa, aga kui nad katsumavad seda alustada, siis anda hävitav vastulöök agressoritele ja ajada nurja nende avantüristlikud plaanid. Kuid selleks on vaja, et kõik sõja vastu väljaastuvad jõud oleksid valvsad, organiseeritud ja tegutseksid ühtse rindena.

Tohutu suure tähtsusega on NLKP XX kongressi poolt püstitatud küsimus erinevate maade sotsialismile ülemineku vormi-

dest, sealhulgas sotsialismile rahulikul teel ülemineku võimalusest, kasutades selleks parlamenti.

Marksistid-leninlased pole kunagi arvanud, et proletariaat võib haarata võimu ainult relvastatud ülestõusu ja kodusõja teel. Proletariaat on sunnitud kasutama vägivalda ühiskonna ümberkujundamiseks ainult sel juhul, kui ekspluataatorlikud klassid võtavad ise kasutusele vägivalda töörahva suhtes, päästavad ise valla kodusõja. Tänapäeval, organiseeritud tööliikumise jõude tormilise kasvamise ja imperialistliku süsteemi üldise nõrgenemise tingimustes on mitmete maade tööliklassil võimalus võtta riigivõim enda kätte rahulikul teel. Mitmetes kapitalistlikes maades on kommunistliku partei poolt juhitava tööliklassil võimalus koondada enda ümber rõhuv enamuse rahvast, lüüa valimistel reaktioonilisi jõude, saavutada kindel enamus parlamendis ja muuta see kodanluse ülevõimu tööriistast rahva tõelise tahte väljendamise tööriistaks. Kuid selle vajalikuks eelduseks on tööliste ja kõigi töötajate revolutsioonilise klassivõitluse arendamine suurkodanluse ja mõisnike vastu ning otsustav vastulöökk kõikidele reaktioonilistele ja oportunistlikele elementidele.

NLKP XX kongressi seisukohtadel sotsialismile rahuliku ülemineku võimalusest mitmetes maades pole midagi ühist reformistlike arusaamistega klassivõitluse järkjärgulisest vaibumisest kaasaegses kapitalistlikus ühiskonnas ja kapitalismi märkamatust libisemisest sotsialismi. Sotsialismile ülemineku vältimatuks eelduseks on riigivõimu haaramine tööliklassi poolt, keda juhib marksistlik-leninlik partei, proletariaadi diktatuuri kehtestamine ükskõik missuguses vormis ja suurkodanluselt äravõetud tootmisvahendite muutmine ühiskondlikuks, riiklikuks omandiks.

Kommunistlike ja töölisparteide esindajate Moskva nõupidamine (1957. a. november). 1956. a. sügisel organiseeris rahvusvaheline reaktioon seoses sündmustega Ungaris uue Nõukogude- ja kommunistlikvastase kampaania. Prantsusmaal, Itaalias, Austrias, Hollandis ja teistes maades rüüstasid fašistlikud jõugud kommunistlike ajalehtede toimetusi ja kommunistlike parteide organisatsioonide ruume. Mitmetes kommunistlikes parteides, sealhulgas ka mõnedes sotsialismimaade kommunistlikes parteides, aktiveerusid revisionistlikud elemendid. Reaktioonilised jõud püüdsid kõige õelama laimuga õõnestada kommunistide mõju rahvahulkades. Need jõud katsusid purustada kommunistlike parteide ühtsust ja monoliitsust, tekitada vastuolusid sotsialismi-leri maade vahel ning kiskuda neid eemale Nõukogude Liidust.

Reaktionäärid ja revisionistid hakkasid igati propageerima kurikuulsat «rahvusliku kommunismi» loosungit. Nad tõstsid esile rahvuslikke ja kohalikke erijooni, seda, mis üht sotsialistlikku maad teisest eristab, ja mätsisid kinni kõike seda, mis neid ühendab. Selle loosungi propageerijad soovitasid kommunistidel otsida mingisuguseid hoopis «uusi» ja «erilisi» teid sotsialismile ning unustada sotsialismi ülesehitamise kogemused

NSV Liidus. «Rahvusliku kommunismi» loosung on orgaaniliselt vaenulik proletaarse internatsionalismi põhimõtetele. Seda loosungit oli reaktsioonilistel jõududel vaja selleks, et lahutada ja vastandada sotsialismimaade rahvaid üksteisele, lõhkuda sotsialismileer ja nõrgestada kommunistlikku liikumist.

Kuid rahvusvahelise reaktsiooni arvestused õõnestada rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsust ja monoliitsust varisid kokku. 1956. a. lõpu karmidest katsumustest väljus enamik kommunistlikke ja töölisparteid veelgi tugevamaten ja karastunumatena. Kommunistid mitte ainult ei säilitanud oma sidemeid rahvahulkadega, vaid laiendasid neid sidemeid veelgi. Sotsialismileeri maad koondusid veelgi tihedamini Nõukogude Liidu ümber.

1957. a. novembris, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni neljakümnenda aastapäeva tähistamise ajal, toimus Moskvas kommunistlike ja töölisparteid esindajate kaks nõupidamist. Esimesest nõupidamisest võtsid osa sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteid esindajad. Teisest nõupidamisest osavõtjateks olid 64 kommunistliku ja töölispartei esindajad. Need nõupidamised olid kõige esindajaterohkemad ja laialdasemad rahvusvahelised nõupidamised kommunistliku liikumise ajaloos. Nad andsid võimsa tunnistuse murdmatust ühtsusest ja monoliitsusest kommunistlikes ja töölisparteid, kes rajavad oma töö marksismi-leninismi ideelisele alusele.

Sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteid esindajate nõupidamine kinnitas nende parteid vaadete ühtsust sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö põhiküsimustes.

Nõupidamise poolt vastuvõetud deklaratsioon formuleeris sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö peamised seaduspärasused, mis on ühesugused kõikide maade jaoks. Nendeks seaduspärasusteks on: töötava rahva hulkade juhtimine tööliklassi poolt, kelle tuumikuks on marksistlik-leninlik partei, proletaarse revolutsiooni läbiviimisel ühes või teises vormis ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühes või teises vormis; tööliklassi liit talurahva põhihulkade ja teiste töötava rahva kihtidega; kapitalistliku omanduse likvideerimine ja põhiliste tootmisvahendite ühiskondliku omanduse kehtestamine; põllumajanduse järkjärguline sotsialistlik ümberkujundamine; rahvamajanduse plaanipärane arendamine, mis on suunatud sotsialismi ja kommunismi ülesehitamisele ning töötajate elutaseme tõstmisele; sotsialistliku revolutsiooni läbiviimine ideoloogia ja kultuuri valdkonnas ning uue, tööliklassile, töörahvale ja sotsialismiüritusele ustava intelligentsi loomine; rahvusliku rõhumise likvideerimine ning võrdõiguslikkuse ja vennaliku sõpruse kehtestamine rahvaste vahel; sotsialismi saavutuste kaitsmine sise- ja välisvaenlaste kallaletungide eest; antud maa tööliklassi solidaarsus teiste maade tööliklassiga — proletaarne internatsionalism.

Peale selle rõhutatakse deklaratsioonis, et marksism-leninism nõuab sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö üldiste printsiipide loovat rakendamist sõltuvalt iga maa konkreetsetest ajaloolistest tingimustest ega luba teiste maade kommunistlike parteide poliitika ja taktika mehaanilist kopeerimist. Iga maa konkreetsed ajaloolised tingimused põhjustavad omapärasusi sotsialismi ülesehitamise vormides, meetodites ja tempos.

Need deklaratsiooni seisukohad annavad hävitava löögi revisionismile ja dogmatismile.

Revisionism on marksismile-leninismile vaenulik vool tööliikumises. Revisionistid püüavad marksismi-leninismi moonutada selle põhiseisukohtade «läbivaatamise», s. t. revideerimise teel.

Revisionistid mätsivad kinni kaasaegse kapitalismi vastuolusid ja pahesid. Nad alahindavad imperialismi agressiivset iseloomu ning Ameerika Ühendriikide agressiivsete ringkondade ja nende kaasosaliste poolt ettevalmistatava uue sõja ohtu. Revisionistid eitavad klassivõitluse seadusi ning jutlustavad klasside koostööd. Nad astuvad välja töölispartei organisatsioonilise struktuuri ja proletarise internatsionalismi marksistlik-leninlike põhimõtete vastu.

Revisionismi klassiolemus viib välja oportunisti ja reformismi poliitika õigustamisele, proletariaadi huvide allutamisele kodanluse huvidele ja sotsialistliku revolutsiooni ürituse reetmisele.

Otsustav võitlus revisionismi vastu ning selle ideeline ja organisatsiooniline purustamine on tööliklassi ja kõikide töötajate võidu tähtsaks tingimuseks reaktsioonijõudude üle.

Dogmatism¹ kaitseb vana ja iganenut ning võitleb uue ja areneva vastu. Dogmaatikud kasutavad juba väljakujunenud muutumatuid vormeleid, ilma et nad arvestaksid konkreetseid ajaloolisi tingimusi. Nad arvavad, et neid vormeleid pole võimalik muuta vastavalt uutele tingimustele.

Oportunistidele ja teistele väärsotsialistidele on iseloomulik püüe muuta marksismi teese dogmadeks, viidata marksismi kirjatähele, selleks et varjata oma eemaldumist marksismi olemusest, oma tõelist võitlust marksismi vastu.

Dogmatism takistab marksismi-leninismi teooria arendamist ja tema loovat rakendamist konkreetsetes ja kiiresti muutuvates tingimustes, asendab elava tegelikkuse uurimise tsitaatide ja tähenärimisega ning põhjustab partei irdumist rahvahulkadest.

Sotsialismimaade kommunistlike ja töölispartei esindajate nõupidamine rõhutas vajadust tugevdada võitlust oportunistlike voolude vastu kommunistlikus ja tööliikumises. Ta nõudis, et revisionismist ja dogmatismist kommunistlike ja töölispartei ridades tuleb otsustavalt üle saada.

¹ Kreeka sõnast *dogma*, mis tähendab «pime usk».

Mõistes otsustavalt hukka dogmatismi, on kommunistlikud ja töölisparteid siiski arvamusel, et tänapäeva tingimustes on peamiseks ohuks revisionism (ehk teiste sõnadega — parempoolne oportunist), mis kujutab endast avalikku ideelist kapitulatsioonist kodanluse ees.

64 kommunistliku ja töölispartei esindajate nõupidamine pöörus Rahumanifestiga kõikide maade tööliste ja talupoegade poole, kõikide hea tahtega inimeste poole.

Nõupidamisest osavõtjad hoiatasid kogu maailma elanikkonda aatomi-, vesiniku- ja raketisõja ähvardava ohu eest, mida valmistavad ette Ameerika Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad ja nende kaasosalised. Ühtlasi väljendasid nad kindlat veendumust selles, et rahvad on võimelised ära hoidma seda sõda, mis tooks loendamatu hädasid inimeste paljudele põlvkondadele. «Sõda ei ole paratamatu, sõda saab ära hoida, rahu saab kaitsta ja kindlustada,» on öeldud Rahumanifestis.

Nõupidamisest osavõtjad deklareerisid, et kogu maailma kommunistid peavad võitlust rahu eest oma esmajärguliseks ülesandeks. «Sõda on meie vaenlane,» öeldakse Rahumanifestis.

Kommunistid püüavad tegutseda koos kõikide rahurmastavate jõududega. Kommunistid teatasid, et nad toetavad kõiki riike, parteisid, organisatsioone, liikumisi ja üksikisikuid, kes astuvad välja rahu eest ja sõja vastu, rahuliku koosseisteerimise eest, kollektiivse julgeoleku loomise eest Euroopas ja Aasias, relvastuse vähendamise eest ning tuumarelvatootmise ja katsetamiste keelamise eest.

Rahumanifestis rõhutatakse, et rahu saab säilitada ainult sel tingimusel, kui kõik need, kellele rahu on kallis, ühendavad oma jõupingutused ning suurendavad oma valvsust ja aktiivsust võitluses rahu eest.

Kogu maailma kommunistlikud parteid kiitsid palavalt heaks sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteide nõupidamise deklaratsiooni ning Rahumanifesti.

Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhtide katsed seada ülemaailmse kommunistliku liikumise programmilistele võitlusdokumentidele vastu oma avalikult revisionistlik programm kutsus esile üksmeelse hukkamõistu ja otsustava vastulöögi kõikide maade kommunistide poolt.

1948. a. ja hiljem tegid Jugoslaavia juhid tõsiselt natsionalistliku iseloomuga vigu ning eemaldasid marksismi-leninismi põhimõtetest mitmetes tähtsates küsimustes. NLKP ja teised kommunistlikud parteid selgitasid kannatlikult neid vigu, lootes, et Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhid tulevad tagasi marksismi-leninismi positsioonidele. Kuid seda ei juhtunud. 1958. a. aprillis toimunud Jugoslaavia Kommunistide Liidu kongressil võeti vastu selle liidu programmi projekt, mis on ilmselt vastuolus marksismi-leninismi põhiprintsiipidega, sotsialismimaade

kommunistlike ja töölisparteide nõupidamise deklaratsiooniga ega vasta Rahumanifestile, mille all seisab ka Jugoslaavia delegatsiooni allkiri.

Õpetus klassivõitlusest ja proletaarsest revolutsioonist on selles projektis asendatud oportunistliku teooriaga kapitalismi ja sotsialismi rahulikust ühtekasvamisest. Vähendatakse marksistlik-leninliku partei osa töörahva võitluse organiseerijana ja juhina võitluses kommunismi võidu eest. Eitatakse sotsialistliku riigi organiseerivat ja loovat osa sotsialismi ja kommunismi ülesehitamisel. Jugoslaavia Kommunistide Liidu programmi projekt laimab sotsialismimaid ja sotsialismileeri ning ülistab imperialistlikke maid ja imperialismileeri. Projekti autorid laimavad sotsialismileeri, öeldes, et sotsialismimaad teostavad niinimetatud «jõupoliitikat ja võitlevad hegemoonia eest». Rahvusvahelise pinevuse põhjusi seletatakse selles projektis mitte imperialistlike riikide agressiivse poliitikaga, nagu õpetab marksism-leninism ja nagu kinnitab praktika, vaid kahe sõjalis-poliitilise bloki olemasoluga. Seejuures vaikitakse sellest otsustava tähtsusega asjaolust, et sotsialismimaade sõjalis-poliitiline blokk on oma iseloomult kaitseblokk ja et tema loomise tingis NATO agressiivne tegevus. Jugoslaavia Kommunistide Liidu projekt on suunatud proletaarse internatsionalismi ja rahvusvahelise proletaarse solidaarsuse põhimõtete vastu. See projekt eitab sotsialismimaade vennalikku vastastikust abistamist ja propageerib iga sotsialistliku maa rahvuslikku eraldatust.

Jugoslaavia Kommunistide Liidu programmi projekti eesmärgiks tervikuna on õõnestada sotsialismileeri ja rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsust, halvata tööliklassi revolutsioonilist energiat nendes maades, kus veel valitseb kapitalism, ja desorienteerida ühtlasi sotsialismimaade tööliklassi, avada nendes maades tee kapitalismi taastamisele.

Kogu maailma kommunistid mõistsid üksmeelselt hukka anti-marksistliku ning antileninliku, läbinisti revisionistliku platvormi, mille esitasid Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhid.

Rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine kasvab ning tugevneb. Selles on rahu- ja progressijõudude vältimatu võidu pant reaktsiooni ja sõjajõudude üle.

UUSIMA AJA KRONOLOOGILINE TABEL

- 1917, 7. november — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit.
- 1918, 9. november — Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võit Saksamaal.
- 1919, märts — Kommunistliku Internatsionaali asutamine.
28. juuni — Versailles' lepingu allakirjutamine.
- 1921, juuli — Rahvarevolutsiooni võit Mongoolias.
- 1922, oktoober — Fašistliku diktatuuri kehtestamine Itaalias.
- 1923, oktoober — Tööliste revolutsioonilised väljaastumised Saksamaal.
- 1924—1927 — Esimene revolutsiooniline kodusõda Hiinas.
- 1926, mai — Üldstreik Inglismaal.
- 1927—1937 — Teine revolutsiooniline kodusõda Hiinas.
- 1931—1932 — Mandžuuria vallutamine Jaapani poolt.
- 1933, jaanuar — Fašistliku diktatuuri kehtestamine Saksamaal.
- märts — Franklin Roosevelti asumine Ameerika Ühendriikide presidendi ametikohale.
- 1934, veebruar — Fašistlik putš Pariisis. Prantsuse Kommunistliku Partei võitluse algus Rahvarinde asutamise eest.
- 1935, oktoober — Itaalia kallaletung Abessiiniale
- 1936—1939 — Kodusõda ja Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias.
- 1937—1945 — Hiina rahva rahvuslik vabadussõda imperialistliku Jaapani vastu.
- 1938, september — Münchener konverents.
- 1939, 1. september — Hitlerliku Saksamaa kallaletung Poolale ja Teise maailmasõja algus.
- 1940, juuni — Prantsusmaa kapituleerumine.
- 1941, 22. juuni — Hitlerliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule.
- detsember — Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all. Sõja algus Vaiksel ookeanil.
- 1942, november } — Saksa fašistlike vägede purustamine Stalingradi all.
- 1943, veebruar } — Mussolini fašistliku režiimi kukutamine ja Itaalia väljumine sõjast.
- 1943, juuli—sept. —
- 1944, juuni — Inglise—Ameerika vägede maabumine Prantsusmaal.
- 1944—1945 — Kesk- ja Kagu-Euroopa maade vabastamine Saksa fašistlikest okupantidest Nõukogude armee poolt. Rahvademo-
kraatlike revolutsioonide algus nendes maades.

- 1945, veebruar — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valit-
suste juhtide Krimmi (Jalta) konverents.
2. mai — Berliini vallutamine Nõukogude armee poolt.
8. mai — Saksamaa tingimusteta kapituleerumine.
- juuli—august — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valit-
suste juhtide Berliini (Potsdami) konverents.
- august — Indoneesia vabariigi väljakuulutamise.
2. september — Jaapani tingimusteta kapituleerumine ja Teise maailma-
sõja lõpp. Vietnami Demokraatliku Vabariigi väljakuu-
lutamine.
- 1946—1949 — Kolmas revolutsiooniline kodusõda Hiinas.
- 1948, jaanuar — Birma Liidu vabariigiks kuulutamise.
- september — Korea Rahvademokraatliku Vabariigi väljakuulutamise.
- 1949, aprill — Agressiivse Põhja-Atlandi pakti (NATO) sõlmimise.
- september — Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamise.
- oktoober — Hiina Rahvavabariigi väljakuulutamise.
7. oktoober — Saksa Demokraatliku Vabariigi väljakuulutamise.
- 1950, jaanuar — India vabariigi väljakuulutamise.
- 1950—1953 — Sõda Koreas.
- 1952, juuli — Rahvuslik revolutsioon Egiptuses.
- 1954, juuli — Rahu taastamine Vietnaxis.
- 1955, mai — Varssavi kaitselepingu sõlmimise.
- 1956, oktoober— — Kontrevolutsiooniline mäss Ungaris ja selle maha-
—november surumine.
- oktoober— — Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli kallaletung Egiptu-
—november sele ja agressorite taganemine rahuarmastavate jõudude
survel.
- 1957, november — Kommunistlike ja töölisparteide esindajate Moskva nõu-
pidamised.

SISUKORD

Sissejuhatus. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit — uue ajastu algus ajaloos	3
§ 1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailma-ajalooline tähtsus	3

Esimene osa

Kapitalistlik maailm kahe maailmasõja vahelisel perioodil

§ 2. Kapitalismi üldkriis ja selle arenemise esimene etapp	8
1. peatükk. Sõjajärgne maailma ümberjaotamine	9
§ 3. Versailles' — Washingtoni süsteem	9
§ 4. Versailles' — Washingtoni süsteem (järg)	13
2. peatükk. Saksamaa Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	19
§ 5. Saksamaa aastail 1918—1923	19
§ 6. Saksamaa aastail 1924—1928	25
§ 7. Saksamaa aastail 1929—1939	27
3. peatükk. Inglismaa Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	31
§ 8. Inglismaa aastail 1918—1923	31
§ 9. Inglismaa aastail 1924—1939	35
4. peatükk. Prantsusmaa Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	39
§ 10. Prantsusmaa aastail 1918—1923	39
§ 11. Prantsusmaa aastail 1924—1939	43
5. peatükk. Ameerika Ühendriigid Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	47
§ 12. Ameerika Ühendriigid aastail 1918—1929	47
§ 13. Ameerika Ühendriigid aastail 1929—1939	50
6. peatükk. Itaalia ja Hispaania Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	52
§ 14. Itaalia aastail 1918—1922	52
§ 15. Itaalia aastail 1922—1939	56
§ 16. Kodusõda ja Itaalia-Saksa interventatsioon Hispaanias	58
7. peatükk. Hiina Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	61
§ 17. Rahvusliku liikumise tõus Hiinas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul (1917—1923)	61
§ 18. Esimene revolutsiooniline kodusõda (aastail 1924—1927)	64
§ 19. Teine revolutsiooniline kodusõda (aastail 1927—1937)	69

Teine osa

Teine maailmasõda

8. peatükk. Teise maailmasõja esimene etapp (1939—1941)	76
§ 20. Rahvusvaheline olukord sõja eelõhtul	76

§ 21.	Teise maailmasõja tekkimine ja algeriit (september 1939 — juuni 1941)	79
9 peatükki.	Sõjategevuse käik aastail 1941—1945	85
§ 22.	Saksamaa kallaletung NSV Liidule ja Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamine	85
§ 23.	Sõjategevus aastail 1942—1944. Fašistliku bloki lagunemine	89
§ 24.	Teise maailmasõja lõpp	93

Kolmas osa

Olemaailmse sotsialistliku süsteemi kujunemine. Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine

§ 25.	Jõudude vahekorra põhjalik muutumine rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks	95
10. peatükki.	Rahvademokraatlike riikide tekkimine ja arenemine Euroopas	97
§ 26.	Poola ja Tšehhoslovakkia	99
§ 27.	Ungari ja Rumeenia	104
§ 28.	Bulgaaria ja Albaania	108
§ 29.	Saksa Demokraatlik Vabariik	111
§ 30.	Jugoslaavia	115
11. peatükki.	Rahvademokraatiamaade tekkimine ja arenemine Aasias	117
§ 31.	Hiina Rahvavabariigi moodustamine	118
§ 32.	Sotsialistlik ülesehitustöö Hiina Rahvavabariigis	124
§ 33.	Korea Rahvademokraatliku Vabariigi ja Vietnami Demokraatliku Vabariigi moodustamine	127
	Mongoolia Rahvavabariik	132
12. peatükki.	Uute iseseisvate riikide tekkimine Aasias ja Aafrikas	133
§ 34.	India Vabariigi moodustamine ja arenemine	136
§ 35.	Birma ja Indoneesia sõltumatuse väljakuulutamine	138
§ 36.	Iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas. Egiptuse vabariigi moodustamine ja arenemine	142

Neljas osa

Peamised kapitalistlikud maad pärast Teist maailmasõda

13. peatükki.	Ameerika Ühendriigid pärast Teist maailmasõda	146
§ 37.	Ameerika Ühendriikide majanduslik ja poliitiline arenemine sõjajärgsel perioodil	146
§ 38.	Ameerika Ühendriikide töötavate hulkade olukord ja võitlus sõjajärgsel perioodil	149
14. peatükki.	Inglismaa pärast Teist maailmasõda	152
§ 39.	Inglismaa majanduslik ja poliitiline olukord pärast sõja lõppu	152
§ 40.	Konservatiivid võimul. Töölis- ja demokraatlik liikumine Inglismaal sõjajärgsel perioodil	154
15. peatükki.	Prantsusmaa ja Itaalia pärast Teist maailmasõda	157
§ 41.	Prantsusmaa	157
§ 42.	Itaalia	161
16. peatükki.	Saksa Föderatiivne Vabariik	163
§ 43.	Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine, tema sise- ja välispoliitika	163

Lõppkuvõte

Kaks joont rahvusvahelises poliitikas. Rahvaste võitlus rahu eest	166	
§ 44.	Ameerika Ühendriikide eestvedamisel teostatav imperialistlike riikide agressiivne välispoliitika	166
§ 45.	NSV Liidu ja kõikide rahuarmastavate jõudude võitlus rahu ja sõpruse eest rahvaste vahel	169
§ 46.	Rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine kaasaegsel etapil	172
Uusima aja kronoloogiline tabel	179	

НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ

Под редакцией проф. В. Г. Ревуненкова
На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе 10.

Toimetaja E. Poom

Tehniline toimetaja I. Vahre

Korrektorid E. Laaner ja M. Hansen

Ladumisele antud 27. XI 1958. Trükkimisele
antud 17. III 1959. Paber 60×92. $\frac{1}{16}$. Trüki-
poognaid 11,5. Arvutuspoognaid 13,55. Trüki-
arv 4000. Tellimise nr. 4488. Trükikoda
«Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 4.70

Rbl. 4.70

A
A
22505
2598474
...

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00259847 4